

**T.C.
Niğde Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Kamu Yönetimi Bilim Dalı**

TÜRKİYE'DE YENİ SAĞ POLİTİKALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ali ALLAHVERDİYEV**

**Niğde
Eylül, 2015**

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE'DE YENİ SAĞ POLİTİKALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ali ALLAHVERDİYEV**

Danışman : Doç. Dr. Nafız TOK

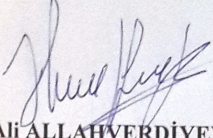
Üye : Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ

Üye : Doç. Dr. Selim KILIÇ

**Niğde
Eylül, 2015**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Türkiye'de Yeni Sağ Politikalar' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 01/09/2015

ALİ ALLAHVERDİYEV

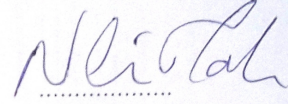
ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Nafiz TOK danışmanlığında Ali ALLAHVERDİYEV tarafından hazırlanan “Türkiye’de Yeni Sağ Politikalar” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

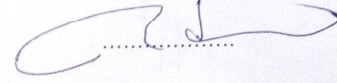
Tarih: 01/09/2015

JÜRİ :

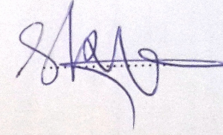
Danışman : Doç. Dr. Nafiz TOK

Üye : Doç. Dr. Mustafa DEMİRCİ

Üye : Doç. Dr. Selim KILIÇ

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

1980'lerde yeni sağ politikaların dünyaya egemen olmaya başlamasıyla birlikte Türkiye bu döneme en erken giren ülkelerden biri olmuştur. Özal ile uygulanmaya başlayan yeni sağ politikalar, ANAP iktidarı boyunca kesintisiz sürdürülmüş, 1990'lı yıllara gelindiğinde farklı görüşlü partilerin iktidara gelmesine rağmen Türk siyasi hayatında kendi yerini korumuştur. 1990'lı yıllara bakıldığında yeni sağ politikaların uygulanması daha çok ekonomik yönden olsa bile, bu uygulamaların sosyal politikalara ve insanların yaşamına önemli etkileri olmuştur. Ard arda hükümetlerin değiştiği bu dönemde Türk yeni sağı ciddi bir kimlik bunalımı geçirmiştir. Aslında burada sözünü ettiğimiz bu bunalım, hükümetlerin parti programları dışında politikalar uygulaması sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim, küresel sermayenin Türkiye'ye serbest pazar için baskı kurması hükümetlerin yanlış politikalar yürütmesine neden olmuştur. Sonuçta yeni sağ görüşlü olmayan partilerin uyguladıkları yeni sağ politikaları yüzünden Türkiye ekonomisi çökme noktasına gelmiştir. 1994 Krizi ardından, 1999-2001 yıllarında ciddi ekonomik krizler yaşanması uygulamaların sorunlu yürütüldüğünü kanıtlamaktaydı. 2002 yılında iktidara AK Parti'nin gelmesi, Türkiye'de yeni sağ politikalar için "yeni bir nefes" olmuştu. AK Parti'nin, 2002-2015 yıllarında aralıksız iktidar olması ile Türkiye'de yeni sağın yıldızı parlamış ve kendi için geniş alanlar açma imkanı bulmuştur. Bazen uygulamalarında yeni sağdan sapmalar yaşasa da AK Parti iktidarı hiç kuşkusuz yeni sağ politikaları izlemiş ve uygulamıştır. Bu tezde, 1980'lerden süre gelen Türk yeni sağının geçtiği yolları araştırarak, bu politikaların ne kadar başarılı yürütüldüğünü değerlendireceğiz.

Çalışmamın, planlanmasında ve oluşturulmasında tecrübesine ve engin bilgisine güvendiğim ve çokça yararlandığım Saygı Değer Danışman Hocam Doç. Dr. Nafız TOK'a destekleri ve yardımlarından dolayı sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca, tezle ilgili bazı kısımların hazırlanmasında bana kaynak yardımı yapan Sayın Hocam Doç. Dr. Mehmet ÖZEL'e, eğitim ve öğretim hayatımda bana sonsuz destek olan Annem ve Babam'a, kardeşim Elçin ALLAHVERDİLİ'ye ve anneannem çok değerli insan Sakine RUSTAMLI'ya sonsuz teşekkürleri bir borç bilirim.

Ali ALLAHVERDİYEV

Niğde, 2015

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE`DE YENİ SAĞ POLİTİKALAR

Ali ALLAHVERDİYEV

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nafiz TOK

Eylül 2015, 179 sayfa

1980 sonrası dönemde İngiltere`de ve Amerika`da, Thatcher ve Reagan yönetimi ile siyasal pratikte uygulanma şansı bulan neo-liberalizmi Türkiye`ye getiren ve siyasal arenada yerini almış olan parti Anavatan Partisi`dir. 1970`li yıllarda yaşanan global ekonomik krizle birlikte, 80`lerde Avrupa ve Amerika`da yeni sağ akımı gelişmiştir. Türkiye`de de 24 Ocak 1980 Kararlarıyla başlayıp günümüze kadar gelişen süreçte yeni sağ uygulamalar hayat bulmuş, gerek ulusal gerekse uluslararası gelişmelere bağlı olarak siyasal, ekonomik ve toplumsal çerçevelerde yeni bir toplum dinamiği ve dokusu belirginleşmiştir. Aynı dönemde Cumhuriyet tarihinin en yoğun “yeniden yapılanma”sı olarak adlandırılan devlete bakış açısı değişimi yaşanmıştır. Değişimle birlikte bazı değer sistemleri değişerek yeni yapıya uygun hale gelmiştir. Batı dünyası ile entegrasyon çabaları ve küreselleşme ile birlikte ekonomik açıdan ciddi ilerlemeler olurken bazı sorunların da ortaya çıktığı açıktır. Bu perspektiften bakıldığında siyasal, ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma gereksiniminin ve yeniden yapılanma sürecinin Türkiye'nin tarihsel gerçekleri ve gelenekleri ile tanımlanması temel gereklilik olarak algılanmaktadır.

Bu tezde 80`li yıllar ANAP Türkiye'si ile siyasal hayata giren yeni sağın, 90`lı yıllarda ve sonrasındaki uygulanmasının Türk siyasi hayatında ortaya çıkardığı değişimleri ele almaktayız. Bu bağlamda Anavatan Partisi'nden günümüze yeni sağın gelişim süreci irdelenmiş, Türk toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısının dönem politikalarından ne düzeyde etkilendiği değerlendirilmiştir. 90`lı kayıp yılların ardından AK Parti ile yeniden bir canlanma bulan Yeni Sağ, 13 yıllık kesintisiz bir uygulama dönemi yaşamıştır. Küreselleşme olgusunun ideolojisini oluşturmakta olan

yeni sağ, felsefesinde serbest piyasa görüşü ile dünyanın neredeyse bütün ülkelerinin ekonomik hayatına sızdıştır. Bu tez ile Batı neo-liberalizmine biçim olarak benzer olsa da, içerik olarak bazı farklı noktalar barındıran Türk yeni sağında yaşanan gelişmeler işığında gelinen noktanın açıklanması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Yeni sağ, AK Parti, Anavatan Partisi, Küreselleşme, Liberalizm, Muhafazakarlık.

ABSTRACT

MASTER THESIS

NEW RIGHT POLICIES IN TURKEY

Ali ALLAHVERDİYEV

Department of Public Administration

Supervisor: Assit. Prof. Nafiz TOK

September 2015, Pages 179

The Motherland Party is the one that has taken its place in political arena and that brought neo-liberalism to Turkey which had been practiced by Thatcher and Reagan administration respectively in England and in the USA after 1980`s. Due to the global economic crisis occurred in 1970`s, New Right ideas had risen in Europe and in the USA during 1980`s. New Right applications were originated in Turkey with the decisions taken on 24 January 1980. A new society dynamics and structure has emerged in political, economic and social contexts based on national and international developments. At the same time there has been a change in relation to the understanding of state, which is called “rebuilding” by some. Value systems have been also transformed and adapted to the new structure. It is clear that together with the integration efforts with the West and economic globalization, while there has been some advancement in terms of economy, some problems have also arisen. From this point of view, it is essential to take into consideration Turkey’s historical realities and traditions when thinking about political, economic and social rebuilding process.

In this thesis, we deal with the new right policies that have taken part in political life with Motherland Party period of Turkey in 80’s, and the changes resulting from their application to Turkey’s political life in 90’s and afterwards. In this context the development process of new right since Motherland Party up to now has been examined, and how Turkey’s social, economic and political structure was affected by these policies has been evaluated. After 90’s reviving with AK Party, the New Right has witnessed an application period of 13 years without interruption. By generating the ideology of globalization, New Right has penetrated approximately to

all countries economic life with its free market philosophy. This thesis aims to make clear the point to which resulted by the development in the Turkish New Right that is different from the western one in content, it is similar in form, though.

Key words: New right, AK party, Motherland Party, Globalization, Liberalism, Conservatism.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YENİ SAĞIN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve; Yeni Sağın Uzlaştırdığı Bileşenler: Neo – Liberalizm ve Neo – Muhafazakarlık.....	6
1.1.1. Yeni Sağ`ın İktisadi Yaklaşımı: Neo-Liberalizm	9
1.1.2 Yeni Sağ`ın Felsefi Yaklaşımı ve Yeni Muhafazakarlık	12
1.2 Dünyada Yeni Sağ`ın Ortaya Çıkışı: İngiltere ve Amerika	15
1.2.1 Thatcherizm.....	15
1.2.2 Reaganizm.....	17
1.2.3 İki Yeni Sağ Görüşün Reaganizm ve Thatcherizm`in Ortak Ve Farklı Özellikleri.....	17

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ SAĞIN TÜRKİYE`DE ORTAYA ÇIKIŞI VE ANAP`LI YILLAR

2.1 Türkiye'de Yeni Sağın Ortaya Çıkışı.....	20
2.1.1 80 Sonrası Türkiye Ekonomi ve Siyasi Hayatında Yeniden Yapılanma	23
2.1.1.1 Ekonominin Yeniden Yapılandırılması: 24 Ocak Kararları ve Onun Uygulanmasında 12 Eylülün Yeri	23
2.1.1.2 Siyasal Yeniden Yapılanmaya Geçilmesi: 12 Eylül Sonrası ve 1982 Anayasası	26
2.2 Özallı ANAP Dönemi	30

2.2.1 12 Eylülün Ardından Yeniden Partileşme.....	30
2.2.2 ANAP`ın kurulması	31
2.2.3 İdeolojik boyutu ile ANAP.....	33
2.2.3.1 Milliyetçilik.....	33
2.2.3.2 Muhafazakarlık	34
2.2.3.3 Liberalizm.....	35
2.2.3.4 Sosyal Adaletçilik ve Devlet.....	37
2.2.4 ANAP Hükümetinin Yürüttüğü Politikalar.....	38
2.2.4.1 ANAP`ın Ekonomi Politikası	39
2.2.4.2 ANAP ve Uyguladığı Siyasal Politikalar	45
2.2.4.2.1 Güvenlik Sorunları ve Politikaları	45
2.2.4.2.2 İç Politikalar.....	48
2.2.4.2.3 Dış Politikalar	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE`DE 1990`LI YILLAR BOYUNCA YENİ SAĞ POLİTİKALAR

3.1 1980`den Kalan Miras.....	56
3.2 Körfez Savaşı; Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye`nin Artan Önemi.....	58
3.2.1 Körfez Savaşı ve Türkiye	59
3.3 1990-2000 Yıllarında Küreselleşme Olgusunun Derinleşmesi ve Türkiye`de Değişen Hükümetler Ekseninde Uygulanan Yeni Sağ Politikalar	63
3.3.1 Yıldırım Akbulut Başkanlığında ANAP Hükümeti Dönemi	64
3.3.1.1 Zonguldak Grevi ve Büyük Ankara Yürüyüşü	65
3.3.1.2 1991 Genel Seçimleri	68
3.3.2 Sol ve Sağ`ın Ortak Hükümeti ile Sentezlenmeye Çalışılan Yeni Sağ: DYP – SHP Koalisyon Hükümeti Dönemi.....	69
3.3.2.1 5 Nisan 1994 Kararları ve Pekiştirilen Yeni Sağ Politikalar	74
3.3.3 Refahyol 54. Hükümeti ve Uygulamaları.....	77

3.3.3.1 28 Şubat 1997 Süreci ve RP'nin Hükümetten Gidişi	81
3.3.3.2 28 Şubat Sürecine Neden Olan Olaylar Dizisi.....	82
3.3.4 ANASOL – D Hükümetinin Kurulması ve Uygulamaları	88
3.3.5 ANASOL-M Hükümeti ve Beraberinde Gelen Büyük Kriz	92
3.3.6 1990`lı Yıllarda Uygulanan Sağlık ve Eğitim Programlarına Genel Bir Bakış	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ`Lİ YILLARDA TÜRKİYE`DE YENİ SAĞ POLİTİKALARIN UYGULANMASI

4.1 AK Parti`nin Kurulması	100
4.2 AK Parti`nin Yeni Sağ Çizgili İdeolojisi	102
4.2.1 Muhafazakar - Demokrat Deyimi ve AK Parti`de Muhafazakarlık Anlayışı	103
4.2.2 AK Parti`nin Liberal Görüşü ve Ekonomik Anlayışı	105
4.2.3 Yeni Sağcı AK Parti`nin Çoğulcu Demokrasisi	108
4.3 AK Parti Döneminde Uygulanan Politikalar.....	110
4.3.1 Türkiye`de Yeni Sağ Çizgisinde Ekonomik Yeniden Yapılanma: AK Parti`nin Ekonomi Politikaları	111
4.3.1.1 2002-2007 Dönemi Ekonomi Politikaları.....	112
4.3.1.2 2007-2011 Dönemi Ekonomi Politikaları.....	116
4.3.1.3 2011 Sonrası Dönemin Ekonomi Politikaları	118
4.3.2 AK Parti İktidarı Döneminde Türkiye`de İç Politikalar	120
4.3.2.1 Kamu Yönetiminde Yerellik İlkesi ve AK Parti	121
4.3.2.2 AK Parti`nin Güvenlik Politikaları	127
4.3.2.3 Sosyal Politikalar Açısından Uygulamalarda Yeni Sağ	130
4.3.2.3.1 Sağlık Politikaları.....	132
4.3.2.3.2 Eğitim Politikaları	133

4.3.3. AK Parti Döneminde Dış Politika.....	135
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	140
KAYNAKÇA	146
ÖZGEÇMİŞ.....	165

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AET:	Avrupa Ekonomik Teşkilatı
AK Parti:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
DGM:	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DTP:	Devlet Planlama Teşkilatı
DYP:	Doğru Yol Partisi
FP:	Fazilet Partisi
GSMH:	Gayri Sarfi Milli Hasıla
HEP:	Halkların Eşitliği Partisi
ILO: (ing. İnternational Labour Organization)	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF: (ing.İnternational Money Found)	Uluslararası Para Fonu
İTO:	İzmir Ticaret Odası
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
MBKP:	Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi
MÇP:	Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
OHAL:	Olağanüstü Hal
RP:	Refah Partisi
SHP:	Sosyaldemokrat Halkçı Parti
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK:	Türk Ceza Kanunu
TCMB:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
YSK:	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

1929 Ekonomik krizinin ardından uygulanmaya başlayan müdahaleci Keynesyen ekonomik politikaları II. Dünya savaşı sonrası ciddi kriz karşısında kaldı. Bu politikalar ve uygulamaların sonucu olarak ortaya çıkan sosyal refah devleti anlayışı da bu krizle ciddi eleştirilere mağruz kaldı. 1929 Büyük Ekonomik krizinin en önemli nedeni olarak gösterilen talep azlığına karşı arz fazlalığının olmasıydı. Bu krizden çıkış yolu ise İngiliz iktisat bilimci olan John Maynard Keynes`in ileri sürdüğü talep-yönlü iktisat politikası ile mümkün olmuştur. Bu politika ile “devletin kamu harcamalarını, gelirlerini ve bütçesini ekonomi politikası aracı olarak kullanarak kişilerin alım gücünü arttırması, bizzat kendisinin hem girişimci hem de müşteri olarak piyasada aktör olması” (Tok, 2014: 129) öngörülmüş, böylece devletin kendi hesabına istihdam yaratarak, kamu harcamalarını arttırmak suretiyle piyasada talebi yükseltmesi gibi ekonomik yöntemlerle krizden çıkılabilmektedir. Baltacı`ya (2004: 360) göre, 2. Dünya Savaşı`nın yol açtığı büyük tahribatın ortadan kaldırılması gereksinimi, işçi talepleri, vatandaşların artan demokratik talepleri, sosyalist ideolojinin etkileri gibi faktörlerle birlikte Keynesyen iktisadi anlayış çerçevesinde, sosyal refah devleti anlayışını ortaya çıkardı.

Sosyal refah devleti anlayışı, ekonomik ve sosyal adaleti sağlamak, toplumdaki zayıf kesimleri korumak, insanları çıkar gruplarına ezdirmemek için devletin yaşamın her alanına müdahalesini uygun gören, vatandaşların siyasi karar alma süreçlerine aktif katılımını teşvik eden bir görüşe dayanmaktadır (Baltacı, 2004: 361). Şöyleki, Tok`a (2014: 130) göre, kaynakların kullanımını elinde tutan ve onu idare eden devlet anlayışı, II Dünya Savaşı sonrası ciddi bir refah artışı sağlamayı başarabilmiş, bunun yanı sıra ciddi bir büyüme de kaydedebilmişti. Lakin, sosyal refah devleti anlayışı 1970`lere gelindiğinde tıkanmalar yaşamaya başlamış, bu dönemde ABD`de ortaya çıkan ekonomik sarsıntı yüzünden yeni bir ekonomik kriz patlak vermişti. 1973 İsrail – Arap savaşları ve 1978 yılında İran inkilabı yüzünden yaşanan petrol krizleri ile dünya ekonomisi büyük zarar görmüş, bununla Keynesyen iktisat politikaları ve sosyal refah devleti politikaları çöküş yaşamaya başlamıştır.

1970 krizinde ise durum biraz farklıdır. Bu krizde stagflasyon, yani işsizlik ve enflasyon bir arada görülmüş ve dünyada eşi görülmemeyen yeni bir kriz modelini oluşturmuştur. Şöyle ki, sosyal refah devletinin, sosyal hak taleplerini vergi, sosyal

yükümlülükler vb. yollarla, sermayecilerden karşılama girişimi, kapitalizmin temel unsuru olan kara dayalı yatırım ilkesini zorlamaya başlamış ve yatırımların azalmasına neden olmuştur ki bu durum bir taraftan istihdamın azalmasına diğer taraftan arzın artmaması yüzünden fiyatların yükselmesine sebep olmuştur (Tok, 2012: 126). Baltacı`ya (2004: 360) göre, ise sırf bu politika yüzünden sermaye yatırımı durma noktasına gelirken, sosyal haklardaki artış yeni bir kriz türünün ortaya çıkmasına neden oldu ve işsizlik ile enflasyon bir arada görüldü. Sonuç olarak, devletin ekonomiye müdahale etmesi, kaynakları plansız olarak tüketmesi ve israfı, bürokratikleşme, verimsiz çalışma gibi nedenler yüzünden bu kriz ortaya çıktı.

Keynesyen iktisat politikaları bu krizin önlenmesinde yetersiz kalınca bu defa, bu politikaların serbest piyasaya müdahalesi yüzünden kendisinin bizzat krize neden olduğu görüşleri ortaya atılmaya başlandı. Krizden çıkamama ve krizin derinleşmesi serbest piyasa taraftarı olan yeni sağcıların yıldızının parlamasına neden oldu. Ortada yeni bir kriz türü vardı ve uygulanan politikalar işe yaramamaktaydı. Burada yeni sağ görüş krizden çıkmaya alternatif olarak görülmeye başlandı. Yeni Sağ`ın bu krizden çıkmak için teklifi ise şöyleydi: krizin nedeni olan Keynesyen ve sosyal refah devleti uygulamalarından kurtularak, klasik liberal iktisat politikalarına geri dönmek. Yeni sağın temel hedefleri ise, sosyal refah devletinin getirdiği ve kamu kaynaklarını tüketen toplumsal talepleri ortadan kaldırmak, ekonomide hem müdahaleci, hem de aktör olan ve sermayenin önünde duran, bürokratik yapısı ile onu yavaşlatan devlet yapısını çözmek ve küresel sermayenin önünde duran diğer engelleri kaldırmaktı (Baltacı, 2004: 360).

Yeni sağ küresel sermayenin, artık ulus – devletlerde sıkışıp kalmasını istemiyor, sermayenin dünyada mümkün olduğunca serbest hareket etmesini sağlamak istiyordu. Küresel sermaye daha fazla kar için, daha ucuz iş gücü olan, sosyal güvenlik sisteminin zayıf, vergilerin düşük, hammaddelerin ucuz olduğu, yani düşük üretim maliyetinin olduğu her ülkede kendi iş yerini kurarak serbestçe yatırımını yapabilmeyi, üretilen ürünleri ise daha çok kar elde edeceği ülkelere satmayı arzulamaktadır. Bu ise sermayenin serbest dolaşımının olduğu küresel bir piyasa ekonomisi yaratmaktan geçiyordu (Tok, 2014: 131).

Tok`a (2014: 131-132) göre, aslında yeni sağ Batılı ülkeler için dönemin en büyük tehdidi olarak algılanan sosyalist ideolojiye karşı bir alternatif rolünü üstlenmekteydi. Şöyle ki, serbest piyasa ekonomisi ile devletin müdahalesinden

kurtulan sermayenin yolları açılacak, dünyayı dolaşan sermaye, küresel bir piyasa ekonomisi yaratacak, bu ise kapalı olan Doğu Blok'u ülkelerinden bir adım öne geçmeyi sağlayacaktı.

Sonuç olarak krize çözüm getiren yeni sağ, sermaye kesimlerinin desteğini alarak dünyanın büyük ekonomilerinden olan ABD ve İngiltere'de uygulanmaya başladı. ABD'de Ronald Reagan, İngiltere'de ise Margharet Thatcher ile kendi yolunu çizen yeni sağ görüş, kısa sürede diğer ülkelerde de uygulama alanı buldu. Artık küresel ekonomiler yeni sağ uygulaması esasında ele alınmakta ve küresel sermaye bu yönde sistemleştirilmekteydi. Dünya da yeni sağ politikaları ile tanışan ilk ülkelerden biri de Türkiye olmuş, bu politikalar Özal'ın liderliğinde ANAP tarafından hükümet politikaları şekline uygulanmıştır. ANAP hükümetinin iktidardan düşüşünden sonra 1990'lı yıllarda da bu politikalar, parti programı yeni sağ çizgisinde olmayan partiler tarafından uygulanmıştır. Yeni Sağ politikaların yıldızı AK Parti hükümeti ile yeniden parlamaya başlamıştır. Şöyleki, ANAP'ın ardından ilk defa yeni sağ görüşlü parti programına sahip bir parti iktidara gelmişti. 13 Yıl aralıksız devam eden AK Parti hükümeti ile Türkiye hem ekonomik hem de siyasal olarak önemli değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir.

Uygulandığı dönemlerde bile ortaya çıkan krizlerle birlikte yeni sağ politikaların Türk siyasal ve toplumsal hayatına ne gibi eksiler ve artılar kattığı sorusu uzun tartışmalara neden olmuş, farklı siyaset bilimciler tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Bu tezin temel sorunsalı; uygulamaları ile Türkiye'nin siyasal ve toplumsal hayatına uzun yıllardır etki eden "yeni sağın yol açtığı etki ve dönüşümlerin neler olduğu" sorusunun yanıtının irdelenmesidir. Tez, teorik-tarihsel-betimsel yöntem benimsenerek hazırlanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde uygulanan yeni sağ politikalar ilgili dönemdeki hükümet politikaları ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Tez de konuyla ilgili olarak daha önce yapılan kitap, makale, tez vb. akademik çalışmalar yanında gazete haberi, köşe yazısı, siyasetçilere ait konuşma ve açıklamalar yanında parti ve hükümet politikaları gibi kaynaklardan da faydalanılmıştır. Yapılan literatür ve kaynak taraması ile bu çalışmadan önce yeni sağ ile ilgili yapılan diğer çalışmalardaki bilgiler değerlendirilerek, ortaya konan sorun ve çözümler ele alınarak literatürdeki eksiklikler belirlenmiştir. Yapılan araştırmaların sonucunda yeni sağın çoğunlukla ekonomik görüşü ele alınarak değerlendirmeler yapıldığı görülmüştür. Sosyal alanda yürütülen yeni sağ politikaların çoğunlukla

ikinci planda kalması tezin hazırlanması aşamasında konunun bu kısmıyla ilgili kaynak bulunmasında ciddi engel teşkil etmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda sosyal politikalarda yeni sağ görüşe kısa ve eleştirel bir yaklaşım sergilendiği, uygulamalardaki yeni sağdan sapmalara değinilmediği, bu sapmalara neden olan etkenler üzerinde durulmadığı gözlemlenmiştir.

Bu çalışmada ise ele alınan dönemlerdeki hükümet politika ve uygulamaları bir bütün bütün olarak yeni sağ bağlamında ele alınmaya çalışılmış ve yeni sağdan yaşanan sapmalara neden olan koşulların içeriğine de mümkün olduğu kadar yer verilmiştir. Konu, 35 yıllık yeni sağ uygulamaların Türkiye serüvenini anlatacak şekilde kurgulanarak tarihsel olaylar ve hükümetlerin politikaları yeni sağ bağlamında sınırlandırılmıştır. 90'lı Yılların bu bağlamda daha önce neredeyse araştırılmaması nedeniyle bu çalışma; konuyu daha geniş düzeyde, yeni sağın ilk ortaya çıkışından Türkiye siyasal hayatına girişine ve 90'lı yıllarda dahil günümüze kadar yapılan uygulamaları bir bütün olarak ele alması yönüyle ilk kapsamlı çalışmalardan biri olmaya adaydır.

Çalışmada yeni sağ ideolojisinin Türkiye'deki tarihsel gelişimi, uygulamalar ile felsefeler arasındaki uyum, yeni sağ çerçevesinde yaşanan değişim ve yeniden yapılanma gözden geçirilip, dönem iktidarlarının ne kadar bu çizgide olduklarının ortaya konması da amaçlanmıştır. Türk siyasal hayatında her zaman devletçilik kavramının üst sırada olduğu bir yapının yeni sağ ile birlikte nasıl bir şekil değiştirdiğini, bu görüşün temeline dayanan "birey devletin üstündedir" anlayışı doğrultusunda Türkiye insanının bireyselleşmeyle birlikte yeni bir özgürlük anlayışı ile bütünleşmesine nasıl bir katkı sağladığını göstermeye çalışacaktır. Tezin her bölümünde o dönemin şartlarına uygun yürütülmeye çalışılan yeni sağ politikaların ne kadar uygulanabildiği gösterilmekle beraber, bu uygulamaların dönem hükümetlerinin felsefesini ne kadar yansıttığı irdelenecektir. Çalışma temel olarak, yeni sağ politikalar çerçevesinde serbest piyasacı ve bireyci yeni devlet mantığının geleneksel müdahaleci devlet anlayışına oranla daha başarılı olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Tez, yeni sağ politikalarının Türk siyasal hayatında ne kadar uygulanabildiği ve etkili olduğu üzerine şekillenecektir. Çalışma teorik olarak ana hatlarıyla dört bölümden oluşmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılır olabilmesi için ilk bölümde yeni sağ politikalarının felsefi dayanağı, nerede ve nasıl ortaya çıktığı ve ortaya çıkış nedenleri belirtilmiştir. Bireyi ve bireyselleşmeyi gelişmenin başlangıç noktası olarak

kabul eden, bu anlamda da, birey lehine devletin gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunan Özal'la birlikte, yeni sağı Türk siyasi hayatına getiren ANAP'lı yılların ele alındığı ikinci bölümde ise, ANAP'ın uygulamalarının yeni sağ çizgisine ne kadar uyumlu olduğu gösterilmektedir. Şöyle ki, 24 Ocak Kararları'nın hazırlanmasında ve uygulanmasında karşımıza çıkan isim olan Turgut Özal, eski politikaları terk ederek devletin kapılarını insanların, dolayısı ile sermayenin yüzüne açmıştır. Bununla birlikte Türkiye yeni bir düzene, yani yeni sağa merhaba demiştir.

Tezin üçüncü bölümünde Türkiye'nin en zor dönemlerinden biri olarak anılan, araştırılacak bir çok yönünün bulunduğu 1990'lı "kayıp yıllar" ele alınmaktadır. Bu bölümü ilginç kılan taraf ise tamamen farklı görüşlü partilerin birlikte yürüttükleri ortak politikalarda yeni sağ temelinden vazgeçmeden hareket etmeleriydi. Nitekim, sol görüşlü partilerin bile bu dönemde uygulamalarında yeni sağ politikalara geniş yer verilmiş ve uygulanmıştır. Lakin her tarafı ile ilginç olan bu dönemde yeni sağ politikalar çoğunlukla ekonomik ağırlıklı olmuş, sosyal ve diğer politikalar da ise yeni sağdan kopmalar yaşanmıştır. Refah Partisi ile kısa bir süre de olsa, neredeyse yeni sağ uygulamalarından tamamen kopulmuş, lakin bu dönem 28 Şubat'la birlikte küresel güçlerinde baskıları ile son bulmuştur. Tezin üçüncü bölümünde değişen hükümetler ekseninde uygulanan politikaların ne kadar yeni sağ çizgisinde olduğu ve yeni sağı yansıttığı irdelenmektedir.

Tezin son bölümünü oluşturan, 4. Bölüm de ise AK Parti ve onunla birlikte gelen yeniden yapılanmalar dalgası, yeni sağın bu değişime sağladığı katkı da dikkate alınarak, 13 yıllık hükümet politikaları yeni sağ penceresinden ele alınmaktadır. AK Parti ile birlikte kesintisiz uygulanan yeni sağ politikalar Türkiye ekonomisine ciddi katkılar sağlamakla birlikte, toplumun bu politikalara olan tepkisini de artırmıştır. AK Parti iktidarı bu tepkileri yumşatmak ve toplumdaki desteğini korumak için bazen yeni sağ politikalarından sapmalar yaşasa da, temelde bu politikaları uygulamaya devam etmiştir. Son olarak ise tez Türkiye'deki Yeni Sağ uygulamaların genel bir değerlendirmesi yapılarak sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YENİ SAĞIN ORTAYA ÇIKIŞI

1.1. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve; Yeni Sağın Uzlaştırdığı Bileşenler: Neo – Liberalizm ve Neo – Muhafazakarlık

Büyük felaket ve dağınıklığa neden olan II. Dünya savaşı sonrasında Batı ülkelerinden başlayarak, 1970'li yılların sonuna kadar olan sürede genel bir toplumsal ve ekonomik uzlaşma görülmekte, bu da politik düşünce ve uygulamalarda egemen olmaktaydı. Hedef ve değerler konusunda bir nevi toplumsal anlaşma ve uzlaşma gözlemlenmekteydi. Bu uzlaşma, mevcut ekonomik ve toplumsal şartların iyileştirilmesine yönelik, eşitlikçi, kalkınmacı, devletçi ve sosyal adaletçi politikaları uygulamak üzerine kurulmuştur. Sosyal refah devleti uygulamaları yapısı itibari ile kişisel iktisadi özgürlüklerin önüne geçmiş, toplumsal ve ekonomik çözüm, serbest piyasa kurallarını izleme yöntemlerinin kesin bir biçimde reddine dayandırılmıştır. Barry'e (1989: 2) göre, dönemin en dikkat çekici tarafı; uzlaşmanın muhafazakar kamuoyu tarafından tartışmasız kabulü olmuştur. Yaşanan büyük depresyon ve sabitlenememiş piyasa ekonomisinin ortaya çıkardığı işsizlik gibi sorunlar, ekonomistleri en azından makro düzeyde piyasa ekonomisini düzenleyebilecek daha aktif bir devlet tanımına yöneltmiştir.

Yeni sağ ise, uzlaşma dönemi ve bu dönemin politik uygulamalarına bir tepki olarak ortaya çıkmış, bu dönemin sonunda dünya ekonomisinde yaşanan bir takım krizler ile, 80'li yıllara gelindiğinde uzlaşmaya karşı açık bir alternatif olarak kabul görmüştür (Barry 1989: 1). Yeni sağ, ortaya koyduğu iktisadi yaklaşım, piyasa doğal işleyişi üzerine kurulmuş, kamusal alanın yeniden yapılandırılarak, devletin müdahalesinin en az düzeye indirilmesi planlanmış, politik felsefesini ise yeni muhafazakarlık ekseninde kurarak, tercihini müdahaleci olmayan, küçültülmüş, lakin etkin devletten yana kullanmıştır. Eklemlenmeye çalışılan bu iki eksen, kendi içinde yeni sağın çelişkilerini de yaratmasına neden olmuştur. Ersoy'a (2002: 9) göre:

yeni sağ, bir yandan uzlaşma döneminde uygulanan "koruyucu güçlü devlet" politikalarına açık bir alternatif olarak ortaya koyduğu serbest piyasa ekonomisi yaklaşımı ile devleti en aza indirmeye çalışırken, bir yandan da uygulamada ortaya koyduğu merkezîyetçi-otoriter pratiği ile toplumsal alanda önemli oranda imtiyazlı zümre ve gruplar yaratmıştır. Bu bağlamda,

"özgürlük", "sosyal adalet" ve "demokrasi" gibi kavranılan ve muhafazakarlığı modern topluma ayak uyduracak şekilde yeniden algılamakta olan yeni sağ, uygulamada anti-demokratik ve zümreci tavırlarla ayrıcalıklı toplum kesimleri de oluşturmuş görünmektedir.

Yeni sağın ekonomi politika alanındaki en büyük yansımalarından biri; devletin örgütlerini kamu işletmeciliği anlayışı etrafında yeniden yapılandırılması ve buna mükabil özellikle ekonomik faaliyet alanları olmak üzere kaynak israfına neden olacak alanlardan çekilmesi idi. Politik-sosyal boyutlarından arındırılan kamu örgütleri, örgüt-işletme boyutuna indirgenmiştir. Yeni sağın ekonomik anlayışına göre, devlet doğası gereği kaynakları verimsiz kullanmakta, bunun yanı sıra piyasayı akıllıca planlayacak ve yönetecek kapasitede değildir. Bu verimsizliği ortadan kaldırmak için, devlet ekonomik faaliyetlerinden özelleştirmeler yoluyla çekilmeli, tekel konumunu bırakmalı ve faaliyet alanlarını daraltarak, hukukun uygulanmasını sağlamalıdır (Köse, 2010: 30).

1970'lerin krizini bir verimlilik krizi olarak tanımlayan yeni sağ projesinin savunucuları, daha sonra bu krize enflasyon, devlet tekelleri, işçi sendikaları mücadeleleri, refah harcamalarının artışı, piyasada hareket serbestliğinin kısıtlı olması ve geleneksel, toplumsal ve ahlaki değerlerin çürümeye başlaması gibi sebeplerin yol açtığını ileri sürmüştür. Yeni sağ araştırmacılarından biri olan Coates'e (1989: 113) göre; yeni sağ sermaye-işçi sınıfı ilişkilerinin, sermayenin lehine olacak bir biçimde yeniden düzenlenmesi için ideolojik bir araç olarak kullanılmıştır. Bu görüş taraftarlarına göre işçi sendikaları bütünüyle siyasetten dışlanmalıdır. Sendikal mücadeleyi örgütlü bir sınıf mücadelesi alanı olmaktan çıkarıp etkisiz sendikalar haline dönüştürmek amaçlanmıştır.

Yeni sağ ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Atilla Yayla (2001: 426) yeni sağ kavramını bu şekilde ifade etmektedir:

Yeni sağ: - hem yeni sağ içinde yer aldığı düşünülen kişilerce/yazarlarca ve hem de sosyalist yazarlarca farklı anlam ve çağrışımları olacak şekilde kullanılan bir kavramdır. Genel olarak terim 1960'lardan itibaren Avrupa ve ABD'de beliren muhafazakâr ve neo-liberal düşünce akımlarının tamamını kapsayan bir terim olarak istihdam edilir. Siyasi alanda yeni sağ R. Reagan (ABD) ve M. Thatcher'ın (İngiltere) politikalarıyla özdeşleştirilir. Sosyalist yazarlar yeni sağı gerek politikada gerek ekonomik düşüncede gerekse felsefede Yirminci Yüzyılın son çeyreğinde gelişen ve sola karşı ciddi bir üstünlük sağlayan bütün anti-sosyalist hareketleri kapsayan geniş bir etiket olarak kullanmaktadır.

Yeni sağ ekonomik, sosyal, politik, yönetsel boyutlarıyla yeniden yapılanma ve dönüşüm sürecinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Neo-liberalizm, neo-muhafazakârlık ve kamusal tercih kuramı olarak üç kaynaktan beslenen yeni sağın temel kaynağı liberalizmdir. Liberal fikirler kamusal seçim kuramıyla pekiştirilmiş ve bazı muhafazakar söylemlerle de desteklenmiştir (Küp, 2012: 13). Bilindiği gibi liberalizm, devletin ekonomiye müdahalesine hoş bakmaz ve serbest piyasa mekanizmasına koşulsuz destek verir. Zaten yeni sağcılara göre; içinde bulunulan krizin temel nedeni de devletin faaliyet alanlarının genişlemesi ve büyümesidir. Devlet özelleştirme yoluyla bu alanlardan çekilmeli ve ekonomiyi serbest piyasa koşullarına bırakmalıdır.

Yeni sağın Keynesçi refah devletine yönelttiği eleştirilerin temelinde devletin iktisadi alandaki müdahaleleri vardır. Bu eleştirilere göre devlet müdahaleleri piyasanın mikro-iktisat göstergelerini önemli ölçüde çarpıtmakta, sermaye birikimini ve üretimi engelleyici doğrultuda olmakta, bu müdahalelerin nihai sonuçları ise büyümenin engellenmesi ve yüksek enflasyon haline gelmektedir (Topal, 2002: 69). Ekonomik faaliyetlerin kuralları da ekonomiktir ve devlet siyasal kurullarla ekonomiye girerse kaynakları israf eder.

Ancak yeni sağın savunduğu serbest ekonomi kuralı klasik liberalizmin temel kuralından biraz farklıdır. Milton Friedman (2008: 89) devletin başlıca işlevini “düzenin sürekliliğini sağlamak ve rekabetçi piyasaları güçlendirmek” diyerek tanımlayarak devlet müdahalelerinin mümkün olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Topal`a (2002: 70) göre; mevcut olanı korumak için bazen müdahale gerekir. Kapitalist devlet, üretim akışının devamlılığını sağlamak ve yeniden üretilebilmeyi temin etmek için birikim süreçlerine müdahale eder, ama diğer yandan da bu müdahaleleri gizler.

Yaşanan ekonomik krizler çerçevesinde şekillenmiş olan yeni sağ, devletlerin küreselleşme ile birlikte değişimlerine ideolojik destek sağlamaktadır. Yeni sağ görüşüne göre, “devletin geleneksel görevler ile yetinen ölçüler içine çekilmesi ya da küçültülmesi sağlanarak ekonomik alanda doğrudan üretici, dağıtıcı ve düzenleyici olmaktan çıkarılması” sayesinde ekonomik meselelerin çözüleceğini savunmaktadır (Güler, 2005: 97).

Yeni sağ bir sentez ideolojisi olup, şu şekilde ortaya çıkmıştır: neo-liberal ekonomik yaklaşım ve yeni muhafazakar politikalar. Bu bölümde ilk olarak bir sentez ideolojisi olan yeni sağın bileşenleri: - neo-liberalizm ve neo-muhafazakarlık-irdelendikten sonra dünyada yeni sağın ortaya çıkışı ele alınacaktır.

1.1.1. Yeni Sağ'ın İktisadi Yaklaşımı: Neo-Liberalizm

Liberalizmin türlerini ve tanımlarını çoğaltmak mümkündür. Fakat, tarihsel süreç içinde değerlendirildiğinde, liberalizmin üç aşaması söz konusudur: Klasik Liberalizm, Sosyal Liberalizm ve Neoliberalizm (Köse, 2010: 18). Keynezyen iktisat politikaların bir sonucu olarak devletin ekonomideki rolü ve işlevleri pek çok ülkede genişlemiştir. Ekonomik alana müdahale ederk kendini büyüten devletin bu büyümesinin kronik bütçe açıkları, enflasyon gibi ortaya çıkardığı yeni sorunlar, bir çok iktisat bilimciyi bir takım yeni çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Neoliberalizm, klasik liberalizmin Friedrich Hayek, Milton Friedman ve Robert Nozick gibi iktisatçılar ve filozofların yazılarıyla güncellenmiş bir versiyonudur. Neoliberalizmin temel öğeleri birey ve pazardır. Devletin müdahalesi olmadan işleyen bir sistemde bireyin daha özgür olacağını savunuyorlar (Köse, 2010: 19).

1776'da Adam Smith'in "Milletlerin Zenginliği" adlı eseri ile ekonomik anlamda klasik liberalizm ortaya çıkmış ve bu görüşe sahip olan diğer yazarlar tarafından geliştirilmiştir. "Ekonomik anlamda klasik liberalizmde piyasa, kendi amaçlarını ve çıkarlarını gerçekleştirmek isteyen bireyin özgür iradelerine dayanan sınırsız sayıdaki müdahalelerin oluşturduğu "amorf" bir düzen olarak gösterilebilir. Böylece sözleşme özgürlüğü kendini, bir yandan bireysel özgürlüğün ekonomi alanındaki devamı, öte yandan serbest piyasa düzeninin temel dayanağı olarak göstermektedir" (Köse, 2010: 29).

Klasik liberalizme bir tepki olarak doğmuş olan sosyal liberalizm ise kendine sosyal içerik ekleyerek gelişmiştir. Sosyal liberalizmin kurucusu olarak bilinen ve "pozitif özgürlük" anlayışını benimseyen Thomson Hill Green'e göre, özgürlük bireysel olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal bir kavramdır. Özgürlük fiili bir imkanı ifade etmektedir ve bireyin toplum içinde topluma mahsus olan değerlerden pay alabilmesi gerekmektedir. Burada ise devletin görevi, özgür toplumun varlığını desteklemek olarak görülmektedir (Köse, 2010: 29).

Milton Friedman'ın da dahil olduğu yeni sağ iktisatçılara göre, serbest piyasa ekonomisi bireysel özgürlüğü sağlamanın önkoşuluydu. Eğer bu politika gerçekleştirilecekse, siyasal ve ekonomik özgürlük tam anlamıyla sağlanmalıdır. Friedman'a göre (2008: 20):

...Siyasi özgürlük, bir bireyin diğer bir bireyden baskı görmemesi demektir. Özgürlüğe yönelen en temel tehdit zor kullanma gücüdür ve bu güç, ister bir

monarkın, bir diktatörün, isterse bir oligarşinin ya da o anki çoğunluğun elinde olsun, tehdit olmayı sürdürür. Özgürlüğün korunması için gücün bu şekilde yoğunlaşmasını mümkün olduğu kadar engellemek gerekmektedir. Engellenmenin mümkün olmadığı noktalarda ise gücün dağıtılması ve yayılması gerekir. Bu bir kontrol ve denge mekanizmasıdır. Ekonomik faaliyetlerin organizasyonunun siyasi otoritenin denetiminden çıkarılmasıyla birlikte piyasa, zor kullanma gücünün kaynağını ortadan kaldırır. Böylece piyasa, ekonomik gücün siyasi gücü desteklemek yerine, denetlemesini de mümkün kılar.

Neo-liberalizmin temel özelliklerini beş kategoride toplamak mümkündür. Bunlar: bireycilik, piyasa ekonomisi, sınırlı devlet, hukuk devleti ve liberal rasyonalizm olarak sıralanır. Liberallerin temel olarak aldıkları bir kavram "birey"dir. Bireyin özgürlüğü, neo-liberalizm`in temel ilkesidir ve birey özgürlüğüne gelebilecek her türlü müdahaleye karşıdır. Ama burada olan özgürlük negatif anlamda kabul görmektedir. Sınıf, millet gibi kavramların neo-liberalizm de yeri yoktur. Liberalizm, bireyi temel alınmadığı hiç bir görüşle bağdaşmaz (Erdoğan, 1998: 22). Neo-liberaller toplumun farklılıklardan oluştuğunu kabul etmekte, toplum homojen bir bütün olarak görmemektedir. Topluma şahsiyetler bazında bakarlar ve toplumdaki bu farklılık onlar için pozitif bir anlam taşımaktadır. Toplumdaki sorunlara kimlik bazında bakarlar (Dönmez, 2000: 101).

Neo-liberal yaklaşımın piyasa anlayışında devlet, serbest ve tam rekabet edebilir sermayenin hareket alanının çerçevesini oluşturmalıdır. Klasik ekonomistlerden farklı olarak, piyasanın bazı alanlarda başarısız olabileceğini kabul ederler. Neo-liberallere göre de bireysel özgürlüğün temin edilebilmesi için piyasa ekonomisi önemli bir unsurdur. Bu yüzden neo-liberaller, klasik liberallerden farklı olarak sınırlı devlet müdahalesini istemektedirler (Erdoğan, 1998: 25).

Neo-liberal görüşü klasik liberal görüşten ayıran en önemli noktalardan biri de, neo-liberallerin devletin makro ekonominin yönetimindeki rolünün geniş olması gerektiğini savunmalarıdır (Barry 1989:27). Ekonomik ortam, "yönü" belirsiz biçimde sürekli olarak değişmektedir. Bu bağlamda, neo-liberallere göre "devletin ekonomiye en az düzeyde müdahalesi" kamu yararı için gerekli olmaktadır. Bu nedenle neo-liberaller, devletin eğitim, sağlık, savunma gibi ortak ihtiyaçlar dışında piyasa mekanizmasına karışmamasını savunurlar. Çünkü devletin bundan fazlasına müdahalesi kaynakların israfına neden olacaktır. Hayek (1979: 51) bu karmaşık düzenin modern bir organizasyonun tasarlanabilir halinden daha çok üst düzey ve

kendiliğinden olan noktaya vardığını düşünmektedir. Neo-liberaller için devlet sadece hukuki açıdan uygulama alanının çerperini oluşturan ve esnek bir ekonomik oluşumla girişimin önünü açan bir olgudur. Bir başka deyişle, piyasayı yönetecek donanımına sahip olsa bile, devletin bu donanımı kullanabilecek bilgisi yoktur (Baydur, 1999: 60).

Ekonomik perspektiften bakarak devletin “negatif” bir kavram olduğunu savunan neo- liberaller, devletin ekonomik aktörlerin serbestliğini sağlayamadığını ve kendi hantal yapısı ile büyümeyi engellediğini iddia etmektedir. Neo-liberal yaklaşım için “kalkınma” yerinde saymaktır, esas olan "büyüme"dir. Yasal düzenlemelerin yapılamaması halinde, piyasa rekabet koşulları oluşmaz, o zaman piyasa kendi dengelerini kuramaz. Bu ise kamu harcamalarının artmasına, devletin ekonomik faaliyetlerinin en aza indirgenmediği halde genişleyerek hantallaşmasına neden olmaktadır. Neo-liberaller bu sorunun küresel sermayeye serbestlik sağlanarak, ortaya çıkacak potansiyelin kendi işleyişi içinde gelişmesi ile çözülebileceği görüşünü benimsemektedir. Devletin görevi ise sermayenin özgürlüğünü sağlamakla kalmayıp, bu özgürlüğü koruyarak bireyciliğin ve ekonomik girişim özgürlüğünün, hukuksal yöntemlerle düzenlenerek artırılmasıdır (Ersoy 2002: 14).

Neo-liberalizmin önemli bir teması da “hukuk devleti”dir. Burada en önemli sınır devlet ve kanun arasındadır. Barry`nin (1989: 65) ifadesiyle söylemek gerekirse, neo-liberalizm "anayasal düzen" olarak karşımıza çıkmaktadır. Erdoğan`a göre (1998: 28), devletin keyfi davranmasını önlemek için siyasal iktidarı sınırlandırmak gereklidir; çünkü piyasanın özgür bir şekilde işlemesi için hukuk devleti önemli etkidir. Yani kısaca devletin ekonomiye müdahalesinin hukuk sınırlarını geçmemesi, “bireylerin piyasada özgür amaçlarının gerçekleştirebileceği” şekilde hukukun düzenlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Neo-liberaller`e göre birey için en iyi olanı düşünen onun kendisidir. Sosyal kurumlar veya devlet rasyonel bireyin davranışlarının bir sonucudur. Rasyonel birey ise kendi istekleri doğrultusunda kendi amacını gerçekleştirmek için hareket etmektedir (Çaha 1996: 47).

Neo-liberalizm de sıkça karşılaşılan bir kavram da “yönetişim” dir. Bozkurt, Ö., Ergün, T. ve Sezen, S. (1998: 247) yönetişimi şöyle tanımlamaktadır; “yönetişim bir toplumsal-politik sistemdeki ilgili bütün aktörlerin ortak çabalarıyla elde edilen sonuçların oluşturduğu yapı ya da düzen olarak tanımlanmaktadır”. Yönetişim, “malîyetlerin bertaraf edilmesi amacıyla devletin mal ve hizmet üretiminin sivil mekanizmalara bırakılması” ideolojisinin temelini oluşturmuştur (Brown 2002: 43). Bununla da girişimciler devletin dar kapsamda sağlayabileceği mal ve hizmetleri

üstlenip, gelirlerini arttırmak için ortak bir işbirliği yaratacaklar, böylece hizmet ve mal üretimini geliştireceklerdir (Hayek 1979: 139). Kamu faaliyetlerinin en aza indirgenmesi işinde, sivil toplum ve özerk yapıların dışında, yerel yönetimlerin de etkinliğinin önemi her zaman vurgulanmıştır. Bu uygulamanın adı "özelleştirme" politikalarıdır. Özelleştirme milli ekonomi içerisinde, devletin rolünün asgariye indirilmesi veya tamamen kaldırılması olarak algılanabilir. Özelleştirmeye sadece dar anlamı ile devlete ait kuruluşların elden çıkarılması değil, geniş anlamda piyasanın tam anlamıyla serbest piyasa koşullarının temin edilebilmesi için bir araç olarak görülebilir ve devletin elini ekonomiden neredeyse tamamen çekmesi olarak da görülebilir.

1.1.2 Yeni Sağ'ın Felsefi Yaklaşımı ve Yeni Muhafazakarlık

“Mevcut düzenin korunması” muhafazakar dünya görüşünün temel kabulü olmuştur. Bireyin önceliği yerine toplumun önceliği gözetilmiştir. Muller (1997: 4); “muhafazakarlığın temel varsayımı, varolan ahlaki düzenin korunmasıdır” - demiştir. Geleneksel muhafazakarlıkta birey kendi başına bırakıldığında ahlaki erozyona uğrayabilir görüşü, aslında liberalizme eleştirel bir yaklaşımdır. Şöyle ki, klasik muhafazakarlık eşitliğe olumlu bakmaz. Bireysel ve toplumsal eşitliği inkar etmekle beraber, eşitliğin olamaması sonucu toplumda farklı zümrelerin olmasında normal karşılamaktadır. Muhafazakar düşünceye göre özgürlük ve eşitlik bu düşüncede birbiri ile hiç bir uyum teşkil etmemektedir. Klasik muhafazakarlar bozulmuş yapıyı yeniden inşa etmek yerine onu düzeltmenin doğru olduğu fikrine sahiptirler. Bu görüşe göre toplumun yapısı insanların istekleri üzerine kurulu olmadığı gibi, insanların istekleri doğrultusunda değil, Tanrı tarafından şekillendirilmelidir (Güler, 2013: 135-138). Neo-muhafazakarlık ise toplumun bireylerin istemleri doğrultusunda şekillenmesini kabul etmektedir. Liberalizmle ilişkilerinde klasik muhafazakarlığa göre biraz farklı yollar izlenmiştir. Geleneksel değerlere dönmeyi arzulayan neo-muhafazakarlık, klasik muhafazakarlıktan farklı olarak her şeyden önce otoriteyi yeniden şekillendirmeyi öngörmüştür. Şöyle ki, otoritenin saygı ve disiplin ürettiğine inanan yeni muhafazakarlar, otoriteyi hem de sosyal istikrarın bir güvencesi olarak görmektedirler. Lakin toplum için de farklı inancları olan, çok kültürlü ve çok dinli toplumun istikrarı bozacağına ve toplum içinde çatışma yaratabileceğine inanmaktadırlar. Bunun için neo-muhafazakarlık toplumdan daha çok bireye önem vermektedir. Neo-muhafazakarlık, devletin sosyal işlevlerinden arındırılması

konusunda neo-liberal görüşü desteklemektedir. Bu görüşü ise onu neo-liberal ekonomik görüşe yaklaştırmaktadır (Küp, 2012: 34). Yani hiyerarşik bir yapıdan soyutlanan neo-muhafazakarlık bireyin hak ve özgürlüklerini tanımaktadır. Bireyin neo-muhafazakar sistemde yerinin Thatcher'in "toplumun olduğunu inkar eden ve bireyin odak alındığı bir toplumu öneren yaklaşımı" ile geleneksel muhafazakarlık karşısında ne denli bir değişime uğradığına önemli bir örnek oluşturmaktadır (Mert, 1997: 59).

Batı dünyasının gelişmiş kapitalist ülkelerinde 1980'lerde ABD başkanı Ronald Reagan ve dönemin İngiltere başbakanı Margaret Thatcher'in temsil ettiği bir yeni-muhafazakarlık akımı gelişti. Bu dönem, muhafazakarlar açısından, ekonomik alanda neo-liberal siyasal açılımlar eşliğinde, yeniden düzenleme ve özelleştirmeleri öngören bir siyasal açılım dönemi olmuştur (Özipek, 2004: 6). Amerikan muhafazakarlığı da 1980'lerde yeni bir uyanış ve canlanma dönemi yaşadı. Minimal devlet, güçlü ama müdahalesiz hükümet, aile, komşuluk, yerel topluluk, adem-i merkeziyetçilik, yerelcilik, akılcı planlama karşısında gelenek ve deneyimin açıkça tercih edilmesi, yeniden dağıtıma yönelik siyasete karşı olmak ilkeleri yeniden geçerlilik kazandı. Regan, Yıldız Savaşları projesinin sahibi, komünizmin sonunu getiren adam olarak tarihe geçti (Köse, 2010: 37).

Yeni muhafazakar görüşün temelinde 18. yüzyıl düşünürü olan E. Burke'nin düşünceleri görülmektedir. Bunun için de tüm çağdaş muhafazakar düşünürler Burke'ü kendilerinin fikir ataları olduğunu iddia ederler (Barry 1989: 105). Ersoy'a göre (2002: 17): "Burke'ü bu yaklaşımları, piyasa felsefesi ve devlete kısıtlı bir rol tanınması çerçevesinde klasik muhafazakarlıkla uyumsuz".

Değişimi yadırgamayan neo-muhafazakarlar, piyasa ekonomisiyle, liberalizmle, teknoloji ve teknik akılla barışmıştır. Yeni muhafazakarlığı yeni kılan ise, öncelikle "eski" değerlerin büyük ölçüde liberal toplumu güvencelemek üzere savunulmasıdır. Yeni muhafazakarlar devletin ekonomik alan içerisinde sınırlanmasını, sosyal alanda ise, toplumsal ve ahlaki işlevlerinin güçlü bir şekilde devam etmesini istemektedirler. (Erdoğan, 1998: 64). Yani Erdoğan'ında (1998: 64) dediği gibi; yeni muhafazakarlarca, kamu hizmetlerinde özelleştirme yolunun seçilmesi sonucunda ekonomik aktörlerin özgürleştirilmesi yolu ile devletin küçültülmesi ve büyümenin hayata geçirilmesi hesaplanmaktadır.

Yeni-Muhafazakârlarca çokça dile getirilen konu demokrasinin aşırılıkları ve otorite kaybına neden olması endişesidir. Bu konuda en büyük eleştiri yapanların

başında siyaset bilimci Samuel Huntington gelmektedir. Şöyle ki; 1960'ların en büyük sorunları halkın fazla talepleri ve aşırı beklentilerinden doğmuştur. Yeni-Muhafazakarlar için bireylerin kendi çabaları çok önemlidir. Fakat bu çabalar için devlet yardımı beklenmemelidir. Bireyler toplumun yerleşik ahlak ölçütlerini rehber olarak kabul etmelidir (Huntington, 2004: 51).

Yeni muhafazakar anlayışta toplumsal düzeni sağlayabilmek için öne çıkan ikinci tema; din gibi simgesel kavramlardır. Yani yeni muhafazakarlar, ekonomik ve politik istikrarı belirli bir meşruiyet çerçevesine oturtmak için kültürel ve ahlaki değerleri kullanırlar (Ersoy 2002: 18). Burada en önemli nokta yeni muhafazakarlığın laik niteliğidir. Geleneksel muhafazakarlığın istikrarlı bir toplumun gereği olarak gördüğü "din" - den bağımsız bir doktrin haline gelmesi yeni muhafazakarlığın en dikkat çeken yanıdır (Barry 1989: 99). Klasik muhafazakar düşünce insanın doğasının kusurlu olduğuna inanır. Muhafazakar düşünce dini toplumun ruhunu oluşturan en önemli kurumlardan saymaktadır. Nasıl ki, toplumun fiziksel bedenini otorite, mülkiyet, ekonomi, devlet oluşturuyorsa, din de toplumun canını, ruhunu oluşturur. Dinden uzaklaşmış bir toplum ruhsuz ve cansız bir topluma benzer (Akkır, 2006: 36). Günümüz Yeni-Muhafazakarlığında dine yönelik vurgunun azalması ve laik tutum da bu ideolojide süregelen bir tartışma konusunu oluşturmaktadır.

Yeni sağın savunduğu ekonomik alandaki neo-liberalizm ile sosyal alandaki muhafazakarlık iki ayrı görüşün birlikte gelişmesine neden olmuştur. Yeni Sağ'ın bu iki bileşeni neredeyse birbirini tamamlamayı başarabilmiştir. Şöyle ki, neo - muhafazakarlık, neo-liberalizmin devletin ekonomideki gücünü ve müdahalesini geri çekme siyasetine destek vermesine karşılık sosyal alanda eksikliği hissedilen otorite ve sosyal disiplinin, din ve aile gibi ideolojik motiflerin öne çıkarılmasını savunmaktadır (Güler, 2006: 147). Bu noktada ise çatışma yaşanmaktadır. Çünkü, liberalizm devletin veya her hangi bir geleneğin bireyin özgürlüğünü kısıtlamasını kabul etmemektedir. Diğer yandan, yeni sağın muhafazakarlığı modern liberal toplumların değerlerden arınmış, kültürel kimlikten yoksun toplumlar olamayacaklarını, olursa yozlaşıp çökecekleri endişesini dile getirmiştir. Lakin yeni sağın liberal görüşü olan serbest piyasa anlayışı ile muhafazakar görüşü olan küçük ama otoriter devlet anlayışı bu nokta da bir tezat yaratmaktadır. Lakin bu gibi çelişiklere rağmen liberalizm ve muhafazakarlık doğrultusunda yeni sağ şekillenerek ortaya çıkmıştır.

1.2 Dünyada Yeni Sağ'ın Ortaya Çıkışı: İngiltere ve Amerika

Yeni sağın ilk örneklerinin İngiltere ve Amerika'da ortaya çıktığını görülmektedir. Barry'e göre (1989: 116); 1970'lerin sonuna doğru İngiltere'de, sosyal refah devleti uygulamalarındaki uzlaşya karşı politik ve ekonomik düşünce kendine yer edinmeye başlasa bile, Amerika, daima daha geçerli algılanan liberal ekonomi teorileri ile uzlaşya karşı görüşlerin merkezini oluşturmaktaydı. İngiliz yeni sağının liberal politik ekonomi yaklaşımında M. Friedman'ın, politik felsefesinde ise F. Hayek'in liberalizmi etkisini göstermektedir (Ersoy 2002: 19).

Andrew Gamble (1988: 56) yeni sağı, kapitalizmin 1970'lerde yaşadığı politik ve ekonomik krize çözüm olarak tanıtılan bir tip yeniden şekillenme süreci olarak görmektedir. Zaten, bu yapısı sayesinde yeni sağ, 80'li yıllarda geniş bir toplumsal kabul görmüştür. 1980'li yılların yükselen görüşü "yeni sağ", İngiltere'de Thatcher, Amerika'da Reagan, Almanya'da Kohl ve Fransa'da Chirac liderliğinde kendi hegemonyasını sürmüştür. 1990'lı yıllara gelindiğinde uygulamalarında radikal sağdan ayıklanmış ve daha rasyonel olarak tanımlanabilecek bir hal almıştır. Ersoy (2002: 20) bu süreci şöyle anlatıyor: "Bu eksen bir yandan seçim, özgürlük ve özerklikle betimlenmiş bir yükselişi işaret ederken, bir yandan da eşitsizlik, bölünme ve merkez-otoriteci bir işleyişi geliştirmektedir. Özellikle İngiltere'de yaşanan gelir, servet ve güç eşitsizliği, sermayedar azınlığın politik karar sürecinde etkinliğini artırmıştır" diyerek "aynı şekilde gelinen noktada sermayenin denetiminin de önemli ölçüde zafiyete uğradığı" nı da belirtmiştir.

İngiltere ve ABD'de yaşanan bu dönemlere kısa olarak göz atalım.

1.2.1 Thatcherizm

Batı dünyasında yeni sağın yükseldiği önemli ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. 1970'li yıllara kadar, Keynesçi politikaları uygulayan, refah devletinin kapsamını genişleten İngiltere, bu politikayı geniş ölçüde 'millileştiren' bir ülke olmuştur. "Kapitalizmin üçüncü bunalım döneminde ise, refah devleti ihtiyaç içinde olanlar için bir güvenlik ağı olmaktan çıkmış, gerçekte orta sınıfı kollayan karışık bir yeniden dağıtım organizasyonu haline dönüşmüştür. Bunun sonucunda, İngiltere'de Keynesçi görüşler reddedilmiş ve enflasyonun önlenmesi yegâne amaç haline gelmiştir" diyerek Barry, aslında refah devletinin çöküşünü özetlemiştir (Barry, 1989: 116-155).

1975 yılında Muhafazakâr Partinin başına geçen Margaret Thatcher, 1979'daki seçimlerde büyük bir zafer kazanarak iktidara gelmiştir. Bununla birlikte İngiltere, sosyal refah devleti anlayışından uzaklaşarak, yeni sağ politikalar doğrultusunda üç dönem boyunca Thatcher hükümetinin uygulamaları ile yönetilmiştir (Küp, 2012: 43). Bunun yanı sıra Thatcher Dış Politikalarda da ekonomiye dayalı bir uygulama sergilemiş, AB ülkeleri ile bu doğrultuda ilişkileri genişletmiştir (Küp, 2012: 43).

Thatcherizm; Thatcher'in uyguladığı politikaları adlandırmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram: “güçlü liderlik ve her tür uzlaşya muhalefet olma; serbest piyasa ekonomisi, özelleştirme, kamu harcamalarının ve vergilerin azaltılması gibi yeni liberal öğeler ile geleneksel değerlerin savunucusu olma ve sendikal düşmanlık” gibi unsurları kendi içinde barındırmaktadır (Gül, 2004: 215).

Ekonomik yapının gevşekleştirilmesi, özelleştirme, kamu harcamalarında kısıtlama politikalarının yanı sıra, yasal engeller ve büyüyen işsizlik ile işçi sınıfının direnci kırılmış, hızlı karar alma sürecini sağlayacak tipte otoritenin merkezde ve tek elde toplanma dönemi sağlanmıştır. Bu eksende Thatcher'in savunduğu bireysel girişime dayalı serbest rekabet olgusunun ahlaki meşruiyeti iki koşulu gerektirmektedir; bunlardan ilki İngiltere'nin çıkarları için önce her şeyin kötüye gitmesi gereği, ikincisi ise İngiltere'nin çıkarları için önerilen serbest piyasa mekanizması ve özelleştirme politikalarından başka seçenek olmayışıdır (Helvacıoğlu 2002: 44).

İngiltere'de neo-liberal politikaların ilk uygulamaya konduğu yıllarda, gösteri, direniş ve grevler toplum düzenini tehdit etmiştir. Thatcher'in “İngiltere'nin çıkarları için önce her şeyin kötüye gitmesi gerek” politikası işsizlik yaratmışsa da, “fakirliğin ve işsizliğin bireylerin sorumsuzluğundan kaynaklandığını ve bu bireysel konumdan dolayı, kişilerin utanç duyması gerektiğini” söyleyerek, Thatcher kendi politikalarını savunmuştur (Helvacıoğlu, 2002: 44). Gül (2004: 220), Thatcher döneminde, İngiliz refah devletinin çok köklü bir değişime uğramadığını düşünmektedir. Gül'e göre yeni sağ projenin tam olarak başarıya ulaştığını söylemek güçtür. Ancak Thatcher, serbest piyasanın egemenliğini kurma yolunda ve girişimciyi desteklemeye yönelik politikalarda önemli adımlar atmıştır. “Bu dönemde İngiltere'de, kamu sektörünü küçültme ve kamu harcamalarını kısma girişimlerine rağmen, sosyal güvenlik harcamaları artmıştır. Yeni liberal politikalar da genelde, özelleştirme dâhilinde uygulanmıştır” (Gül, 2004: 220).

1.2.2 Reaganizm

Aynı dönemlerde Amerikan yeni sağının temsilcisi olarak Reagan karşımıza çıkmaktadır. Helvacıoğlu (2002: 45) Reagan'ın Amerika'da benzer bir biçimde sunduğu ekonomik politikanın merkezinin; İngiltere'deki gibi işçi ve kamu kesimi değil, tarihsel olarak ilericiyi temsil eden liberal demokrat kesimin olduğunu belirtmiştir. Reagan ve onun ardından iktidara gelen J.Bush, Amerikanın geleneksel liberal demokrasisini terk ederken iki temel strateji izlemiştir; bunlar din temelli ahlak yaklaşımını yaygınlaştırmak, hem federal hem de eyalet düzeylerindeki karar verme mekanizmalarına kendi görüşlerini temsil eden kadroları yerleştirmektir (Helvacıoğlu 2002: 45). Lakin yeni sağın profesyonel kadrolaşmanın oluşturulması görüşü, merkezîyetçi-otoriter gücün etki alanının genişletildiği, bunun sonucu olarak da devletin baskı gücünün artırıldığı görülmektedir. Reagan'ın bu stratejilerinin temelinde dayanan ise Amerikan bireyciliğine has olarak tasarlanan “popülist siyaset”tir (Ersoy 2002: 23).

Reagan döneminde yeni sağ uygulamaların temel unsurları “serbest piyasa sistemini yeni liberal talepler doğrultusunda geliştirerek, ihracat ve sermaye birikimini teşvik etmek ve girişimci sınıfı destekleyici politikalar yürütmek” olmuştur. Bu doğrultuda kamuyu küçültme, sosyal güvenlik harcamalarını kısmak ve programlarını azaltma suretiyle federal devletin harcamalarının da azaltılması planlanmıştır (Gül, 2004: 244). Gül (2004: 251); “Reagan yönetimi, Amerikan toplumundaki bütün ayrıcalıklı tabakaların çıkarlarını birleştirmek gibi bir hayalin peşinde koşmuştur. Reagan ekonomisi, sıkıntı ve zorluğu ayrıcalıklı olmayanların sırtına biraz daha yükleyerek, ayrıcalıklı olanların ihtiyaçlarını zahmetsizce karşılamak gibi bir hayale kapılmıştır” diyerek, Reaganizm`i, orta sınıfa bir süre sıkıntıdan sonra refah vaat eden Thatcherizm`in tersine, “irrasyonel” olarak tanımlamaktadır. Zaten Reagan iktidara gelir gelmez bir çok bakımevlerini kapattırmaya başlamış, buna gerekçe olarak da, devletin bu gibi lüzumsuz kurumlar yüzünden ciddi ekonomik kayıplar yaşamasını göstermiştir (Küp, 2012: 47).

1.2.3 İki Yeni Sağ Görüşün Reaganizm ve Thatcherizm`in Ortak Ve Farklı Özellikleri

Thatcher ve Reagan toplum politikasının da ekonomik politikalar gibi değişimini hedefleyen bir eğilim içinde olmuşlardır. Bu durum ise Reagan ve Thatcher`in yeni

sağ görüşünün en temel ortak noktasını oluşturmaktadır. Her iki politikanın da ardında, esnekleştirme, düzensizleştirme, özelleştirme ve piyasalaştırma gibi yeni sağ yaklaşımının ana unsurlarını teşkil eden stratejiler yatmaktadır (Barry, 1987: 163). Her iki politika da, “yedek işçi gücünün yeniden biçimlendirilmesini, sendikaların belirli bölgelerdeki geleneksel güçlerinin kırılmasını, toplumsal harcamaların kısıtlanmasını ve kısıtlayıcı düzenlemelerin azaltılmasını amaç edinmiştir” (Küp, 2012: 46). Thatcher ve Reagan bu hedeflere varmak için, farklı yöntemler uygulamıştır:

Thatcherizm'in karşısında, son on yılda hakları ile kurumları karşısındaki saldırıları püskürtmüş bir işçi sınıfı vardır. Bu nedenle, İngiltere'deki Muhafazakâr Parti, ekonomik bunalımı uzatmak ve işsizlik oranını yükseltmek yoluyla, işçi sınıfının gücünü tüketmek ve örgütlenmesini parçalamak stratejisini uygulamıştır. Oysa Amerikan işçi sınıfı son on yıl içinde, Avrupa'dakine oranla büyük bir suskunluğa gömülmüştür. Böylece Reaganizm, işçi sınıfının en az örgütlü ve en az para alan kesimlerine planlı saldırılar düzenleyerek, ekonominin sektörlerine devlet yardımı sağlama, aşırı militarizasyonun mali yüküne aktarma yapma ve işçilerin gelecekteki eylemlerine karşı önlem alma çabasına girişmiştir”. (Küp, 2012: 46)

Barry`e (1989: 163-164) göre; iki ülkenin yaşadığı bir diğer farklılık ise, Amerika'da sendikaların öneminin, İngiltere'ye oranla daha az olmasıdır. İngiltere'de ırk sorunu çok önemsiz konu olmasa bile, Amerika'da farklı bir önem arz etmektedir.

Mert`e göre (1997: 58-89); uygulamaları çerçevesinde İngiltere ve Amerika'da yeni sağ için ortak net bir yeni muhafazakarlık tanımı yapılması zordur. Lakin belirtmekte fayda var ki, Amerikan muhafazakarlığı İngiliz muhafazakarlığından çok daha liberal temaları içermektedir. Bu bağlamda Amerikan yeni muhafazakarlarının çoğu, liberal sosyal görüşlerini sürdürürken, kamu kesiminin büyümesi gibi konulardan rahatsızlık duyan kesimlerdir (Barry 1989: 165). İngiliz muhafazakarlığı; siyasal birliği, birey odaklı, laik siyasal toplumsal değerlerin önemini vurgularken; Amerikan muhafazakar görüşü yerel otoriteleri ve dinsel değerleri vurgulamaktadır. Bu bağlamda Reagan'ın bireyciliği ile Thatcher'in bireye bakış tarzları farklı şekillenmektedir (Ersoy 2002: 25).

Yeni sağ görüşü bir yandan bireysel gelişmeye önem verirken, özgür teşebbüse katkı sağlamak için devletin kısıtlanmasını savunmakta, diğer yandan bireyin birey olarak toplum karşısında sorumluluğu olduğuna inanmaktadır. Bunun yanı sıra geleneksel görüşlerden farklı olarak yeni sağ, ekonomik büyümenin taraftarı olmakla

birlikte bireyin devletten korkmaması gerektiğini, sadece devletin değil, kar amacı gütmeyen kuruluşlarında fakirlere yardım etmesini savunur. Bununla da devletin üzerine düşen sosyal yardım gibi yükümlülüklerden kurtulmayı da planlar.

Bu bölümde Yeni sağın ortaya çıkış nedenleri, dayandığı temel fikirler, birleştirdiği farklı bileşenleri ne kadar sentezleye bildiği ele alınmıştır. 1980'lerden günümüze kadar uygulanan ve hala yaygınlaşarak uygulanmaya devam eden yeni sağ politikaların toplumların yapısını ne denli değiştirebildiği, toplumun bakış açısında kendine nasıl yer edindiği anlatılmaya çalışılmıştır. Uygulamalarda temelleri İngiltere ve Amerika da atılan yeni sağ çok uzun bir süre geçmeden Türk siyasi hayatında kendi yerini aldı. Ancak tutucu bir toplum yapısına sahip olan Türkiye'nin yeni sağa geçişi Amerika ve İngiltere gibi ülkelerden biraz farklılık teşkil etmiştir. 1980'li yıllarda ANAP ile Türkiye'de uygulanmaya başlayan bu politikalar, Özal'ın uygulamalarda gösterdiği kararlılık sonucunda Türkiye'de yerleşmeye başlayarak ANAP iktidarının sonuna kadar kesintisiz uygulanmıştır. Bu uygulamalar kısa sürede sermayenin akışının yönünü Türkiye'ye çevirmiştir. İkinci Bölüm Türkiye'de Yeni sağın ortaya çıkışını ve yeni sağ bir siyasal programa sahip Türkiye'deki ilk siyasal parti olan Anavatan Partisi iktidarının politika ve uygulamalarını ele almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ SAĞIN TÜRKİYE`DE ORTAYA ÇIKIŞI VE ANAP`LI YILLAR

Farklı uluslarda değişik gelişim gösteren yeni sağ, demokratik Batı ülkelerinden farklı olarak, Latin Amerika ve Asya ülkeleri gibi otoriter devletçilik yapısına sahip olan Türkiye`de de zorlu bir sürecin ardından gelişmiştir. Türkiye`de olduğu gibi diğer otoriter yapılı ülkelerde de 1970 yıllarında ortaya çıkan kriz şekil değişerek ideolojik bir boyut almış, sağ-sol çatışması gibi toplumsal olaylara neden olmuştur. Tıpkı 1990`lı yıllarda olduğu gibi 1970`li yılları da Türkiye değişen hükümetler bazında yaşamış sonunda tıkanan ekonomi yüzünden hayat durma noktasına gelmiştir. Genel kabul gören konu ise bu krizin ülke bazında değil, küresel bazda gelişmesi ve ekonomilere etki etmesidir. Lakin burada dikkat çekilmesi gereken nokta bu krizin ardından gelen yeni sağ uygulamaların Türkiye siyaset hayatına nasıl dahil olduğudur. 1980 Askeri Darbesi ile yeni sağ Türkiye`ye dahil olabilmış, bundan önce hazırlanan ekonomik programlar ise yaşam alanı bulamamıştır. Bu bölümde Türkiye`de yeni sağın ortaya çıkış sürecini, bu sürecin oluşmasına neden olan olayları ele alınacak, Türk siyasal hayatına darbe sonrası dahil olan kurucusu Özal`ın oluşu ANAP`ın yeni sağ politikalarına değineceğiz.

2.1 Türkiye'de Yeni Sağın Ortaya Çıkışı

Batı`da yaşanan gelişmeler etkisinde 1980`li yıllarda Türkiye`de de yeni sağın gelişimi için bir zemin oluşmuştur. Ekonomik ve politik yapıda önemli değişimler, 1946`da çok partili siyasal sisteme geçişle birlikte yaşanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan bu tarafa “seçkin devlet” anlayışı çok partili sisteme geçişe kadar kabul görmüş (Kahraman 1995: 75), ancak sağ eğilimli kitlelerin partisi olarak nitelendirilen Demokrat Parti`nin iktidara gelişi ile Türkiye'de demokrasinin önü açılmış ve sonuç itibarıyla bu anlayış zafiyete uğramıştır. Lakin yaşanan bu toplumsal değişimler, Türk siyasi tarihinde yine bir ilk olan, askeri müdahaleyi beraberinde getirmiştir. Kahraman`a (1995: 76) göre; 1960 askeri müdahalesi ve sonrasında hazırlanan yeni Anayasa ile devletin yönetimi bürokrasi-burjuvazi arasında bir paylaşım girişimi olarak algılanmıştır. Bu dönemin ardından, hükümete verilen bir nota ile 12 Mart 1971 tarihinde ikinci askeri müdahale yaşanmış, global kriz yüzünden kaba ekonomik ve toplumsal sorunlar kendi ile birlikte, 12 Eylül 1980 dönemini, yani, yeni bir ara rejimi ortaya çıkarmıştır.

1960`ların sonlarından itibaren ithal ikameci ve korumacı ekonomik politikalara dayalı sanayileşme benimsense de, gerek dış ticaret hacmindeki darlık, gerekse döviz azlığı sonucu 1970`li yıllara büyük sorunlarla girilmiştir. 1970`lerde uluslararası ekonomik kriz ile birlikte Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren en ciddi politik ve sosyo-ekonomik krizin içine girmiştir. Tünay`a (2002: 1) göre, kendini gösteren bu kriz döneminin en önemli sebepleri; “sosyal çalkantılar, siyasal terör, işsizlik, döviz sıkıntısı, büyüyen dış borç, enflasyon, ekonomide küçülme, yoksulluklar, büyüyen dış ticaret açığı ve ödemeler dengesindeki açıklar” – olmuştur. Bu olaylara uluslararası piyasalarda 1973 ve 1979 yıllarında petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar da eklenince "borç ödeme" konusunda önemli sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır (Ersoy, 2002: 26). Bu koşullar altında uluslararası finans kuruluşları ile yeni “borç” ilişkiler kurulması gerekmiş, lakin kurulan bu ilişkiler sonrasında yeni ekonomik reformalara ihtiyaç duyulmuş ve yeni bir program uygulama gereği ortaya çıkmıştır. İhtiyac duyulan programların sebebi ise uluslararası finans kuruluşlarının borç vermek için öne sürdüğü talepler olmuştur.

1980`lerdeki siyasi-iktisadi değişiklikleri, iç yapısal sorunlar ile birlikte karşılamak zorunda kalınmıştır. Bu nedenle, yürütülmek istenen neo-liberal politikalar, ekonomik ve toplumsal engeller karşısında, ancak 12 Eylül askeri müdahalesinin sağladığı koşullar sonrasında uygulanabilmiştir. Bununla da 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte devlet ithal ikameci politikalarının yerini serbest piyasa mekanizması almıştır (Ersoy 2002: 27).

Ekonominin “kıt kaynak”lara bağlı olması, 1980 öncesi iktidarların, planlama ve kalkınmacı iktisat teorileri benimsemesi ile sonuçlanmıştır. Beşer yıllık kalkınma planları oluşturularak devleti yönetmeyi amaçlayan kalkınmacı iktisat teorisyenleri, bu ekseninde kurdukları devlet kurumlarını (Devlet Planlama Teşkilatı) politik araç olarak kullanmışlardır. Bu kurumlar ülke öz kaynaklarının ekonomiye en verimli katkı sağlayacağı yönündeki görüş ve uygulamaları ile “kalkınmacı” eğilimlerini ortaya koymuşlardır. Lakin, yapısı itibarile bu politikaları kabul etmeyen yeni sağ, Öcal`ın da (1995; 109) dediği gibi; önceden uygulanan “kalkınmacı” politikaların yerine “büyüme” eğilimli politika yürütülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Batı örneklerinden farklı bir seyir izlemiş olan Türk yeni sağ, ekonomik ve toplumsal farklılıklar, yeterli stratejik ve taktik planlama sağlanmadığı için Latin Amerika ve Asya ülkeleri örneklerindeki gibi toplumsal kargaşalar yaşamıştır. Özkazanç yeni sağa geçiş sürecini şöyle eleştirmiştir (1996: 1219): Türkiye'nin "dışa

açılma politikaları" ile hızlı ve bir o kadar da anti-demokratik bir biçimde küreselleşme sürecine dahil olması toplumsal sorunların hızlanmasına neden olmuş ve sonrasında gelen 12 Eylül askeri müdahalesi ile "yeni sağa"ya yol açılmıştır. Bu yol Özal iktidarının ekonomi politiğin yerine politik ekonomiyi oturtma çabasını hızlı ve etkin bir biçimde uygulamasını, bu yolla da sivil yaşama geçişteki hegemonyasını kurmasını sağlamıştır. Özkazanç (1996: 1219) Türkiye gibi ülkelerin, yeni sağcı partilerin iktidarı döneminde otoriter-popülist bir yöne doğru kayma eğilimi gösterdiğini savunmaktadır. Hatta çevre ülkelerde bu dönemde askeri darbeler yoluyla, otoriter-faşizan rejimlerin başa geçtiğini vurgulamış ve bu olayların devamında da ideolojik boyuttaki şiddetli toplumsal çatışmaları beraberinde getirdiğini belirtmiştir.

1980 yılına kadar Osmanlıdan alınan bürokratik mirası yaşatan devlet, toplumdaki farklılıkları dışlamış, farklılıklara gözünü kapatmaya başlamıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere 1950`den sonra DP ile birlikte sınırlı toplumsal ve siyasal hareketlenmeler olmuşsa da, asıl değişim 1980`den sonra yaşanmıştır. Neo-liberaller, 1980`lerden sonra, iç ve dış koşulların etkisi sonucunda devletin resmi ideolojisinde gerileme olduğunu savunmaktadırlar. Bu gerileme devlet yönetimini, "otoriter" bir devlet anlayışından, çoğulcu bir yapıya dönüştürmüştür. Çaha'ya göre (1996: 136-140); halktan kopuk bürokrasi, sorgulanmaya başlamış, seçilmişlerin atanmışlara üstünlüğü gözle görülecek şekilde artmıştır.

Lakin burada bir şeyi belirlemek gerekir ki, Özkazanç`ın (1996: 1220) dediği üzere, Türkiye`de yeni sağa geçiş ciddi bir plana uygun olmamış, daha sonradan 1990`lı yıllarda yeni sağ politikalar bunalım yaşamaya başlamıştır. Şöyle ki, yeni sağ politikası uygulamaları yüzünden KİT`lerin ve diğer kurumların özelleştirilmesi keyfi hal almış, bunun sonucu devlet bütçesine ciddi zararlar verilmiştir. Enflasyonla mücadelede başarılı olunamamış, en iyi ihtimalle kısa süreli enflasyon düşüşleri görülmüştür. Sonuç olarak, AK Parti iktidarına kadar kaptalizmin üçüncü krizini Türkiye çok ağır yaşamıştır.

Türkiye'de ekonomik anlamda konuştuğumuz yeni sağ, kendi içinde muhafazakarlık da içermekteydi. Özal'ın İslam-Batı sentezi görüşü ile İslam'ın yeniden yorumlanmasını savunması, "muhafazakarlık" yaklaşımını İslamcılıkla yakınlaştırmış, ancak zaman içinde İslamcı seçmen tabanının ANAP`tan ayrılması ile ANAP muhafazakarlık yaklaşımı ulusalcı geleneksel değerlerle evrensel değerler arasında bir noktaya doğru kayma yaşamıştır (Ersoy 2002: 28). Türk yeni sağın

muhafazakarlığı, İngiltere yeni sağ`ından farklı olarak ABD ve Fransa`daki gibi dine dayalı muhafazakarlık olmaktaydı.

2.1.1 80 Sonrası Türkiye Ekonomi ve Siyasi Hayatında Yeniden Yapılanma

80`lere girildiğinde Türkiye aslında tamamen farklı bir döneme adım atmıştı. 70`li yılların krizleri ve kötü giden dış politikaları toplumu ve ekonomiyi yormuştu. Ekim 1979 ara seçimlerini kazanan AP, Demirelin önderliğinde 6.cı Demirel hükümetini kurdu. Ülkenin neredeyse çöküşüne kadar varan iktisadi sorunları karşısında, kredi veren uluslararası kurumların önerdikleri önlemleri uygulamak zorunda kaldı. Bu sırada Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı`na Turgut Özal`ı getirdi. 24 Ocak 1980 Türkiye`nin liberal ekonomiye geçişinde tam bir dönüm noktası oldu. Ancak, dönemin şartları bu politikaların uygulanmasını zora soktu. 12 Eylül 1980 sabahı ülke tarihindeki üçüncü askeri darbeyi yaşadı. Bu 12 Eylül 1980 müdahalesi, Özal`ın mimarı olduğu 24 Ocak Kararlarının uygulamalarına gerekli zemini sağlamış, eski dönem siyasal kadroların tasfiyesi, Özal`a geniş hareket imkanı sunmuş, yeni dönemin yeni liderini serbest kılmıştır. 24 Ocak Kararları ile başlayan bu serüven, 12 Eylül Darbesi, ANAP`ın kurulması, Özal`ın uzun süreli Başbakanlık dönemi ve sonrasında Cumhurbaşkanlığına geçmesi ile devam etmiştir. 1982 Anayasa`sının kabulünün ardından 80`ler döneminin siyasal ve ekonomik yeniden yapılanmasının ilk dönemi sona ermiş oldu. Bu çerçevede yaşanan ekonomik ve siyasal yeniden yapılanma kapsamlı olarak aşağıdaki bölümlerde ele alınacaktır.

2.1.1.1 Ekonominin Yeniden Yapılandırılması: 24 Ocak Kararları ve Onun Uygulanmasında 12 Eylülün Yeri

Türkiye`nin en önemli ithalat ürünü olan petrol fiyatlarındaki artışın döviz ihtiyacını önemli derecede artırması, buna bir de Kıbrıs müdahalesi nedeniyle uygulanan ambargo yüzünden dış borç bulmada yaşanan sıkıntıların eklenmesi ile üretimde kullanılan ürünlerin ithal edilmesi oldukça zorlaşarak, temel üretim maddelerinde kıtlığa ve dolayısıyla uzun kuyruklar oluşmasına yol açmıştır. Türkiye, yaşanan bu dar boğazdan çıkabilmek için yeni dış kaynak arayışına başlamıştır. Dünya Bankası ve IMF gibi dış kaynak sağlayan kuruluşlar ise yardımı yapmaya şart olarak, yapısal bir dönüşüm yapılmasını istemişlerdir. Bu olayların ekseninde devreye giren, Turgut Özal tarafından oluşturulan, ekonomik ve yapısal düzenlemeleri içeren

24 Ocak 1980 Kararları, 1980 sonrası oluşan Türk yeni sağını gelişim sürecinin en önemli olayını kapsamaktadır. Hazırlanan program ile, sürdürülmekte olan ithal ikameci ve korumacı ekonomik programdan dönerek, “dış ticarete liberalizasyon”, “gerçekçi ve dalgalı kur politikaları”, “kamu harcamalarının azaltılması”, “özelleştirme”, “ekonominin işlevselliğinin kamu sektöründen özel sektöre kaydırılması” v.b. uygulamalara açılmıştır. Bu uygulamalarla öncelikle ekonominin dengelenmesi ve dış ticaretin aşamalı olarak geliştirilmesi, ardından ekonomik alt yapının salanarak, yeniden yapılanma planlanmış, sonra da sistemin kendini taşıması hedeflenmiştir (Ersoy 2002: 29).

24 Ocak Kararları'nın ana hatları ise şu maddelerle gösterilebilir (Çavdar, 1996: 258):

- 1-TL'nin değeri %32.7 oranında devalüe edilerek, kontrollü bir biçimde dalgalanmaya bırakılacak.
- 2-İthalatın serbestleştirilmesi ve ihracatın ise kredi gibi teşviklerle özendirilmesi
- 3-Fiyat oluşumunun piyasaya, arz – talep güçlerine bırakılması ve bazı mallardaki kamu desteklerine (sübvansiyonlar) son verilmesi
- 4-Faiz oranlarının yükseltilmesi ve ardından denetimli bir şekilde serbest bırakılması
- 5-Ekonomide kamu kesiminin ağırlığının azaltılması ve KİT açıklarının sürekli zamlarla kapatılması
- 6-Ücretlerin ve taban fiyatlarının enflasyonun gerisinde kalacak biçimde artırılması

Bu uygulama sonucu Türkiye, “yapısal uyum”, “dışa açılma” ve “ihracata dayanan büyüme” gibi kavramlar temelinde yeni bir ekonomik düzene geçmiştir. Özal müdahaleciliği eleştirerek liberal düşüncüyü benimsediğini, 2. İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşma ile şöyle açıklamaktadır:

Ekonomik hayata devletin müdahaleci rolü yerine tanzim ve teşvik edici ve genel olarak muhtelif menfaatleri te'lif edici ve bu suretle verimi artırıcı rolü ağırlık kazanmalıdır. Ekonominin tabi kanunları vardır. Bu kanunların dışına çıkarak nehri tersine akıtmaya çalışmayalım. Ekonomide arz-talep sistemi varken fiyat kontrollerine dayanmak karaborsa ve çifte fiyatı doğurmaktadır. Para, döviz ve emtia fiyatlarının serbestçe teşekkül edilebildiği bir vasatta ekonomik sistemleri çökerten bu nevi hastalık görülmeyecektir (Yayla, 2001: 430).

24 Ocak Kararları ile yabancı sermayenin ülkeye yatırımlar yapması da teşvik edilmiştir. 1980/7168 sayılı kararname ile yerli ve özellikle yabancı yatırımcılara ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu kararlara ilave olarak alınan 1983/20 sayılı karar

ve 1984/30 sayılı karar ile, yabancı sermaye için faaliyet alanları genişletilerek, yerli ve yabancı şirketlerin birlikte ortaklık kurmaları kolaylaştırılmıştır (Çavdar, 1992: 228-229). Ayrıca yabancı yatırımcıların %100 oranında sermaye artırımında bulunabilmesine de imkan tanınmıştır. Diğer taraftan, birçok ülke ile, yatırımların teşviki-korunması ve çifte vergilendirmenin önlenmesi konusunda anlaşmalar imzalanmıştır. Çavdar'a göre (1992: 228-229); "24 Ocak Kararlarıyla birlikte 1980 sonrası yabancı sermaye girişi geçmişle kıyaslanamayacak ölçüde artmıştır. Yabancı sermaye girişlerinde hizmet sektörü özellikle turizm ve bankacılık önem kazanmıştır".

Yani kısaca özetlersek, Yayla'nında (2005: 585) dediği gibi; 80'ler öncesi uluslararası ekonomik ilişkilerin düşük düzeyde kaldığı ithal-ikameci ekonomik politikaların 24 Ocak kararları ile keskin bir dönüğe uğramasını ve askeri rejim uygulaması süresince yine Özal'a verilen geniş yetkiler ile sürdürülen ekonomi politika anlayışında, üç hedefe ulaşmak amaçlanmıştır. Sırası ile bu aşamalar, Stabilizasyon (istikrar sağlama), Liberalizasyon (serbestleştirme) ve Özelleştirme yani Privatizasyon'dan ibarettir.

24 Ocak kararları ile yeni sağın "denk bütçe" anlayışına dayanarak, hedeflediği stabilizasyon döneminin en önemli amacı enflasyonun indirilmesi olmuştur. "Dışa açılmacı" politikaların temelini oluşturan liberalizasyon ile ticaretin, özellikle de dış ticaret ve bankacılıkta mal ve para hareketlerini kısıtlayan engellerin (kota, sabit kur, azami faiz, gümrük v.b) kaldırılması ile fiyat hareketlerinin ve mekanizmalarının işlerliğinin temin edilmesi hedeflenmiştir (Yayla 1996: 142). Türkiye Yeni sağın en önemli programlarından biri olarak nitelendirilen 24 Ocak kararlarının hedeflediği üçüncü aşama, yani privatizasyon (yani özelleştirme) olmuş, ancak bu konu ile gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasında yetersiz kalmıştır. Hazırlandığı dönemde uygulanması başarısız olan Kararlar, 12 Eylül askeri müdahalesi ile hayata geçmiş, hatta Özal programının uygulayıcısı olmuştur.

12 Eylül'ün gerçekleşmesinin en önemli amaçlarından biri, Ocak'tan itibaren uygulanması beklenen, ancak Eylül 1980'e kadar uygulanamayan yukarıda hedefleri belirtilen 24 Ocak kararlarının hayata geçirilmesidir. Boratav da (2004: 148) yaptığı değerlendirmede, 24 Ocak kararlarıyla ilgili olarak, bunu vurgulamaktadır:

...bu kararlar sadece bir istikrar programı niteliği taşımamaktaydı; beynelmilel sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla 'pazarladığı', içte ve dışa karşı piyasa serbestisi ile beynelmilel ve yerli sermayenin emeğe

karşı güçlendirilmesi gibi iki stratejik hedef etrafında oluşan, bir 'yapısal uyum' perspektifi de taşımaktaydı.

Boratav, 1980 askeri darbesinin, 24 Ocak kararlarının uygulanması açısından gerekli bir rejim değişikliği niteliğinde olduğunu ifade etmiştir. Boratav`a göre (2004: 148), bunun nedeni ise, bu programı Özal`ın ve sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda, sistemli ve sürekli olarak “emek aleyhtarı” bir doğrultuda, uygulayabilme ve geliştirme araçlarından Demirel hükümetinin yoksun olmasıdır. Yani, 12 Eylül`ün gerçekleştirdiği rejim değişikliği, 24 Ocak programının uygulanmasındaki bu önemli engeli ortadan kaldırmış ve hazırlanan yeni anayasal çerçevesi ile de, işçi sendikaları üzerinde bir kontrol mekanizması kurulmuştur. Ayrıca burada Boratav`un (2004: 122) dikkat çektiği, 12 Eylül darbesinin planlayıcısı ve uygulayıcısı olan, o dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in konuşmalarında yer verdiği, “siyasal başarının sağlanması için ekonomik istikrar programının - 24 Ocak Kararları - bir gereklilik olduğu” şeklindeki açıklamalarıdır. Uluslararası sermaye kuruluşları tarafından az gelişmiş ve paraya ihtiyacı olan ülkelere dayatılan, “tek yol” şeklinde sunulan yeniden yapılanmayı kapsayan politikaların mecbur olduğunun altı bir kez daha çizilmelidir (Cemal, 1989: 304). Lakin, şu da bir gerçektir ki, 24 Ocak Kararları ile Türkiye serbest piyasa ekonomisine geçmekteydi.

2.1.1.2 Siyasal Yeniden Yapılanmaya Geçilmesi: 12 Eylül Sonrası ve 1982 Anayasası

12 Eylül 1980 Cuma şafağı vakti, İç Hizmet Kanununun 35. maddesini - “Türkiye Cumhuriyeti’ni koruma ve kollama”- esas alarak Türk Silahlı Kuvvetleri ülke yönetimine el koyduğunu TRT radyolarından kamuoyuna duyurdu. Tarihe “Bayrak Harekatı” olarak geçen, ordunun “emir-komuta zinciri içinde ve emirle gerçekleştirdiği” açıklanan bu darbeye Demirel'in 1980 yılı başında kurduğu azınlık hükümeti devrildi. Bu defa iktidara el koyan, ordunun Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları gibi en üst komuta kademesinin oluşturduğu “Milli Güvenlik Konseyi” oldu. Ülkenin tamamında sıkıyönetim ilan edildi, meclis ve hükümet fesedilerek siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı. Siyasi partilerin yanı sıra sendikalar ve derneklerin de çalışmaları durduruldu. İktidara el koyulmasının ardından, Milli Güvenlik Konseyi meclisteki siyasi partilerin liderlerini göz altına aldı. Başbakan Süleyman Demirel ve muhalefet partisi lideri Bülent Ecevit eşleriyle birlikte gözaltına alındı ve Hamzaköy Gelibolu da bir askeri üstte 1 ay tutularak,

ardından siyasetle uğraşmaları yasaklandı ve evlerine dönmelerine izin verildi. Milli Selamet Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'la Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş de İzmir'de Uzunada'ya gönderildiler. Daha sonra, ikisi de Ankara'ya getirilerek haps edildiler.

Darbe sonrasında geniş çaplı tutuklamalar başladı. 650.000 kişi gözaltına alındı, 230 bin kişinin yargılandığı 210 dava açıldı. 7 bin kişiye idam cezası istenmiş, onlardan 517'sine idam cezası verilmiş, lakin haklarında idam cezası verilenlerden 50'si idam edilmiştir. Binlerce kişi işkenceye görmüş, 71 bin kişi Türk Ceza Kanununun 141, 142 ve 163. maddelerinden yargılanmıştır. 98 bin kişi örgüt üyesi olmakta suçlanarak yargılandı. 14 bin kişi için vatandaşlıktan menedilme kararı verilirken, 30 bin kişi ise siyasi mülteci olarak yurtdışına gitti.

Ülke yönetimini ele alan Milli Güvenlik Konseyi 2 Haziran 1981 tarihinde 52 sayılı karar ile her türlü siyasi parti faaliyetlerini, siyasi parti yöneticilerinin sözlü ve yazılı demeçlerini, sıkıyönetim mahkemelerinin almış olduğu kararlara yönelik eleştirilerin yapılmasını yasakladı. 15 Ekim 1981 tarihinde ise Türkiye'deki tüm siyasi partiler kapatıldı.

Erdoğan (2001: 119), 12 Eylül müdahalesinin ardından oluşturulan MGK'nın faaliyetlerini şöyle anlatmaktadır; öncelikle siyasal partiler ve devlet kadrolarında yer alan sağ ve sol eğilimli kişilerin tasfiye sürecine girilmiş, ardından gerekli siyasal değişikliklerin yapılması ile birlikte demokrasiye geçişin gerçekleştirileceğini ifade etmiştir. Darbeden sonra Danışma Meclisi kurulmuş, meclise 1980'lere kadar hiçbir siyasal oluşumun ve partinin içerisinde yer almamış 160 kişilik heyet seçilmiştir. Sonrasında ise bu Danışma Meclisinin de katılımıyla bir Kurucu Meclis kurulmuş, bu meclis yasama faaliyetlerini yürütmekle ve yeni bir Anayasa hazırlamakla yetkilendirilmiştir. Kurucu Meclis tarafından 12 Eylül rejiminin isteklerine uygun bir şekilde anayasa taslağı hazırlandı. Bu taslak değişikliklerle 10 Ekim 1982 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi tarafından kabul edildi. MGK tarafından onaylanan anayasa 7 Kasım 1982 tarihinde halk oylamasına sunuldu ve % 92'ye yakın evet oyu ile yürürlüğe girdi. Bu şartlar altında 6 Kasım 1983 tarihinde meclis seçimleri yapıldı. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından Milli Güvenlik Konseyi ülke yönetimini TBMM'ne devretti.

1982 Anayasası, 12 Eylül'ün hedeflerinin gerçekleşmesini sağlamak amacı ile hazırlanan, demokrasiye geçiş ile siyasal yeniden yapılanma sürecini oluşturmaktadır. Referandumla kabul edilen 1982 Anayasası, 27 Mayıs 1961'de hazırlanan Anayasa'ya

göre önemli farklılıklar taşımaktadır. Bu referandum ile Evren'in de Cumhurbaşkanlığı halk tarafından onanmıştır. İki Anayasa'nın en büyük farkı ise; 1982 Anayasa'sında "katılımcı ve çoğulcu demokratik" tanımlarının 1961 Anayasası'na göre çok daha az olmasıdır (Özbudun 1991: 41).

Anayasa'nın kabulü ile ilgili olarak yaşanan durum da çok ilginçtir; bir anlamda 12 Eylül müdahalesinin aklanmasını sağlayacak biçimde yapılan referandum son derece anti demokratik koşullarda gerçekleşmiştir. Kurucu Meclisin hazırladığı Anayasa tamamen devletin otoritesini güçlendirmek ve 12 Eylül yönetiminin beklenti ve isteklerine cevap vermeye yönelik yapısı ile, “devletçi” bir perspektifle oluşturulmasını meşrulaştıran bir yapıya sahiptir. Anayasa'ya göre “Devlet” kutsaldır, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür ve devletin üstünlüğü karşısında hiçbir düşünce ve eyleme yer yoktur (Erdoğan 2001: 121). Sadece Anayasa'nın bu noktasında değil, millet karşısında devletin korunmasına yönelik diğer maddeler de yer almaktadır. Tanör'e göre (1986: 133), 1982 Anayasa'sı resmi ideolojisi ile devletin egemenliğini açıkça bireye hissettirerek, dolayısıyla toplumun düşünsel, ideolojik, kültürel, siyasal, hatta psikolojik bütün faaliyetlerine bir nevi bilinçaltı olarak devletin dokunulmazlığını ve üstünlüğünü dikte etmiştir. Ortaya çıkan tablo ise “temel hak ve hürriyetlerin serbestliğinin değil sınırlılığının esas” olduğunu göstermektedir. Mesela; 1982 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusu 13.Maddede düzenlenmiştir. 2001 yılında değiştirilen maddenin, ondan önceki hali şöyledir:

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz. Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir (Özbudun, 1993: 265).

Ayrıca parlamentonun “anayasanın özü ve ruhuna uymak koşuluyla sınırlayıcı yasalar çıkartabileceği” ibaresi ile, Anayasada iktidara özel bir serbestlik tanınmaktadır. Bakanlar Kuruluna yürütme kolaylığı sağlayan Kanun Hükmünde Kararname (KHK) çıkarma yetkisi Anayasa'nın 91. Maddesi ile de tanınmaktadır. Olağanüstü hal ve sıkıyönetim durumlarında, bu yetki Meclis onayına da tabi değildir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2010: m 91, f.5).

1982 Anayasası 12. Maddede niteliği açıklanan temel hak ve özgürlükler karşısında devletin konumunu 5. Maddesinde “Devletin temel amaç ve görevleri” başlığı ile şöyle açıklamıştır:

Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2010: 5. Madde).

1982 Anayasası, temel hak ve özgürlükleri devletçe güvence altına almak yerine, bu özgürlüklerin hangi şartlar altında kullanılabileceğini tanımlamaktadır. Anayasa bu şekli ile toplumsal yapıyı tek tip bireyler bütününe indirgemekte ve toplumun de-politize edilmesine zemin hazırlamakla beraber, devleti toplumdan koruyucu bir düzenlemeyi uygun görmüştür (Ersoy, 2002: 31). Erdoğan'a göre ise (2001: 159), devlet bu yolla kendi iradesinin ve otoritesinin üstünde veya dışında her hangi bir adalet aranmasını engellemiştir.

Ersoy (2002: 32) 1982 Anayasası ile ilgili şöyle diyor; Yaptığı ekonomik düzenlemeler ile 1982 Anayasası, 12 Eylül askeri müdahalesinin en önemli hedefi olan 24 Ocak kararlarının uygulanmasını amaçlamakta, ekonomik hayata önemli düzeyde etki gösteren düzenlemeler de getirmektedir. Basın ve iletişim alanında önemli kısıtlar getiren 1982 Anayasası, düşünce özgürlüğünü kısıtlayıcı kararları kabul etmiş, sendikal hakları daraltmasının yanı sıra, çalışanların hak ve taleplerini ekonomik mücadele sınırları içine çekmiş, buna karşı varlıklı sınıfların politik ve ideolojik konumlarının yanı sıra, ekonomik konumları da korunmuş, siyasal alanda da, gerek sivil toplumun, gerekse siyasal organizasyonların varlık alanlarının daraltılmıştır. Tanör'ün deyimi ile söylersek (1986: 154); yeni sağ doğrultuda hazırlanan 1982 Anayasasının, özgürlük ve demokrasi olmaktan çok, “devlet ve otorite”dir.

1980 öncesi yapıyı bertaraf etmek isteyen, 12 Eylül askeri yönetimi, siyasal sistemi şekillendirilmek ve kendi istediği gibi bir idare şekli kurabilmek için üç yasal araç kullanmıştır; 1982 Anayasası, 1983 Siyasi Partiler Yasası ve Milletvekili Seçim Yasaları (Sakallıoğlu 1996: 1248). Türkiye tarihinin en kanlı olaylarına sebep olan sağ ve sol eğilimlerin radikal kesimlerine yapılan tutuklama, işkence ve idamlarla bu yapılar bertaraf edilerek, istikrarı kurmaya yönelik kendi istekleri doğrultusunda, ılımlı kesimler ve bunları idare edecek parti kurulmasına çaba gösterilmiştir. Bu da 12 Eylül askeri yönetimin zıt kutuplara tahamül etmediğini, yönetimde olduğu sürece partileri kapalı tutarak, toplumu de-politize etmeye çalıştığını göstermektedir. İleride

bahsini açacağımız üzere ANAP`ın kurulması sürecinde de kurucu üyelerin oluşturduğu 37 kişilik heyetin neredeyse tamamı şimdiye kadar hiç bir siyasi oluşumun içinde olmamış kişilerdir. ANAP`ın hükümete gelmesinden sonra yönetim de demokrasi yoluna gitmiş, toplumun 1980 öncesi sivil iradesine dönerek, eski parti veya onların yeni uzantılarının kurulmasına engel üretmemiş, eski siyasilere konulan siyaset yapma yasağını referenduma götürerek, yasağın kalkmasına kendi desteğini göstermiştir. Kimine göre doğruları, kimine göre yanlışları ile 1982 Anayasası Türk siyasetine belli bir istikrar ve ekonomiye düzen getirmiştir.

Lakin şunu da belirtmekte fayda var ki, 1982 Anayasa`sı yeni sağın Türkiye siyasal hayatında yer bulması için büyük alan açmıştır. Şöyle ki, 1982 Anayasa`sı yeni sağın otoriter devlet anlayışı üzerine şekillendirilerek, topluma bakış açısını değiştirmiş, bireye yönelik tavır sergilemiştir. Anayasa`da devletin otoriter gücü ve dokunulmazlığını teminat altına alsa bile, neo-liberalizmin bireyin temel özgürlüklerinin temin edilmesine ve onların karşısında olacak her hangi bir engeli kaldırmayı öngören görüşünü de kendinde yansıtmaktadır.

2.2 Özallı ANAP Dönemi

2.2.1 12 Eylülün Ardından Yeniden Partileşme

12 Eylül Askeri Rejim`in sadece sağ ve sol çizgiden birer parti kurulmasını istemesi nedeniyle, Türkiye`de yeniden partileşme sıkıntılı başlamıştır. İki partinin kurulmasının sebebini, darbeden sonra 1980-1983 yıllarında başbakan olarak görevlendirilen Saim Bülent Ulusu şu şekilde açıklamaktadır: “Sayın Cumhurbaşkanı`nın ortaya koyduğu görüş üzere izah ediyorum: İki büyük parti kurulacak. Böyle uygun görülmüştür. Küçük partilere izin verilmeyecektir. Ülke 12 Eylül öncesi duruma düşmeyecektir” (Arcayürek, 1999: 122). MGK iki büyük parti istemesine rağmen, daha sonra 3. bir partinin kurulmasına izin verilmiş, 1983 seçimlerine 3 parti ile girilmiştir (Arcayürek, 1999: 114).

Yasakdan sonra 19 aylık bir süre geçmiş ve bu partisiz dönem olarak adlandırılmıştır. 2820 No`lu 24 Nisan 1983`te çıkarılmış Siyasi Partiler Kanunu ve aynı tarihte, siyasal faaliyetleri serbest bırakan, ancak yine önemli kısıtlamalar öngören 76 sayılı karar da çıkarılmıştır. Bu yasaların yürürlüğe girmesi, adeta parti kurma yarışı ile sona ermiştir. 16 Mayıs 1983 tarihinde MDP, 20 Mayıs 1983 tarihinde sırası ile ANAP, HP ve BTP yarım saatlik ara ile kurulmuştur (Turgut, 1986: 149). Bu partilerden sonra Büyük Türkiye Partisi, Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP),

Yüce Görev Partisi (YGP), Yeni Doğu Partisi (YDP), Yeni Düzen Partisi (YDP), Cumhuriyetçi Muhafazakâr Parti (CMP), Bizim Parti (BP), Refah Partisi (RP), Türkiye Huzur Partisi (THP), Doğru Yol Partisi (DYP), Bayrak Partisi (BP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) kurulmuştur (Sarıbay, 1997: 53). 24 Nisan 1980 tarihinden temmuz ayı sonuna kadar 16 parti ard arda kurulmuş, Lakin 1983 seçimlerine sadece MDP, HP ve ANAP girebilmiştir. Fakat bu partilerden aday olan pek çok kişi MGK tarafından veto edilmiştir.

Darbe sonrası 16 Mayıs 1983 tarihinde kurulan ilk siyasal parti Turgut Sunalp başkanlığında Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) olmuş ve sağ çizgiyi temsil etmiştir. Halkçı Parti (HP); 20 Mayıs 1983 tarihinde Necdet Calp başkanlığında kurulan bu parti orta-sol çizgiyi temsil ettiği için onay alabilmiş bir diğer partidir (Sarıbay, 1997: 56-57). 20 Mayıs 1983 tarihinde kurulan diğer bir parti ANAP olmuş, bazı üye isimlerin vetosuna rağmen yönetim için gerekli çoğunluğu koruduğundan, partinin kurulmasına ve seçimlere girmesine izin verilmiştir (Turgut, 1986: 142).

2.2.2 ANAP`ın kurulması

ANAP`ın kurucuları bürokrat, teknokrat ve iş adamlarından oluşmaktaydı (Turgut, 1986: 141). Turgut Özal başkanlığında 37 kişi ile birlikte, 20 Mayıs 1983 tarihinde, İçişleri Bakanlığı'na verilen kuruluş dilekçesi ile kurulmuştur. Özal partiye “Anavatan” isminin verilmesini şöyle açıklamaktadır:

1950'lerde Türkiye'nin demokrasi ihtiyacı vardı. 1940'larda başladı bu ihtiyaç, Demokrat Parti işte bu ihtiyaçtan doğdu ve parti bu sebeple bu ismi aldı o zaman. 1960'larda memleketin adalete ihtiyacı vardı bu sefer. Adalet Partisi de bu ihtiyacın neticesinde kuruldu ve adını bu sebepten aldı. Demokrasi geçildi, adalet geçildi, 1980'lerde Türkiye parçalanmayla karşı karşıya kaldı. Şimdi vatanın bütünlüğünün sembolize edilmesi lâzımdır. Bu bütünlüğü en iyi belirten Anavatan'dır. Şimdi vatana sahip çıkmak lüzumludur. Onun için de partimizin adı Anavatan olacaktır (Doğan, 1985: 332-333).

“Yeni Sağ”ın Türkiye`de kuruluşcusu rolünü üstlenmiş Özal, yeni kurulan ANAP`ı kamuoyuna şöyle takdim etmiştir:

Anavatan Partisi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, İnsan Hakları Beyannamesi, Siyasi Partiler Kanunu ve diğer kanunların esas sınırları içerisinde faaliyet gösteren bir siyasi teşekküldür. Partinin sembolü bal petekleriyle donatılmış Türkiye haritası ve bal arıdır. Arı, çalışkanlığı; petek, aziz vatanımızın en ucra köşesine kadar mamur hale getirilmesini ifade

etmektedir. Milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir partiyiz. Bundan önceki eğilimleri ne olursa olsun, programımıza inananları birliğe, beraberliğe davet ediyoruz (Taşar, 1994: 1).

Aslında Özal'ın politikayla yeniden uğraşacağı veya parti kuracağını hiç kimse beklemiyordu. Mesela, Özal, Danışma Meclisi üyelerinin politikaya atılmasını onaylamadığını şöyle açıklamaktadır: “biz burada bir hizmet için çalışıyoruz. Bir sistemin oturmasına çalışıyoruz. Yoksa politikaya yatırım yapmak gibi bir hevesimiz yok”. Özal, kendisinden parti kurmasını isteyen Mehmet Keçeciler'e; İnönü, Bayar, Demirel, Erbakan, Ecevit, Türkeş gibi siyasilerin sonun hüsrana olduğunu hatırlatarak, Keçeciler'in ısrarlarını geri çevirmiştir (Doğan, 1985: 177-178). Kendi Başbakanlığı döneminde Özal'a 24 Ocak Kararları'nı hazırlama görevi veren Demirel de, parti kurmasını hiç beklemediği partinin kurulmasından sonra “meğer Turgut, askerlerle anlaşarak beni arkadan vuruyormuş” diyerek fikrini ifade etmiştir (Arcayürek, 1999: 63).

Turgut'a göre (1986: 121); yurtdışı seyahatleri sırasında parti kurma kararı alan Özal, yakın çevresinden bir ofis ayarlamalarını istemiş, partinin kurulmasına destek verecek kişilerin listesinin hazırlanmasını ve bir propaganda ekibi oluşturmalarını söylemiştir. ANAP'ın hiçbir siyasal partinin devamı olmadığını idda eden Özal, askeri rejimin ANAP'a şans tanımayacağı hususundaki fikirler nedeniyle, kurucular kurulunu oluştururken büyük zorluklarla karşılaşmıştır. Listedeki 37 kişiden 7 isimin veto edilmesi üzerine, seçime kadar geçen süre parti kurucuları için epey zor olmuştur. Bu süreçte ANAP'ın seçimlere katılıp katılmayacağı tartışılırken, 30 kişilik yönetimden gelebilecek her hangi bir istifa, seçime katılmamaya yol açacak bir diğer önemli husustu (Doğan, 1985: 371).

ANAP'ın, “hiçbir partinin devamı olmadığı” imajını verme isteği, yerel teşkilatlara uygulanmak istense de, teşkilat yöneticilerinin neredeyse % 52'si, 12 Eylül öncesi farklı partilerde görev yapmış kişilerden oluşurken, % 48'i 12 Eylül öncesi herhangi bir partide yer almayan kişilerden oluşmaktaydı (Ergüder, 1991: 155). ANAP'la ilgili bir lider partisi yorumu daha gerçekçi durmaktaydı. Çünkü partinin neredeyse yarısı siyasetle uğraşmadığından siyasal tecrübeleri zayıf insanlardan oluşmaktaydı. Partinin programının, güçlü ve karizmatik lider gibi tanımlanan, Özal tarafından konulan ilkeler doğrultusunda çizildilmesi bu görüşü haklı çıkarmaktadır (Köse 2010; 71). Aslında Özal'ın savunduğu ilkeleri 1979 yılında Milliyetçiler

Kurultayı`nda zamanı sunduğu görüşlerin büyük oranda parti programına aktarılmasından, hatta daha sonra hükümet programı yapılmasından oluşuyordu (Barlas, 1994: 62).

Tokatlı`ya göre (1999: 112), Özal, “halk tipi politikacı” örneği oluşturmaya çalışmış, “bir elinde mısır öbüründe dondurma, şortla, ayağında tokyalar, Bodrum sokaklarında dolaşan bir başbakan” imajı çizmiştir. Aslında Özal, bu davranışlarıyla, şablonlara uymamaya kararlı olduğunu göstermiş, düşüncelerde tabulaşmış politikacı tipinin tam tersi olduğu mesajını vermiştir. Hiç bir biçimde standart devlet protokollerine riayet etmeyen, onları uygulamayan Özal, topluma onlar gibi olduğunu göstermek istemiş, idda ettiği gibi partisinin diğer partilerin devamı gibi olmadığını, tamamen yeni bir yüz olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

2.2.3 İdeolojik boyutu ile ANAP

ANAP parti programında kendisini şu şekilde tanımlamaktaydı; “milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve rekabete dayalı serbest pazar ekonomisini esas alan bir siyasî partiyiz” (ANAP Parti Programı, 1983). ANAP, tanımı ile geleneksel sağ-sol örgütlenmenin dışında kalması ve daha uzlaşmacı ve yenilikçi bir tavr alması nedeni ile geniş bir seçmen desteği sağlamıştır (Ersoy, 2002: 33). ANAP`ın kuruluşundan sonra yaptığı konuşmasında Özal; “Partimiz milliyetçi, muhafazakar, sosyal adaletçi ve serbest ekonomiden yana olup, ılımlı sağı temsil etmektedir. Uç değerler partimizde yer almayacaktır” – diyerek partisinin ideoloji çizgisini açıklamıştır (Tuncer 1987: 17). Ersoy (2002: 33-34) Özal`ın dediklerini şöyle yorumluyor: Küreselleşme süreci ile yüz yüze kalınarak yaşanan dışa açık politik tercihi çerçevesinde, 80 öncesi “aşırı” olarak kaşımıza çıkan milliyetçilik ve muhafazakarlık ile serbest piyasacılık ve sosyal adaletçilik eğilimleri, batıda yaşananların etkisi altında ılımlı sağ olarak gelişmiştir. ANAP`ın uygulamalarına bakıldığında ise anılan dört eğilimden yalnız “liberal” ve “muhafazakar” olanların daha öne çıktığı görülmektedir.

2.2.3.1 Milliyetçilik

ANAP`ın programında belirtildiği gibi “milliyetçilik” anlayışı – “ırkçılığı” reddeden, kaynaştırıcı bir bilinç, tarihi, kültürü ile maddi ve manevi değerleri kapsayan, Anayasal çerçevede teminat altına alındığı şekilde, bölünmez bütünlüğü ifade etmektedir (Taşar 2001: 19). ANAP`ın bu milliyetçilik görüşü ülke çıkarlarını

üstün gören bir “vatandaşlık” ilkesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersoy 2002: 34). Taşar`ın milliyetçilik anlayışına göre (2001: 10); milliyetçilik – “toplumdaki hakim karakterlerin tümünü kapsayan bir üst kavrayıştır. Unsurları ne kadar geniş ve zenginse, milliyetçiliğin toplumu kucaklama kabiliyeti de o kadar fazladır. ...Azınlık milliyetçiliği ve etnik bilinç, üst kavrayışın zayıf, yetersiz ve sınırlı kaldığı durumlarda ön plana çıkıp etkinlik kazanır”. Ekonomik anlamda gelişmeyi amaçlayan bir perspektifle ele alınmakta olan ANAP`ın milliyetçilik yaklaşımı; milliyetçi duyguların uzun süre canlı kalabilmesi ve pozitif etkiye sahip olması için ekonomik anlamda güçlü bir topluma sahip olunması inancındadır (Taşar, 2001: 12). Zira ekonomik anlamda güçlü olmayan toplumlarda başlayan sıkıntılar, etnik açıdan pozitif olmayan bir milliyetçiliği tetikler, sonuçta ise istikrarsızlık ortaya çıkar. Aslında milliyetçiliğin başka bir anlamı da ANAP için Türk toplumunun kalkınmasında lokomotif rolü üstlenmesidir. Nitekim, 16 Ekim 1989 tarihinde Genel Merkez binasının açılış konuşmasında Özal şu sözleri ile milliyetçiliği tanımlamıştır: “Biz, milliyetçi bir partiyiz. Ama dışardaki birçok kişinin anladığı gibi, şovenist bir milliyetçiliğimiz yok. Bizim milliyetçiliğimiz, başka ülkelerle yarışma milliyetçiliğidir” (Köse, 2010: 74). Taşar (2001: 13) bu durumu böyle açıklamıştır; “Türk milliyetçiliği pratiğinin önceliği Türkiye`dir. Türkiye güçlü olmadığı, Anadolu coğrafyasındaki insanlar her bakımdan ileri bir düzeye ulaşamadığı takdirde, Türk milliyetçiliği söyleminin diğer coğrafya ve toplumları kapsayan geniş hinterlandı bir anlam ifade etmemektedir”.

Kısaca anlatmak gerekirse, dönemin şartlarına uygun olarak milliyetçilik söylemlerini kendi tanımlarında kullanan ANAP`ın bu söylemleri, aslında uygulamada pek de kendine yer edinememiştir.

2.2.3.2 Muhafazakarlık

Tıpkı milliyetçilik tanımlamasında kullanıldığı gibi, ANAP`ın siyasal söyleminin bir diğer temel unsuru olan Muhafazakarlık da bilindik tanımlamadan farklı bir şekilde, yeni bir anlam kazandırılarak sunulmaktaydı. Özal partisinin önemli tanımı olan muhafazakarlık anlayışını şöyle açıklamaktadır: “Bizim muhafazakarlığımız, bazılarının tanıdığı, düşündüğü gibi bir tutuculuk değildir. Bizim muhafazakarlığımız adetlerimize, ananemize, tarihimize ve inançlarımıza saygıdır. Ve bu adet ve anelerimizden devre uyan en iyilerini, en iyi şekilde muhafaza etmektir” (Taşar, 2001: 25). Özkazanç`a göre (1996: 1221); ANAP muhafazakarlığının özünü, örf ve

adetlerin korunması, hatta çağa uygun olarak yeniden yorumlanması oluşturmaktadır. Taşar (2001) ise ANAP'ın muhafazakarlığının tutucu olmayan bir yapıya sahip olduğunu, zaman içinde dönüşmeye açık bir parti olması nedeniyle pek çok yeniliğin sahibi olduğunu belirtmiştir.

Türkiye'de İslami kesimin güçlenmesinde ve yeni boyutlar kazanarak örgütlenmesinde en büyük katkıyı sağlayan Özal'ın, dini cemaat ve grupları demokrasinin gereği olarak görmesi, Batı'daki gibi bu grupları sivil toplum örgütleri ile bir tutması, İslami kesimde değişiklikler yaşanmasına yol açmıştır. Özal din ve vicdan özgürlüğünün düşünce özgürlüğünden daha önemli olduğunu savunmuştur (Kahraman, 1995: 174). Bu dönemde İslami kesimde yaşanan değişimleri Kahraman (1995: 175) şöyle yorumlamaktadır:

Devlet, kapitalistlerin boyunduruğu altına girer ve onların dikte ettiği reçeteleri uygulamaya koyarken, geniş insan kitlelerini de sosyal güvenlik sisteminden ve yaklaşımından vazgeçmesi nedeniyle bir tarafa bırakıyordu. Devletten umudunu kesen, işsizliğe ve yoksulluğa bilinçli teslim edilmiş kitleler bu durum karşısında yeni çıkış yolları aramak gereği duyuyor ve bunun olanaklarını bulmaya çalışıyordu. Sonuç olarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kendi aralarında ve kentlerin varoşlarında örgütleniyorlar, devletin sağlayamadığı olanakları kendi aralarında yarattıkları "cemaat" ruhunun dayanışmasıyla oluşturmaya çalışıyorlardı

diyerek, dini cemaat ve grupların yükselişinin arkasında yatan gerçeğin yeni sağ ya da neo-muhafazakar düşünce olduğunu öne sürmekteydi.

Daha önceden İslamcı MSP'den milletvekili adaylığı olması ve Nakşibendi Tarikatı ile yakın ilişkileri bulunması Turgut Özal'ın, islami kanat oylarının toplamasına büyük katkı sağlamıştır. Özal'ın hedefinde, İslam dünyasının siyasal liderliğine soyunan bir Türkiye vardı. Müslümanlığın vazgeçilmez kimliğimiz olduğunu söyleyen Özal, değişik etnik yapıların Anadolu ve Balkanlar'da İslam semsiyesi altında birleşebileceği görüşünü savunmaktaydı (Özal, 1992: 17).

2.2.3.3 Liberalizm

ANAP'ın parti programında temel unsur olarak yer alan liberalizm, ekonomik liberalizm olarak şekillenmiş ve siyasal liberalizme geçmemiştir. Parti söyleminde bulunan ekonomik liberalizm anlayışı bu nedenle çoğu kez demokratikleşme ile ilişkilendirilmemiştir (Köker, 1996: 1255). Parti programında da yer alan - "Asıl olan devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu

devletin zengin olmasıdır”, şeklindeki ifade ANAP`ın liberalizme ekonomik bir tanım olarak önem vermesinden kaynaklanmaktaydı. Köker`e göre (1996: 1256), ANAP`ın söyleminde yer alan “sivil toplum” kavramı, başta askeri kesim olmak üzere bürokrasiye karşı, halkın seçtiklerinin üstün kılınması, “sivilleşme” vurgusu olarak değerlendirilebilir. Bürokrasiyi, uluslararası kapitalizmle bütünleşmenin engeli olarak gören Özal, kendisi üst düzey bürokrat olsa bile, bürokratizmi hantal bir yapı olarak görmekteydi (Uluç, 2014: 117). Özal bürokratik devlet yapısını şöyle eleştiriyor; “Ülkemiz idare sistemini seçerken yanlış bir tercih yapmış ve Fransız sistemini kopya etmiştir. Fransız modeli, maalesef bugünkü dünyamızda bürokrasisi en ağır olan sistemdir”. Burada, Özal`ın kast ettiği bürokratik sistemin unsurları olan, devletin mülkiye ekolünden gelen statükocu bürokratlar olduğunu belirtmek gerekmektedir (Barlas, 1994: 148). Devletin millet için var olduğuna inan Özal`a göre, bürokratik bir yapının mevcut olduğu ülkelerde kalkınma imkansızdır (Bulut, 2009: 86). Yayla`ya göre ise (2005: 585), Özal “Menderes`in öldürülmesinden bugüne kadar, devleti bir amaç değil, araç olarak gören ve bunu söz ve icraatlarıyla ortaya koyan yegane siyasetçidir”.

Ekonomiye sınırlı müdahaleci, serbest piyasayı gözeten devlet tarzındaki ekonomik liberalizm, ANAP liberalizminde kendine yer bulmuştu. 1980`den sonraki dönemde, ekonominin büyütülmesi hedeflenmekte, bu ise serbest piyasacı ekonomiye neredeyse çok az müdahaleci tavır takınılmasına neden olmuş, adeta “büyüyen ekonomi” temel amaç haline gelmişti (Bulut, 2009: 86). Siyasi liberalizmin temeli olarak, büyüyen, güçlü Türkiye liberal ekonomisi görülmekteydi. Burjuvazi, DP ve AP tarafından belli bir noktaya getirilmiş, lakin liberalleştirilememişti; ancak ANAP bu işi üstlenerek, Türk burjuvazisinin gelişim tarihinde bir kilometre taşı olmuştur (Kahraman, 1995: 180). Kahraman (1995: 181), ANAP`ın liberalliğini şöyle açıklamaktadır: “ANAP`ın taraf olduğu liberalleşme; yalnızca burjuvazinin kendisini ayakta tutabilmesine olanak verecek, devlet tekelinden ve denetiminden kendisini soyutlamasına yol açabilecek dolayısıyla da onun kendi özgürlüğü içinde daha da gelişmesine zemin hazırlayacak” bir liberalleşmedir.

Türkiye`de uzun süre tartışılmasına rağmen Özal`ın ekonomik liberalizmi türk ekonomik hayatına canlanma getirmiş, büyük sıçrayış olmuştur. Yayla`nın da (2005: 586) dediği gibi, liberalizmin getirdiği rahatlık ve esneklik Özal`a ekonomik politikasını istediği gibi kurma imkanı yaratmıştır.

2.2.3.4 Sosyal Adaletçilik ve Devlet

“Sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımın düzenlenmesi ve sağlanması; sosyal hizmet ve faaliyetlerin tanzim, teşvik ve yönlendirilmesi ve gereğinde doğrudan yapılması devletin başlıca görevleri arasındadır” ifadesi ile parti programında da yer alan sosyal adaletçiliğe verilen önemi, göstermek amaçlanmıştır (ANAP p/p m-2). Ayrıca sosyal gelişmenin sağlanması kalkınmada asıl hedef şeklinde görülürken sosyal gelişme ile ekonomik gelişme arasındaki ilişki şöyle anlatılmıştır: “Sosyal gelişmenin sürekliliği ve gerekli kaynakların artan bir şekilde temini, iktisadî gelişme ile yakından ilgilidir. Bu itibarla sosyal ve iktisadî gelişme arasındaki ahengin ve dengenin korunması önemlidir” (ANAP p/p m-20).

Meşhur “orta direk” söylemiyle siyasal literatüre yeni bir kavram kazandıran ANAP (Bulut, 2009: 86), partinin sosyal adaletçilik düşüncelerini bu söylem üzerinden ifade etmiş, hatta Çekin’e (2008: 58) göre, ekonomik politikalarda orta direğin durumunu iyileştirmek amacı güttüğünü ifade etmiştir. Dar gelirli kesimlerin kastedildiği orta direk kavramı, aslında nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturuyordu ve bunun için ANAP bu kesimin ekonomik olarak güçlü olmasını istemekteydi. ANAP sosyal adaletçi görüşünün orta direği temel alması, hem geniş bir seçmen kitlesini etkilemek hem de ekonomi merkezli milliyetçilik hedefini gerçekleştirmek olarakta görülebilir (Köse, 2010: 77).

Devleti merkeze koyan klasik devlet anlayışından farklı bir şekilde, merkeze insanı koyan Özal, şiddetle devletçiliğe karşı olmuştur. Girişimci ve dış dünyaya açık, kendi kararlarını verebilen birey düşüncesini hayatın merkezine yerleştiren Özal, bireyin önünde devletin bir engel oluşturmaması gerektiğini savunur. O, siyasî kültürümüzde yer alan “devlet baba” anlayışını bütünüyle ret eder. Cumhurbaşkanlığı döneminde, bu konuda şunları söylemiştir: “Bir kısım insanımız, devleti baba olarak görmeye devam ediyor. Çok yanlış. Modern bir ülkede artık devlet, baba olarak görülüyor. Bu iş geçmiştir. Çünkü baba olarak gördüğümüz zaman benim bir tabirim var, eline bir gün sopayı alır sizi döver; bir şey diyemezsiniz” (İTO konuşması, 1992, 14). Köker’e (1996: 1255) göre, “Özal klasik “devlet baba” anlayışı terk edilmeli ve onun yerine topluma yani millete hizmet sorumluluğuna sahip bir “devlet” anlayışı getirilmelidir diyordu. Piyasa ekonomisi bakımından, bu “hizmetkar devlet”, devletin ekonomik ve sosyal fonksiyonlarının en aza indirildiği bir devlet anlayışını ifade etmektedir”. Çekin’e (2008: 58) göre ise, “serbest piyasa ekonomisinin ve ekonomide

sınırlı devlet ilkesinin vurgulandığı yeni sağa dayanan bu modelde sosyal adaletçilik hayata geçirilememiştir”.

ANAP`ın politikalarında da görüldüğü üzere, bütün tanım, kavram ve söylemleri ekonomi üzerine kurulmuş, ekonomisi güçlü devlet politikası yürütülmüş, tüm birikim ve güçleri ekonomiye adanmıştır. Lakin siyasal alanda toplumun düzenin sağlanması, kanun ve siyasal düzenlemeler askeri rejime bırakılmıştır (Ahmad, 2007: 189). Köse`ye (2010: 78) göre ise, ekonomiyi liberalleştiren Özal`ın ANAP hükümetinin siyasal alanda aynı oranda liberalleştirici olamaması, geleneksel ve dini yapılara saygı duyması, kendi yerini gözetken, keskin müdahaleci tavır takınmayan bir devlet politikası, 1980`lerde yükselen ve halen günümüze kadar uygulanan yeni sağ politikalara hemen hemen çok yakındır. Özal döneminin, Batı`da yeni sağın en belirgin örnekleri Reagan ve Thatcher dönemleri ile pratikteki farklılıkların dışında temel ve eğilim açısından farklılıklar göze çarpmaktadır (Ersoy, 2002: 60).

ANAP ekonomik liberalizmi uygulamalarında sürdürürken, siyasal ve toplumsal alanda muhafazakar bir tavır sergilemiştir. ANAP muhafazakar anlayışına uygun olarak, toplumda çatışma yerine uyum olduğunu savundu ve ekonomik büyüme için birlikte çalışacağı toplumu inşa etmeyi amaçlamıştır (Tok, 2014: 136). 1982 Anayasa`nın temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı, siyasal otoriteyi güçlendirici anlayışına uygun bir politika izlemiştir. Burada yeni sağın bireyin temel hak ve özgürlüklerinin devletce kısıtlanmaması görüşüne ters olsa bile, otoriter güçlü bir devlet anlayışını benimsemesi bir devlet açısından uyumsuzdur. ANAP`ın devlete bakış açısı da yeni sağ çizgisinde olup, “küçük ama güçlü devlet” anlayışını benimsemiştir. 1983 seçimi ardından iktidar olmuş, bu söylemi dile getirerek uygulamalarda da özelleştirmeler yoluyla devletin küçültülmesi yolunda adımlar atmıştır. Yeni sağın muhafazakar görüşüne de kendi uygulamalarında yer vermiş, bu doğrultuda ekonomik alanda liberal devleti benimserken, sosyal alanda ise muhafazakar bir anlayışı benimsemiştir. Küresel piyasa değerleri ile yerel Türk – İslamcı kültürel muhafazakar değerleri sentezlemeye çalışmıştır (Tok, 2014: 137).

2.2.4 ANAP Hükümetinin Yürüttüğü Politikalar

“Türkiye ekonomisinin kendi iç dinamikleriyle dünya kapitalist sistemine entegre olamaması ve gelişen dünya pazarlarına ayak uyduramamasının tarihsel ve yapısal açıdan birçok nedeni bulunmaktadır” (Duman, 2010: 295). Modernleşme sürecine geç katılmı, Osmanlı döneminde mevcut olan ekonomik düzenin vergiye dayalı olması,

Cumhuriyet döneminde uygulanan devletçi politikalar ve kültürel ve sosyal reformların uygulanmasına karşın ekonomik reformların yapılmaması gibi nedenler Türkiye'nin ekonomik alt yapısının oluşmasına engeller yaratmıştır. 1980'li yıllarda iktidara gelen ANAP'la birlikte yeni sağ ideolojisinin etkisiyle de bu sistem değişmiş, yerini ekonomik reformlara bırakmıştır. Özal benimsediği yeni sağ temelli görüşü ekonomiye dayandırmış, güvenlik ve dış politikaları yürütürken alınan kararlarda ekonomiye her şeyin önünde tutmuştur. Bütün gücünü ekonominin büyümesine harcayan Özal, yeni sağın gereklilikleri doğrultusunda kararlar alarak hareket etmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin iç siyasetinde ciddi sorunlarla yüzleşilmiş, hızlı büyüme yüzünden artan enflasyon sorunları, buna karşın artan terör ve güvenlik sorunları, ANAP'la gelen istikrarın bozulmasında en büyük etkenler olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde ele alınacak olan da, dönemin uygulanan ekonomik, güvenlik, iç ve dış politikalarıdır.

2.2.4.1 ANAP'ın Ekonomi Politikası

ANAP parti programında ekonomiyle ilgili izlenecek politikalar şöyle anlatılmaktadır (ANAP p/p, m 9): “Ekonominin tabii kanunları içinde gelişmesini sağlamak üzere, ülke menfaatleri doğrultusunda müdahale ve tehditlerin asgariye indirilerek, rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest Pazar ekonomisinin uygulanması ekonomik tercihimizdir. Büyük halk kitlelerine yeterli, kaliteli ve ucuz mal ve hizmet sunulmasının en iyi şekilde bu sistem içerisinde mümkün olabileceğine inanıyoruz”. Yeni sağın ekonomi anlayışında olduğu gibi, “düzenleyici, koruyucu ve teşvik edici devlet” ilkesi ANAP iktidarı tarafından benimsenmiştir. Yurt içinde asayişin korunup, güvenliğin sağlanması, vatandaşlarının her yerde korunması ve adaletin en iyi şekilde tesis edilmesi devletin başlıca görevleridir. ANAP parti programının 10. Maddesinde ekonomide devletin rolü şu şekilde açıklanmaktadır (ANAP p/p, m10):

Devletin tanzim edici ve yönlendirici fonksiyonu genel seviyede olmalı, detaylara müdahale edilmemelidir. İktisadi kalkınmada devletin doğrudan yürüteceği faaliyetler genel olarak bütün millete hizmet veren, esas itibarıyla altyapı mahiyetindeki işlerin yapılmasıdır. Devlet, sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir. İstisnai olarak geri kalmış bölgelerde sınai tesisler kurabilirse de kısa zamanda millete devredilmelidir... Sanayi ve ticarete devletin esas rolü tanzim ve teşvik edici olmasıdır. İktisadi

faaliyetlerde devlet vatandaşın rakibi değil, aksine ona hizmet eden, gelişmesini kolaylaştıran bir yardımcıdır.

Müdahale karşıtı bir tutum sergileyen Özal'ın, devletin müdahalesinin azaltıldığı veya devletin ekonomiden çıkarıldığı bir serbest piyasa ekonomisini benimsediğini yazan Taşkın (2007: 304); ayrıca Özal'ın, serbest piyasanın İslam sisteminde daha iyi işlediğini ve Batı'daki muadili kadar acımasız olmadığını vurgulayarak, serbest piyasa ile İslam ahlakı arasında bir bağ kurmak istediğine işaret etmektedir. Aslında burada Özal'ın yeni sağın muhafazakar görüşünü kullanarak, yürütülen ekonomik politikalara dinsel motifler ekleyerek insanların güvenini kazanmayı planladığı söylenebilir.

Neo-liberal ekonominin başlangıcı sayılan 24 Ocak Kararları (Çekin, 2008: 65) ya da Özal'ın uygulamaya koyduğu ekonominin iyileştirilmesi reçetesi (Kahraman, 1995: 173); devletin küçültülerek, sosyal güvenlik harcamalarının azaltılması, devlet işletmelerinin özelleştirilerek serbest piyasaya devr edilmesi, özel işletmelerin karlarını yükseltilmesini temin edecek yeni düzenlemelere gidilmesi gibi tedbirlerden oluşmuştur. Planlanan ise alınan tedbirlerle hem devlet küçülmüş olacak hem de özel işletmelerin karları artmış olacaktı. Ulagay'a (1987: 246) göre ise Özal, kendi iktidarı döneminde istikrarın bozulmasına rağmen büyüme uğruna, istikrarsızlığa seyirci kalmıştır.

ANAP politikacıları 1980 öncesi yürütülen devletçi politikaları eleştirerek, hükümetleri ülkenin önüne bir duvar çekip Türkiye'yi uluslararası politikalardan uzak tutmakla suçlamaktaydılar (Topal, 2000: 40). Hükümete geçmelerinin ardından serbest ekonomik alan yaratmak için bazı düzenlemeler yapılarak, ithalat prosedürleri kolaylaştırılmış, ithal ikameci politikalarla içe dönük çalışan sanayi dışa açılma ile birlikte rekabete sokulmuştur (Kazdağlı, 2001: 462). Türk Parasını Koruma kanunu değiştirilerek, değerlendirilmiş Türk parası yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş, döviz alım-satımı serbestleştirilmiştir (Yılmaz, 1999: 38).

1980'li yıllardan günümüze kadar uygulanmakta olan ihracata dayalı ihraç ikameci sanayileşme modeli; 1960 – 1980 yılları arasındaki popüler ithal ikameci sanayileşme modeline karşı geliştirilmiştir. Suğur (1998: 163) ihraç ikameci modeli şöyle anlatıyor; “İhraç ikameci sanayileşme” modeli denildiğinde, sanayi mallarının öncülüğün de dışa açık sanayileşme ile ihracatın artırılması akla gelmelidir. Ülkenin kendi yapısal özelliklerinden yola çıkarak dış pazarda satabileceği, en kar getiren, yerli üretimi yapılabilecek ürünü veya ürünleri belirleyerek, buna uygun bir sanayileşme planı hazırlanmasıdır. Devletin buna yönelik çeşitli teşvikleri olması

gerekir. Bunun için iç pazarın daraltılması, devletin sosyal harcamalarının kısıtlanması, tarıma yapılan desteğin ve ücretlerin azaltılması yolu ile dış pazarlara açılmak isteyen firmaların kâr oranlarının artırılması amaçlanmıştır.

Özal'ın başbakanlık döneminde yürüttüğü vergi politikası, vergi sisteminde önemli değişikliklere neden oldu. İlk olarak Özal, vergilendirmenin esasen harcamalar üzerinden yapılmasının, ikinci olarak, vergi oranlarının “düz oranlı” ve düşük olarak tespit edilmesinin daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Devlete daha çok gelir sağlamak düşüncesi ile gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergiler düz oranlı olarak uygulanmıştır. 1980 sonrasında çokça tartışılan Arz - Yönlü İktisat felsefesinin Özal'ın düz oranlı vergi ve vergi oranlarının indirilmesine ilişkin düşüncelerinde de olduğunu söylemek mümkündür (Aktan, 1996: 20).

1980 öncesi yaşanan bütçe açıklarının başlıca nedenleri, düşük fiyat – yüksek personel maliyetleri ile kamu işletmelerinin devamlı zarara uğraması olarak görülmekteydi. Yeni sağ görüşe mensup düşünürler, 1970'li yılların krizlerine en büyük etkeni refah harcamalarının artmasında görmekteydiler. Her ne kadar neo – liberal politikaların en önemli taraflarından biri özelleştirmeler olsa da, Türkiye`de bu durum 1986 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Özelleştirme politikaları sendikal muhalefete rağmen sürdürülmüş ve başta KİT'ler olmak üzere, 1997 yılına kadar 3,5 milyar doları aşan özelleştirme gerçekleştirilmiştir (Suğur, 1998: 163).

Her ne kadar ANAP zaman zaman Türkiye'yi kısa sürede bir sanayi ülkesi hâline getirmek için kamu gelirinin büyük bölümünü altyapı yatırımlarına harcarsa da temel itibari ile yürütülen neo-liberal ekonomik politikalar takip edilmiş, sonuçta serbest ekonomik ortam oluşturulmuştu. “Özal hükümetlerinin ekonomideki bu olumlu gelişmelerinin yanı sıra başta enflasyon olmak üzere ciddi başarısızlıkları da söz konusudur” (Ulagay, 1987: 92). Özal enflasyonist baskının ortaya çıktığını, ekonomiyi bu kadar hızlı geliştirmeselerdi bu sonuçların da ortaya çıkmayacağını söylemiştir. Bu konu ile ilgili şu itirafta bulunmuştur:

Esas itibariyle, 1980- 81'de, enflasyonu yine biz aşağı çektik. 1983 sonunda iktidara gelince, enflasyonu aynı metotla aşağı çekebileceğimizi biliyorduk. Kısıtlamak ve bütçeyi denkleştirmekle... Fakat gördüm ki, altyapısı olmayan bir ülkenin hamle yapması mümkün değil. Enflasyonu istikrarlı şekilde aşağı tutabilmenin yolu, sağlam altyapıya bağlı. Geçici istikrar tedbirleri ile enflasyon geçici düşer ve sonra yükselir. Ama altyapı yatırımları da, ekonomiyi ısıtıp, enflasyonu körükler... Böyle bir dilemması var, gelişen bir ülkenin... Ama bu enflasyon, transformasyonu gerçekleştirmek için yapılan

altyapı seferberliğinin, ihracat teşviklerinin sonucuydu... Yani demek istiyorum ki, 1984'ten sonraki enflasyon, bir nevi bedel ödemektir... Transformasyonun bedeliydi (Barlas, 2001: 71-72) .

Enflasyonu ekonominin gelişmesi olarak gören Özal, ekonomi politikasında başarısız olmasının nedenini, 100 yılda yapılacak bir yeniden yapılanmayı, 10 seneye sıkıştırmış olmalarında görmekteydi. Türkiye'nin çok kısa zamanda sanayileşmek zorunda olduğunu savunan Özal, sanayileşmek için de altyapı yatırımlarının önemli olduğunu, hükümetin bu yönde masraf yaptığını ve bundan dolayı yüksek enflasyonla karşılaştıklarını ifade etmiştir. Duman'ın da (2010: 303) dediği gibi, hızlı bir kalkınmanın bedeli, daha sonra partinin iktidarı kaybetmesiyle ödenecektir.

İktidara geleceği zaman ANAP, enflasyonu iki yıl içinde % 10'a indireceğini vaat etse de, üç yıllık iktidarı sonunda umduğu başarıyı sağlayamamıştır. Ayrıca her yılın başında % 25 olacağı duyurulan enflasyon, 1984'te % 45-50, 1985'te ise % 40-45 dolayında gerçekleşmiştir (Ulagay, 1987: 92). Enflasyondaki başarısızlığı Ulagay (1987: 142) şöyle açıklamaktadır: “Özal'ın Türkiye'deki enflasyona koyduğu teşhis büyük ölçüde yanlıştı. Bu nedenle uygulamaya çalıştığı tedavi çoğu kez tam olarak uygulanamıyor, tam olarak uygulanması halinde bile istenen sonuçları vermesi kuşkulu görünüyordu”.

ANAP iktidarı döneminde dış kaynak ihtiyaçlarının borç alma yolu ile karşılanması sonucu dış borçun hızla artmıştır. 1980 yılında 15 milyar dolar olan dış borç, Özal hükümeti döneminde artış göstermiş, 1989 yılında iç ve dış borçlar 55 milyar dolara kadar yükselmiştir (Yayla, 2001: 432). Ayrıca vergi gelirleri de tüm çabalara rağmen artırılmamış, faizleri yükselterek tasarrufları artırma planları da sonuçsuz kalınca, devlet büyük çapta iç borçlanmaya yönelmek zorunda kalmıştır (Ulagay, 1987: 91).

“ANAP'nin orta direğe yönelik popülist politikalarının, işçi sınıfının bilinçlerini aşındırmayı hedeflemesi, kentli emekçilerinin maddi durumlarının olumlu hale gelmesi veya olumlu beklentiler içine sokması ve sermaye açısından ücretleri artıracak herhangi bir öge taşımaması gibi özellikleri nedeniyle “yoz popülizm” olarak isimlendirilmiştir” (Köse, 2010: 88). Bundan başka orta direğin gelir dağılımındaki eşitsizliklerinin ANAP iktidarları döneminde daha da büyüdüğü göze çarpmaktadır. 1980 – 1989 yılları arasında orta direğin milli gelirden aldığı pay sürekli azalmıştır. Aktan (1994: 147) durumu şöyle açıklamaktadır: “Örneğin 1980 yılında milli gelirden ücretliler % 27, çiftçiler % 24 pay alırken 1989 yılında pay alımı

düşmüş, sonuç olarak ücretliler % 22, Çiftçiler ise % 19 pay almışlardır”. Diğer yandan emek dışı gelirler yani faiz ve kira gibi gelirlerinin mili gelir içindeki payı sürekli artış göstermiştir. ANAP hükümetlerinin devleti rant dağıtan bir aygıt olmaktan çıkaramadığı, aksine yaptığı reformlarla yeni rant kapıları açtığı gözlenmektedir (Yayla, 2001: 433). Buradan da görüldüğü gibi yeni sağın liberal taleplerinden olan devletin sosyal yükümlülüklerinden arındırılması görüşü ANAP iktidarı süresince uygulanmış, devlet sosyal yükümlülüklerini bir kenara bırakarak, piyasayı serbest sermayenin akışına bırakmıştır. Lakin devlet özelleştirmeler ile piyasadan çekilmesi ile devletin tekel konumu özel sermayenin, özellikle küçük bir grupun tekeline bırakmış oldu. Yani devlet rant dağıtmaktan kurtulmak yerine bu defa özel sermayenin alanını açmak için, çeşitli uygulamalarla bireysel veya sektörel olarak özel teşebbüs lehine bir çıkar avantajı oluşturdu. Bunun sonucu olarakta insanlar arasında gelir eşitsizliği artmaya başladı.

Her ne kadarda eleştirilse de, farklı görüşler olsa da, Özal iktidarı döneminde gerçekleştirilen önemli ekonomik yeniden yapılanmalar ise şunlardır:

Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanununun kaldırıldı, dış ticaret liberalleştirildi, KDV, çok kısa zamanda uygulanmaya başlandı, tekel maddelerinin ithaline izin verilerek büyük bir kaçakçılık kaynağı kurutuldu, özelleştirme, icraat planında olmasa bile hiç değilse fikir planında siyasetin en önemli gündem maddelerinden biri hâline geldi, Türk ekonomisi ihracata yöneldi ve dünya ekonomisiyle bütünleşmeye başladı ve nihayet Türk parası konvertibl hâle getirildi ve buna benzer bir dizi yenilikler yapıldı (Duman, 2010: 301).

Bu yeniliklere ek olarak, Özal hükümetinin (1983–1989) uyguladığı liberal politikalarla, Türk ekonomisinde şu değişimler meydana gelmiştir (Duman, 2010: 301 - 302).

1. İthal ikameye dayalı ekonomi rejimi yerini, ihracata dayalı sanayileşme ekonomik politikasına bırakmıştır.

2. Ekonomideki devletçilik anlayışı özelleştirmeler ile yerini, özel sektör öncülüğünde gerçekleşecek liberal bir ekonomi anlayışına bırakmıştır.

3. Serbest rekabete dayalı pazar ekonomisine geçilmiştir.

4. İthalat ve kambiyo sistemi serbest hale getirilmiştir.

5. Sermaye piyasası oluşturularak İstanbul Menkul Kıymetler Borsası kurulmuştur.

6. Türk parası konvertibl hale getirilmiştir.

7. Modern bir bankacılık sistemine geçilerek Türk bankaların yabancı bankalarla rekabet edebilecek hâle getirilmiştir.

8. Özel teşebbüsün teşvik edilmesi sonucu yıllar boyunca eksikliğini hissettiğimiz döviz darboğazı aşılarak, döviz rezervleri önemli oranda artmıştır.

9. Gelir idaresi yeniden düzenlenerek, vergi reformu yapılmış, KDV uygulamasına geçilmiş, vergi sayısı azaltılmış, vergi iadesi gibi ortadireğe gelir artırıcı sistemler getirilmiştir.

10. Altyapı çalışmalarına hız verilerek, enerji eksikliği giderilmiş, telekomünikasyon alanında önemli gelişmeler sağlanabilmiş, elektriği ve telefonu olmayan köy bırakılmamış, karayolları, havalimanları, otoyollar ve limanlar ve çok sayıda baraj yapılmıştır.

11. O güne kadar çok önemsenmeyen turizm sektöründe çok önemli yatırımlar yapılmış ve turizm, döviz getirici kalemler arasına girmiştir.

12. Birkaç üründen teşekkül eden ihracat kalemlerimiz yerini, %80'e varan sanayi maddelerine bırakmıştır.

13. Silahlı kuvvetler modernize edilerek, F-16 uçaklarının yapımına kadar birçok yatırım yapılmıştır.

14. Mahalli idarelere yetki ve mali imkânlar verilmiş, şehirlerin altyapıları için önemli yatırımlar sağlanmıştır.

15. Ülkeye doğal gaz getirilmiş, İstanbul Boğazına ikinci bir köprü yaptırılmıştır (Güner, 2000: 177-180). Bu gelişmelerin ışığında Türkiye, 1986'da dünyada en hızla büyüyen ülke durumuna gelmiş, ülkeye yabancı sermaye girişi yüksek oranda artmış ve çok önemli barajlar yapılmıştır. ANAP Dönemi sonuna kadar Cumhuriyet döneminde yapılmış olan bu barajların sayıları şunlardır:

1. CHP Dönemi 1927-1950: 3 Baraj
2. Demokrat Parti Dönemi 1950-1960: 10 Baraj
3. Adalet Partisi Dönemi 1965 - 1973: 32 Baraj
4. Anavatan Partisi Dönemi 1980-1988: 38 Baraj

Bundan başka Özal, basın mensuplarına verdiği açıklamada ANAP döneminde 62 tane barajın daha yapımına başladığını ifade etmiştir (Özal, 1989: 208-209).

Ekonomide pragmatist bir yaklaşım sergileyen Özal, dış politikayı da bu çerçevede ele almıştır. Şöyle ki, Türkiye Özal iktidarı ile birlikte, gerek yakın komşularıyla, gerekse Avrupa ve Amerika ile çok yakın ilişkiler kurmuş ve bu da Türkiye'de üretilen malın büyük bölümünün Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine ihracına

neden olmuştur. Ekonomide devletin baskısını azaltmış, girişimciliği destekleyerek özel sermayeye teşvikler vermiş, Türk işadamlarına ve yüklenici firmalara yurtdışında iş imkanları sağlamıştır (Duman, 2010: 302-303).

24 Ocak Kararları'nın mimarı olan Özal, bu kararlar ile Türk ekonomisinin kapılarını yabancı sermayeye açtı. Sermayenin önünü kesen bütün engelleri kaldıran Özal, yeni sağın serbest piyasa ekonomisi görüşünü uygulamada gerektiğinden daha iyi yaptı. Şöyle ki, özelleştirmeler ile devletin kurumlarını yabancı sermayenin yönetimine veren ANAP iktidarı, bu bağlamda Türk parasının değerini dalgalanmaya bırakarak, ithalat ve ihracata kendi katkısını sağladı. Bunun yanı sıra ANAP iktidarı, denk bütçe politikaları ile yeni sağın bütçeyle ilgili görüşünü de uygulamalarında yansıttı. ANAP yaptığı uygulamalar ile ekonomide ciddi bir canlanma sağlamış, 1970'ler döneminde yaşanan krizleri aşmayı başarmıştır. Lakin yeni sağın kaynakların devlet tarafından israf ediliyor görüşü uygulamalarda küresel sermaye için israf edilmeye başlanmış, keyfi özelleştirmeler yapılmış, devlet kurumları değerlerinin çok altında satılmış, rüşvet, yolsuzluk vb. bu gibi konular yüzünden enflasyonun düşürülmesinde başarılı olunamamıştır.

2.2.4.2 ANAP ve Uyguladığı Siyasal Politikalar

2.2.4.2.1 Güvenlik Sorunları ve Politikaları

Özal “çözmeden ölmeyeceğim” dese de Türkiye'nin hala çözüm beklediği en önemli meselelerin başında Güneydoğu sorunu gelmektedir (Duman, 2010: 282). Diyarbakır'ın Lice ilçesinin Fiş Köyü'nde bir avuç militan tarafından 1 Aralık 1978'de kurulan PKK, 1984'te 100 kişilik bir çeteden oluşurken, bu güç bir anda 1987 yılında 1000 kişiye ulaşmıştır. Terör örgütünün giderek güçlenmesinin belli başlı nedenleri bunlardır: Güçlü ve etkili PKK propagandası, Kürt milliyetçiliği hissini uyandırılması ve Türk milliyetçiliğine karşı savunmaya geçme iddiası, geçmiş yıllarda yöre halkına karşı işkence uygulandığı yönündeki iddialar, cezaevlerine giren ve çıkanların onlara karşı işkence yapıldığını söylemesi üzerine, işkence görenlerin yakınlarının ve gençlerin kin ve nefret duyguları, sorunların sadece silahla çözüleceğine olan inanç, PKK'nın aşiret reisleri ve toprak ağalarına karşı halkın yanında olduğunu göstermesi, buna karşın devletin ve devlet güçlerinin aşiret reisleri ve toprak ağalarının yanında olmasıdır (Köse, 2010: 89).

Özal'ın PKK tehditini, çok önemsememesi de PKK'nın yükseliş sebeplerinden birisidir. 1984 yılında yapılan kanlı Şemdinli-Eruh baskınından sonra kendi

deyimiyle, “baldırı çıplak eşkıya için devletin seferber olduğu izlenimini” vermek istemediğinden, hükümeti bile toplamaya gerek görmeden, Marmaris’te serinlemeyi seçti. Pınarcık katliamının ardından dönemin Genelkurmay Başkanı’nın “devlet orada olmalıdır” açıklamasına da tepkisiz kalan Özal, “sivil siyaset adamı” politikasına sadık kaldı (Tuşalp, 1993; 196). Özal dönemiyle birlikte Güneydoğu sorunu, daha da büyümüştür. Duman’a (2010; 282) göre; “Kimi zaman Kürt sorunu, kimi zaman bölgesel geri kalmışlık sorunu olarak ortaya çıkan, ancak devletin birliği, bütünlüğü ve bağımsızlığını ilgilendirdiği için daha çok güvenlik boyutuyla ele alınan bu sorun, ağırlıklı olarak askeri yöntemlerle çözülmeye çalışılmıştır”.

Özal bu soruna sadece, devlet söyleminde olduğu gibi güvenlik veya dış güçlerin kışkırtması olarak değil, ekonomik kalkınma ve demokratik özgürlükler -etno-kimlik- açısından da bakılması gerektiğini savunmuştur. Yine Özal, hükümetlerin, yapmış olduğu en büyük yanlışlığın, bölge halkını kendi kültürel ve etnik kimliğiyle tanımlamak istememelerinde görmekteydi. Bu konudaki düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir (Duman, 2010: 283):

Türkiye’de Kürt kelimesini telaffuz etmek mümkün değildi. Başbakan olarak ilk defa Kürt kelimesini ben kullandım. Bir tabuyu yıkmak içindi bu. O güne kadar Türkiye, Kürt kelimesini telaffuz etmekten bile korkardı. Hâlbuki korkulması gereken, gerçekte, korkunun bizatihi kendisiydi. Biz meselelerimizi açık açık konuşmaktan korkmamalıyız. Konuşmaktan hiçbir kötü netice çıkmaz, bilakis belli noktalarda uzlaşma şansı doğar, karşılıklı olarak birbirinizi anlama şansı yaratırsınız (Özal, 1992: 12–18).

Sorunun doğru tesbit edilmesi gerektiğini düşünen Özal, bölgenin en büyük sorununun güvenlik değil, ekonomik sorunlar olduğunu, bunun aradan kaldırılması ve kültürel hakların tanınmasının gereklerinden bahsediyordu (Duman, 2010: 284). Güneydoğu’da baş gösteren olaylara önem vermemesi yüzünden olaylar büyümeye başlayınca Özal, sorununun çözümü konusunda, aktif bir siyaset izlemiş ve bölgeye yönelik askeri, siyasi ve ekonomik olmak üzere üç farklı politika uygulamıştır. Bunlar (Duman, 2010: 286):

1. Ekonomik önlemler almak
2. Terörle mücadele etmek
3. Demokratik ve kültürel haklar tanımak şeklinde ele alınabilir.

Güneydoğu sorununun çözümüne ilişkin olarak bölge insanına kültürel haklarının tanınması yönünde demokratik açılımlarda bulunulmasına çalışıyordu. Bu konuda

ciddi baskılarla karşılaşırsa da, varolan birçok önyargıyı yıkmayı başaran Özal, Cumhuriyet tarihinde bir başbakan olarak Kürt kelimesini ilk kez telaffuz eden lider olmuş ve bölgenin etnik yapısını kabul etmiştir (Duman, 2010: 290).

Özal, terörle mücadele ile birlikte, bölgede yatırımlara ağırlık vermek ve istihdam olanaklarını artırmak amacıyla ekonomik önlemleri de en önemli seçenek olarak görmüştür. GAP Projesi bu dönemde uygulanan ekonomik önlemler arasında özel bir yer tutmaktadır. Terör örgütü tarafından, devletin eliyle geri bırakıldıkları, yeraltı servetlerinin Batıya taşındığı, Kürt insanına ikinci sınıf insan muamelesi yapıldığı ve bu yüzden onların iyi yaşamaması için bölgeler arası eşitsizlik yaratıldığı konusundaki propagandasına cevap mahiyetli bir hareket olacaktı (Duman, 2010: 288).

GAP'la kalkınma tedbirlerinin planlandığı ve özellikle Türkiye'nin Güneydoğu'sundaki – Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak gibi 9 ilde sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 13 alt projeden oluşturulan bir bölgesel kalkınma projesi hazırlanmıştır. 1989 yılında sulama ve hidroelektrik üretiminin yanı sıra bölgesel kalkınmayı sağlamak amaçlı sanayi, ulaştırma, kentsel ve kırsal altyapı, çevre koruma ve sosyal faktörler vs. bu gibi alanlar da proje kapsamına alınmıştır (Yıldız, 2008: 288). Köse'ye göre (2010: 90); PKK'ya karşı bir alternatif olarak düşünülen GAP, bölgenin bir çok sorunun hal olmasında büyük katkılar sağlamış, lakin proje dışında kalan bölgeler için sorunlar devam etmiştir.

Güvenlik önlemi amacıyla 19 Temmuz 1987 tarihinde yayımlanan 285 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bazı illerde Olağanüstü Hal Uygulaması ilan edildi. OHAL kapsamına alınan ilk iller: Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van olarak sıralanırken, Adıyaman, Bitlis ve Muş ise tampon bölge olarak ilan edildi. Ardından 1990'da il olmaları sonrasında Batman ve Şırnak da OHAL kapsamına alındı. Böylece OHAL kapsamındaki il sayısı toplam 13'e ulaştı. Bu bölgede Asayiş Kolordu Komutanlığı kurularak, bölgeye asker ve silah yığınağı yapılmış, geçici "köy koruculuk" sistemi hayata geçirilmiştir (Köse, 2010: 90). Bölügiray'a (1992: 62) göre, bu halkın silahlanmasından ve bölgenin silah deposuna dönüşmesinden başka hiç bir fayda vermemiştir.

Bundan başka bölgede gerekli eğitim politikalarının yürütülememesi, belediyelerin ANAP'lı olmaması, planlı ve devlet denetiminde yatırım yapılmaması bölgenin ciddi oranda geri kalmasına neden olmuş, 1980 dönemlerinde yapılan

fabrikaların çalışmaması ve terör olayları yüzünden yatırımların yapılamaması, ANAP'ın bu bölgede etkin olmasına ciddi engeller yaratmıştır (Bölügeray, 1992; 64)

2.2.4.2.2 İç Politikalar

Osmanlı imparatorluğunun çökmesinden sonra, Türkiye de ümmetçilik neredeyse ortadan kalkmış, onun yerini laiklik almıştı. Ülkede hiç bir dini yapılanmaya, tarikat veya cemaat gibi kuruluşların faaliyetine izin verilmiyordu. 1950'li yıllara gelindiğinde cemaatler artık yavaş yavaş siyaset meydanına girmeye başladı.

ANAP'ın siyasi idolojisinin başında yer alan İslam yönümlü görüş, iç politika da kendi izlerini göstermeye başlamış, dindar kesimlerden devlet kadrolarına atamalar yapmış, hatta buna esaslanan laikçi kesimler, Özal'ın şeriatı getirmek istediğini savunmuşlardır. Nitekim Yusuf Özal ve Ekrem Pakdemirli gibi tarikat ehli siyasetçiler sayesinde Nakş-i Bendi tarikatının oyları ANAP'a yönelmiştir (Cemal, 1989: 17). "Hizb-üt Tahrir" isimli bir dini tarikat, daha da ileri giderek, kendisini bir siyasal parti ve ideolojisini ise İslam değerli olarak tanımlamış, hatta ANAP'a; anayasanın kaldırılıp hilafetin yeniden ilan edilmesini, tüm İslam devletlerinin birleştirilmesini, İsrail'le savaş açılmasını suretiyle ilişkilerin kesilmesini, şeriat hükümlerin getirilerek medeni nikahın kaldırılmasını içeren bir program sunmuştur (Arcayürek, 1999: 222). Partilerin tarihine baktığımızda ilk defa ANAP döneminde cemaatlerin siyasi parti içine bu kadar çok girdiğini görmekteyiz. Anık'ın dediğine göre (12-02-2014):

Cemaatler 1960'lardan itibaren ne Milli Nizam Partisi, ne de diğer partilere tamamen entegre olmuştur. Belirli bir siyasi partinin içinde bir-iki milletvekili olarak bulunmuşlardır. Fakat hiçbir cemaatin, bir siyasi partinin içinde topyekün yer almak gibi bir amacı olmamıştır. Dolayısıyla belirli bir siyasi partinin içinde topyekün yer alıp, devleti ve milleti "**benim inançlarıma inkılap ettireyim**" gibi dertleri de olmamıştır. 80'lerde Turgut Özal'la birlikte belirli bir tarikat, devletin tarikatı olmak gibi bir fırsatı yakalamıştır. O dönemdeki, İran'a karşı ılımlı islam projesi, çok uygun imkan yaratmıştır. Yani ilk defa bir cemaat topyekün biçimde bir siyasi partinin içine girmiştir ve Anavatan Partisi'nin pek çok kararında pek çok faaliyetinde bire bir etkili olmuştur. Yine İlk defa bir cemaatin birden fazla bakanı olmuştur kabinede. Siyasi irade içinde bir siyasi partinin rotasında etkili olabilecek bir biçimde bir cemaatin gücünü biz Anavatan Partisi'nde gördük.

Öte yandan Özal'ın ne ülkeye şeriatı getirmek ne de bir İslam Birliği kurmak gibi bir amacı olmadığını savunan, Yazıcıoğlu'na göre (2001: 207): “O'nun amacı Kur'an'ın hedeflediği İslam olmuştur. Özal'a göre dinin özünde olan ve zamanla üzeri örtülerek kaybolup giden değerler, bugün yeniden bulunup hayata geçirilmelidir”.

Ruhi Fıçlalı'ya göre (2001: 217); Özal'ın dine önem vermesinin esas nedeni, “doğru din, doğru dil ve doğru tarih” peşinde olmasıdır. Özal bir çok alanda olduğu gibi, din alanında da yetersiz, hatta bazen yanlış bilgi yüzünden tabu haline gelen bazı anlayışların doğru olanların bulunup insanlara aktarılması gerektiğini düşünüyordu. Kendisi bu konularda aktif siyaset izleyerek bazı dini konularda yorum ve değerlendirmeler yaparak konuları tartışmaya açmış, bu gibi konularda yol gösterici olmuştur (Yazıcıoğlu, 2001: 209).

Özal'ın, fikir ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan TCK'nın 141., 142. ve 163. maddelerini ve Türkçeden başka dillerin konuşulmasını yasaklayan düzenlemeyi kaldırması (bu düzenlemeye göre Kürtçe ve başka dillerde resmi yayın yapmak yasaklanmıştı. Özal bu düzenlemeyi kısmen kaldırmıştır), demokratikleşme ve sivilleşme yolunda takdire şayan adımlar olsa da, Yayla'ya göre (2001: 437) siyasetin demokratikleşmesi adına Özal'ın, ciddi hataları vardır. Örneğin eski siyasetçilerin siyasi yasaklarının kaldırılmasını referandum yoluyla yaparak, çok vahim bir hata yapmıştır. Bundan daha kötüsü ise Özal'ın, referandumda gizlice “hayır” kampanyası yürütmesiydi. Yine bir diğer hatası kendi partisi lehine olan her türlü düzenlemeyi, ilgili mevzuatla oynayarak istediği gibi değiştirmesiydi. Zira seçim sistemi ile oynaması kısa vadeli bir getiri sağlamaktaydı.

“Önce ekonomi sonra demokrasi” anlayışı Özal tarafından çok net dile getirilmiştir. Bu anlayışa göre, ekonomik büyümeyi demokratik kurallar içinde gerçekleştirmek “zor” – dur; ya da diğer taraftan ele alırsak görürüz ki, belli bir ekonomik zenginliğe ulaşmadan demokratikleşmeye yönelmenin “lüks” olacağı yönündeki” fikir ANAP'ın demokrasiye olan ilgisini azaltmıştır (Köse 2010: 95). Yayla'ya (2001: 439) göre, uygulamaya çalışılan ekonomik politikaların demokratik düzende başarılı olamayacağına dair inanç yüzünden demokratikleşme konusunda ciddi bir adım atılmamıştır.

ANAP hükümetlerinin iç politikalarında en önemli yeri yerel yönetimler tutmaktaydı. Şöyle ki, bürokratik devlet geleneği terk edilmiş, seçilmişlerin idare ettiği bir devlet olma yolu seçilmiştir. ANAP'ın partileşmesinde bizzat yerel yönetimlerin büyük yardımı olmuştur. ANAP parti programında yerel yönetimlere

önem verdiklerini şöyle açıklamıştır: “...kararların ve hizmetlerin aksamasına ve tıkanmasına sebep olan aşırı merkeziyetçi birimlerde ise yetki ve sorumluluk hiyerarşisinin yeniden tarifi ve tespiti gerekmektedir. Vatandaş işlerinin doğrudan yerinde çözülebilmesini teminen mahalli teşkilatların yetki ve sorumlulukları arttırılmalıdır” (ANAP p/p, m-30). Döneme kısaca göz atıldığında gerçekten de ANAP hükümetleri döneminde, yerel yönetim harcamalarında büyük oranda artış yaşanmış, belediyelere ayrılan kaynakların miktarı gözle görülür biçimde artırılmıştır (Boratav, 1991: 118). Köse`ye (2010: 94) göre ise, gelişmenin amacı, demokratik ve katılımcı yönetimlerin oluşması değil, daha çok ANAP`ın partileşmesidir.

Ayman Güler`e göre (2005: 269); Thatcher döneminde uygulanan “yerel yönetimler merkezi yönetimden daha fazla devlet olmalıdır” görüşünden yola çıkılarak uygulanmaya çalışılan politikalar, aslında yerel kalkınmaların yerel meclisler tarafından olamayacağını, bunun yerel iş adamlarının liderliğinde olacağını savunmaktadır. Yeni sağ ideoloji, özel sektörü yerel kamu gücünü paylaşmaya veya üstlenmeye teşvik etmek niyetindedir. Bu bağlamda; gerek “ANAP Belediyeler El Kitabı gerekse de hükümet genelgesi ile yerel yönetimlerin üstlendikleri kendi kurumlarındaki işleri ihale yoluyla görmelerini zorunlu kılmıştır” (Güler, 2005: 274). Böylece zaman geçtikçe belediyelerde özelleştirme artmış, geleneksel imar, inşaat, temizlik ve ulaştırma gibi hizmetlerin yanında belediye şirketleşmeleri ile ortaklıklar kurularak belediyecilikte yeni bir döneme doğru gidilmiştir. Özelleştirmelerin yoğunlaştırılması ile birlikte belediyelerde hizmet kalitesinde artış gözlemlenmiş, o dönemde büyük şehirlerin en büyük sorunu olarak nitelendirilen gecekondu, Özal`ın tabiri ile, “son 5 yılda 2.5 milyondan fazla eve ruhsat verilerek” büyük çoğunlukla çözüme kavuşturulmuştur (Boratav, 1991: 118-119).

Sosyal kültürel alan, ANAP uygulamaları sonucunda en çok değişim gören alanlardan birisi olmuştur. Bu değişimin olumlu görülebilecek tarafı; “statükocu” anlayış ve “tabular”ın aşılması ve “devlet baba” anlayışının ret edilmesidir. Türk insanının hayatı değişim geçirmiş, yeniliği kabullenmeye başlamış, dünya ile bütünleşme sürecine girilmiştir (Çekin, 2008: 73).

Cemal`e göre (1989: 340); Toplumun bu döneme kadar “yanlış” veya “ahlaki olmayan” bir çok uygulamayı hayatın bir parçası olarak görmeye başlaması; bu alandaki değişimin olumsuz yanı olmuştur. Nitekim, bu dönemde en çok konuşulan konuların başında rüşvet ve yolsuzluk gibi olaylar gelmiştir. Bir çok dönemde gündeme gelen rüşvet olayları, hiçbir dönemde ANAP hükümetleri döneminde olduğu

kadar abartıya kaçmamıştır. Bu dönemde insanlar, artık banka dolandırma, gümrük yolsuzlukları, imar affı, imar izinleri; teşvikler, fonlar ve bunların yarattığı haksızlıklara günlük sıradan olaylar gibi bakıyorlar, bu olaylar sanki çok doğalmış gibi karşılanıyordu. Bu olaylara tepki göstermekten ziyade, “bal tutan parmağını yalar”, “iş yapsın da yesin” gibi ifadelerle de neredeyse yolsuzluklara kılıf bulunuyordu (Cemal, 1989: 342-343).

Yeni sağ politikalara kadar devletin temel sorumluluğu olarak görülen eğitim hizmetleri, Türkiye’de yeni sağcı politikaların uygulanması ile birlikte arka planda kalmış ve devlet okullarındaki eğitime dikkat ayrılmaması sonucu eğitimin kalitesi düşmeye başlamıştır. Başbakanlığı döneminde, sosyal devletin modasının geçtiğini savunan Özal, eğitimin devletçe verilmesine karşı olduğunu belirtmiş, dönemin Cumhurbaşkanı Evren ise devlet okullarına ücretsiz eğitim alması için çocuklarını gönderen vatandaşları eleştirmiştir. Devletin üzerinde büyük yük olarak görülen sağlık ve eğitim masrafları için, neo-liberal ekonomi politikalarının uygulandığı dönemde, bütçeden ayrılan kaynaklar muntazam olarak azaltılmaya başlandı (Gök, 2004: 100-101).

ANAP’ın yeni sağ doğrultusunda liberal ekonomik ideolojisinden sonra en önemli ikinci ideolojisi olan neo-muhafazakar düşünceye uygun bir şekilde, eğitimde dine ağırlık verilmeye başlanmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunlu olarak ilk ve ortaokullarda okutulması bunun en büyük örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Köse, 2010: 99). Gök (2004: 101), ANAP iktidarı ile birlikte İmam-hatip okullarının sayının arttığını ve din eğitimi ders zorunluluğunun anayasal güvence altına alındığını söylüyor. Daha öncede belirtildiği gibi Türkiye’de din eğitimine verilen bu önemin nedeni, İslami bir muhafazakar yapıya sahip olunmasıydı.

2.2.4.2.3 Dış Politikalar

Özal’ın başbakan olması ile birlikte iç politikada olduğu gibi, Türk dış politikasında, önemli değişimler yaşanmıştır. Bürokratlara olan karşıtlığı ile bilinen Özal, Türk Dışişleri Bakanlığı’nın bu dönemde Türk dış siyasetindeki aktif faaliyet etkisini azaltmıştır. Türk dışişlerinin yürütülmesinde Dışişleri Bakanlığı’na ait bazı yetkiler ilgili kurumdan alınmış ve yeni oluşturulmuş “Devlet Bakanlıklarına” devredilmiştir. Dışişleri Bakanlığı’nın yetkilerini devre dışı bırakma çabaları, ANAP iktidarı döneminin dış politika uygulamalarından biri haline gelmişti. İktidara yeni geldiği zamanlar Özal, dış politika konusuna müdahalesiz kalmış, aktif dış siyaset

yürütmeye çalışırken yapmak istediği meselelerle ilgili Dışişleri Bakanlığını ikna çabaları içine girmiştir (Uzgel, 1991: 156-158).

Pragmatist ve liberal anlayışa dayalı dış politikalarda, diğer politikalarda olduğu gibi ekonomi merkezde durmakta, güçlü ekonomik ilişkilerin sağlam dış politika getireceğine inanılıyordu (Uzgel, 1991: 161-162). “Ülkelerin birbiriyle ilişkilerini belirleyen temel faktör, ekonomik çıkarlardır” diyen Özal (1984: 88), ticareti artırmak için her türlü ekonomik anlaşmalar yapabileceğini belirtmiş, hatta gittiği her ülkeye kendisiyle birlikte iş adamlarını götürerek, anlaşmalar imzalanmasına çalışmışlardır (Duman, 2010: 298).

Özal'ın iktidara geldiği 1980'li yıllarda, tüm dünyada siyasal dengeler yeniden kuruluyordu, refah devleti uygulamaları çökmüş yerini yeni sağ siyasete bırakmaktaydı. Bu dönem Doğu Bloku ve NATO arasında silahlanma yarışının hızlandığı ve en kötüsü yakın komşularımız arasında savaşların çoğaldığı bir dönem olmuştur. Rusya, Afganistan'ı işgali, İran- Irak savaşı, Lübnan'da iç savaşın meydana gelmesi gibi dünyanın birçok farklı bölgesinde sıcak savaşlar yaşanmıştır. Batı komşumuz Yunanistan'la Ege Adaları ve Kıbrıs sorunları gündeme gelmiş, Bulgaristan da Türk azınlıklar asimilasyon politikalarına uğramışlardır. Bu dış sorunlar bir yana ülke içinde ciddi sorunlar ortaya çıkmış sivil hükümetin devrilmesi ile sonuçlanan bir askeri darbe (12 Eylül 1980 Darbesi) yaşanmıştır. Darbe sonrası gelişmiş Avrupa ülkeleri ile ilişkiler kötüleşmiş, ülkeye yatırımlar neredeyse durmuştu (Duman, 2010: 326).

ANAP iktidarlarının yabancı devletlerle kurduğu ilişkilerde izlemeye çalıştığı; sorunsuz, kavgasız bir politikaydı. Özal için dış politikada temel strateji ABD ile ittifak ilişkileri olmuş (Gürbey, 2001: 305), komşu ülkeler ve diğer uluslararası ilişkilerde herkesle iyi geçinmek doğrultusunda bir politika izlemiştir. Gürbey'e göre (2001: 305), Özal, Türkiye'yi uluslararası serbest ticaret sistemine bağlamakla, siyaset ve ekonomi arasında kurulacak sıkı bağ sayesinde dış politikanın ekonomik boyutunu yakalamayı düşünmüştür.

ABD ile sıfır sorun politikası yürüten Özal, İslamcı kimliğine rağmen, ABD'deki İsrail lobisinin ağırlığını düşünerek, İsrail ile de iyi ilişkiler kurmaya çaba göstermiştir. NATO sayesinde Yunanistan'la da barışçıl ilişkiler kurmak isteyen Özal, Kıbrıs konusunda da ekonomist beyinle düşünerek, konunun abartılmaması gerektiğini, durumun doğal haline bırakılmasının doğru ve çözüme giden yol olduğunu savunmuştur. İktidara gelirken ilk dış politika adımı; Yunanistan'a karşı

uygulanana vizeyi tek taraflı olarak kaldırmak olmuştur. Bu sayede ABD ile olan ilişkilerinde de olumlu bir yöne gideceğini düşünmüştür. Aslında Özal, kendisi de ABD için iyi bir müttefikti ve ABD Özal'a değer veriyordu. Amerika'nın önde gelen bir akademisyeni, Özal'ı şöyle tarif etmektedir: "Türkiye'yi Atatürk'ten sonra en fazla etkileyen kişidir. Bunu, etkisinin iyi veya kötü olduğu anlamında söylemiyorum, etkinin büyüklüğü anlamında söylüyorum. Atatürk nasıl kendinden sonraki yıllara da damgasını bastıysa, Özal'ın da etkisi öyle olacaktır. İnönü, Demirel, Ecevit ve daha birçok kişi Türkiye için çok şey yaptı, ancak bunlar belirli kalıplar içerisindeydi. Özal bu kalıpları hiçe saydı, hepsini alt üst etti. Tıpkı Atatürk gibi..." (Duman, 2010: 337). Doğal gazda İran ve Irak petrolüne olan ihtiyacı azaltmak, Türkiye'nin komşularıyla dış politikalarında manevra alanını genişletmek amacıyla, Sovyetler Birliği'yle olan, özellikle ekonomik ilişkileri daha iyiye götürmeyi hedeflemiştir (Cemal, 1989: 288-290).

Özal'ın iktidara geldiği ilk yıllarda hemen yanı başında iki komşu ülkesi (İran-İrak) savaşmaktaydı. Savaş boyunca Türkiye'nin tarafsızlık, ikili ilişkiler ve dostluk siyaseti izlemesi, savaşan iki ülke ile ticaret alanında olan ilişkilerinde gelişme yaşanmasına katkı sağlamıştır. Yani Özal krizi fırsata çevirebilmiştir. Başbakan Özal, Cumhuriyet tarihinin son 30 yılında Suriye'yi ziyaret eden ilk Başbakan olarak tarihe geçmiş ve bu Suriye ile ilişkilere iyi yönde etkiler etmiştir. Cemal'e (1989: 290-291) göre, Özal'ın bu ziyaretle hedefi, Suriye'yle hem komşuluk bazında ekonomik ilişkileri iyileştirerek arayı yumuşatmak, hem de PKK'nın bu ülkeden aldığı desteği olabildiğince bitirmektir. "İslam dünyasıyla (Mısır, Suudi Arabistan) da iyi ilişkiler kurmayı başaran Özal, yaşanan sorunlara taraf olmaktan kaçmış, lakin yeri geldiğinde "radikaller"e karşı "ılımlılar"ın yanında yer almıştır" (Köse, 2010: 93).

Avrupa ülkeleri II Dünya savaşından sonra kalkınmak amacıyla, birlik içine girmiş, ortak bir ekonomik pazar kurmuşlardı. Avrupa Ekonomik Teşkilatı Türkiye'nin jeopolitik konumuyla yakından ilgilenmiş, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar arasındaki çok stratejik ve önemli coğrafyada bulunması nedeniyle, aynı zaman da NATO'ya üye olmasıyla ilgili olarak sadece bu çerçevede de ilişkiler kurmuştur. Türkiye, Avrupa ile güvenlik ve askeri konular dışında ekonomik ve politik açıdan da ilişkiler kurmak, AET'ye üye olmak isteğini belirtmiş, ancak üye ülkeler, Türkiye'nin bu isteğine sıcak bakmamışlardır (Duman, 2010: 341).

AET kabul sürecini Özal şöyle açıklamaktadır: "AET, "uzun ince bir yoldur." Aceleci olmayalım, bu yol üzerinde engeller vardır, birçok problemler vardır. Gayet

tabii sabırlı olmamız lazım, dikkatli olmak lazım” (Özal, 1988:154). Aslında bu bir nevi Özal’ın bu konu ile ilgili pek de umutlu olmadığı anlamına gelmektedir. Türkiye’nin ne pahasına olursa olsun Avrupa Birliğine üye olacak diye bir kuralın olmadığını vurgulayan Özal, Türkiye’nin ekonomik altyapısını kurabileceği ve dünya ülkeleriyle rekabet edebileceği taktirde zaten Avrupa’nın bir üyesi olabileceğini söylemişti (Duman, 2010: 342-343).

AB ile olan ilişkilerin dışında da ekonomik bir işbirliği arayışında olan ANAP hükümeti ve Özal, Orta Asya’da bulunan Türki devletlerle Türkiye’yi bir araya getirerek bölgesel işbirliği yapma düşüncesiyle, bu bölgede bir “Türk Birliği” oluşturmayı hedefliyordu (Gürbey, 2001: 293). Türkiye için öngörülen değişim modeli ve reform önerileri içinde, gelişmiş Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak ve AB tam üyelik konusu olsa da, Türki Cumhuriyetler ile siyasal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi de vardı (Köse, 2010: 93).

ANAP “küçük ama güçlü devlet” konseptini benimseyerek, devletle ilgili olarak yeni sağ politikalar doğrultusunda, iktidara geldiği günden itibaren “devletin küçültülmesi” gereğini savunmuş ve bu istemini dile getirmekten çekinmemiştir. Serbest piyasa ekonomisi ve özel girişimciliği destekleyerek, devletin aktif piyasa faaliyetine son vermiştir (Tok, 2014: 136-137). Karizmatik liderlik kabiliyetini kullanan Özal, Türkiye ekonomisine büyük bir canlanma getirmiş, bölgesel güç olma yolunda ilk temeli atmıştır.

Turgut Özal, özellikle ABD ve İngiltere’de uygulanmasıyla serüveni başlayan liberal-muhafazakar politikaların, küresel düzeyde birbirine eklemlediği bir dönemde siyasete atılmıştır. Demokrasi ve özgürlüklerin gereği olarak birey üzerinde devletin gücünün sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, piyasa ekonomisi ekonomik kalkınmanın yegane yolu olmaktaydı. ANAP muhafazakârlığının önemli bir boyutunu oluşturan din ve dini değerler konusunda Özal, modern bir tutuma sahip olmuş, radikal dincilere ve din de radikalliğe karşı tutum sergilemiştir. Uygulamalarda girişim özgürlüğü, serbest piyasa ve özelleştirme gibi yeni sağın liberal ekonomik görüşüne büyük önem vermiş ve bu alanda önemli başarılar sağlayabilmiştir. Kendi görüşlerini ANAP Parti Programı’na aktaran Özal, Başbakan olduğu süre boyunca ekonomik ve sosyal alanda yeni sağ politikaların uygulanmasına çalışmış, kısmen de başarılı olabildi. Düşünce özgürlüğü, çoğulculuk ve sivil toplum gibi siyasi liberalizm konusunda ise, ekonomik liberalizmde olduğu kadar başarılı olamamış, otoriter-popülist devletçilik anlayışını terk edememiştir. Bu da ANAP yeni sağının

tamamen sermayeci bir tavır içinde olduğunu ve küresel güçlerin istekleri doğrultusunda ekonomiyi şekillendirdiğini göstermektedir. 1980`li yılların yeni sağının, uygulamalarda teslimiyetçi bir hal aldığını söyleyebiliriz. Özal, Cumhurbaşkanı olduğu dönemde hükümetin uygulamalarında aktif olarak rol almıştır. İktidarı süresinde uyguladığı özelleştirmeler ile devletin gelir getiren bir çok kurumunu satan ANAP hükümetleri, 90`lı yıllara uygulamalarda yaptığı hatalar yüzünden ciddi ekonomik zorluklar ve yüksek enflasyonla girmiştir. 90`lı yılların başında Türk yeni sağı bunalım yaşamaya başlamış, uygulamalardaki hatalar yüzünden ekonomi tıkanmıştır. Artık halkın hükümete olan güveni yerle bir olmuş, Özal başta olmakla ANAP iktidarı işçi düşmanı ilan edilmişti. Bu koşullarda girilen 1990`lı yıllar boyunca izlenen yeni sağ politikalar bir sonraki bölümün konusunu oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1990'LI YILLAR BOYUNCA YENİ SAĞ POLİTİKALAR

Gerek Türkiye'de gerekse de dış dünyada yaşanan gelişmeler bağlamında ele aldığımız Yeni Sağ anlayışı çerçevesinde uygulanan politikaların Türkiye'ye 1990'lı yıllarda liberal anlamda iyi bir canlılık kazandırması beklenilirken, bu beklenti tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu durumun başlıca sebebi olarak, 1980'li yıllar süresince ANAP iktidarının yeni sağ politikaları uygulamasında özelleştirme, serbest pazar ve büyüyen ekonomi diyerek bir çok keyfi davranışlara yer vermesi gösterilebilir. Kamu kaynaklarını korumak gibi yeni sağın talebini, neredeyse sermaye için yontemsizce kullanılması, devletin yeniden ekonomik zorluklarla karşılaşmasına neden olmuştur. İkinci sebep, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda içinde bulunduğu toplumsal ve siyasi koşullardır. Dışta küreselleşmenin kendi boyutunu genişleterek, dünya ekonomilerine hakim olma iddialarının, bölge ülkelerinin kaos yaratılarak yönetilmesini öngörmesi, Türkiye'yi teğet geçmemiş, 1990'lı yıllar kaos ortamında geçmiştir. 1980'lerde daha rasyonel kurgulanan yeni sağ, 90'lı yıllarda devletlerin yönetilmesi için araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu bölümde Türk yeni sağının küresel sermayeye boyun eğdirilmesi çabaları, değişen hükümetler ekseninde uygulanan politikaların yeni sağ görüşünü ne kadar yansıttığı ele alınmıştır. 1980'lerle gelen yeni sağla ilişkili birikimin 1990'larda nasıl bir atmosfer yarattığını anlamak için ise 1990'ların Türk siyasal hayatına yakından bakmak gerekmektedir.

3.1 1980'den Kalan Miras

1980'lerle birlikte Türkiye ciddi bir değişim süreci geçirmiş, Yeni Sağ politikalarla devlet kendini yeniden konumlandırma çabaları içine girmiştir. Bu çabalar ilk başta ekonomik alanda olsa da, ister istemez diğer alanlara da geçmiş, hatta siyasal hayata uygulanmak istenmiştir. Neoliberal ve sivil toplumcu siyasetin etkin olarak rol oynadığı bu dönemler, 1990'lı yıllara farklı alanlarda zorlu bir birikim miras bırakmıştır. ANAP'la uygulanmaya başlayan yeni sağcı politikalar, büyüme getirse bile, 1990'larda göreceğimiz gibi ciddi ekonomik sıkıntılar da getirmiş (Köroğlu, 2011: 67), bunun yanı sıra içte ve dışta yaşanan değişimlerin etkisiyle kimlik ve kültür siyasetin içine girmeye başlamış, Kürt hakları, Kadın dayanışması, dini toplum gibi kavramlarla yola çıkan toplumsal hareketler etkisini arttırmaya başlamıştır (Şimşek, 2004: 112). 1980'lerin uygulamalarından miras olarak kalan bu

gibi farklılıklar toplumda çatışma yaratmaya neden olmuştur. Yeni sağın neo-muhafazakar görüşünün temelinde olan farklılıkların toplum içinde çatışmaya neden olduğu görüşü; Türkiye bağlamında doğrulanmakta, korkulan olmaya başlamaktaydı. Özal'ın dini cemaatlerin ve tarikatların toplumda olmasını demokrasinin “inanç özgürlüğü” şartının önemli parçası olduğunu ifade etmesi, aslında Türkiye’de gelecek dönemde olacıklardan haber vermektedir. Şöyle ki, bireyi temel alan yeni sağ görüşüne mensup Özal'ın, sendikal kuruluşların haklarını tanınmamasına, onlara yaşam alanı vermemesine rağmen, dini cemaat ve tarikatlar gibi toplulukların inanç özgürlüğünün sağlanması adına serbest hareketine izin vermesi, yeni sağdan kopmanın yaşandığını göstermektedir. 80'lerin mirası olarak 90'lı yıllara giren bazı cemaat ve tarikatların toplumda kendi görüşünü tanımayan bireylere ve topluma karşı agresif tavırları toplumsal karmaşanın yaşanmasına neden olmuştur. 1980'lerden kalan başka bir miras ise ekonominin büyütülmesi adına yapılan harcamalar yüzünden küçülen Türkiye ekonomisi ve enflasyon olmuştur. Neredeyse 1990'lı yılların en çok kullanılan kelimesi olarak nitelendirilen enflasyonun nedenini, Özal, “keskin büyüme sağlamaya çalışmasaydık, enflasyon bu kadar yüksek olmazdı” diyerek kendisi itiraf etmiştir (Duman, 2010: 302).

1990'lara gelindiğinde Türk ekonomisinin iyileştirilmesi ve büyütülmesi için hazırlanan ekonomik politikalar, ekonomisini daha kötü bir hale getirmiş; gelir dağılımı ciddi şekilde bozulmuş, enflasyon ciddi oranda artmış ve Türk lirası tarihinin en düşük kurunu yaşamıştır (Fedayi, 1999: 458). Bu gelişmeler Türkiye’de “zengin ve fakir” olgusunun değişimine neden olmuştur. Bu durumu Feroz Ahmad, John Retöl'ün tabiri ile olaya kendi yorumunu katarak şöyle açıklamıştır: “Türkiye’de mevcut olan “zengin ve Fakir” kavramı, Thatcher’in Britanya’sındaki gibi, “zengin, fakir ve çok zengin” olarak değişmiş, kendini yeni biçime uyarlamıştır. Ahmad’a göre burada Retöl; yeni uygulamanın aslında Türkiye’de zenginlerin bir çoğunu fakirleştirdiğini, fakirleri daha yoksul yaptığını, Özal’a yakın olan çevrelerin ise gittikçe güçlendiğini” ifade etmektedir (Ahmad, 2007: 244).

Türkiye’de siyasetin 1990'lı yıllardaki gündeminde o dönem için yaşanan değişim ve dönüşümlerde, iç konjonktür büyük rol oynamışsa da, halkların bile kaderini belirleyecek dış konjonktürün hakim unsurlarının da büyük bir etkisi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çökmesi şüphesiz, bu etkilerden en büyüğüdür. Başka bir anlamda Sovyetler Birliği'nin çöküşü paralelinde ortaya çıkan “liberal demokrasi”

söylemi, “medeniyetin evrensel değeri” haline getirilmiş, dünyada hakim fikir olarak yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Köroğlu, 2011: 70-71).

3.2 Körfez Savaşı; Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye`nin Artan Önemi

2 Ağustos 1990 da Saddam Hüseyin`in Kuveyt`i işgalinden sonra başta Birleşmiş Milletler olmaz üzere, Batılı ülkeler ve ABD olaya sert tepki göstermişlerdi. Irak tarihten gelen haklarının olduğunu idda ederek, Kuveyt`i ilhak etmeye girişti. Bu ihlaka ABD ve Batı`nın verdiği tepki ile de yeni dünya düzeni uygulamalı olarak gösterime sokuldu. İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada oluşan iki kutupluluk uydu işlevi gören diğer devletleri kendi etrafına toplamış, 1980`li yılların sonundan itibaren Doğu Blokunun dağılması ile birlikte iki kutupluluk ortadan kalkmış, dünya yeni bir düzene girmeye başlamıştır. Johns Hopkins Üniversitesi`nde uluslararası iktisat politikası öğretim üyesi olarak çalışan Francis Fukuyama “Tarihin Sonu Mu?” adlı makalesinde yeni dünya düzenini bir teorik zemine oturtmaya çalışmıştır. Fukuyama`ya (2003: 25) göre: “kazananlar artık belli, ideolojiler bitti, tarih sona erdi. Belki de savaş sonrası dünya tarihi sona ermedi, fakat insanoğlu ideolojik evriminin son noktasına ulaşması ve dünya yönetim biçiminin son evresi olan Batı liberal demokrasisinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık etmekteyiz”. Aslında yeni düzen sonuç olarak bütün dünya için pay çıkarılacak bir durum sergiliyordu: “Yeni dünyada artık yeni bir şey mevcut olmayacaktı. Herkes elindekine razı olmalıydı. Herkese hak ettiği pay zaten “büyük kardeş”ler tarafından veriliyordu” (Fukuyama, 2003: 22). Bu da tarihin sonu tezinin yeni düzene nasıl bir dayanak yapıldığını gösteriyordu. Aslında yeni sağ küreselleşmenin oluşumunda ideolojik bir yer kaplıyordu. Ülkelerde serbest piyasa ekonomisinin alt yapılarının hazırlandığı 1980`lerin ardından 1990`lı yıllarda oluşan avantajlı şartlarla küresel sermayeye geçiş başlamıştır. Nitelik olarak serbest pazar olgusu, ekonomik güçlerin ülkelerin piyasasına hakim olarak kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmesine olanak sağlamaktadır. Bununla da küreselleşme, küresel düzen gibi kavramlar yeni sağ idolojisinin temeline dayandırılmıştır.

Armaoğlu`na göre (2012: 1042); “Körfez Savaşı ve sonuçları ile Ortadoğu`nun tüm yapısı değışmeye başlarken, bu savaşın bitiminden sadece 6 ay sonra, Sovyetler Birliği çökmüş ve dünya tümü ile yeniden yapılanmaya geçmiştir”. Fukuyama`ya (2003: 22) göre ise; milletlerarası politikanın hem kuvvet merkezlerinde hem de unsurlarında köklü bir değışim süreci başlamıştır. Sovyetlerin dağılmaya başlamasıyla

birlikte ortaya çıkan yeni dünya düzeni, Körfez Savaşı'nın yarattığı yeni şartlar, Tarihin Sonu tezinin enine boyuna tartışılmasına imkan veren bir dizi deneysel veriler sunmaktaydı.

Körfez Savaşı ile birlikte dünyanın yeniden yapılanma sürecine girdiği görülmekteydi. “Yeni Dünya Düzeni” kavramı her savaşta olduğu gibi Körfez Savaşından sonra da kendine yer edinmeye çalışmış, öncekilerden farklı olarak uygulamalarda daha aktif boyuta geçmiştir. Bu savaşın ardından Orta Doğuda güç dengeleri değişmeye başlamış, savaşın ardından Sovyetler yıkılmış, bir nevi yeni dünya düzeni kuruluşuna geçilmeye başlanmıştır (Küçük, 31.01.2011). Körfez Savaşı ile yeni döneme giren dünya ve yanı başında olan olaylardan hem ekonomik, hem siyasal olarak etkilenen Türkiye'nin Yeni Dünya Düzeni'ndeki devam eden ve artan rolünü, bu bağlamda Küreselleşmenin de etkisiyle uygulanmaya devam edilen yeni sağcı politikalarının 90'lı yıllarını ele alacağız.

3.2.1 Körfez Savaşı ve Türkiye

Irak – İran savaşında “aktif tarafsızlık” politikası uygulayan Türkiye, savaşın taraflarla ikili ilişkileri arttırmaya çalışmış, hatta bundan fayda sağlamıştır. Irak'la Türkiye arasında Kerkük-Yumurtalık boru hattı bu dönemde yapılmış, bunun yanı sıra İranla ticaret hacmi 2 milyar dolara yükseltilmiştir (Armaoğlu, 2010: 1055). Lakin Körfez savaşında Türkiye Amerikayı destekleyerek Irak'ın karşısında yer aldı.

Sovyetler Birliği'nin çöküşe geçmesi ile birlikte Türkiye'nin Batı açısından önemini kaybettiği yönündeki söylemler, Türk hükümetini rahatsız ediyordu. 1989'da Cumhurbaşkanı olan Özal, Körfez Savaşı ile birlikte ortada olan berlirginsizliği altın gibi bir fırsata dönüştürmeye çabalamıştır. Özal N. Witchell'e (23.08.1990) verdiği mülakatta, Körfez Savaşının bölgede meydana getirebileceği değişikliklerin ve bunların Türkiye için etkisinin tarihi açıdan dönüm noktası olabileceğini düşünüyordu. Orta Doğu'nun şekli öyle bir değişebilir ki, bunun geri dönüşü olmayabilir ve kalıcı büyük sorunlar yaratabilir.

Böyle kritik zamanı kazasız ve kayıpsız geçirebilmek için Türkiye duracağı yeri kesinleştirmeliydi. Dönemin şartlarını iyi değerlendiren Özal, Batının ve özellikle de ABD'nin yanında yer almayı seçti (Gözen, 2000: 135). Böylece Özal Batıya olan inancını ve desteğini göstermiş oldu. Özal bu savaş Türkiye için bir sınav olarak nitelendiriyordu. Gözen'e göre (2000: 136); Özal, üçüncü dünya ülkeleri ile gelişmiş

lkeler arasında bir köprü rolünü oynayarak Türkiye`nin dünya için önemini gözde tutmaya kararlıydı.

Hatta Irak`a ilk ambargoyu uygulayan ülkelerden biri de Türkiye olmuşsa da askeri müdahale isteği pek olmamıştır. Gerilimin tırmandığı bir zamanda zal`ın girişimi ile dönemin hükümeti, TBMM`den Irak`a karşı askeri müdahale olanağı olarak savaş gemilerinin bölgeye gönderilmesi talebinde bulundu. Dönemin Genelkurmay başkanı Necip Torumtay buna karşı çıkararak istifa etmiştir (Gözen, 2000: 136). Dönemin muhalefet partileri Saddam`ın yaptığını onaylamasalar da Türkiye`yi macera içine atmaması için hükümete yüklendiler. Irak yönetimi, bu girişim üzerine sert tepkisini ortaya koydu. Irak, Türkiye`nin bölgeye göndereceği her askeri unsurun tehlike olarak algılanacağını belirterek, Türk savaş gemilerinin saldırmaması halinde bunu savaş ilanı olarak göreceklerini açıkladı (Efegil, 2002: 58).

Gözen`e göre (2000: 137); Körfez savaşı döneminde hem stratejik hemde askeri rol oynayan Türkiye, savaş sonrası siyasal bir rol üstlenebilirdi. şöyle ki demokratik parlamenter bir sisteme sahip Türkiye İslam lkeleri içinde tekti. Hem Müslüman hemde laik bir topluma sahip olması Türkiye`nin gelecekteki önemini ortaya koymaktaydı.

Türkiye`yi “Orta Doğunun Japonyası” olarak değerlendiren zal`a göre, Körfez Savaşı sonrası Türkiye`nin oynamak istediği rolün en önemli boyutu, ekonomik ve ticariydi. Orta Doğunun en demokratik ve istikrarlı devleti olarak gördüğü Türkiye`yi; bulunduğu bölgeyle ilgili olarak Amerikalı, Asyalı ve Avrupalı iş adamları tarafından yatırım yapılabilir, ekonomik, ticari ve mali faaliyetlerinde ana merkez olarak kullanabilirlerdi (Gözen, 2000: 137-138). Bunun yanı sıra aktif faaliyetlerde bulunan zal, neredeyse her gün yeni bir proje ile ortaya çıkmaktaydı. Dönemin gazetelerindeki konuşmalarında zal, savaş zamanı büyük hasar görmüş devletlerin yeniden inşa edilmesi için Orta Doğu İnşaat ve Kalkınma Bankasının kurulmasını teklif etti. ye olarak Batılı lkeler ve zengin Arap devletlerinin olması düşünülürken merkez olarakda İstanbul düşünülmekteydi (Gözen, 2000: 138). Bununla da İstanbul`u off-shore bankacılığın merkezi haline getirmeyi planlıyordu.

Körfez Savaşı sırasında Türkiye geleneksel “tarafsızlık” politikasını terk etmekle kalmadı, “aktif dış politika” da izledi. Aktif politika ise Kemal Kirişçi`nin tanımlaması ile şöyledir; “bir ülkenin, bir konuyu uluslararası gündeme getirmek için harcanan çabalara doğrudan katılması” (Gözen, 1998: 276). Dönemin muhalefet partileri tarafından ciddi eleştirilere maruz kalmasına rağmen zal; kendi inançları

doğrultusunda hareket etti. Bazen, onu Batıcı adlandırmalarına rağmen Türkiye'nin önemini her zaman gözde tutma çabası içerisinde olmuştur. Barlas`la (1994: 68) yaptığı röportajda Özal, bu konuya ilişkin şöyle demiştir; “bizim izlediğimiz politikalar ileriye dönük, daha pragmatik ve çıkarları önde tutan politikadır. Beni eleştirenler kendisini milliyetçi sanıyor, ama geçmişle övünmekle milliyetçilik olmaz”.

Körfez Savaşını aktif olarak dikkate alarak, “mesaj ve telefon diplomasisi” uygulayarak Özal; Türkiye'nin duruma ne kadar hassas olduğunu ifade etmeye çalışmaktaydı. Özal, bu savaşla ilgili başkan Bush dahil bir çok liderle görüştü. Paris`de Körfez Krizi ile ilgili görüşmeler yaptı; Mısır, Suriye ve Körfez ülkelerine bizzat ziyaretlerde bulundu (Gözen, 2000: 248). Özal`a göre, Türkiye bu konuda ne tarafsız kalabilirdi ne de Irak hükümeti tarafında yer alabilirdi (Barlas, 1994: 66).

Özal için Körfez Savaşında yürütülen aktif politikanın gerekli olmasının en önemli sebebi ülke güvenliğinin bunu gerektirmesiydi (Gözen, 2000: 254). Çünkü Irak potansiyel bir tehditti. Giderek güçlenen bir orduya sahipti. Barlas`la (1994: 65) konuşmasında Özal konuyu şöyle anlatıyor; “ben Başkan Bush`la Ocak ayında ABD ziyaretim zamanı görüştüm. Onu Irak konusunda uyardım. Saddam`ın tehlikeli biri olduğunu anlattım”. İkinci ve Türkiye`yi ilgilendiren hatta, Irak`la işbirliği yapmaya zorlayan konu, Kürt sorunu olmuştur. Irak parçalandığı takdirde petrol sayesinde zenginleşmiş bir Kürt devleti Türkiye'nin başına bela olabilirdi (Armaoğlu, 2012: 1057). Parçalanmış bir Irak sadece sorun olurdu. Bunun için kendi şartlarını öne koşarak bir Kürt Devletinin yaratılmayacağı güvencesini aldıktan sonra Türkiye Batının yanında yer almayı seçti (Gözen, 2000: 255).

Kriz ilk çıktığı günlerden itibaren Türkiye Irak`a karşı uygulanan ambargoya katıldı. Yumurtalık boru hattının kapatılması her ne kadar Türkiye ekonomisi için sıkıntılar yaşamasına neden olsada, Hükümet BM kararlarına sadakat sergiledi. Boru hattının kapatılması ilk haftalarda Türkiye`de bir “petrol şoku” yarattı. Buna sebep ise Türkiye'nin bir yılda ithal ettiği petrolün yüzde 60`ının Irak`tan alınıyor olmasıydı. 1990 Yılıının Ocak ve Temmuz ayları arasında sadece 6 milyon ton petrol ithal edilmişti. Boru hattının 7 Ağustosta kapatılması ile birlikte geriye kalan 2.5 milyon ton petrol ithal edilememişti. 1990 Yılıının ikinci yarısında ithal için 8 milyon ton petrole gerek vardı. Normalde bu ihtiyaç kolaylıkla sağlanabilir olsa da, Körfez krizi yüzünden Kuveyt ve Irak petrolü pazardan çekilmiş, petrol fiyatları 13 dolardan bir anda 24 dolara fırlamıştı. Bunun ardından Ekim ayında fiyatların 37 dolara kadar

yükselmesi Türkiye`yi ciddi krize soktu. 80`li yıllarda uygulanmaya başlayan Yeni Sağ politikalar ile Türkiye, 90`lı yıllara krizle girmeye başladı. Irak`la ilişkilerin kesilmesi bu ülkeyle yapılan diğer ticaret alanlarını da vurdu. Kısa sürede işsizlik rakamları yükseldi. Güneydoğu Anadolu`da işsizlik sayısı artmaktaydı. Nitekim ambargonun Türkiye`ye verdiği zarar tam olarak hesaplanamamıştır. DPT tarafından açıklanan rakamlara göre 1990 ve 1991 yıllarında bu zararın 10 milyar doları geçeceği bildirilmiştir (Gözen, 2000: 277-284).

Savaşın önce ABD tarafından oluşturulan çok uluslu kuvvetler arasında mali yüklerin paylaşımının yapılması için zengin Batılı ve Arap ülkeleri tarafından toplam 23 milyar dolar toplanmalıydı. Bu paranın bir kısmı ile ambargoyla ilgili en çok zararı gören ülkelerin zararı karşılanacaktı. Krizin bitmesinin ardından Türkiye kendisine düşen payı almak için harekete geçti. Burada aslında biraz daha farklı politika izlemiştir. Gözen`e göre (2000: 288-289); Özal Batılı ülkelere direkt bir hibe beklememiştir. Özal “yardım değil, daha çok ticaret” sloganı ile Avrupalı müttefiklerinden kendi yeni sağcı ilkelerine dayanarak, ileriye yönelik bir destek istedi. Özal`a göre Batı eğer bölgede istikrar istiyorsa bunun için ilk olarak Türkiye`yi kendi saflarına katmalı ve Türkiye ile ticari ve mali ilişkileri arttırmalıydı. Daha çok sermaye yatırımı Özal için geleceğe yönelik bir büyüme sağlayabilirdi. Yukarıda da belirtildiği gibi, Özal Türkiye`yi yatırım ülkesi haline getirmek için Batılı ve zengin Doğulu işadamlarına bazı tavizler vermeye razıydı. Özal bunun için zararların abartılmaması gerektiğini düşünüyor ve ABD, AB ve IMF gibi ortakları ile arasındaki güveni arttırmayı planlıyordu. Bu ülke ve kuruluşların nazarında Türkiye`nin kredibilitelerini düşürmemek için dış yardımların alınmasında acele etmiyordu (Gözen, 2000: 290). 2. Bölümde de ele alındığı gibi, Özal`ın başbakanlığı döneminde uyguladığı güçlü Türkiye imajını koruma çabaları, bunun yanı sıra dış politikadaki ekonomiye dayalı çıkar ilişkisi politikası Körfez Savaşını lehine çevirmeyi başardı.

Başka bir taraftan Özal, Körfez savaş sırası ve sonrası Körfez Ülkeleri karşısında kendi çıkarlarını korumaya, daha çok almaya yönelik bir politika izlemiştir. Petrol sıkıntısını aşmak amacıyla Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt`ten hibe olarak petrol istense de bu ülkeler Türkiye`nin isteğine sıcak bakmadılar. Savaş döneminde ihtiyaçların karşılanması konusunda Suudi Arabistanla anlaşılrsa da alınan petrolün fiyatı pahalıydı. Bunun üzerine Özal şahsen kendi politik başlatımlarıyla yük dağılımı sisteminden Türkiye`ye düşen payı istedi. Önceleri Arap ülkeleri Türkiye için özel ve indirimli bir faizle 5 milyar dolar kredi ayrılması teklifi yapsalar da Özal bu konuya

sıcak bakmadı. Sonuçta kredi hibe değildi ve zamanı geldiğinde geri ödenmesi gereken bir borçtu. Bunun üzerine Özal Batılı müttefiklerini aracı olmaları için yardıma davet etti. İlk yardım ABD Dışişleri Bakanı Baker`den geldi. Baker, Suudi Arabistan ziyaretinde Türkiye`nin hakkı olan payının verilmesini istedi. Bundan başka İngiltere başbakanı Thatcher`de Arap ülkelerine baskı yaparak hibenin verilmesini sağladı (Birand, 1990: 11). Bunun üzerine ilke olarak 1.6 milyar dolarlık 5 milyon tonluk bir yardım verildi. Kuveyt kralı ise kendi hesabından 1 milyar dolarlık nakit yardım yaptı.

Kısaca Körfez krizi başladığından beri Türkiye en iyi halde 10 milyar dolarlık bir zararla karşılaştı. Aldığı yardımlar ise 4.5 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır. Görüldüğü gibi kriz Türkiye için ekonomik açıdan ciddi mali sıkıntılar yarattı. 1990`lara dünya yeniden şekillenerek girmeye başlasa da Türkiye krizle girdi. 90`lı yıllarda toplam üç ekonomik kriz geçirecek ülke, hükümetlerde istikrar sağlayamayacak, bir birini izleyen koalisyonlar görececek, ekonomiyi şekillendirmek amaçlı yeni ekonomik kararlar alacak, yeni bir askeri darbenin eşiğine gelecek, tırmanan terörle mücadelede zorluklar yaşayacaktı. Buna rağmen 80`den süregelen yeni sağ geleneği zayıf olsa bile devam edecek, kendini 2000`li yıllara kadar yavaş ve aralıklarla da olsa götürecektir.

3.3 1990-2000 Yıllarında Küreselleşme Olgusunun Derinleşmesi ve Türkiye`de Değişen Hükümetler Ekseninde Uygulanan Yeni Sağ Politikalar

1989 yerel seçimlerinde düşen oylarla birlikte ANAP`ın muhafazakar ve milliyetçi tabanındaki çözümler ortaya çıkmış, bu süreç içinde tüm partiler kimlik bunalımı yaşamış, bu süreçte de imajları ile kadroları yenilemek için parti içinde muhalif gruplar ortaya çıkmıştır. 1991 Genel seçimlerinden hemen önce ANAP 15 Haziran 1991 Olağan Kongresinde Partinin başına Mesut Yılmaz`ı getirmiş ve muhafazakar kısmın tasfiyesi süreci başlamıştır. Güner`e göre (2000: 178); Yılmaz`ın Genel Başkan olduğu dönemden itibaren Özal ile arasının soğuk olduğu bilinmekteydi. Muhafazakarlar arasındaki kopukluk, muhafazakar kanatla liberal kanat arasındaki keskinleşmekte olan çatışma, Mesut Yılmaz`ı Genel Başkanlığa taşımıştır (Güner, 2000: 181).

1990`lar siyaset açısından renkli olmuştur. 31 Ekim 1989 da askeri bir dönemden sonra sivil bir idareci olarak Özal Cumhurbaşkanı olmuş, başbakanlığa ise Yıldırım Akbulut`u atamıştır. Bu atama ile sonraki 10 yıllık sürede Türk siyasi hayatında bir

türlü sular durulmamış, değişen hükümetler bir birini izlemiştir. Cumhurbaşkanı olmasının hemen ardından patlak veren Körfez Savaşı, Yeni Dünya Düzeni`nde bir eşik oluştururken, Özal`ın yeniden yıldızının parlamasına neden olmuştur. Lakin bununla beraber 1991 Genel seçimlerinde herkese “iki anahtar” sözü veren Demirel`in başkanı olduğu DYP; ANAP`ı geçerek SHP ile koalisyon kurdu ve bununla da Türkiye`de yeniden koalisyonlar dönemi başlamış oldu (Radikal, a.g.i.s, 2015). 1991 Genel seçimlerindeki yeniliklerden biri de, 12 Eylül sonrası siyasetten uzaklaştırılmış Bülent Ecevit, Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan gibi isimlerin 11 yıl aradan sonra yeniden TBMM`ye girebilmesiydi. 1991 Yılı 20 Ekim seçimlerinde ANAP`ın ikinci parti gibi çıkması, 8 yıllık bir hükümetin son bulması ile sonuçlanmıştı (Vikipedi, a.g.i.s 2015). Türkiye`de başlayan koalisyon dönemi boyunca sırasıyla Demirel, Çiller, Yılmaz, Erbakan, tekrar Yılmaz ve Ecevit`in başbakanlıklarında koalisyon hükümetleri kuruldu. Post-modern darbe olarak nitelendirilecek olan, 28 Şubat 1997 yılında ordu yeniden sesini yükseltti. Geçen 1990`lı yılların sonunda yapılan genel seçimlerde Ecevit`in DSP`si, yeni bir koalisyona girişip 2002 seçimlerine kadar “90`lı yılların koalisyon ruhu”nu sürdürdü (Radikal, a.g.i.s., 2015).

3.3.1 Yıldırım Akbulut Başkanlığında ANAP Hükümeti Dönemi

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra bile hala ANAP üzerinde etkisi olan Özal`ın Cumhurbaşkanlığı görevini aktif ve siyasi kökeni ile iç içe yürüttüğü, yürütmenin başında aktif bir profil olarak sürdürdüğü dönem, farklı bir dönem olarak Türk siyasal hayatındaki yerini almıştır. Güncel medya söylemi ile "kayıp 90`lı yıllar" olarak anılan ve Nisan 1993`de Özal`ın ölümü ile başlayan süreç ise ANAP ve Türk yeni sağında yeni bir dönemi ifade etmektedir (Ersoy, 2002: 46).

Özal 1989 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanınca 9 Kasım 1989`da Başbakanlık Yıldırım Akbulut`a geçmiştir. Böylece ANAP kurulduğundan beri ilk defa farklı bir liderle yoluna devam ediyordu. Dönemin medyasında “fıkralara konu olan Başbakan” olarak anılan Akbulut hükümeti deyim yerindeyse Özal`ın kontrolünde olmuştur. Cumhurbaşkanı imajından farklı bir imaj sergileyen Özal, aktif politikaya müdahalesini kesmemiş, hatta bazen kararları kendisi vermiştir. Yukarıda da bahsi geçtiği gibi, Körfez Savaşında her türlü kararın alınmasına bizzat iştirak etmiştir. Lakin bu aktif politikadan vazgeçemezlik muhalefet dahil, iktidar içinde de itirazlar yaratmıştır. Özal Başbakanken katıldığı son seçimi olan yerel seçimleri

kaybetmiş bir imajla Cumhurbaşkanı olmuş, kendisinin Cumhurbaşkanı olmasının ardından ANAP'ın siyasi gücü zayıflamıştır.

Hükümetin birinci yılında yürütülen neo-liberal ekonomi politikaları işçi sendikalarının itirazına neden olmuş ve Zonguldak'ta büyük grevin başlamasına yol açmıştır. Dünya medyasının da ilgisini çeken bu grev, Türkiye'de işçi haklarının savunulmasında büyük rol oynadı.

3.3.1.1 Zonguldak Grevi ve Büyük Ankara Yürüyüşü

24 Ocak Kararları'yla birlikte uygulanan Türkiye'nin yeni ekonomik modelinin yerli hammadde ve ucuz işgücüne dayalı sektörler olması isteniyordu. Bu modelin öngördüğü ise demir-çelik, kömür, petro-kimya gibi sanayi yatırımlarının durdurulması, elde olanların küçültülmesi, özelleştirilmesi ya da kapatılmasıydı. Özal bunu şöyle açıklıyordu: "Türkiye'de yeni bir iktisadi model uygulamaktayız. Bu model Türkiye'nin dış dünya ile entegrasyonudur. Türkiye gerek sanayide gerek ekonomide dışa açılmaktadır" (Engin, 2012: 196).

Bu uygulamanın başarılı olmasının bazı şartları vardı; iç masraflar düşürülecek, talepler azaltılacak, kısaca devletin para harcayıp da gelir alamadığı ne varsa oralar elden çıkarılacaktı. Bu koşullar altında ithalatın serbestleştirilmesi ile birlikte dışa rekabetin artırılması önemli rol oynamaktaydı. Kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT'ler) olarak ilke defa 1961 Anayasasında kullanılmış olan, genel olarak kamusal kaynakları kullanmak suretiyle ekonomik alanda faaliyet gösteren kamu kuruluşlarını ifade eden bu kavram (Ekodialog.com), yeni modele göre ise küçültülmeli ve kapatılmalıydı. Türkiye Taşkömürü Kurumu (TTK), Karabük Demir-Çelik (KARDEMİR), Ereğli Demir-Çelik (ERDEMİR), Çaycuma Selüloz ve Kâğıt Fabrikası (SEKA) gibi büyük sanayi kuruluşları bu kapsamda yer almaktaydı (Engin, 2012; 196). Bu da zaten işçi sendikalarının tepkisini çekmeye yeterli sebepti. Buna en büyük tepkir de Zonguldak TTK'dan geldi.

Genel Maden İşçileri Sendikası tarafından başlatılan grev bir anda Türkiye'nin yakından ilgilendiği bir konu haline geldi. Eylemciler günün şartlarına uygun ücret istemekteydiler. Madenin işletilmesinden sorumlu olan kişiler bir tarafa, hükümet istenen zammı fazla bulmuş bunun imkansız olduğunu ifade etmiştir (Çavdar, 2000: 327). Başta Cumhurbaşkanı Özal olmak üzere, dönemin medyası da TTK'nın kapatılmasının önemi konusunda ciddi propaganda yürütmekteydi (Engin, 2012; 199). Şöyle ki, Özal Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi

Başkanlığı 1. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada bu gibi kamu kuruluşlarının devlete verdiği zararları anlatıyor: "Zonguldak kömür havzasında çıkardığınız kömürün bedeli, işçiye verilen ücreti karşılamıyor. Zararı 500-600 milyarı buluyorsa yarın yüzde 60 zam verdiğiniz zaman bu açık, bu zarar 1 trilyonun üstüne çıkar. Kim ödeyecek bu parayı. Devlet baba ver bakalım diyecekler. Devlet nasıl verecek? Ya vergileri arttıracak ya da para basacak. Üretim olmayan yere haddinden fazla para verirseniz enflasyonu körüklersiniz" (Cumhuriyet, 1990: 14).

Engin'e (2012: 199) göre; 24 Ocak kararları ile uygulanmaya başlayan neoliberal politikalarla kamusal hizmetler piyasalaştırılmış ve özelleştirmeler hız kazanmıştır. Buna ek olarak 12 Eylül askeri müdahalesiyle sendikal hakların ortadan kaldırılması ve neredeyse savaş açarcasına kapatılan girişimleri sonucunda, çalışanlar büyük ölçüde yoksullaşmış ve desteksiz kalmıştı. Bu koşullar altında, 1986'da başlayan ve 1989 "Bahar Eylemleri" ile yaygınlaşan işçi hareketleri, 1990'da Zonguldak grevi ile kitlesel hale gelmiştir.

Aslında sorun büyüktü. Zonguldak dahil, diğer şehirlerde bulunan maden ocaklarının durumu pek vahimdi; çok ilkel koşullar altında üretim yapıyordu. Cumhuriyet döneminde hiç bir zaman bu madenlerde kullanılması için modern araçlar getirilmemiş, yeni tekniklerin uygulanması konusunda hiç bir adım atılmamıştı. Kömür damarlarının Karadenizin içine doğru uzanması bu tekniklerin uygulanmasını önemli kılsa da, hiç bir hükümet bu yönde adım atmamıştı. Kısaca sorun büyük ve bölge insanı zor durumdaydı (Çavdar, 2000: 328).

İşçilerin maaşlarının 1981'den 1989'a kadar sürekli düşme gösterdiği ve 1981 ücretinden bile daha az olduğu görülmektedir. En düşük gerçek ücret düzeyi 1985, 1986 ve 1987 yıllarında görülmüştür. 1990 ve 1991 yılları hariç ücretler enflasyonun altında bir seyir izlemiştir ki, bu yılları kapsayan artışların nedeni, grev sonrası yapılan toplu sözleşme ile elde edilen kazanımlar olmuştur (Engin, 2012: 200).

Grev başladığından beri şimdiye kadar görülmemiş ve bir o kadar ilginç durumla karşı karşıya kalındı. Zonguldak'ta sadece maden işçileri ve aileleri değil, tüccarı ve esnafıyla tüm halk bu greve destek verdi. Sebebi ise çok basitti. Madenlerin kapatılması maaşsız insanlar demektir. Parası olmayan insan alış veriş yapamazdı. Bu koşullar altında şehrin ekonomisi çökebilir, ciddi sıkıntılar olabilirdi (Çavdar, 2000: 328). Önceleri bir kaç medya organından başka kimsenin yayınlamadığı olaylar 15. gününde yabancı basının konusu olunca Türk medyası olaya ilgiyi arttırdı (Çavdar, 2000: 328-329).

Grevin başlaması birinci ayındaydı ve hiç bir sonuç alınamamıştı. Bunun üzerine insanlar Çankaya'ya yürüme önerisini ortaya attılar. Yürüyüşün teşkilatçıları ilk olarak otobüslerle Ankara'ya gidilmesini sonra oradan yürüyerek Çankaya'ya geçilmesini planladılar. Ama planlanan gün otobüsler şehre bırakılmayınca yaya yürünmesi kararı alındı. Bunun üzerine 42 bin maden işçisi, eşleri ve diğer insanlarla neredeyse 50 bin kişilik bir grup yürüyüşe başladı. Ankara'ya ulaşmadan E5'e biraz kala yürüyüş katılımcılarının önü askerler ve polisler tarafından kesildi (Çavdar, 2000: 329). Barikat kuran jandarma ve polisin protesto edilmesi sırasında atılan sloganlara bakıldığında, işçilerin ne kadar öfkeli olduğu kolayca sezilebilir: “Zonguldak işçisi demokrasi bekçisi”, “Savaşa hayır”, “Vur vur inlesin Çankaya dinlesin”, “Çankaya'nın şişmanı işçi düşmanı”, “Ölmek var dönmek yok”, “Çankaya yolumuz, ölüm olsa sonumuz”, “Yolumuz Ankara, hedefimiz Çankaya”, “Madenler kapatılmaz”, “TRT onların, caddeler bizim”, “Burası Türkiye, orası neresi?” (Engin, 2012: 202).

Hükümetin yaşanan bu olaylara olumsuz tutumunu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı İmren Aykut'un açıklamalarında görebiliriz. Açıklamalarının birinde O: “Zonguldak'ta bir aydır yasadışı yürüyüş ve gösteri yaptınız ses çıkarılmadı. Bu yollara çıkmak ne demek? Bu yaptığınız toplu pazarlık olmaktan çıktı. Bir isyan hareketine dönüştü. Yaptığınız kanunsuz yürüyüştür” demiştir (Engin, 2012: 202). Cumhuriyet gazetesindeki konuşmasında ise o olayları siyaset boyutuna taşıyarak şöyle demiştir; “Bu işin içinde illegal örgüt mensupları var. İşçi kamuoyunun içinde işçi olmayanlar var. Hatta bu işin arkasında Saddam'ın adamları bile olabilir. Böyle bir anda Türkiye'yi önemli iç sorunlarla baş başa bırakmak, uğraştırmak, bir isyanla karşı karşıya bıraktırmak düşüncesi olabilir” (Engin, 2012: 202).

Yerel düzeydeki kamu görevlilerinin greve karşı tutumu son derece olumlu ise de, ANAP hükümetinin uyguladığı yeni sağ iktisat politikası anlayışı çerçevesinde hükümetin ve Cumhurbaşkanı'nın bu olaya tutumu son derece olumsuz olmuştur (Engin, 2012: 203). Bu grevin ortaya koyduğu önemli sonuçlardan birinin işçi sendikalarının örgütlenerek ülke çapında birliktelik yaratabilmesi olmuştur. Grev kendi içinde bir bölge komitesi oluşturarak bu komiteyi diğer sendikalarla birlikte güçlendirmiş ve demokratik bir örgütlenmeyi sağlayabilmişti. İşçiler sorunların çözümünü siyasal değişimde görmekteydiler. Grev aslında ciddi bir sona ulaşamamış, işçi sendika başkanlarıyla devletin görüşmeleri ciddi bir sonuç verememişse de,

işçilerle yapılan bazı sözleşmeler onların işgüvenliğinin ve hayat güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmuştur.

3.3.1.2 1991 Genel Seçimleri

Akbulut hükümeti ile ne medya ne de halk uzlaşamadı. Zonguldak grevi, Körfez krizindeki yürütülen siyaset, emirler dışına çıkamadığını Özal ne derse onu yaptığını göstermekteydi. Akbulut'un kongrede havayı gerginleştiren söylemlerine "Ayasofya'nın ibadete açılması gerektiği" şeklinde temaları dahil etmesi; muhafazakar-liberal kanat çatışmasını güçlendirmiş, Mesut Yılmaz'ı Genel Başkanlığa taşımıştır (Güner, 2000: 181). Başkanlık seçimlerinin ardından 23 Haziran 1991'de ANAP'ın yeni lideri Türkiye'nin başbakanı olmuştur. Seçimin ardından sanki bu olayla ANAP yeniden doğmuş gibi yansıtılmıştır (Çavdar, 2000: 330). Daha görev süresine bir buçuk yıl kalmasına rağmen Yılmaz erken seçime gitti. Elbet bu erken seçime gidilmesinin belli nedenleri vardı. İlk olarak TBMM'de tatil kararının alınması, Yılmaz'ın başkanlığından Özal'ın rahatsız olarak onu eleştirmesi ve en önemlisi Özal'ın yıprattığı ANAP'ı yeniden düzenleyeceğine olan inancı Yılmaz'ı erken seçime gitmeye zorladı. Yılmaz'a göre; O ANAP'ı yeniden düzenlemişti. Muhafazakar kesimler, yani Özal'ın kadrosu neredeyse saf dışı bırakılmıştı (Bildirici, 2002: 220-225).

Aslında genel seçime gidilmeden yapılan anketlerde hep DYP önde çıkıyordu. Mesut Yılmaz'a oy vereceklerden bazıları ise onun şahsi karakterine duydukları saygıdan dolayı oy vereceklerini açıklamışlardı (Bildirici, 2002: 220). Ancak bu seçim diğer dönemlere bakıldığında bir hayli renkliydi. Çavdar'a (2000: 331) göre; bu seçimlerde özel televizyonların olması renkli seçim kampanyaları olması ile sonuçlandı. Meydanlar yeteri kadar renkli gösterilere şahit oldu.

Partiler arasında gizli veya açık anlaşmalarla ittifaklar kuruldu. Refah, MÇP (şimdi MHP) ve İslahatçı Demokrasi Partisi kendi aralarında ittifak olup Refah'ın bayrağı altında seçimlere girdiler. SHP o dönem yasaklardan dolayı seçime giremeyen HEP ile ittifak oldu ve Güneydoğu'da onların üyelerine yer verdi (Çavdar, 2000: 332).

Seçim sonuçları açıklandığında artık ANAP'ın 9 yıldır süren tek parti hükümeti son buldu. Hiç bir parti yüzde 30'u geçemedi. Seçmen hiç bir partiye tek başına iktidar olma hakkı tanımamıştı. Anketlerden de bilindiği üzere DYP en çok sandalye

kazansa da tek parti hükümeti için sandalye sayısı yetmiyordu. Seçim sonuçları şöyleydi (Çavdar, 2000: 332);

- ANAP – 115 Milletvekili
- DSP – 7 Milletvekili
- RP – 62 Milletvekili
- DYP – 178 Milletvekili
- SHP – 88 Milletvekili

Seçimin hemen ardından DYP – SHP koalisyonu kuruldu. 9 yıllık hükümet bir anda muhalefet oldu. Bu Mesut Yılmaz'ın ilk yenilgisiydi. Son da olmayacaktı. Aslında yeni sağın Türkiye'deki en ilginç serüveni de bununla başlayacaktı. Sosyal demokratların uygulayacağı politikalar bile dünyada meydana gelen gelişmelerin dışına çıkamayacaktı.

3.3.2 Sol ve Sağ'ın Ortak Hükümeti ile Sentezlenmeye Çalışılan Yeni Sağ: DYP – SHP Koalisyon Hükümeti Dönemi

1991 Genel Seçimleri sonrası DYP gibi merkez sağ bir parti ile SHP gibi merkez sol bir partinin kurduğu ortak koalisyon hükümeti dönemi başladı. Bilindiği üzere birbirlerinden farklı görüşe sahip olan bu iki parti, kısa sayılamayacak bir dönemde ortak siyaset yapmış, farklı görüşleri, anlayışları temsil etmelerine rağmen ortak politikalar hayata geçirmişlerdir. 5 Nisan 1994 Kararları olarak Türk siyasi tarihine geçen ve 24 Ocak 1980 Kararları'nın devamı olarak nitelendirilen ekonomik politikalar bu dönemde uygulanmıştır. Nitekim, ekonomi politikalarını sosyalist değerler üzerinde kuran daha çok beraberlikçi ve hakçı politikalar izleyen sol, burada serbestiye ve özelleştirmeye dayalı bir politika yürütmek zorunda kalmıştır. Aslında bu tarz farklı görüşe sahip partilerin uygulamalarda kendi görüşlerinden taviz vererek küresel değerler çerçevesinde uygulamaları üstün tutmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Böylece Partiler kendi değer ve ilkelerine dayalı programları ile küresel gelişmelere dayalı uygulamaları sentezlemektedirler. Mahfi Eğilmez'in (20.05.2007) öngördüğü bu tarz bir sentez partilerce bazen hayata geçirilse bile bunun özellikle bir koalisyon hükümeti içerisinde yürütülmesi çok daha zor görülmektedir.

Sağdaki ve soldaki aşırı görüşleri bir yana bırakırsak merkez solda sosyal demokrasi, merkez sağda da liberal demokrasi yer alır. Konuya Türkiye özelinde bakarsak merkez solda CHP ve DSP, merkez sağda da DYP ve ANAP'ı görürüz. Avrupa'da sağ tarafın merkeze yakınlığı milliyetçilik ve

geleneğe dayalı bir muhafazakarlıkla, Türkiye'de ise daha çok laiklik yaklaşımıyla ölçülür. Sol tarafın merkeze yakınlığı Avrupa'da da Türkiye'de de daha çok ekonomik yaklaşımlarının küreselliği ile ölçülür. Avrupa'da son yıllarda bu iki görüşü birbirine yaklaştıran yaklaşımlar ön plana çıktı. Örneğin İngiliz İşçi Partisi, sosyal demokrat siyasal yaklaşımını, liberal demokrat piyasa ekonomisi, küreselleşme, özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımı ağırlıklı ekonomik yaklaşımla destekleyerek 'yeni sol' çıkışın en önemli temsilcisi konumuna geldi. Ve bu sentez İngiliz İşçi Partisi'ne iktidar yollarını açmakla kalmayıp üç dönem iktidarda kalmasını sağladı. Benzer yaklaşımları yaparak bir sentez yaratıp iktidara gelen merkez sağ partiler de var.

Yukarda belirttiğimiz gibi, aslında bu koalisyon tam olarak yeni sağcı bir koalisyon olmamakla beraber, dönemin şartlarına göre uyguladığı politikalar bu yönde olmuştur. Özellikle ilerleyen zamanlarda Çiller'in başkanlığında devam eden bu koalisyon 5 Nisan 1994 Kararları gibi ciddi tepkiler çeken kararları ve özelleştirmeleri uygularken kendine aşırı denecek kadar bir ekonomik liberal politika sergilemiştir.

Seçimlerden sonra kurulan DYP – SHP koalisyon hükümeti demokratikleşme doğrultusunda ciddi adımlar atmıştır. Bu konudaki en büyük adımlardan birisi Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen Ceza Mahkemeleri Usul Kanununun (CMUK) yasalaşması için ısrar ederek bunu sağlamış olmalarıdır. Bu kanunla vatandaşa işkenceyi önlemek ve onların savunma hakkını güvence altına almak amaçlanmıştır (Saybaşı, 1995: 53).

İkinci en büyük adım ise Uluslararası Çalışma Örgütü (ing. ILO) ile anlaşmaya varılan, işçi çıkartmalarına yargı denetimini sağlayan “Hizmet İlişkisine İşveren Tarafından Son Verilmesi Hakkında 158 Sayılı ILO Sözleşmesi”nin Meclis tarafından onaylanmasını sağlamaktı. Ancak bu kanun da Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş ve yeniden Meclis gündemine taşınmamıştır (Saybaşı, 1995: 53). Halbuki, bu kanun özellikle sol bir parti olarak SHP'nin önem verdiği bir kanun olmuştur. Erdal İnönü bu konuda şöyle diyordu (Fincancıoğlu, 2000: 159);

1991 Seçimlerinden sonra Demirel bize geldi ve başkalarına gitmeyeceğini, olursa bizimle hükümet kurmak istediğini söyledi. Zor karar olsa da ben kabul ettim. Gayet iyi bir çalışma içinde olduk. Tabii ki bunda, benim hükümet anlayışımın da payı var. Ben, hükümetin bir başı olur düşüncesindeydim. O da bizim demokrasi alanındaki bazı girişimlerimizi,

İLO (Uluslararası Çalışma Örgütü) kararları gibi, grevsiz memur sendikaları gibi bazı girişimlerimizi desteklemiştir.

Aslında bu iki düzenlemenin meclisten geçmesi oldukça zor görünüyordu. Fincancıoğlu'na göre (2000: 159); hükümet ortaklığı DYP- SHP arasında olsa bile demokratikleşmeye ilişkin çıkarılan söz konusu yasalara; Meclisteki aşırı sağcı milletvekilleri ve dinci cephe derhal sert tepki veriyordu. O dönemde resmîyete dökülme bile sanki bu partiler arasında gizli bir koalisyon vardı.

Demokratikleşme isteyen her iki partinin önündeki en büyük engellerden ve çözüm bekleyen konulardan biri de Cumhurbaşkanının atama yetkilerinin elinden alınmasıydı. Bu yasa da Meclisten geçmiş ama yine de Cumhurbaşkanının veto yetkisi ile red edilmiştir. Demirel yasayı savunurken, “iktidar paylaşımı gibi bir durum vardır. İcra bölünmüştür. Lakin icra paylaşılırak bölünemez. Çünkü sorumluluk icraadadır ve icra TBMM'yi, TBMM de milleti temsil eder. Dolayısıyla milletin verdiği yetki icraya aittir” (Bila, 1993: 8). Saybaşı'ya (1992: 45) göre ise; Demirel burada haklıdır. Çünkü demokratik toplumlarda iktidar ona oy veren ve onu icraacı kılan seçmen karşısında sorumluluk taşımaktadır. Koalisyonun kurulmasından beri siyasi konuda demokratikleşme çabaları olsa bile, bu konu hala önlerinde sorun olarak kalmaktaydı.

DYP – SHP Koalisyonu'nun ekonomi politikasında yaptığı ilk girişim enflasyonun azaltılması olmuştur (Saybaşı, 1995: 56). Mart 1993 yılında medyaya yansıyan bilgilere bakıldığında, önceki dönemlere göre enflasyonun düştüğü görülmektedir. Dönem medyasında çıkan haberlerde enflasyonun düşmesinde en büyük etkenin KİT'lere verilecek zamların geciktirilmesi olduğu yazılıp, çizilmekteydi (Cumhuriyet, 1993: 7).

Zaten dönemin Başbakan'ı Demirel yaptığı bir konuşmada bu konuya şöyle değinmiştir: “tabiiyle bizim için bir numaralı sorun enflasyondur. İki numaralı sorun da enflasyondur. Üç numaralı sorunda enflasyondur. Enflasyon elbette ki tek sorun değildir. Sorunların bir tanesidir. Enflasyonun düşürülmesinin sonuçlarını herkes kabul etmelidir. Yani, bazı sonuçlar ortaya çıkabilir” (Demirel, 1992: 155). Görüldüğü üzere o dönem hükümeti için de en büyük sorun enflasyon olmuştur. Demirel'in şu sözleri ekonomik açıdan enflasyonun düşürülmesinin hükümet açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koyuyor; enflasyonu dizginlemekten söz ederken, bir numaralı koşul hükümetin kredibilitesidir. Şayet hükümet “enflasyonu

indireceğiz” deyip de bunu yapamazsa, ikinci defasında ona kimse inanmaz” (Demirel, 1992: 155).

1990 Yıllarında enflasyonun olması sunii fiyat artışları için neredeyse bahane haline gelmiştir. Yani Malın satışı iyi gidiyorsa, bu üretici veya satıcı için fiyat arttırmaya bir sebeptir. Daha çok psikolojik olarak algılanan bu olay, fiyat artışı yapılmasına neden olmakta, bu da enflasyona yüzde 30 oranlarında etki etmektedir (Sabaşılı, 1995: 57). Saybaşılı (1995: 57) konuya şöyle açıklık getiriyor; “az önce değindiğimiz konu enflasyona etki etse bile, ülkemizde enflasyonun yapısal bir boyutu vardır. Enflasyon bütçe açıklarından, bu açıklar ise vergi gelirlerinin kamu masraflarını karşılayamamasından kaynaklanmaktadır. Vergi kaçakçılığı, sermayenin yeterli kadar vergilendirilmemesi, bütçe açıklarının oluşmasında etkileri bulunmaktaydı” (Saybaşılı, 1992: 178). Zülfikar Doğan Milliyette (1993: 20) yayınladığı bir yazısında enflasyona sebebiyet verenin devlet olduğunu, özel kesime yapılan yardımların boyutunu enflasyonun en önemli nedenlerinden biri haline geldiğini belirtmektedir; Türkiye Kalkınma Bankası`ndan kredi alan 135 şirketin borçları ödeyemedikleri için iki kez ertelenmiş ve ödemelerde kolaylıklar sağlanmış ancak sözkonusu şirketler bu kolaylıklara rağmen borçlarını üçüncü kez erteletme girişiminde bulunmuşlar, böylece erteleme ve gecikme faizlerine eklenen ceza faizleri ile birlikte borçların miktarı 1.5 trilyon liraya varmıştır. Üstelik borçlu şirketler “teşvikli kredi”si peşinde koşmaktadırlar. Aslında bu gibi borçlanmalarda söz konusu olan kolaylıklar, faiz düşürülmesi, vergi indirimi tarzı olmuş, bu da artan kamu masraflarına karşın azalan vergi veya gelir anlamı taşımaktadır ki, enflasyonun yükselmesine neden olan konulardan biridir.

DYP – SHP ikilisi bu gibi konuları gözardı ederek, bütçe açıklarını özelleştirme yolu ile kapatmaya çalışmış bununla da enflasyonu dengeleyerek, düşürmek istemiştir. Aslında Saybaşılı`nın (1995: 70-81) dediği gibi, köklü olan enflasyon sorununa böyle basitçe yaklaşılmaması gerekmekteydi. Günü kurtarmak tarzı bir politika izlenmesi uzun süreli problemler doğurabilirdi. Şöyle ki, bir defaya mahsus satım uzunsüreli bir gelirden mahrum kalmaya neden olabilir, bu da gelecekte daha ciddi bütçe açıkları yaratabilirdi.

Saybaşılı`nın (1995: 70-81) eleştirdiği başka bir hususta DYP – SHP Koalisyonu`nun protokolünde özelleştirme değil, özerkleştirme öngörülmesiydi. Öngörülen KİT Reformu`nun, temel hedefi, KİT`lerin devlete ve halka hizmet etmesinin sağlanması için KİT`lerin verimliliğinin artırılmasıydı. KİT`lerle ilgili

Ortak Protokolde şöyle deniliyordu: “KİT’ler politik ve bürokratik müdahalelerin dışına çıkarılarak kendi organları kanalı ile iyi ve profesyonel bir yönetime kavuşturulacaktır. Bu kapsamda KİT’ler Özerkleştirilerek özel bir statüye kavuşturulacak” (Saybaşı, 1992: 45).

Ancak Koalisyon Protokolü’nde amaçlanan özerkleştirme ise de, uygulamada yapılan özelleştirme oldu. Ayrıca bu özelleştirmeler çalışan ve tüketici açısından sorunlar oluşturabilirdi. Zira Saybaşı’ya göre (1995: 59); “özelleştirmenin tüketiciye daha iyi bir hizmet sağlamak bakımından yararı olmadığı gibi, işçi çıkarımları gibi bazı toplumsal sorunlara da yol açabilirdi”.

Demirel açıklamalarında kendilerinin özelleştirme aleyhtarı olmadıklarını bunun tam tersi özelleştirmelere de önem verdikleri hususlarına değinmiştir. Gazetecinin KİT’lerin özelleştirilmesine karşısınz bu konuda neler yapacaksınız demesi üzerine Demirel şöyle cevap vermiştir; “Ortada bir yanlış anlama var. Hükümetimiz özelleştirmeye karşı değildir. Biz özelleştirmeden yanayız. Ama bu iş nasıl yapılmalıdır? KİT’leri gruplara ayırarak, politik istismar unsuru haline gelmişleri, temizleyip onları satacağız. Ama size kesin bir şey söyleyebilirim ki, bu KİT’lerden kurtulacağız, çünkü devletin bu yükü biraz daha kaldırabileceğini düşünmüyorum” (Demirel, 1992: 157).

Aslında ortak parti programında denildiği gibi KİT’ler politik unsurlardan temizlenerek özerkleştirilmeye çalışılacak bunun ardından ise özelleştirme gelecekti. Demirel kendince bu konuda haklıydı ve şöyle diyordu (1992: 157); “son 10 yılda yaptığımız özelleştirmelerde başarılı olduğumuzu sanmıyorum”. Demirel burada aslında son 10 yıldır yapılan özelleştirmelerde devletin gücünün ve baskısının temizlenmediğine değiniyor.

DYP – SHP Koalisyonu’nun iktisadi siyasetinde oluşturulacağına söz verdiği “Sosyal Devlet”in gerektirdiği kurumlarla refah düzeyinde önemli gelişmeler sağlayamamış olması; Saybaşı’ya göre (1995: 59); eleştirilebilir bir şeydi ve hakikaten de henüz işsizlik sigortası oluşturulmamış, sağlık sigortası alanındaki adımlar da yetersiz kalmıştı. 1980 sonrası git gide keskinleşen gelir dağılımı bozukluğu düzeltilememişti. Koalisyon Protokolü’nde denildiği gibi; “refahı tabana yaymak gibi acil gereksinimi ve gelir dağılımındaki ciddi farkları ortadan kaldırmak için gerekli bütün önlemlerin alınması” konusunda, ciddi bir gelişme yaşanmamıştır.

16 Mayıs 1993’e kadar hükümette kalan Demirel, 1993’ün 17 Nisan’ında Cumhurbaşkanı Özal’ın ani kalp krizi sonrası ölmesi sonucunda, DYP, SHP ve 2

MHP'li milletvekilinin oylarıyla 3. turda Meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Fincancıoğlu, 2000: 160). Bunun ardından Demirel'in boşalan koltuğunu doldurmak için DYP içinde seçim yarışı başlamış ve bu yarışı Tansu Çiller kazanmıştır. DYP Genel Başkanı olduktan sonra, Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Çiller'e 25 Haziran 1993'te TBMM 50. Hükümetinin kurulması görevi verilmiştir (Vikipedi, a.g.i.s, 2015). Böylece DYP yeni lideri ile yola devam etmiş ve 5 Temmuz 1993'te güven oyu alan Çiller hükümeti kurulmuştur. Süleyman Demirelden sonra vekaleten Başbakanlığı sürdüren İnönü ile koalisyonunda anlaşılması üzerine 2. DYP – SHP koalisyonu kurulmuştur.

2. DYP – SHP Koalisyonu'nun ilk koalisyonun üzerinde anlaşılan programlarında yapılan bazı değişikliklerle sürdürüleceği açıklandı. Siyasal alanda demokratikleşme ve sosyal devlet ilkeleri üzerinde görüş birliği sağlanmış, ekonomik alanda özelleştirmenin yerini özelleştirme almıştır (Saybaşı, 1995: 61). SHP yapılan değişikliklerde bazı isteklerde bulunmuştur, bu istekler şunlar olmuştur; “özelleştirmenin yöntemi ve KİT çalışanlarının güvenceleri konusunun yeni metinde ayrıntılanması istenmiştir”. Yani SHP mülkiyetin tabana yayılmasını işsizlik sigortası ve istihdam yaratıcı önlemlerin alınmasını, ayrıca “özelleştirme programının, piyasada “tekeli” konumunda gruplar yaratmamasına özen gösterilmesini” istemiştir (Saybaşı, 1995: 62).

SHP'nin demokratikleşme programının da ayrıntılı bir şekilde yeniden yeni hükümet programına aktarılması istenmiştir. Böylece partileşmenin önündeki engellerin kaldırılması, insan temel hak ve özgürlüklerinin tanınması, demokrasi önündeki tüm engellerin kaldırılması, yargı bağımsızlığın sağlanması ve siyasi yasakların kaldırılması gibi demokrasi önündeki engelleri kaldırmaya yönelik bir yeniden yapılanma programı hazırlanmıştır (Cumhuriyet, Koalisyon Protokolünün Tam Metni, 28.06.1993). Ekonomik alanda ise sıkıntılar devam etmekteydi. 5 Nisan 1994'de alınan ekonomik kararlarla istikrarın sağlanması amaçlanmaktaydı. DYP-SHP Koalisyonu'nun Çiller ve Karayalçın dönemlerinde uygulanan ekonomik politikaları aşağıda ele alınmaktadır.

3.3.2.1 5 Nisan 1994 Kararları ve Pekiştirilen Yeni Sağ Politikalar

1987 Kasım ayında yapılan seçimlere kadar fiyatları dondurulan Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin fiyatlarının 1987 yılının Aralık ayında bir anda yükseltilmesi

fiyatların genel seviyesine %10`luk bir sıçrama getirmiştir. TL, 1987 yılının son aylarında dövizde %15`lik bir değer kaybı yaşamıştır (Göksu, 2003: 506).

1988`li yıllara gelindiğinde TL döviz krizi yüzünden değer kaybetmiş, bunun sonucu olarak, sermaye kaçıışı yaşanmıştır. Krizin önlenmesi için, Şubat ayında para politikası kapsamında, yüksek rezervler ve likidite oranları devreye sokulmuş, faiz oranlarında tavanın yükseltilmesi hayata geçirilmiştir (Göksu, 2003: 506). 1988 Ekim ayında ikinci döviz krizi yaşanmış buna mukabil daraltıcı para politikaları devreye sokulmuştur. 1989`dan önce yüzde 35`lerde seyreden enflasyon 89 yılından sonra yüzde 80`ler civarında dolanmıştır. 1989`lu yıllarda maaşlarda gözlemlenen artım enflasyonun %66`larda tutulmasına yardımcı olmuş faktörlerdendir (Göksu, 2003: 506). Ancak 1989-1992 yılları arası seçimlerin de etkisiyle kamu kuruluşlarında yapılan neredeyse %200`lük zam oranı daha sonra enflasyonun kontrolden çıkmasına da sebep olmuştur.

1990`lı yıllara gelindiğinde ekonominin genel olarak görünümü şöyle olmuştur; kronikleşmiş ve yüksek oranlı enflasyon, siyasi istikrarsızlık ve değişen dış konjektür bağlamında borçlanmanın yapılması, iç borçların artışı ile ilgili yaşanan sorunlar (Kıvılcım ve Vuslat, 2006: 103). 1990`larda giderek artan kamu açıklarını kapatmak için iç borçlanmaya gidilmiş bu da faizlerin yükselmesine ve yeniden bütçe de kamu açıklarının artmasına neden olmuştur. GSMH`ye oranla iç borç ödemeleri 1990`larda %6.3`e ulaşmıştır. İç borçların kısa vadeli verilmesi ise durumu daha da zorlaştırmaktaydı (TCMB, 2002: 31-32).

Nitekim 1992 yılında, üretim yeniden artmaya başlayarak, reel büyüme oranının yüzde 6`yı bulması sağlanmıştır. Dikkaya ve Özyakışır`a göre (2013: 196); bunda en büyük etken Körfez krizinin bitmesi ve Körfez Fonunda bulunan mali hakların bir kısmının Türkiye`ye iade edilmesi olmuştur. Ancak 1993 Yılıının ikinci yarısından itibaren dış ekonomik ilişkilerde yaşanan olumlu gelişmelere rağmen kamu alanında ve para piyasalarında ortaya çıkan dengesizlikler yüzünden hükümet yeni politikalar arayışına girmiştir. Faiz oranını düşük tutarak kamu borçlarını azaltma ve enflasyonu dizginleme isteği, sonuç olarak döviz ihtiyacının yükselmesine neden oldu. (Kepenek ve Yentürk, 2000: 519). Törüner (Milliyet, a.g.i.s., 2015), 1994 Krizine en önemli neden olarak Türk Lirası`nın dövizler karşısında değerinin gereksiz yere yüksek tutulması ve sıcak para politikası uygulanması olduğunu belirtmiştir. 1994 Yılında Merkez Bankasının rezervlerini % 40 oranında kaybetmiş, Nisan ayı başında ise TL`nin değerinin %60 oranında düşmesi ile kriz, bir istikrar programının hazırlanması

zorlunluluğunu ortaya çıkarmıştır. İstikrarsızlığın devam etmesi ve 1994 yılının ilk aylarında bunalıma neden olması yüzünden “5 Nisan” Kararları’ını alma ihtiyacı doğmuştur.

24 Ocak Kararlarından farklı olarak 5 Nisan Kararları IMF gözetiminde hazırlanmamıştır. Bu programla kamu harcamalarında ciddi kesintilere gidilmiş, hükümete bütçe dışı harcama yapabilme olanağı sağlayan “fon sistemi”nin kaldırılmasına karar verilmiş ve mevcut 73 fondan 63’ü kaldırılmıştır (Törüner, Milliyet, a.g.i.s., 2015). Sıkı para politikaları devreye sokulmuş, KİT ürünlerinin fiyatlar hızlı bir şekilde yükseltilmiştir. 1994`ün ikinci çeyreğinden itibaren 3 aylık hazine bonolarına uygulanmakta olan faiz, yıllık ortalama % 275 civarına yükseltilmiştir (Ardıç, 2004; 114). Nisan ayında enflasyon oranı, toptan eşya fiyatlarında yüzde 32.8 olarak kendisini göstermesine karşılık, tüketici fiyatlarında yüzde 24.7 olmuştur. Yıllık enflasyon miktarı ise tüketici fiyatlarında 107.4, toptan eşya fiyatlarında 125.3 olarak belirlenmiş, böylece 6 ay içinde yüzde 20 olarak belirlenen enflasyon oranına yaklaşılmıştır (Hürriyet, 1994: 7).

5 Nisan Kararlarına baktığımızda öngörülen uygulamalar çoğunlukla yeni sağ görüş temel alınarak hazırlanmıştır. Şöyle ki, 1989`un ilk dönemlerinde TL güçlendirilmeye başlamış bu da paranın kontrolünün devlet tarafından yapılması ile sonuçlanmıştı. Ancak 5 Nisan 1994 Kararları alınırken yine TL`nin devlasyonu serbest piyasaya bırakılmıştır, döviz piyasası serbest rekabet şartlarına devredilmiştir. Kamu hizmetleri için kadrolu ve sözleşmeli personel alımları durdurulmuştur. Kamu alanına yatırım programları için her hangi yeni projeler eklenmemiş ve uygulanmakta olan mevcut projelerde yap-işlet-devret modeli tercih edilmiştir. Krizin önlenmesi için atılan bu gibi adımlarla piyasanın işleyişi kendi haline bırakılmış, oranların belirlenmesine müdahaleler yapılmamıştır. Yeni sağın liberal görüşünü yansıtan uygulamalar sonrası, kriz tamamen sona erdirilmiş, hatta sonraki iki yıllık sürede ekonomide yüzde 8 oranında büyüme kaydedilebilmiştir. Sonuç olarak kararların uygulanmasından sonra ekonomide olan tıkanmalar açılmaya başlamış, kısa süreliğine olsa da ekonomi rahatlamıştır.

1985`den beri ekonomi IMF`ye bağlı olmadan gelişmiş, hatta 5 Nisan Kararları alınırken IMF`ye danışılmadan hazırlanmıştır. Ancak 5 Nisan Kararları IMF ile masaya oturmaya, faizlerin düşürülmesine çalışmayı gerektirmiştir. O dönemin en ağır şartları ile Türkiye kredi almak zorunda kalmış, 1994`ün sonuna gelindiğinde ekonomi % 6.1 oranında küçülmüş, geçen yıla nisbeten bütçe gelirleri 41 milyar dolar

düşmüş, TL dolar karşısında %14 oranında değer kaybetmiştir (Karluk, 2006: 68-69). IMF ile masaya oturulması sonucu öne sürülen şartlar şunlar olmuştur; kalıcı istikrarın sağlanabilmesi için, başta sağlam özelleştirme, sosyal güvenlik reformu, tarım desteklerinin azaltılması ve vergi reformunun uygulanması ile yapısal tedbirler alınmaktaydı (Hürriyet, 1994: 8). 1995 Yılına gelindiğinde ekonomi yeniden kendini toparlamaya başlamış, GSMH %7 oranında yükseklik göstermiş, ithalatta %33`lük yükselme meydana gelmiştir. Yılın ilk yarısında enflasyon yavaşlamasına rağmen, ikinci yarısında yeniden yükselişe geçmiştir.

5 Nisan Kararlarına para politikası bakımından baktığımızda TL`nin değerinde istikrar sağlanması hesaplanmıştır. Bu da enflasyonu düşük tutmak için geçerli bir nedendi. Çünkü program ilan edilmeden enflasyon zaten 2 rakamın çok yükseklerindedeydi. Programdan sonra bir anda 3 rakamlı enflasyon, hükümeti bazı adımları acil atmaya zorladı. Yüksek faiz oranları ve daraltıcı para politikası bu amaca hizmet etmekteydi. Liberal politik rejimin yarattığı bankacılık sistemine halkın güvensizliğine krizin ilk günlerinde yüksek miktarda dövizin çekilmesini göstere biliriz ki, bu güvensizliğin ortadan kaldırılması amaçlanmış, bunun için bazı programlar hayata geçirilmiştir. Merkez Bankası tasarrufların sigorta kapsamına alınmasının genişletilmesi kararı vermiş, bunun yanı sıra likidite problemi olan ticari bankalara kredi kolaylığı getirilmesi gibi önlemler almıştır. Bu politikalar sonucu 3 küçük banka iflas etmişse de Türkiye`de bankacılık sektörü ağır darbe almadan kurtarılabilmişti. Devlet güvencesinin gelmesi, insanların bankalara güvenmesini sağlamış, bu da kendiliğinde para politikasında gevşemeyi sağlamıştır. Sonuç olarak, 1994`lerin sonu 95`lerin ilk aylarında ülkeden kaçan sermayelerde geri dönüş göze çarpmış, bu da güveni sağlamış, en sonunda ekonominin biraz kalkınmasına yardım etmiştir (Şen ve Demirhan, 2003: 510).

3.3.3 Refahyol 54. Hükümeti ve Uygulamaları

24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimler sonunda Refah Partisi 158 milletvekili koltuğuna sahip olmuş ve seçimin birinci partisi olarak çıkabilmişti. Aslında sonuç herkesi şaşırtmıştı. ANAP ve Doğru Yol Partisi (DYP), birisi milletvekili fazlası, öbürü oy fazlası üstünlüğü sağlayarak, ANAP ikinci parti, DYP ise üçüncü parti olarak seçimden çıkmıştı (Kazan, 1998: 5).

Siyasi geleneklere göre, her genel seçimin arkasından hükümet yenilenir ve hükümet kurma görevi birinci olan partiye verilir. Yani birinci olarak sandıktan çıkan

parti tek başına hükümeti kurabiliyorsa kurar. Ancak tek başına hükümet kuramayacak olsa da sandıktan birinci çıkan partiye hükümeti kurma görevi verilir (Bölügiray, 1999: 39). Bütün partilerin Refah Partisi'ne karşı olmasına bakmayarak, Demirel; hükümet kurma yetkisini Erbakan'a vermiş, lakin Refah Partisi karşıtı görüşlerinden dolayı hiç bir parti Refah Partisi ile işbirliğine gitmemiştir. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Demirel hükümet kurma görevini ANAP'lı Mesut Yılmaz'a vermiştir (Kazan, 1998: 6). 132 Koltuğa sahip ANAP güvenoyu alabilmesi için yeterli çoğunluğa sahip değildi. Bunun için Mesut Yılmaz DYP başkanı Çiller'le görüşmüş ve koalisyon hükümetine razı etmişti. Yapılan mutabakat sonucu, 3 Mart 1996 yılında koalisyon protokolu imzalanmış, 53. Hükümet olan ANAYOL hükümeti kurulmuş, bu koalisyon 3.5 ay sürdürülebilmişti (Vikipedi, a.g.i.s., 2015). 12 Mart 1996 tarihinde TBMM'den 257 kabule karşılık, 205 red oyu ile güvenoyu alarak koalisyon hükümeti göreve başladı. Alınan oyun yetersiz olduğu kanaatinde olan Erbakan, başında olduğu parti adına Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yaparak, Yılmaz hükümetinin güven oylamasının iptalini talep etmiştir (Vikipedi, a.g.i.s., 2015). Anayasa Mahkemesi Bakanlar Kurulunun güvenoyu alabilmesi için 544 milletvekilinden 273'nün kabul oyu gerektiğini belirterek, güvenoylamasının iptaline karar vermiştir. 27 Mayıs 1996 tarihinde Refah Partisi Yılmaz hakkında gensoru önergesini TBMM'ye verdi. Önerge kabul edilse de, Mesut Yılmaz gensoru oylamasını beklemeden istifasını Cumhurbaşkanı Demirel'e sundu. 6 Haziran 1996 yılında 53. Hükümet düştü. Bu olaylar sonrası Cumhurbaşkanı tarafından yeni hükümet kurması istenen Erbakan, DYP ile anlaşarak yeni bir koalisyona girip Türkiye'nin 54. Hükümeti'ni kurmuş ve 28 Haziran 1996 da Meclis'ten güvenoyu almıştır.

RefahYol hükümetinin iktidarda olduğu yıllarda Türkiye Adalet Bakanı olan Şevket Kazan RefahYol'un ekonomide ciddi ilerleyişler kaydettiğini yazmaktadır. Dönemin Adalet Bakanı Şevket Kazan (1998: 16): "biz bu çalışmalara aslında, 1976 yılında başladık. Türkiye'nin ilk faizsiz bankası olan DESİYAB'ı kurduk. Lakin biz hükümetten gittikten sonra o bankayı da değiştirdiler. Faiz verir oldu. Ama bu bankanın asıl amacı Anadolunun fakir insanlarına yardım etmek, tarımı yükseltmekti. Bir nevi lokomotif gibi düşünün".

RefahYol yine aynı politikayı hayata geçirmeyi düşünüyor, bunun olması içinde önce ekonomiyi düzelterek, ekonominin düşüşünü kesmeyi öncelikli görüyordu. Biraz istikrarlı bir politika izlenerek bunun yapılabileceğine inanıyorlardı (Kazan, 1998: 16). RefahYol Hükümete geldiği yıllarda Türkiye ekonomik durumu kadar iç açıcı bir

durumda değildi. Enflasyonun yüzde 90`larda olması ülkeye her hangi bir yatırımın yapılmasına ciddi engel teşkil etmekteydi. Bunun yanı sıra faizler %150`lere çıkmıştı. Bu sorunların çözümü iç borçların azaltılmasını, sonda bitirilmesini, KİT`lerin kara delik adı verilen deliklerinin kapatılmasını gerektiriyordu. Kısaca bu konuda ciddi bir çalışma yapılması gerekiyordu. Kazan`a göre (1998: 17); aslında RefahYol bu konuda bir yıl gibi kısa bir sürede ciddi çalışma yapmıştı.

RefahYol Hükümeti işe başladığı günden itibaren tüm hükümetlerin yapmaya çalıştığı gibi, enflasyonu düşürmek istemiştir. Nitekim bir yıllık hükümete bakıldığında enflasyonu kontrolde tutmakla kalmamış aynı zamanda düşüşe geçişini de sağlamıştır. Bir yılın sonunda enflasyon faizi %75`e kadar düşüş göstermişti. Faizler konusunda da ciddi adımlar atılmış faizler %150`den %80`e kadar düşürülmüştür. Türkiye ekonomisinin en ciddi sorunlarından biri olan iç borçlanma ciddi bir şekilde azaltılmıştır. Şöyle ki 1996-1997 yılları için iç borçlanma 36 milyar dolar olarak düşünülse de hükümet bunu 22 milyarda tutabilmiş, insanların fazla faiz yüküne girmesinin önünü kesebilmiştir.

Sosyal refahı tabana yayma düşüncesi Erbakan hükümetinde kendini daha çok göstermektedir. Özal döneminde KİT`ler resmen devletin korkulu rüyası olmuştu. Özal`dan Erbakan hükümetine kadar adı neo-liberal politikalar olan ve hükümetlerce hayata geçirilen özelleştirmeler neredeyse özellikle KİT`ler etrafında yapılmaktaydı. Mesela, Atatürk döneminde kurulan Etibank Türkiye`nin maden araştırmalarında, madenin üretilip toplanmasında finans sağlamakla görevlendirilmişse de, Özal hükümeti ile kamu bankaları da özel teşebbüsler içine girmiştir. Hatta devletin özel teşebbüsler için ayırdığı kredileri %50 faizle alıyor, devlet iç borçlanmaya gideceğini açıklayıp tahvil çıkardıktan sonra bankalar devletten aldıkları bu kredileri devlete %150 kar oranında faizle borç veriyorlardı.

KİT`lerle ilgili yapılan politikasını Kazan (1998: 18) şöyle anlatıyor: “Biz KİT`leri bataktan kurtarmak için kolları sıvadık. Bütün KİT`lerin gelirlerini hayali bir hesapta topladık. “Havuz” ismi verdiğimiz bu planda hangi KİT`in gelirleri fazla ise geliri eksik olan KİT`lere yönlendirerek %150 faizle borçlanmanın önüne geçtik”. Refah Partisi`ni yeni sağ anlayışa en yakınlaştıran olay ise onun “denk bütçe” politikasını yürütmesi olmuştur. Yeni sağ iktisatçılar küçülen devletin borçlanması aleyhindedirler ve serbest piyasada arz – talep`e göre bütçenin denklemlenmesini önemli görürler. Bu konuda Kazan (1998: 19) şöyle diyor; “Cumhuriyet tarihinde ilk defa 54. Hükümet, denk bütçe hazırlamaya muvaffak olmuştur”. Ancak RefahYol hükümetinin

denk bütçe anlayışını yeni sağdan ayıran bir özellik vardır. Bu özellik ise; denk bütçeyi oluştururken KİT'lerin tamamen satılarak ya da devlete ait yükümlülüklerin özel sektöre devredilerek yapılması planlanmamış, bütçenin denkliliği yine “havuz” uygulamasına dayandırılmıştır. Şöyle ki, KİT'ler havuzdan kendi eksikliklerini tamamlayacak, devlet bütçesinden fazla para ayrılmayacaktı. KİT'lerden kalan parayı devlet borçların kapatılmasına yöneltecek ve kapanan cari açıklar sayesinde devlet kısa süre de borçlarını kapatıp kar elde edecekti (Kazan, 1998: 20).

28 Şubat süreci ile birlikte planlanan politikalar tam hayata geçirilememiştir. Hükümette oldukları 1 yıl boyunca özelleştirme politikalarına sadık kalarak, özelleştirmeler hayata geçirmişlerdir. Bu dönemde, Ergani Çimento, Etibank ve Demirbank özelleştirilmiştir. Kazan (1998: 20) diğer hükümetlerden farklı olarak bu özelleştirmelerin tam şeffaf olduğunu ve değerlerinin 3 misli fiyata satıldığını açıklamıştır. RefahYol hükümeti uygulamalarında en çok özelleştirmeler ile hem parti programı hem de uygulama şartları ile yeni sağa yakın durmuştur. Ancak burada da yeni sağdan kopmalar yaşadığını görmekteyiz. Özelleştirmeler önceki dönemlere nazaran kısmen yapılmış, ciddi bir özelleştirme içine girilmemiştir.

Bu dönemde dış politikada iki ciddi adım atılmıştır.

- Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılması: Petrol boru hattının açılması, sınır ticaretinin başlatılması
- D – 8 Projesi

Yumurtalık boru hattının kapatılmasından sonra geçen sürede Türkiye'nin düştüğü zarar 30 milyar dolardan fazla olmuş, buna bir de sınırın kapalı olması eklenince sanki Habur'dan güneye hayat durmuştu. Bu da devletin uğradığı zararları arttırmaktaydı. Üstelik söz verildiği halde zararı ne ABD, ne BM, ne de Arap Ülkeleri karşılamıştır. Böyle olduğu halde Erbakan hükümeti BM'ye başvurarak boru hattının açılması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine uzun müzakereler olmuş sonunda 1996 yılının Aralık ayının sonuna kadar boru açılmıştır.

Irak sınırı Türkiye için büyük önem taşıyordu. Önceleri ilişkilerin kötü olması nedeniyle bu sınırdan sınırlı petrol karşılığında insani malzeme gidiyorduydu da, Erbakan hükümeti döneminde karşılıklı alış verişin yapılması sağlanmıştır. Kazan (1998: 23); “biz geldiğimizde bu sınırdan günde 200 kamyon geçiyorduydu da, bizden sonra bu sayı 2000 kamyonu geçti” diyor.

Hayata geçirmeye ömrü yetmemişse bile, global bir adım atan Erbakan hükümeti G – 7 ülkelerine alternatif olarak geride bırakıldığını düşündüğü müslüman ülkelerden ibaret bir D – 8 birliği kurarak birlikte gelişmek, dünyaya açılmak gibi planlar yapıyordu. Erbakan`a göre; Türkiye artık Küçük Asyadan Çin seddine kadar değil, bütün dünyanın muhattap aldığı bir ülke haline gelmişti (Kazan, 1998: 24). Bu proje kapsamında Türk işadamları çeşitli Doğu ülkelerine gitmiş oradaki iş adamlarının da Türkiye`ye getirilmesi sağlanmıştır.

Erbakan hükümetinin dış politikalarına baktığımızda Özal döneminden farklı olarak ekonomi tamamen önplana çıkarılmamış, ikili ilişkiler her zaman önplanda tutulmuştur. Erbakan iktidar olduktan sonra dış politika konusunda attığı adımlarla Türkiye`nin dış ticaret açığını kapatmaya başlaması borç veren kesimi memnun etmemiştir. Devletin bu kesimlerle ilişkilerini belli mesafede tutması, piyasada sermaye tekelinin önüne geçmeye çalışması küresel güçleri rahatsız etmeye yetmişti. İslam ülkelerine yönelik politikalarında başarılı olma ihtimali yeni bir güç odağının doğmasına neden olabilirdi. Ekonomi politikalarında ve dış politikalarda yeni sağ çizgisini izlememesi küreselleşmenin merkezinden uzaklaşmaya çalışması Erbakan iktidarının tehlike olarak nitelendirilmesine neden olmuştu.

3.3.3.1 28 Şubat 1997 Süreci ve RP`nin Hükümetten Gidişi

Etkisi uzun bir süre hissedilse bile “28 Şubat bir darbe midir” sorusu son yıllara kadar tam cevaplanabilmiş bir soru değildir. Zira öncekilerden çok farklı bir biçimde olması nedeniyle bunun bir darbe olarak algılanması zaman almıştır (Erdin, 2010: 187). Aslında bunu şöyle nitelendirebiliriz, 28 Şubat Muhtıra sonrası gelen bir süreçtir. Ne alışagelmış bir darbedir, ne de her hangi bir tehlike karşısında önlem amaçlı bir bildirgedir. RefahYol hükümetinin yaptığı hamleler küresel güçler tarafından olumsuz olarak değerlendirilmiş, yeni sağ temelli Yeni Dünya Düzeni`ne uymayan politikaları Erbakan hükümetinin yıkılmasına neden olmuştur. 28 Şubat süreci içinde RefahYol hükümetinin yaptığı yanlışlar ele alınacak olmasına rağmen, herkes tarafından iyi bilinen şudur ki, yeni dünya düzenine uymayan herkes eninde sonunda gitmeliydi. Bu sürecin daha iyi algılanması ve tanımının yapılabilmesi için 28 Şubat`ın nasıl başladığına ve geliştiğine kısaca gözatacak, süreç içinde yaşananların üzerinden kısaca geçilecektir. Zira bu süreç 1 yıllık RefahYol Hükümeti`nin bitmesine neden olmuştur.

3.3.3.2 28 Şubat Sürecine Neden Olan Olaylar Dizisi

İran Gezisi: Refah hükümetinin gelişinden sonra ilk kriz 14 Ağustos 1996'da yaşandı. Krize neden olansa Başbakan olduktan sonra Erbakan'ın ilk yurtdışı gezisini İran'a yapmasının ciddi eleştiriler yaratmasıydı.

Aslında bu olaydan önce de Temel Karamollaoğlu, 8 Ağustos'ta, ABD'nin aksine İran ve Suriye'yi terörist devlet saymadıklarını söylemiştir. Hatta aynı gün Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Büyükelçi Sönmez Köksal Başbakan Erbakan'a bir dosya sunmuş, bu dosyada İran'ın PKK'ya verdiği desteğin boyutları ile ilgili Erbakan'ı uyarmıştır. Bu olayların ertesi günü Erbakan, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad tarafından resmi ziyaret için ülkesine davet almıştır. Erbakan'a aynı gün Genelkurmay, İran'la stratejik ekonomik anlaşmalar yapılmaması konusunda bir rapor vermiştir (Yetkin, Radikal, a.g.i.s., 2015). Dönemin şartlarını hiçe sayarak orduya meydan okurcasına raporları, uyarıları göze almayan Erbakan, ilk resmi gezisini İran'a yaparak, gergin olan siyasi ortamı daha da gerginleşmesine neden olmuştur.

Libya Ziyareti: Erbakan hükümetinin dış politikada yürütmeye çalıştığı D – 8 politikası, git gide hükümetin başını belaya sokmaya başlamıştı. Çünkü küresel güçlerin kendine alternatif görüp istemeyeceği türden bir politika olan D-8 politikası yeni sağ temelli küresel düzene ve küresel güçlerin çıkarlarına aykırı bir oluşumdur. Türkiye'nin Libya'daki Büyükelçisi Ateş Balkan, Libya'nın uluslararası ve iç durumunu anlatan bir mektup yazarak Libya gezisinin uygunsuz olabileceğini anlatmıştır.

Aslında Libya seferi o kadar ciddi sorunlar doğurmuştur ki, bu gelecekte Erbakan'ın siyasi hayatına zararlar verebilirdi. Ziyaretin kendisi de çok zor koşullarda geçmiştir. İlk olarak Kaddafi, Erbakan'ı başkentte değil, dinlendiği Sirte'de karşılamıştır. Bunun ardından Türkiye'yi laikliği seçmekle, İslamı seçmemekle suçlamış ve Türkiye'nin, NATO ve ABD'den uzaklaşması gerektiğini söylemiştir. Kürt sorunu için Türkiye'ye hakaretler ederek devlet kurmalarına engel olmakla suçlamıştır (Özgan, 2008: 64).

Kendi hükümet ortaklarından tutun diğer partiler de bu geziyi eleştirmiş, hatta CHP parlamento'ya soru önergesi vermiştir. Yetkin'e (Radikal, a.g.i.s., 2015) göre; darbe ilk o zamanlar gündeme gelmiştir. Çelik'e göre ise (2004: 81); ne Erbakan, ne de parti yetkililerden biri bu konu ile ilgili herhangi bir öz eleştiri yapmamıştır.

Susurluk Krizi ve Türkiye'de Bu Olaylara Tepki: 3 Kasım 1996'da Susurluk İlçesi'nde olan olay tarihe Susurluk kazası, susurluk krizi, hatta bazı iddialara göre

Susurluk cinayeti olarak geçmiştir. 3 Kasım akşamı saat 19.25'te, 20 RC 721 plakalı bir kamyonla çarpışan, 06 AC 600 plakalı Mercedes markalı arabada, aracı kullanan eski İstanbul Emniyet Müdür Yardımcısı Hüseyin Kocadağ ile birlikte, kırmızı İnterpol bülteniyle aranan Abdullah Çatlı ve onun sevgilisi olduğu söylenen Gonca Us olay yerinde ölmüşlerdir. Bu olayla birlikte Türkiye`de “polis-mafya-siyaset” üçgeni; mafyanın devlet tarafından yönetilmesi ve kullanılması açığa çıkmıştır. Zaten adı bir çok olayda anılan Çiller ve Erbakan`a, muhalefet tarafından devletin içindeki kirli ilişkileri açıklama çağrısı yapılmaya başlanmıştır” (Yetkin, Radikal, a.g.i.s., 2015).

10 Kasım Atatürk'ü anma gününde Ankara sokakları yüz binlerce kişilik bir protesto yürüyüşüne tanık olmuş, bu yürüyüş Susurluk olayı ile birlikte Refahyol'a duyulan tepkiyi göstermiştir (Yetkin, Radikal, a.g.i.s., 2015). Cömert'e (Yeni Şafak, a.g.i.s., 2015) göre ise, Susurluk olayı ilk kez cidden insanları harekete geçirmiş, 1 Şubat'ta “aydınlık için bir dakika karanlık” eylemi yapılmaya başlanmış ve kısa sürede RP aleyhine gelişmiştir. Çiller, Erbakan`a desteğini sürdürürken, Erbakan bu olaylar karşısında itirazı olanlara sert tepki göstererek, küçümseciyi tarzda bu olayı “fasa fiso” olarak adlandırmıştır (Yetkin, Radikal, a.g.i.s., 2015). Çiller'i korumak amacıyla Erbakan protestoları kendince yorumlamış, bu da zaten Erbakan hükümetinden rahatsız olan orduyu daha da rahatsız etmiş, buna karşın olaylara askeri lojmanların dahil olması, olayın boyutunu RP aleyhine çevirmiştir (Opçin, 2004: 82). Ortaya çıkan olayları fırsat bilen muhalefet, olayların boyutunu genişleterek göstermeye çalışmış, sonuçta bir nevi toplumsal istikrarsızlık varmış gibi bunun da yönetsel sorunlardan ileri geldiğini göstermeye çalışarak RP'nin koalisyonuna ciddi zararlar vermiştir.

Köşk'te İftar Yemeği: 11 Ocak 1997 akşamı Başbakanlık konutunda verilen İftar yemeğine bazı cübbeli tarikat liderleri ve cemaat liderleri katılınca konuklar olaya şaşırmış, Genelkurmay olaydan rahatsızlığını dile getirmiştir. Kızıltaş (2007: 63) iftar yemeğini şu şekilde yorumlamıştır; “karşı olanlara göre büyük bir yanlış, onaylayacak durumda olduğu düşünülen kesimden bazılarınca ise olmasaydı daha iyi olurdu şeklinde karşılanan bir olaydır”. İtirazlar üzerine dönemin bakanlarından Çelik, bir açıklama yaparak davetiye listesinin Başbakanlık Protokol Müdürlüğü tarafından hazırlandığını söylese de Müdürlük bunu inkar eden bir bildiri yayınlamıştır (Çelik, 2004: 71).

Taksime Cami Krizi: Çelik'e (2004: 77) göre; “Türkiye`de çok ciddi bir gerilim ortamı yaşanırken, Sayın Başbakan`ın torunlarına, hatta onların bakıcılarına kadar

büyük bir kabileyle hacca gitmiş olması başlı başına yapılmış tarihi bir hataydı, hiçbir izahı yoktur”. Taksim`e Cami, türban yasağının kaldırılması girişimleri gibi olaylar yaşanırken Erbakan`ın attığı adımlar artık insanların sinirlerini germeye başlamıştı. Aslında ilk girişimleri 1977`lerde Süleyman Demirel hükümeti ile yapılan Taksime Cami yapılması fikri bu dönemde yeniden gündeme gelmiş, lakin bu sorun etrafında ciddi tartışmalar başlamıştır.

Kudüs Gecesi ve Sincan`da Tanklı Gösteri: 31 Ocak 1997 yılında Ankara`nın ilçelerinden olan Sincan`da belediye tarafından Kudüs gecesi düzenlenmiş, geceye İran Büyükelçisi Rıza Bageri davet edilmiştir. İlçenin ortasına Kubbetüssahra`yı temsilen çadır kurulmuş, bu olay 1 Şubat günü tüm medyanın konusu olmuştur.

Çelik (2004: 79) bu olayı şöyle anlatmıştır; aslında bu olayla ilgili Belediye başkanı çağrılmalı, cezalandırılmalı, ya da partiden ihraç edilmeliydi. Halbuki hiç biri yapılmamış, bir de üzerine sahiplenilmiştir. Aslında krizin önüne resmen geçilmemiş, bu da zaten hoşnut olmayan orduyu biraz daha bu olaya karşı adım atmaya zorlamıştır. Özgan bu olayı şöyle anlatıyor (2008; 70);

Bu olayın akabinde 4 Şubat sabahı Etimesgut'taki Zırhlı Birlikler Tümeni'nden yola çıkan 15 tank ve çok sayıda askeri kariyer aracı, Sincan'a yönelmiştir. Genelkurmay'dan yapılan kısa açıklama ise bunun yalnızca bir Motorlu yürüyüş tatbikatı olduğudur. Konvoyun açıklanan görev talimatı, Akıncı (Mürtet) Hava Üssü yakınlarındaki Yenikent tatbikat alanına gitmektir. Ancak, konvoydaki iki tank ve bazı kariyerler, Kubbetüssahra şeklindeki çadırı yıkacaklardır. RP'li belediye tepkiler üzerine bir gece önce çadırı söktüğü için tanklar meydanda bir süre oyalanıp geri dönmüşlerdir. Bu oyalanma sırasında, sözde arızayı gidermek için tanklara *balans ayarı* yapılmıştır”.

“Post-modern darbe” deyimini ortaya atılana kadar “demokrasiye balans ayarı” terimi 28 Şubat sürecindeki yerini almıştır.

Aslında sıraladığımız bu olaylar kadar önemli başka etkenler de 28 Şubat sürecinin nedenleri arasında yer almıştır. Bunların başında RefahYol hükümetinin uyguladığı ekonomik politikalar, özellikle KİT`lerle ilgili politikalar geliyordu. Erbakan, gelirlerinin yüzde 87'sini faizden kazanan rantçıları, hatta ulusal güçleri rahatsız edecek adımlar atmıştı. Turgut Özal döneminde özelleştirmelerle ucuza ele geçirdikleri kamu kuruluşları bu dönem değerinin üstünde satılmış, devlete yüzde 150 ile verilen borçlar neredeyse yarıya inmişti (Özgan, 2008: 70). Bu gibi nedenler

yüzünden RefahYol'un yaptığı her hareket ülkede büyük ses getiriyor, ya da birileri tarafından kabartılmaya çalışılıyordu.

Hükümete gelir gelmez "Havuz" sistemini uygulamış, bununla da devlete %150 ile borç verenler ve devletin sırtından yüzde 100 rant elde etmek isteyenler aradan çıkarılmıştı. Hesaplanan olmuş, paraya ihtiyacı olan kamu kuruluşları gereksiz borçlanmak yerine ihtiyaçlarını havuzdan temin etmişlerdi. Yerli rantçılardan daha çok bu olay IMF ve ABD gibi ülke ve kuruluşları rahatsız etmiştir. Erbakan'ı asıl zora sokan konu ise; söz konusu sistem ile kamunun sırtından çok yüksek meblağlar elde eden ve havadan para kazanan iç ve dış çevrelerin akarlarının durması olmuştur (Özgan, 2008: 73).

28 Şubat'a doğru: 21 Ocak 1996 yılında emekli bir Orgeneral olan Kemal Yavuz'un Ceviz Kabuğu programındaki konuşması, dönem içinde askerinin görüşlerini, düşüncelerini ve tutumunu, nelere dikkat edilmesi lazım olduğu ile ilgili bilgi verir mahiyettedir. "TSK, Anayasa'da belirtilen hususlara hangi parti ne kadar yakınsa, o partiye o derece yakındır. Hangi parti Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet ilkelerine tavır alırsa TSK da o partiye tavırlıdır" (Cevizoğlu, 2001: 57). Süren olaylarla ilgili Demirel ve Genelkurmay sık sık bir araya gelerek, durumu konuşmaktaydılar. MGK'da yaşananlar, Demirel'in Genelkurmay tarafından davet edilmesi ve oradaki görüşmeler, Demirel'in darbenin tüm güçlerini görmesine imkan verdi.

Bu gelişmelerden sonra 28 Şubat toplantısı yapılmış, toplantıda irticai faaliyetlere karşı gereken önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiş ve hükümetin bunu uygulaması konusunda fikir birliği yapılmıştır. 28 Şubat günü yapılan MGK toplantısında bir dizi kararlar alınmış ve bunların uygulanması için hükümete baskılar yapılmıştır. Aslında bu baskıyı yapan MGK'nın askeri kanadıydı. "MGK sivil kesimin olduğu gibi, askeri kesimin de fikirlerini paylaşabildiği bir platformdur. 1982 Anayasa'sı ile tanınan bu hak, komutanlar tarafından kullanılmış ve MGK ilk kez ordu ile hükümet arasında spekülasyonlara neden olacak kadar uzun sürmüştü" (Ergin, Hürriyet, a.g.i.s., 2015).

Askeri kanadın verdiği bildiri hükümetin itirazı ile karşılaşmış ve sonunda 4 maddelik bir basın açıklaması üzerinde fikir birliğine varılmıştır. "Ancak bu kısa metnin dördüncü maddesi, biraz geniş tutulmuş ve bu maddeye, ordunun sıkıntılarını ve endişelerini yansıtan çok sayıda alt paragraf eklenmiştir" (Öztürk, 2006: 42).

28 Şubat 1997'deki MGK toplantısının ardından yapılan basın açıklamasında 4 maddelik basın bildirisini açıklanmıştır (Çiçek, 1997: 29-31):

1. MGK 28 Şubat 1997'de aylık olağan toplantısını yapmıştır.

2. Kurul toplantısında bölücü terör örgütüne karşı yapılan operasyonlar ve alınması gereken tedbirler üzerine fikir alış verişi yapılmış, bundan sonra da vatanın ve milletimizin bölünmezliğine inanmış, aziz milletimizle, basınımız ve diğer devlet kurumlarımız dahil, milli iradenin sembolü olan parlamentomuzun da desteği ile çok olumlu bir yere ulaştığı müşahade edilmiştir. Bu savaşın halkımızın huzuru, selameti ve güvenliği açısından daha kararlı sürdürülmesi hususunda fikir birliğine varılmıştır. Bu tedbirlerin güvenlik içinde gerçekleştirilebilmesi bakımından halen dokuz ilde devam etmekte olan Olağanüstü Hal uygulamasının, 30 Mart 1997'den itibaren dört ay daha uzatılması uygun bulunmuş ve bu görüşün Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

3. Kıbrıs sorunu ve Yunanistan'la ilişkilerle ilgili durum değerlendirmesi yapılmış, bu konuda Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ve menfaatlerini korumayı amaçlayan siyasi, ekonomik ve askeri tedbirler uygun bulunarak Bakanlar Kurulu'na bildirilmesine karar verilmiştir.

4. Türkiye'de artan irtica tehlikesine karşı yapılması gerekenler kararlaştırılmıştır. Şöyle ki, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda, laik, demokratik ve sosyal hukuk devleti statüsünün korunması, çağdaş medeniyetler yolunda demokratik kriterlerle ilerlenmesi, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği yolunda adımların atılması ve Cumhuriyetin demokratik ilkelerine gölge düşürecek davranışlardan çekinilmesi öngörülmüştür. Buna mutabıken bu hususlar gözönünde bulundurularak çağdaş Türkiye'ye ve Atatürk ilkelerine düşmanlara karşı gereken tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır.

MGK toplantısından çıkan karar ve sonrasında yapılan açıklama orduyu tatmin etmemiş, “bu durum toplantıyı hemen izleyen günlerde ordunun ve askerlerin görüş ve düşüncelerinin, altında Başbakan'ın imzasının yer alacağı bir MGK Genel Sekreterliği yazısı ile yürütmeye ve yönetime yansıtılması girişimine neden olmuştur” (Öztürk, 2006: 53). Lakin istenen talepler Başbakan tarafından hükümete kabul ettirelemeyince durum dahada kötüleşmeye başlamıştır. Erbakan, muhalefetten destek görmeyi amaçlasa bile bu desteği alamamış, 5 günlük imza krizinin ardından 406 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Kararı Erbakan tarafından imzalanarak yürürlüğe konulmuştur. Radikal dinci faaliyetlerle ilgili MİT raporunun ardından alınan bu kararlar “28 Şubat Kararları” olarak tarihe geçmiş ve bir nevi “sivil muhtıra” olarak görülmüştür.

28 Şubat ile ilgili farkı görüşler vardır. Neredeyse muhalefet ve ordunun tamamen tavır aldığı RP aslında sadece onların düşmanı değildi. Şöyle ki, 1997 Aralık ayına baktığımızda AB genişleme süreci ile ilgili yapılan Lüksemburg toplantısında Türkiye saf dışı bırakılmış, Refah Partisi Erbakan'ın yaptığı İran, Libya gibi açılımlarla uluslararası tepkiyi de çekmiştir. Nitekim her şey bununla da bitmemekteydi; Refahyol Hükümetinin ekonomik politikaları patronların itirazına neden olmuş, RP'nin ihracata büyük zarar verdiği açıklamaları yapılmıştır. Hatta Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği Başkanı Bülent Atuk “Avrupa’da ve Amerika’da “Made in Turkey” etiketli bir t-şört giydirebilmek için bile olumlu bir ülke imajına ihtiyaç var” demiştir (Kızıllan, 2006: 40).

Refahyol Hükümeti'nin iktisadi politikaya ilişkin performansı tahmin edilenden daha iyi olmuş, bu da egemen güçleri asıl rahatsız eden nedeni teşkil etmiştir. Başbakanlık eski Müsteşarı Yaşar Yazıcıoğlu, Refahyol Hükümeti döneminin en güzel kararların alındığı dönem olduğunu belirtmiş; havuz sistemi ile, 1 lira=1 dolar olmuş, vergilerin ve faizlerin indirilmesi gerçekleştirilmiştir demektedir. Ancak Yazıcıoğluna göre; bu ekonomik sistemin milli olması ve Erbakan'ın bu sistem geçerli olursa, Türkiye'yi küresel sermayenin hizmetine sokmayacağını belirtmesi küresel sermayeyi asıl rahatsız eden unsur olmuştur. Erbakan'ı zora sokan asıl konu ise; getirilen yeni sistemle kamunun sırtından çok yüksek meblağlar kazanan iç ve dış çevrelerin akarlarının durması olmuştur (Kızıllan, 2006: 41).

Aslında yukarıda Erbakan Hükümeti'nin yürüttüğü politikalara değindik. Lakin 28 Şubatı anlamının en iyi yolu bu politikaların mahiyetini açmaktır. Özal'dan sonra gelen tüm hükümetler neredeyse aynı politikaları yürütmüş, özelleştirme ile piyasanın denetimini küresel sermayenin eline bırakmış, borç alarak açıkları kapatmış, en sonunda daha büyük açıklara neden olmuşlardır. Küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan Yeni Sağcı politikaların uygulanması aksatılmamış, bu da zengin – fakir arasındaki uçuruma neden olmuştur. Devletin kamburu olarak görülen ve değerinin altında satılan KİT'ler Erbakan döneminde, gelir kaynağına çevrilmiştir. Evet belki özelleştirmelerin önüne geçilmemiştir, ama Erbakan bu özelleştirmelerde devlet çıkarlarını korumaya yönelik adımlar atmış, özelleştirilen kurumları değerinin çok üstünde satmıştır. “Havuz” sistemiyle devlet kontrolündeki KİT'lerin giderlerini karşılamış, borç alımlarını azaltmıştır. Böylelikle, KİT'lerin ihtiyacını karşılayabilmesi daha büyük özelleştirmelere gidilmeden, büyük borçlara girilmeden iş yapılması, IMF gibi ekonomik kuruluşlara ve ABD gibi devletlere muhtaç olmadan

politika yürütülmesi küresel sermayenin zararını gözler önüne sermekteydi (Özgan, 2007: 73). 90'lı yılların belkide en iyi ekonomik politikası yürütülmekteydi. Lakin bu politika küresel güçlerin kontrolünde olmadan, yani yeni sağcı bir ekonomi izlenmeden yürütülüyordu. Devlet sermayeyi millileştiriyordu, bu da yeni sağın küçülen devlet prensipine zıttı. Bunun yanı sıra, devlet kendi alanlarında özel kesimi sıkıştırmakta, refahı tabana yaymaktan yanaydı, bu ise yönetişimin özelden devlete, yeni sağ tabiri ile, otoriter bir devlet tekeline kaymasına neden olmaktaydı. Yani piyasayı sermaye değil, devlet belirlemeye başlamaktaydı. Özelleştirme şartları ağır ve pahalıydı. Bu da sermayenin özelleştirmelere girmemesine neden oluyordu. Devlet ekonomik alanlara yeniden müdahale etmeye başlamış, sürekli olarak yapılan devalüasyonlar liranın lehine çevrilmiştir. Aslında Türkiye RefahYol hükümeti ile birlikte yeniden büyümekte olan ekonomiden, kalkınmakta olan devlet ekonomisine yönelmekteydi. 1980'lerden beri uygulanmakta olan neo-liberal ekonomik politikalar RefahYol iktidarı döneminde neredeyse son bulmuştu diyebiliriz. Bütün bunlar aslında Refah Partisi'nin 28 Şubatla birlikte neden sıkıştırılarak istifaya zorlandığını açıklamaktaydı. Zaten ileri kısımlarda RefahYol'un ardından hükümete gelen ANASOL koalisyon hükümetinin yürüttüğü politikalara kısaca değinirken, burada 28 Şubat kararları ile birlikte yeniden yeni sağ uygulamalarının yapıldığını göreceğiz. Anasol-D Hükümeti'nin, sistemin restorasyonuna ağırlık vermek ve kuruluşunun başlıca amacını ülkeyi RefahYol Hükümeti tarafından içine düşürülen "rejim ve devlet bunalımından kurtarmak" olarak gören, açıklamalarında aslında RefahYol hükümetinin istifasındaki asıl nedenlerle ilgili görüşleri güçlendirmektedir (jmo.org.tr, TMMOB görüşleri, 2015: 17).

3.3.4 ANASOL – D Hükümetinin Kurulması ve Uygulamaları

28 Şubat süreci ardından Haziran ayında Başbakan Erbakan istifa etti. Beklenenin aksine Cumhurbaşkanı Demirel, hükümet kurma yetkisini Çiller'e değil de Mesut Yılmaz'a verdi. Aslında 28 Şubat sonrası beklenen darbe ve sonrasında yeni bir hükümet olma olasılığı üzerine Hazirana doğru gelindiğinde, artık Yılmaz hükümet kurmak için koalisyon girişimlerine başlamıştı. 20 Haziran 1997 yılında Süleyman Demirel hükümeti kurma görevini verdikten sonra Yılmaz, kısa sürede yani 30 Haziran 1997'de yeni bir koalisyon hükümeti kurmuştu. Aynı gün Cumhurbaşkanı'ndan onay alan 3. Yılmaz hükümeti, 8 Temmuzdaki güven oylamasına kadar ANAP'ın sandalyesi 136'ya, DTP'ninki 15'e yükselmiş, DYP ise

98'e düşmüştü. Refahiyol cephesine son darbe, 8 Temmuz'daki oylamada gelmiştir. DYP'de RP ile işbirliğine karşı çıkan 7 muhalif, güven oylamasına katılmamışlardır (Kocabaş, 1998: 173). Yılmaz hükümeti, bağımsızlardan aldığı destekle 8 Temmuzda güvenoyu almıştır (Yetkin, Radikal, a.g.i.s., 2015). Yılmaz'ın koalisyon ortakları, Demokratik Sol Partisi ve Demokratik Türkiye Partisi olmuştur. Yılmaz, ANAP'ın parti başkanı olmasından itibaren geçen sürede hiç bir seçim kazanamamasına rağmen 3 defa başbakan olmak fırsatı yakalamıştı. Zaten en uzun Başbakanlık süresi de 3. Yılmaz hükümeti dönemi. ANAP, Özal'dan kalan yeni sağ politikalarından bu dönemde ciddi bir taviz vermemiştir (Vikipedi, a.g.i.s., 2015). Başbakan Mesut Yılmaz, ilk yemeği konut bahçesinde “sivil inisiyatif temsilcileri ile yiyerek gösterdikleri çabalar için teşekkür etmiştir. Hükümet Programı'nda yeni sağ, Özalcı politikalara devam edileceğinin belirtilmesine ve bunun ilk örneği olarak akaryakıtta yüksek oranlarda zam yapılmasına sivil inisiyatif temsilcilerin büyük çoğunluğundan her hangi bir tepki gelmemiştir” (jmo.org.tr, TMMOB, 2015: 17).

ANASOL Hükümet Programı'nda demokratikleşme başlığı altında verilen maddelerin çoğu soyut söylemlerden ibaret olup, somut hedefleri içermediği gözlemlenmektedir. Toplumsal muhalefetin en önemli unsurlarından birisi konumuna gelen kamu çalışanlarının sendikal haklarından sözedilse bile, örgütlenme hakkı dışında, toplu pazarlık ve grev haklarının yasal güvence altına alınacağına değinilmemektedir. Aslında yürütülen neo-liberal politikalar olsa da koalisyon programında kamu kesiminin yeniden yapılandırılması düşünülmektedir. Kamu personel rejimindeki sorunlara çözüm getirileceği söylene de, bu uygulamaya çok da gerçekleşmemiştir. En önemli sorunlardan biri olarak görülen işçi-memur ayrımına çözüm getirilmemiş, sendikal grev hakları ve toplu sözleşmelere değinilmemiş, sanayileşme ve kalkınmadan söz edilmemiştir (jmo.org.tr, 2015: 18).

O dönemde Türkiye'nin en büyük sorunu Güneydoğu sorunu ve orada yaşanan olaylardı. ANASOL – D Hükümeti, Özal'ın da anlayışına uygun düşen bir tarzda Güneydoğu sorununun bir kürt sorunu olmadığını, bunun sadece coğrafi, sosyal ve en önemlisi ekonomik sorun olduğunu teşhis etmiş, sorunun çözümünün, yine aynen Özal'ın dediği gibi, ekonomik yatırımlarla olacağını savunmuştur. O dönem hükümet sözcüleri de bu durumu şöyle anlatmışlardır; “Hükümetimiz döneminde ise, sorun, sadece güvenlik sorunu olarak görülmeyecek, bölgeye yönelik ekonomik ve sosyal politikalara da gereken önem verilecektir” (jmo.org.tr, 2015: 18). Aslında Güneydoğu sorunu bir ekonomik ve demokrasi sorunu olarak görülmeli, atılan adımlar bu yönde

olmalıdır. Sadece askeri müdahaleler sorunun çözülmesi için yeterli olmayabilir ve daha da kötüleşmeye götürebilir. Bunun için bölgeye acil demokratik ve barışçıl çözümlü bir program uygulanması lazım (jmo.org.tr, 2015: 18-19). Zaten hükümetlerin yanlış politikaları yüzünden geride kalmışlık gibi sorunlar ortaya çıkmış ve bu sorun ilerleyen yıllarda daha da büyümüştür.

AB ilişkileri bağlamında bakıldığında bu dönemde 28 Şubat'ın izlerini bulabiliriz. Örneğin, MGK Kararları ile AB'ye tam üyelik yolunda ciddi adımlar atılmaya çalışılmış, bu konuda ilerleme yapılmasına ciddi gayretler harcanmıştır. Nitekim, AB'nin önyargılı tavrı ve kendi ilkelerini dayatma isteği bu konuda ciddi sonuçlar alınmasında sorunlara neden olmuştur. Aslında bu sorunların kaynağında Türkiye'nin kendisinin de payı vardır. Demokrasi ve insan hakları konusunda ciddi eksiklikleri olan ülkenin bu sorunları aşamaması, ekonomik ve siyasi fatura olarak Türkiye'de ödetilmektedir (jmo.org.tr, TMMOB görüşleri, 2015: 19).

ANASOL-D döneminde uygulanan 28 Şubat politikalarının başında eğitimin “8 yıl zorunlu” olarak uygulanmaya başlaması gelmektedir. 8 yıllık zorunlu eğitim; İmam Hatip liselerinin normal liselerden ayrılması gibi ideolojik amaçlar taşımakla birlikte, eğitimde zorunlu din derslerin kaldırılması, çocukların zorunlu olarak eğitime gönderilmesi ve kayıt oldukları okulda 8 yıllık zorunlu eğitim almaları planlanmaktaydı. Birlik dergisinde yayımlanan “ANASOL-D Hükümeti'nin politikalarına eleştiri” başlıklı makale şöyle diyor (jmo.org.tr, TMMOB görüşleri, 2015: 19):

Ülke 17 yıldır neo-liberal politikalara, Özalizme teslim edildiği için eğitime de bir kar alanı gözüyle bakılmıştır. Temel eğitimde ve yüksek öğretimde "piyasa ilişkileri" öne çıkarılmış, bunun sonucu olarak fırsat eşitliği ortadan kaldırılmış, toplumsal kesimler ve bölgeler arasındaki farklar daha da artmıştır.

12 Eylül darbesi sonrası Kenan Evren'in dediği; “devlet başkalarının çocuklarını okutmak zorunda değildir” sözü aslında eğitimin de özel sektöre açılmasına bir işaret niteliğinde idi. Darbe sonrası Türkiye'de eğitim alanları da özel kesime açılmış eğitime yapılan yatırımlar azaltılmıştır. Lakin makalede de ifade edildiği gibi eğitim alanına devletin katkı payının artırılması aslında eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasına büyük katkı sağlayacaktı. Bu dönemde devlet üniversitelerinin eğitim kapasitesinin ve kalitesinin artırılması da önem arz etmekteydi.

Sosyal politikalar konusunda ise programda “eğitim, sosyal ve sağlık gúvenceleri” ile ilgili beyanlar bulunsa da, açık olarak yapılacaklar hakkında kesin bir bilgi verilmemiş, programdan anlaşılacağı úzere neo-liberal politikaların devam ettirileceği sonucuna varılmaktadır. Buna esas olan nedenler ise, programda; “sosyal gúvenlik kuruluşları sağlıklı yapıya kavuşturulacak, bu kesime özel ve yerel sermayenin yóneltilmesine ve yatırım yapılmasına çalışılacaktır” denmesidir (jmo.org.tr, TMMOB góruřleri, 2015: 19). Bununla birlikte devletin kendi “temel górev” alanlarına, yani adalet, savunma ve gúvenlik gibi alanlara çekilmesine çalışılmış, devletin sosyal devlet ve ekonomik devlet uygulamalarından uzaklaştırılması planlanmıştır.

Ekonomik alanda ise ANASOL-D programını yine neo-liberal çerçeveden çıkarmamış, dónemin tüm partilerinde olduğu gibi, enflasyon ve yüksek faizle savaşılacağı açıklanmıştır. Yeni sağ söylemi ile birlikte “sebest piyasa” kavramı piyasaı düzenleyecek tek gú olarak algılanmış ve kabul görmüştür. 17 yıldır uygulanan politikaların dışına çıkılmadığı gözlemlenmişdir. Asıl olan ise, 17 yılda sol eğilimli partilerin bile koalisyonlarda yer alması, neo-liberal ekonomik politikaların tercih edilmesinde ciddi bir değişim yaratmamıştır. ANASOL-D Húkúmeti dóneminde de devletin kaynak sıkıntılarının giderilmesi amacı ile özelleştirmelerin tam hız devam ettirileceği söyleniyordu. Palana dayalı kalkınma planları yapılsa bile bunlar uygulanmamakta, bu da sonuç olarak ciddi mali krizler, bütçe açıkları ve diğer sorunlar doğurmaktaydı. 90`lı yılların húkúmetlerinin neredeyse hepsinde húkúmete gelmeden yaygın olan; “enflasyonla savaşacağız”, “enflasyon yatırım alanlarını daraltmakta, gelir dağılımındaki eşitsizliğe neden olmaktadır” gibi ifadeler söylene de, nedense enflasyonla neredeyse hiç savaşılmadığı görúlmektedir. TMMOB`un araştırmalarına (2015, 20) göre; enflasyonla bilerek savaşılmamıştır; bunun nedeni ise sermaye kesimi ile halk kesimi arasındaki kaynak aktarımının enflasyon sayesinde yapılmasıdır. En ilginç ise bu politikalara húkúmet ortağı olan sosyal- demokratların da katılmasıdır.

Górundúđu úzere ciddi bir siyasi bunalım dónemi geçiren Türkiye, bu krizlerin çözümünü bulamayan húkúmetler yüzünden git gide dibe doğru gidiyordu. Ekonomik alandaki başarısızlıklar, sosyal hayata yansımış, insanların húkúmete olan gúvenleri yerle bir olmuştu. Húkúmete gelindiğinde yolsuzlukla savaşacağını belirten 55. Húkúmet`in dúřüřü de ne yazık ki, yine yolsuzluk olaylarında adının geçmesi ile oldu. Siyasi istikrarı olmayan bir dónem, krizler, hatalı yönetimler Türkbank gibi koca

bankayı batırmıştır. Türkbank, 1998'de Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığı döneminde satış için ihaleye çıkarıldı. İhaleyi, 600 milyon dolarlık fiyatla işadamı Korkmaz Yiğit kazandı. Ancak, Alaatin Çakıcı'nın da devreye girdiği anlaşılınca, ihale iptal edildi. Skandalla birlikte Yılmaz Hükümeti sarsıldı. Başbakan Mesut Yılmaz ve Devlet Bakanı Güneş Taner Yüce Divan'da yargılandılar. Rahşan Affi olarak bilinen yasa uyarınca kurtuldular (Takvim, 08.07.2010). Bu olay ardından ANASOL-D Hükümeti'ne destek veren CHP, desteğini çektiğini açıkladı. Açıklamakla kalmadı, TBMM'ye bir gensoru önergesi verdi. Gensoru önergesi kabul edilince 55. Hükümet resmen düştü.

3.3.5 ANASOL-M Hükümeti ve Beraberinde Gelen Büyük Kriz

ANASOL-D hükümetinin düşüşünden sonra 23 Aralık 1998'de Cumhurbaşkanı Demirel tarafından yeni hükümet kurma görevi DSP Başkanı Ecevit'e verilir. Hükümeti kuramayan Ecevit görevi köşke geri iade eder. Bunun üzerine Demirel 7 Ocak 1999'da hükümeti kurma görevini yeniden Ecevit'e verdi. Görevi üstelenen Ecevit azınlık hükümeti karar ve kabine 11 Ocak'ta Cumhurbaşkanı tarafından onaylanır. 17 Ocak'ta ise TBMM'den güvenoyu aldı (Vikipedi, a.g.is., 2015). Azınlık hükümeti kısa sürede bir koalisyon kurulmasına yönelik işler görmeye başladı. Ancak koalisyon hükümeti kurulamayınca 4. Ecevit hükümeti erken seçim kararı alarak seçime gitti. 18 Nisan 1999 yılında Genel Seçimler yapılarak, TBMM 21. Dönem milletvekilleri seçildi. Seçimlerin ardından hükümeti kurma görevi yeniden Bülent Ecevit'e verildi.

Cumhurbaşkanı Demirel tarafından 28 Mayıs 1999 yılında hükümet kurulması için yetki verilen Ecevit, 57. Hükümeti kurdu. Hükümet 3. yılını doldururken Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanan en büyük kriz dolayısıyla, krizler hükümeti olarak tarihe geçti. 57. Hükümet zamanında birçok siyasi ve ekonomik çalkantılar yaşanmış, bunlardan en önemlisi ise 2000 Yılı Kasım'ında kendini hissettirmeye başlayan ve 2001 Şubat'ında patlayan ekonomik kriz olmuştur. Kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması, kamu görevlerine giriş sınavlarının merkezi sistemle gerçekleştirilmesi, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele, işçi haklarındaki sıkıntıların giderilmesi, kamu kesiminde sendikal hakların genişletilmesi; DSP, MHP ve ANAP koalisyon hükümetinin hedefleri arasında yer aldı (habervitrini, a.g.i.s., 2015). 1999 Ağustos depreminden sonra ekonomik ve sosyal alanda ciddi zarar görse de

Türkiye'nin dış ilişkilerinde gözlemlenen olumlu gelişmeler ekonomik yapılanmada yeni bir sürecin başlatılması için de uygun bir ortam oluşturmuştur (Kaya, 2013: 21).

1999 yılı sonlarına gelindiğinde ise Türkiye'nin; dış açıkla ilgili bir sorunu olmamasına rağmen, kronik enflasyon süreci devam etmiş, kamu iç borcu artmış, bankacılık sektörü kırılmanlaşmış, iç borç dinamiği ciddi bir bozulma eğilimine girmiş, bunu düzeltmek için sıkı bir maliye politikası izlemenin gerekli olduğu kanaatine varılmış, lakin bunun da yeterli olmayacağı kaygı ve düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Ekonomideki bu olumsuz durumun üstesinden gelmek için de güçlü bir dış mali destek sağlayarak kapsamlı bir istikrar programının uygulamaya konulmasının gerekliliği düşüncesi ağırlık kazanmıştır (Hazine, 1999: 2015).

Bunun üzerine, 1998 yılında IMF ile yapılmış olan “Yakın İzleme Programı”, 1999 yılının sonlarında üç yıllık bir istikrar programı ile değiştirilmiştir. 1999 Aralık ayında IMF'ye sunulan Niyet Mektubu ile 2000 yılında enflasyonu düşürme programı benimsenmiş ve 3 temel unsura esaslandırılmıştır; kamu sektörü birincil fazlası, tutarlı gelirler politikası ve sıkı döviz kuru taahhütleri ile yapısal reformlar (DPT, 2002). Böylece, “Döviz Kuru Çıpasına Dayalı Enflasyonu Düşürme Programı” başlıklı 36 aylık bir dönemi kapsayan yeni bir istikrar paketi başlatılmış ve Türkiye 2000'li yıllara IMF'nin desteğiyle istikrarı temin etmeye çalışarak girmiştir. Özatay'a göre (2011: 82); burada temel amaç, enflasyonla mücadeleyi sadece maliye ve para politikası ile sınırlandırmamak, bu politikaları enflasyonda oluşacak işlemezliği (atalet) kırarak başka mekanizmalarla da desteklemek olmuştur.

Anlaşmaya göre, IMF 3 yıllık sürede Türkiye'ye 10.4 milyar dolar yardım sağlayacaktı ki, bunun 7.5 milyar dolar ek rezerv kolaylığı ve 2.9 milyar doları stand-by için düşünülmekteydi. Lakin IMF bunu yapılan anlaşmaya göre bazı şartlarla yapıyordu. Bunlardan ilki ekonomiye kontrol edecek güç yetkisi verilmesi ve atılacak ekonomik ve sosyal adınmların IMF ile görüşülmesi gerekliliği idi (Kazgan, 2005: 238). Programda öncelik olarak; enflasyona neden olan, kamu sektöründeki açıkların kapatılması ve kamu kesiminde borçlanmayı ortadan kaldırmak için daha yüksek bir kamu sektörü temel fazlasını oluşturmak belirlenmiştir. Çare olarak ise daha az borçlanmaya gidilerek, borç faiz yükünün hafifletilmesi görülmüştür. Gerekli finansmanın ise dış borçlanma ve özelleştirmeden sağlanacak gelirlerle karşılanması hedeflenmiştir. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi programın diğer bir önemli unsurunu oluşturmuştur. Sosyal güvenlik reformu, bankacılık reformu, kamu maliyesinde şeffaflık, özelleştirmede yeni tarzlar gibi reformlar yapılarak, istikrarın

sürekliliğinin temin edilmesi planlanmaktaydı. IMF'ye sunulan reform paketi ile kamu maliyesini disiplin altına almak yoluyla enflasyonu düşürmek hedeflenmiştir. Ayrıca program kapsamında bankacılık sisteminin güçlendirilmesini sağlamaya yönelik adımlar atılmış ve bu bağlamda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) oluşturulmuştur (DPT, 2002). Burada da görüldüğü gibi, 24 Ocak kararları ile Türk ekonomi hayatına giren yeni sağın teminatçısı rolünü oynayan IMF; sermayenin güvenliğini korumak amaçlı adımlar atarak, iç borçlanma yükünden kurtulmak için dış borçlanmaya gidilmesini öngörmüştür. Bu program diğer hükümetlerin hazırladığı programlardan farklı olmaksızın özelleştirme yolu ile açıkların kapatılması yolunu seçmiştir. Partilerin seçmenlerden çekinmesi ise bu yönde şeffaflaşmaya gidilmesi, bazı sosyal reformların yapılması mecburiyetlerini doğurmuştur.

Bankacılık sektöründe kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasını sağlamak için, mevcut görev açıklarının kapatılmasının Hazine tarafından yapılması planlanmış, sermaye desteği sağlanması yoluyla bu bankalara 21.9 milyar dolar kaynak aktarımı yapılmıştır. Emlak Bankası devren Ziraat Bankası ile birleştirilmiş, kamu bankalarının birleştirilerek küçültülmesi ve nihai olarak özelleştirilerek bu bankaların operasyonel açıdan yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimler hızlandırılmıştır (Evcı, 2014: 286).

Kur çıpası ile beraber, döviz kuru riskini faizler üzerinden kaldırıp, faiz oranlarında, kamu açıklarında ve enflasyonda önemli gerilemeler yaşanması planlanmış, bunun yanı sıra enflasyonda planlanan gerilemeyi yakaladıktan sonra, belirlenecek yöntemlerle bant sisteme geçip ardından, son aşamada dalgalı kur sisteminin yürürlüğe konulması hedeflenmekteydi. Bunun içinde önce, faiz politikası özerkliğinden vazgeçilmiş ve faizlerin belirlenmesi, sermaye giriş çıkışlarına bağlı olarak piyasalara bırakılmıştır (Şen ve Demirhan, 2003: 512).

Program uygulamaya konulduğu ilk 10 ay içinde güzel başarı sağlamış, kamu harcamaları azalmış, kamu gelirlerinde hızlı bir artış yaşanmış, enflasyonda biraz gerileme gözlemlenmiş, ek vergilerden dolayı vergi gelirleri artmış, iç borçlanmada faizler kontrol altında tutulmuş ve özellikle de özelleştirme ve dış borç olanaklarından iyi sermaye elde edilmiştir (Kaya, 2013: 22).

Programın uygulanması sürecinde, kurda artış yaşanmış ve dolayısıyla enflasyon hedeflenenin üzerinde bir seyir izlemiştir. Bundan ise, dış ticaret dengesi ve dolaylı yolla cari işlemler dengesi olumsuz etkilenmiştir. Giderek artan cari açıkların

sürdürülebilmesi dış kaynak girişine önemli ölçüde bağlı olmuştur. Ancak yabancı sermayenin doğrudan yatırım şekli yetersiz olmuş ve bu da dış borçlanmanın gündeme getirilmesi ile sonuçlanmıştır. Kaya`ya (2013: 22) göre; “Cari açıklarla birlikte, 2000 yılının ikinci yarısında, özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği arttırmıştır. Artan tedirginlik, sermaye girişlerini dolayısıyla likiditeyi olumsuz etkileyip kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur”.

Kasım 2000`den itibaren yavaş yavaş mali piyasalara karşı bir güven kaybı ile beraber dövizin sıkıntıya girmesine neden olacak tarzda, dövizle yönelik ciddi alımlar başlamış; bu güven kaybı ve onun getirdiği kriz, çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve 7,5 milyar dolar büyüklüğündeki IMF destek kredisi ile atlatılmıştır. Lakin bu sonradan anlaşılacağı üzere daha büyük bir krize karşı savunma yapılması olasılığını safdışı bırakacaktır (Kaya, 2013: 23).

Kasım 2000 krizi sonrasında enflasyonu düşürmek için, kamu kesiminde bütçe temel fazlasının elde edilmesi amacıyla daraltıcı bütçe politikaları, sıkı döviz taahhüdüne dayalı para politikası ve buna uygun gelirler politikası sürdürülmüştür. Bunun yanı sıra bazı değişiklikler yapılarak özelleştirmelerin hızlandırılmasına gidilmiştir (Ardınc, 2004: 180). 2001 yılında GSMH artışı % 4.5, GSMH deflatörü % 18, yıl sonuna doğru TEFE % 10, TÜFE % 12, dolar yıllık ortalama kuru 715 bin TL, cari işlemlerin GSMH'ye oranı ise % 3.1 olarak tespit edilmiştir. Maliye politikalarının daraltıcı yönünün açıkça gözlendiği yaklaşık 48.4 katrilyon TL olarak belirlenen ve GSMH'ya oranı % 31.5 olan konsolide bütçede faiz dışı giderlerin GSMH'ya oranı % 20.7 olarak düşünülmüştür (Sönmez, 2003: 18).

2000`in Kasım ayında görülen krizin neden olduğu dengesizlik, hükümetin bütün hesapları gözden geçirmesini gerektirirken, dengesizlik ve belirsizliklerin var olduğu bir ortamda, IMF ve Dünya Bankası'ndan gelecek olan dış finansmana dayanarak, hükümet tarafından 1999 yılında kabul edilen dezenflasyon programının uygulanmasına devam edildi (Sönmez, M., 2003: 18). Sönmez`e (2003: 18) göre;

Kasım ayında tavan yapan faizlerin yeniden % 30'lar düzeyine çekilmesinin ve/veya bu düzeyin uzun süre korunabilmesinin çok güç hatta, olanaksız olduğu, finansal krize bağlı olarak bilançoları bozulan bankaların dışarıdan borçlanmalarının giderek güçleştiği, enflasyonda belirli bir düşmenin yaşanmış olmasına karşın saptanan hedeflerin aşılmış bulunduğu, bankaların kamu kağıtlarına yönelmeleri için devlet borçlanmasına uygulanan faiz hadlerinin yukarı çekilmesinin kaçınılmaz olduğu ve böylelikle enflasyonist

baskının artacağı, dış finansmanın giderek zorlaştığı, krize rağmen döviz kuru üzerindeki baskının TL'deki aşırı değerlenmeyi sürdürdüğü, piyasanın fonlanmasında TCMB'nin pasif konumunun sürdürülmesinin ve borçlanma yoluyla uluslararası rezervlerin artırılmasının, kısa vadeli sermaye hareketlerinin hiçbir biçimde denetlenmediği bir ortamda yüksek riziko arz ettiği, TMSF'ye transfer edilen özel bankaların zararlarının giderek arttığı ve finansman ihtiyaçlarının büyük boyutlara ulaştığı" koşullarda programın başarı şansı yoktu.

Yurtiçinde borç verenlerin yabancı sermaye gibi daha kısa vadeler ve giderek yükselen risk primleri talep etmeye başlamaları ve Şubat ortasına gelindiğinde faizlerin yeniden % 70'lere çıkması, iç borç çevriminin sürdürülebilirliğine ilişkin şüphelerin hem sebebi hem de yansıması olarak yaşanmaya başlamıştır (Ardınc, 2004: 184).

MGK'nın 19 Şubat 2001 tarihli toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Nejdet Sezer ile Başbakan Ecevit arasında yaşanan gerilim piyasalarda yeniden bir panik havası esdirmeye başladı. Yeniden dövize ciddi bir hücum yaşandı (Kaya, 2013: 22). Bu izlenim ise artık uygulanmakta olan programın kredibilitesinin bitmesi sonucunu doğurmuştur. Gecelik faiz oranlarının % 5,000 gibi fantastik ve çok yüksek rakamlara ulaşması bile, TL'den kaçış ve dövize saldırıyı durduramamış ve ciddi boyutlarda bir likidite krizi oluşmuştur (Demir, 2003: 93).

Aslında 2001 krizinin ortaya çıkmasına bankacılık sektörünün kırılganlığı ve onu tetikleyici faktörler yol açmıştır. Özatay ve Sak'a (2002: 25) göre "bankacılık sektörünün kırılganlığının ve tetikleyici faktörlerin olmaması durumunda yüksek cari işlemler açığı ve Liranın reel olarak aşırı değerlenmesi 2000-2001 yılı krizlerinin oluşması için yeterli neden oluşturmayacaktır". Bankacılık sistemi içinde risk birikimi farklılıklardan ibarettir. Kısaca anlaşılır bir şekilde açıklarsak, kamu bankaları aşırı derecede faiz riskine açıkken, özel bankalar döviz kuru riski ile karşı karşıyadır ve bazı özel bankalar kısa vadeli borçlanma ile taşıdıkları büyük miktarda devlet borçlanma senetlerine sahiptir. Risk birikiminin farklılıklarının en büyük sorunu ise kriz öncesinde piyasada yaşanan tıkanıkların açılmasını sağlamak amacıyla TCMB'nin yapacağı müdahaleleri zorlaştırmasıdır (Özatay ve Sak, 2002: 25).

Kısaca anlatırsak 2001 krizi aslında 2000 yılında uygulanmaya konan enflasyonla mücadele programının uygulanmasında yapılan hatalar sonucu, önceden göremeden kaynaklanan bir krizdi. Zira bu program içerik olarak neo-liberal politikaları içinde barındırsa bile, hükümet bazen IMF talepleri dışına çıkmış,

özelleştirilen KİT'lerde çalışan işçileri devlet kurumlarına yerleştirerek hemen hemen aynı mersafla karşılaşmak durumunda kalmıştır. Bu ise aksak heteredoks bir ekonomik politika uygulandığı anlamına gelmekteydi. ANASOL- M Hükümeti'nin iktidarda olduğu sürece yaşadığı ekonomik olumsuzluklar uygulamaya çalıştığı diğer sosyal programların önüne geçmiştir. Artık 2001 yılının sonuna geldiğimizde dünyada ve Türkiye'de iç dengeler değişmiş, yeni bir süreç başlatılmıştır.

3.3.6 1990'lı Yıllarda Uygulanan Sağlık ve Eğitim Programlarına Genel Bir Bakış

Türk Sağlık sisteminde reform çalışmalarının başlangıç noktası olarak DPT tarafından 1989'da hazırlanan ve 1990 yılında tamamlanan sağlık sektöründe master plan çalışması gösterilebilir (Tatar, 2003: 254). Bu program daha sonra Sağlık bakanlığı tarafından yapılacak reforma temel oluşturmuş, bu çalışma sonucu hizmeti alan ile hizmeti satan birbirinden ayrılmıştır.

Sağlık Bakanlığı sağlık reformları da bu döneme denk gelmektedir. Şöyle ki ilk taslağı 1990 yılında yayınlanmış Ulusal Sağlık Politikası dokümanı (S. Bakanlığı, 1993: 45) ve bu dokümanın temel amacının “değişen hükümetler ama değişmeyen sağlık politikası” olduğu belirtilmiştir. Bu dokümanın 4. Bölümü'nün 15. Hedefi'nde, “2000'li yıllara gelindiğinde sağlık sektöründe tamamen desantralize bir sistemin kurulması” hedeflendiği belirtilmiştir. Amaç sağlık sektörünün merkezi yapısı; yani Sağlık Bakanlığı'nca sınırlı çizgide bir kontrol getirilmesi, bazı kuruluşların hizmette verimsizliğe yol açması nedeni ile zarar gören sektöre profesyonel yardım yapılmasıdır. Sağlık sektörüne profesyonel yöneticilerin teşvik edilmesi, onlara daha iyi eğitim verilmesi temel stratejiler içerisinde idi (Tatar, 2003: 257).

2000'li yıllarda belirlenen programın iki önemli rotası vardı; aile hekimleri ve hastanelere özerk statüsünün verilmesi. Sağlık reformunun en önemli özelliklerinden bir tanesi de yerel sağlık kuruluşları ile diğerleri arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanmasıdır (Tatar, 2003: 258).

Dokümanın 17. Hedefinde (S. Bakanlığı, 1993: 48) şöyle deniyor; hastanelerin bürokratik yapısı ve merkeziyetçi yapısının ortadan kaldırılması için hastanelerin özerk ve kendini yöneten bir kurum haline getirilmesi gerekiyor. Çünkü hastaneler devletin parasını yiyerek gereken kadar büyümüşlerdi. Yapılan desantralizasyon çalışmaları özerkleşmiş veya özelleşmiş hastaneler arasında rekabeti arttıracak ve daha ucuza daha yüksek kaliteli hizmet verileceği inancı taşınmaktadır (Tatar, 2003:

260). Sağlık sektöründe yeni sağ politikaların uygulanması amaçlanmış bunun için hastanelerin özerk yapıya kavuşturulması temin edilmeye çalışılmıştır. Bu politikalar uygulama da ciddi sorunlar yaşamıştır. Ancak belirtmekte fayda var ki, 1989 yılında kabul edilen programı zaten uygulanmamış, çünkü ekonomik sorunlardan dolayı sağlık sektörüne devlet tarafından ciddi bir yatırım yapılmamıştır.

Burada da görüldüğü gibi 1990`lı yıllarda neo – liberal politikalar her alan için uygulanmaya çalışılmıştır. Bu ise sendikaların ve işçi sınıfın haklarının yeniden kısıtlanabileceği anlamına gelmektedir.

Türkiye eğitim sistemi bu dönemlerde bazı yenilikler yaşamış, dönemin zorlu şartları Türk eğitim sisteminde de kendini göstermiştir. 28 Şubat Kararları ile eğitim sistemi de neo-liberal politikalara uygunlaştırılmıştır. 2000`li yıllarda AK Parti hükümetleri döneminde uygulanacak Üniversitelerin Mali Özerkliği de bu kapsamda değerlendirilmelidir.

90`lara girildiğinde Güneydoğu bölgesinde terör olaylarının artması sonucu 1991-92 öğretim yılında bu bölgedeki 622 okul kapalı kalmıştır (Ceyhan, 2004: 180). Bölgedeki terör olayları yüzünden öğretmenler ve öğrenciler saldırılara maruz kalınca okullar kapatılmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra, 3 Temmuz 1992`de çıkarılan 3837 sayılı Kanunla Afyon, Aydın, Balıkesir, Bolu, Çanakkale, Denizli, Hatay, Kars, Isparta, İzmir, Kahramanmaraş, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Niğde, Sakarya, Şanlıurfa, Tokat ve Zonguldak illerinde yeni üniversitelerin kurulması kararı alınmış ve bununla da üniversitelerin toplam sayısı 53`e ulaşmıştır (Ceyhan, 2004: 180).

Türkiye`nin AB`ye üyelik için geçtiği uyum sürecinde en büyük avantajının insan gücü olmasına dikkat çekilmiş, bunun için de uygulanan eğitim politikalarında yeniden yapılanma sürecini ortaöğretimden başlatılmış ve ortaöğretim çağındaki öğrencilerin %65`inin mesleki teknik eğitime yönlendirilmesi, insan gücü-eğitim-istihdam dengesi kurulması yolunda girişimlere başlanmıştır. Bölgelerin ihtiyacına uygun halıcılık, arıcılık vb. uğraşların meslek eğitim programlarına eklenmesi öngörülmüş, mesleki ve teknik eğitimde modüler eğitim uygulanmış, meslek teknik eğitim en az sekiz yıllık ilköğretime dayandırılmıştır (15. Milli eğitim şurası, 1996).

Bu bölümde 1990`lı yıllarda Türk siyasetinde hangi değişikliklerin olduğu yeni sağ çerçevesinde ele alındı. 1990`lı yıllara gelindiğinde Özal`ın Cumhurbaşkanı olması üzerine girdiği ilk seçimi kaybeden ANAP`ın ardından Türk siyasal hayatı, uzun bir süre koalisyonlarla idare edilmiş, bu koalisyonların uyguladığı politikalar ise

10 yılda 4 defa krizle sonuçlanmıştı. Farklı görüşlere sahip partilerin ortak koalisyon kurma girişimleri her defasında başarısız olmuş, ülke daha çok ekonomik sıkıntılar çekmeye başlamıştır. 5 Nisan 1994 Ekonomik Kararları ile yeni sağın Türkiye serüveni devam etmiş, lakin bu dönemde uygulamalarda yapılanlar programla uymamıştır. 1995 Genel seçimleri ile iktidara gelen Refah Partisi (RP) “Adil Düzen” söylemi ile yeni sağcı görüşe karşı çıkıyordu. Ekonomik politikalarında yeni sağa ciddi bir yaşam alanı vermeyen RP hükümeti, sosyal politikalarda yeni sağa hiç başvurmamıştır diyebiliriz. Lakin küresel güçlerin kurduğu küresel serbest pazar ağının önünü kesemeyen RP’si, yine ordu eliyle tasfiye edilmiş, bunun ardından kurulan bütün hükümetler, yeniden yeni sağın hegemonisini uygulamaya koyulmuşlardır. Türk siyasal hayatının hemen hemen en ilginç dönemini oluşturan 1990’lı yıllar, ANASOL-M iktidarının hükümetten gidişi ile son bulmuş, dağınık ve neredeyse düzensiz olarak uygulanan yeni sağ politikaları için de yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde de gördüğümüz üzere, AK Parti hükümetinin kurulmasının ardından yeni sağ politikalar düzene girmiş, 80’lerden gelen plansız yeni sağ uygulamaları son bulmuştur. 90’lı yılların sonlarında İslam değerli partilere karşı baskılar oluşturulmuş, kapatılmıştır. Ancak bu dönemde yine yeni sağ politikalar Türkiye ekonomisinde kriz yaşamış ve her krizde kendi yerini korumuş etkisini arttırmıştır. Şöyle ki, Türk dış politikası da bu kavram üzerinden oluşturulmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak 90’ların fırtınalı yılları yerini AK Parti ile birlikte istikrarlı yeni sağ temelli ve büyüme eğilimli politikalara bırakmıştır. 2000’li Yıllardaki AK Parti hükümetleri dönemindeki yeni sağ politika uygulamaları bir sonraki bölümde ele alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AK PARTİ'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE YENİ SAĞ POLİTİKALARIN UYGULANMASI

4.1 AK Parti'nin Kurulması

28 Şubat sürecinin devamı olarak, 16 Ocak 1998'de Refah Partisi Anayasal güvence altına alınan laikliğe karşı olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Bu dönemde eski Refah Partisi üyeleri İsmail Alptekin'in başkanlığında yeni bir parti, Fazilet Partisi'ni kurdu. Ardından partinin başına Recai Kutan getirildi. Erbakan, Şevket Kazan ve Ahmet Tekdal da siyasetten menedildikten sonra, en büyük adaylardan biri olan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde Siirt'te okuduğu bir şiir nedeniyle, TCK'nın 312. maddesi uyarınca yargılandı. Diyarbakır DGM, 21 Nisan 1998'de Erdoğan'ı bir yıl hapis cezasına mahkum etmiş, siyasetten de menedilmişti. Erdoğan, 26 Mart 1999 yılında cezasını çekmesi için Pınarhisar Cezaevi'ne giderken, Fazilet Partisi'nde artık partinin “gelenekçi” kanadı ile Erdoğan'ın temsil ettiği kanattaki “yenilikçiler” arasındaki gerilim artık had safhaya ulaşmıştı. Üstelik Erdoğan'ı cezaevine çok büyük bir kalabalık yolcu etmiş, aslında bu yıllar sonra kurulacak partinin yapabileceklerinin de habercisi olmuştu (Özköylü, Hürriyet, a.g.i.s., 2015).

14 Mayıs 2000'deki Fazilet Partisi'nin Olağan Kongresi'nde Yenilikçi kanat, Erbakan'a rağmen Recai Kutan'ın karşısına Abdullah Gül'ü kendi adayı olarak çıkarttı. Gül kongreyi 633'e karşı 521 oyla kaybetse de, aslında bu partinin gelenekçi kanadını rahatsız etmişti. Parti içinde muhalefeti sürdürmenin anlamı olmadığını düşünen yenilikçiler, parti sıralarını terk etmeyi düşünüyordu. Lakin, Anayasa Mahkemesi tarafından Refah Partisi'nin devamı olduğu gerekçesiyle FP kapatıldı (Özköylü, a.g.i.s., 2015). Bunun üzerine yenilikçiler, Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında şekillenen partileşme çalışmalarına farklı partilerden gelen milletvekilleriyle birlikte katıldılar.

Adalet ve Kalkınma Partisi, 14 Ağustos 2001 tarihinde 39. parti olarak Türk siyasi yaşamındaki yerini aldı. 55'i milletvekili olmak üzere 121 kişilik Kurucular Kurulu çok geniş ve farklı toplumsal, siyasal yelpazeden bireyleri bir araya getirebilmiş, farklı partilerden gelen milletvekilleriyle birlikte 21. yasama döneminde

TBMM'de bir grup kurularak temsil edilmiştir. Parti Grup Başkanlığını Manisa Milletvekili Bülent Arınç yaptı (AK Partinin Kurulması, Haberler.com, 2015).

3 Kasım 2002 Genel Seçimleri AK Parti için dönüm noktası oldu. Cumhuriyet tarihinin en başarılı seçim sonuçlarından birini alarak çıktı. Yüzde 34 oy alan AK Parti, 365 milletvekili çıkartarak, 550 kişilik TBMM çatısı altında Demokrat Parti'den sonra en çok üye sahibi olan parti oldu (YSK, a.g.i.s., 2015). Böylelikle, 58.Cumhuriyet Hükümeti Kuruldu. Lakin, Genel Başkan Erdoğan, siyasi yasağı bulunduğu için seçimlerde aday olamadığından, AK Parti Hükümeti'nde yer alamadı. Hükümet, AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Kayseri Milletvekili Abdullah Gül tarafından kuruldu. TBMM Başkanlığına Manisa Milletvekili Bülent Arınç seçildi (Vikipedi.org, 2015). R.T. Erdoğan'ın parlamentoya girmesi ise YSK'nın Siirt'te seçim zamanı bir usulsüzlük olduğunu açıklaması ve seçimlerin yenilenmesine karar vermesiyle olmuştur. Yasağının kaldırılması sonucu, 9 Mart 2003 tarihinde Siirt'te yapılan seçime katılan ve ardından milletvekili seçilen Erdoğan, Başbakan Gül'ün 11 Mart'ta istifasıyla, 14 Mart günü Cumhurbaşkanı Sezer'den aldığı hükümet kurma görevi üzerine 59. Cumhuriyet Hükümeti'ni kurarak Başbakanlığa geldi. Abdullah Gül aynı kabinede Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak görev aldı.

AK Parti 2002-2015 seneleri süresince tek parti iktidarı olmuş, çok farklı siyasi gelenekleri olmasına rağmen Ecevit Hükümeti'nin yönetim şekli ile Erdoğan Hükümeti'nin yönetim şekli arasında Boratav'a göre (2011: 194); “neoliberalizme teslimiyet” açısından büyük benzerlik vardır. Nitekim, neoliberal unsurlar içeren öğeler bu dönüşümde önceden ortaya konmadı. Bu politikalar sonucu ülkenin ard arda krizlerle karşılaşması dönem hükümetlerine karşı halkın itirazına neden olmuş, krize neden olan IMF politikalarına bulaşmamış olan iki parti (AKP, CHP) halkın yöneleceği alternatifler olarak kalmıştır. CHP bu seçimlerde yaptığı kampanyalarda sorumlu muhalefet yapma söylemleri kullandı ve tipik bir tercih yaparak Kemal Derviş'i aday listesine aldı (Boratav, 2011: 195). Boratav'a (2011: 195) göre; bu seçimlerde AK Parti'nin hükümete gelebilmesinin en önemli nedenlerinden biri Seçim Kampanyasının başında AK Parti'nin neoliberal çizgisini gizlemeyi başarmış olması ve halkın da kendi muhalefetine sahip çıkmasıdır. İktidara gelmesinin ardından Erdoğan hükümeti de neoliberal politikaları izlemeye devam etmiş, 28 Nisan 2005`de onaylanan yeni bir proje ile Türkiye yeniden IMF`den 3 yıllık proje karşılığında 10 milyar dolar kredi almıştır. Bununla da 1998-2008 yılları arasında 10 yıllık bir

dönemde Türkiye ekonomisi IMF'nin istekleri doğrultusunda şekillendirilmiş, bu yıllarda kesintisiz IMF programları uygulanmıştır (Boratav, 2011: 196-197).

59. Cumhuriyet hükümeti kuruluşundan hemen sonra AB Üyeliği üzerine yoğunlaşarak üyelik konusunda ciddi adımlar atmış, Kıbrıs Sorunu ve Irak Savaşı gibi önemli ve sorunlu konularla karşılaşmış, buna rağmen, “kayıp yıllar” olarak anılan 90'lardan sonra, son yılların en istikrarlı ekonomik sürekliliğini yakalamayı başarmıştır. Diğer hükümetlerin enflasyonu kontrolde tutarak yüzde 30'lara indirme çabalarının aksine, uzun yıllardan sonra ilk kez Türkiye'yi eksi enflasyonla tanıştırmış, ekonomide yüzde 7.4'lük büyüme hızı yakalanmış ve Türkiye, büyüme hızıyla Çin'den sonra dünyanın en hızlı büyüyen ikinci ülkesi konumuna gelebilmişti (Akdoğan, 2004: 11). AK Parti bakanlık sayısını 38'den 23'e indirdi ve milletvekili lojmanlarının boşaltılarak satılması kararını aldı (Akdoğan, 2004: 12). Aslında burada da görüldüğü üzere AK Parti neoliberal politikaları uygulamaya hükümetinin ilk döneminde başlamıştır. İleriki dönemlerde de ekonomi, sosyal ve dış siyasette küresel güçleri göz ardı etmeden denge kurmaya ve bu şekilde politikalarını yürütmeye çalışmıştır.

12 Ekim 2003 tarihinde yapılan 1. Olağan Genel Kongre'de Recep Tayyip Erdoğan delegelerin oylarının tümünü alarak tekrar Genel Başkanlığa seçilmiştir.

4.2 AK Parti'nin Yeni Sağ Çizgili İdeolojisi

1990'lı kayıp yıllardan Türkiye büyük yaralar alarak çıkmış, programlarında daha refahçı olarak gözüken partilerin keyfi olarak uyguladığı kapitalist programlar sonuçta devleti büyük sıkıntıya sokmuş, artan borçlar yüzünden ekonomi iflasın eşiğine gelmişti. Yaşanan zorluklardan bıkan halk, 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde yeni parti olan AK Parti'ye oy vererek, onu tek parti olarak iktidar yapmıştır (Tok, 2014: 143). Aslında AK Parti kadrosu Türk seçmeni için tanınmadık yüzler değildi. Refahın ardından kurulan Fazilet Partisi'nden kopan yenilikçi bir kanattı. Halk kurucuları tanımaktaydı. O dönem Türkiye'de dini zeminde tüm partilere baskılar olması, halk arasında hoşnutsuzluk yaratmış, bu da mutlak AK Parti iktidarı ile sonuçlanmıştı. Yukarıda Boratav'ın (2011: 195) “AK Parti kendi neo-liberal çizgisini saklamayı başardı” fikrine değinmiştik. Buna karşı Tok'a göre (2014: 143); AK Parti programında yeni sağcı bir çizgiye sahip olan, ANAP'ın ardından ilk kez yeni sağ çizgisini benimseyen bir iktidar partisi olmuştur. AK Parti, sosyal alanda muhafazakar, ekonomik politikalarında ise liberal görüşlü, yeni sağcı bir izlenim

vermekteydi. Kendini merkez sağda konumlandırmış, muhafazakar demokrat bir parti olarak tanımlayan (Akdoğan, 2003: 12), AK Parti'nin demokrasi anlayışı; yeni sağ çizgiye bazı yönleri ile uymasa da uygulamada yeni sağcı bir izlenim vermektedir. AK Parti'nin yayınladığı "*Muhafazakar Demokrasi*" adlı kitapta, Türkiye'nin sosyal-kültürel yapısında yenilenmeye gidileceği belirtilmiş, bu yenilenmenin dünya genelinde test edilen siyasal bir çizgi olan muhafazakarlığın ekseninde yapılacağı ifade edilmiştir (Akdoğan, 2003: 12). AK Parti'nin siyasi ideolojisini daha iyi anlamak için bu ideolojideki liberal, muhafazakar ve demokrasi ile ilgili unsurları ayrı ayrı ele alıp inceleyeceğiz.

4.2.1 Muhafazakar - Demokrat Deyimi ve AK Parti'de Muhafazakarlık Anlayışı

AK Parti henüz kuruluş sürecini bitirmeden, hatta birinci olağan genel kongresini bile yapmadan iktidara gelmiş bir partidir. Bu iktidar, Türk seçim tarihinde örneğinden rastlanan büyük bir oy oranı alacak şekilde gerçekleşmiştir. Hem içte, hem de dışta ciddi destek alarak iktidar olmuş bir yapıdır (Altun, 2005: 31-42).

AK Parti'nin kurucusu Recep Tayyip Erdoğan, partinin siyasal felsefesini muhafazakar demokrasi olarak adlandırmıştır (Akdoğan, 2003: 12). Türk siyasi tarihinde şimdiye kadar zaten var olan muhafazakarlık ve demokratlık, AK Parti tarafından formüle edilerek muhafazakar demokrasi biçiminde şekillendirilmiştir (Akdoğan, 2003: 6). AK Parti ister yönetici kadrosu olsun, ister Genel başkan Erdoğan'ın yaptığı konuşmaları olsun, isterse de AK Parti tarafından ortaya konulan projeler ve söylemleri ile olsun farklı bir imaj ortaya çıkarmış ve bu yeni düzen çabasının, yönetici elitin zihin dünyasından gerçekleşmeye başladığı ve bu düzeyde bir zihinsel farklılaşma olduğu her fırsatta dile getirilmektedir (Yılmaz, 2007: 89). Aslında bu zihinsel farklılaşmanın temelinde duran şey ise, diğer gelenekçi partilere kıyasla AK Parti'nin, modern kazanımları elinin tersi ile itmeyen bir geleneği önemsemesidir (Akdoğan, 2003: 117). Şöyle ki, AK Parti kurucuları modern düşünceleri dışlamak yerine, gelenekler ile modernleşmeyi sentezlemeye çalışarak (Tok, 2014: 144), modernleşmenin yüksek eğitim, şehirleşme ve ileri teknolojiye sahip olmak gibi olgularını kabullenirken, sekülerlik, bireycilik, maddecilik gibi unsurlarının Türkiye gibi köklü bir ulusun yerel değerlerine uygunlaştırılması yönünde bir çaba sarf etmektedirler (Akdoğan, 2003: 117-118). Aslında AK Parti'nin

yaptığı, geçmişten beri gelen “Batı'nın iyi olanını alalım ama özümüzü terk etmeyelim” tarzı halkın dile getirdiği isteklerini hayata geçirmektir. Görüldüğü gibi, modernleşmenin felsefi ayağı olan sekülerizm ve maddecilik gibi kavramları Türk Toplumunun kendi yerel değerlerine uydurularak, bir nevi özümsemeye çalışılmaktadır. Bunun yolu ise evrensel olanla uyum sağlamaya çalışmak ve onunla çatışır gözükmemektir (Tok, 2014: 144).

Muhafazakar demokrasi kavramı ile AK Parti'nin siyasal felsefesi şöyle ifade edilmektedir:

Siyaset, toplumsal alandaki farklılıkların tanındığı bir uzlaşma alanıdır. Siyasal otorite hukuki, anayasal ve siyasal meşruluk temeline oturmalıdır. Siyasal iktidar bir kişi veya zümrenin elinde yoğunlaşmamalı, sınırlı bir hükümet ve devlet anlayışı esas olmalıdır. Muhafazakârlık, devrimci dönüşüme karşı evrimci ve tedrici değişimi savunur, radikalizmin yerine ılımlılığı esas alır, geleneği, aileyi ve geçmişten gelen toplumsal kazanımların korunması gereğine inanır (Akdoğan, 2003: 6).

AK Parti programında; laiklik, insan hak ve özgürlüklerine ve özellikle de demokrasiye vurgu yapılmakta (Akdoğan, 2003: 13), bu vurgu ile AK Parti'nin muhafazakarlık tercihinin siyasi İslam temelli olmadığı, tamamen ahlak temelli olduğu ifade edilmektedir (Heper, 2011: 410). Burada kastedilen ahlak temelli felsefe ise siyasi ahlak olarak düşünülmelidir. Siyasi ahlak temelli muhafazakarlık; insanlara saygı, barış ve uzlaşma, adalet, hoşgörülü davranış, aile ve din gibi kavramların küçümsememesi, onlara saygı duyulması; tarihi özden kopmadan zamanın koşullarına uyum sağlanması gibi özellikleri ihtiva etmektedir (Tok, 2014: 144). Tok'a (2014: 144) göre, “Dindar insanlardan oluşan, ancak seküler politikaları tercih eden bir partinin politikalarına, partiyi oluşturanların benimsediği dini-manevi değerlerin yansıması olağan görülüyordu ve siyasi ahlak temelli olmakla ifade edilmek istenen de tam da buydu”. Siyasal İslam temelinde bir parti olduğu fikrini reddeden AK Parti, böyle bir durumun dini sistimal yaratacağını ve dinin siyasete alet edilmesinin ise toplumda din temelli bölünme yaratabileceğini dile getirmiştir (Heper, 2011: 411).

Eyüp Can'a (Zaman, 2015) göre, keskin ideolojik kamplaşmalardan kaçmaya çalışan Türk siyaseti; 12 Eylül darbesi ve Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra, içeriksiz, duruşsuz, tavırsız, ilkesiz ve kimliksiz bir politika anlayışına çevrildi. AK Parti ise bir yandan kendine İslamcı siyasetçi gözüyle bakanlarla ve geçmişindeki keskin İslamcı ideolojili Milli Görüşçü fikirlerle hesaplaşmaya çalışırken, diğer yandan kendi

duruşunu, tavırını ve ilkelerini bozmadan yeni politik anlayışı üretmenin yollarını aramaktaydı. Bu dönemde öyle bir konjunktür oluşmuştu ki, her ne kadar modern ve Batı'lı bir tutum sergilese de Türk Silahlı Kuvvetleri nezdinde hala İslamcı ve şeriatçı bir hükümet gibi görünmekteydi. Bunun için de üstte belirttiğimiz gibi Genel başkan Erdoğan laiklik vurgusunu döne döne tekrar ederek, “laikliği demokrasinin vazgeçilmez şartı, din ve vicdan özgürlüğünün teminatı” olarak kabul ettiğini vurgulamak ihtiyacı hissetmekteydi (Özbudun ve W. Hale, 2010: 59). Aslında yapılan bu vurgu her zaman olabilecek bir ordu müdahalesinin önüne geçmeyi de planlamaktaydı. Farklılıkları kabul eden ve hoşgörüyü önemseyen parti düşünürleri, devletin hiç bir inanca ve düşünceye karşı veya taraf tutum sergilememesi gerektiğini düşünmektedir (Özbudun ve Hale, 2010: 58). Böylece AK Parti din ve devlet konusunda kesin bir tavır sergilemeye çalışmış, din ve devletin ayrı alanlar olduğunu ve birbirinin alanına girmemesi için laik bir toplumun gerekliliğini belirtmiştir (Heper, 2011: 413).

AK Parti muhafazakarlığı sadece yerel olanla küresel olanı sentezlemeyi planlamaz, aynı zamanda değişimlerle eski ve yeniye uzlaştırmaya çalışır. AK Parti; toplumun dinamiklerine dayalı doğal kendiliğinden ve zamanlı değişimi sağlam ve en kalıcı olarak görmektedir (Akdoğan, 2003: 9). AK Parti'nin burada savunmak istediği değer ise statüko değil, gelenekden gelen değerlerdir. Bunu yeniliklere kapanarak değil, tam tersi kökü koruyarak, yeniliklere kapı açarak yapmayı planlamaktadır. “Gelenek” tabiri ise aslında geçmişten gelen tecrübe ve birikimi geleceğe aktararak kullanılmasını mümkün kıldığı için muhafaza edilmeyi hak eder (Tok, 2014: 147).

Nihai olarak, muhafazakarlığı ile siyasi ahlakı ön plana çekerken, demokratik kimliği ile hukuk devletine vurgu yapan AK Parti, İslami değerlere her zaman vurgu yapmış, ancak bunun siyasi bir vurgu değil de tamamen ahlaki bir vurgu olduğuna dikkat çekmiştir. AK Parti İslami değerlerin ideolojik değil de, tamamen sosyal – kültürel değerler olarak görülmesini ve bu değerlerin insan hak ve özgürlükleri, demokrasi ve serbest piyasa gibi küresel değerlerle uzlaşmasını mümkün kılmaya çalışmaktadır (Tok, 2014: 148).

4.2.2 AK Parti'nin Liberal Görüşü ve Ekonomik Anlayışı

AK Parti Muhafazakar demokrat olarak tanımladığı Partinin ekonomik görüşünün tamamen serbest piyasayı destekleyici olduğunu ve bu politikalara sadık kaldığını ilan etmiş, devletin bu yönde düzenleyici ve denetleyici bir işlev görmesi gerektiği fikrini

benimsemiştir (AK Parti, 2013a: 25, Madde 4.10). Tok`a (2014: 146) göre, aslında bu benimseyiş AK Partinin ekonomik politikalarının yeni sağ çizgisinde olduğunu söylemeyi mümkün kılmaktadır. Yürütülen ekonomik politikalarda yabancı sermayenin ülkeye getirilmesi için teşvik uygulamalarının ve kapsamlı ve düzenli bir özelleştirmenin öngörülmesi bu tespitleri daha çok güçlendirmektedir (AK Parti, 2013b: 641). Bu suretle AK Parti, nasıl muhafazakar tarafı ile İslami değerlere, demokratik tarafı ile hukun üstünlüğüne vurgu yapıyorsa, klasik liberal çizgideki ekonomi politikaları ile de kendini küresel ideoloji olan yeni sağa bağlamaktadır (Tok, 2014: 146).

Giderleri azalan, ama buna karşın gelirleri artan bir devlet yönetimi, arta kalanı piyasaya sürerek tekelin önüne geçecek ve de büyüme yönlü bir politika izleyebilecektir. Yeni Sağ kavramı da işte burada devreye girerek, kendi “küçük ama güçlü devlet” anlayışını ortaya koymaktadır. Siyasal ve sosyal krizlerin nedeni olarak görülen refah devleti uygulamaları ile birlikte devletin kendi sınırlarını aşarak bir çok alana müdahale ettiği görülmektedir (Tok, 2014: 148). Keynesyen iktisadi politikaların sonucu olarak devlet, halk tabiri ile dersek “kaldıramayacağı bir yük”ün altına girmiş, üzerine aldığı görevleri yerine getiremez hale gelmiş, sonuç olarak da kendisine olan güveni azaltmıştır (Baltacı, 2004: 366). Bu müdahaleci devlet anlayışı toplumun devlet ve kamu yönetiminden uzaklaşmasına ve bürokratik özel çıkar gruplarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeni sağcılara göre ise bu olumsuzlukların önüne geçmek ve devlet müdahalesini azaltmak için serbest piyasa yöntemine geçilmesi lazımdır ki, bunun için önce sermayenin önünde duran engellerin kaldırılması gerekmektedir. Piyasaya devretmek suretiyle toplumsal ve ekonomik işlevlerinin büyük kısmından arındırılmış ve küçültülmüş devlet, sermayenin serbestce hareketini temin edecek; sermaye de devletin yükünü omuzlarına alacak, böylece devletin bütçesi küçülecek, vergi ve harcamalar azalacaktır (Tok, 2014: 149). Sonuç itibari ile, yeni sağ düşünürlere göre, devletin ekonomiye müdahalesinin azaltılmasıyla ekonomik verimlilik sağlanacaktır (Baltacı, 2004: 367).

Tok`a (2014: 149) göre, burada da AK Parti`nin yeni sağa yakın olduğunu görebiliriz. Şöyleki, 1980`lerden başlayan devletin devlet eli ile küçültülmesi politikaları devam ettirilmiş, daha önceleri yapılan, refah devleti çerçevesinde sunulan hizmetler özelleştirmeler yoluyla özel sektöre bırakılmıştır. Devlet üzerinde ağır finans yükü olarak görülen KİT`ler AK Parti döneminde özelleştirilmiştir. Bu çerçevede Türk Telekom, Tekel Sigara Fabrikaları gibi işletmeler elden çıkarılmış, bu

yolla devlet üzerindeki mali yük azaltılmış, özelleştirmeden gelen gelire devlet maliyesi güçlendirilmiştir (Özbudun ve Hale, 2010: 170). Sonuç olarak KİT'lerin ağır mali yükünden kurtulmuş olan devlet, daha az kaynağa ihtiyaç duyacağı için, hem kaynakları piyasaya yatırım olarak sürerek piyasa disiplini altına sokabilecek, hem de kamu kesiminde yolsuzlukların önüne geçebilecekti (Tok, 2014: 149).

AK Parti hükümete gelir gelmez gelirlerin artırılması maksatlı yaptığı ilk çalışmalardan biri de vergi konusunda oldu. Vergi sistemine yeni düzenlemeler getirerek, vergi vermeyi teşvik amaçlı serbest meslek sahipleri için vergi indirimine giderken, kurumlar verigisini yüzde 30'dan yüzde 20'ye indirerek, yabancı sermayeyi teşvik etmeyi de unutmadı (Özbudun ve Hale, 2010: 172). Lakin, vergi konusu hassas ve özel dikkat gerektiren bir konu olduğu için yapılan uzun araştırmalar sonucu hazırlanan vergi sisteminde değişim paketi, ancak Kasım 2006'da yürürlüğe girdi (Tok, 2014: 150).

Kamu borçlarının azaltılması konusu 1990'lar boyunca en önemli konu olmuş, bu doğrultuda bir çok politikalar uygulanmaya konmuş, yeni sağcı politikalar izlenerek kamu kurumları özelleştirilerek, ağır yüklerden kurtulunmaya çalışılmıştır. Hatırlayacağımız üzere bu konuda en iyi politika Refah Parti'si döneminde olmuş, ortak "havuz" yaratılarak giderler ve zararlar karşılanmaya çalışılmıştır. Lakin AK Parti döneminde uygulanan politikaların neo-liberal politikalar uygulayan Refah-Yol dışındaki diğer hükümetlerle benzerlik teşkil ettiğini görmekteyiz. Çiller döneminde uygulanan kemer sıkma politikalarına benzer düzenlemeler, bu dönemde de uygulanmaya konmuş, kamu sektöründe devlet bütçesine sıkıntı vermeyecek ücret ve istihdam politikaları izlenmiş, KİT kadrolarındaki fazlalıkların azaltılması ile beraber, devlet bütçesinin borçlanmasına neden olan sosyal güvenlik sisteminde reformlar yapılması ile bu sıkınlardan giderilmesi amaçlanmıştır (Özbudun ve Hale, 2010: 170). AK Parti hükümeti yaptığı reformlarda kamu sektöründeki kalabalığı azaltmak için özelleştirme politikaları yürütürken, devlet elindeki kamu sektöründe geleneksel olan yüksek maaş artımı politikalarından kaçınarak, ücret ve maaş artımı yerine enflasyonu düşürmeye dayalı, çalışanların alım gücünü arttırmaya yönelik bir politika izlemektedir (Tok, 2014: 150). Özbudun ve Hale'ye (2010: 191) göre, bu maksatla özel şirketlerin istihdamını sağlamak için işverenlerin ödediği sosyal güvenlik katkı paylarında indirimle gidilmiş, hatta bazı muafiyetler uygulanmıştır. AK Parti'nin yaptığı reformlar ve uyguladığı politikalar sonucu, sıkı mali politikaları ile devletin gelirleri artırılırken, beraberinde yapılan özelleştirmeler ile devlet sosyal ve

ekonomik yükümlülüklerini serbest piyasaya bırakarak çekirdeğe çekilmiş, üzerinde olan ağır maliye yükünden kurtulmuş, giderleri küçülmüş sonuçta ise kamu borçları büyük ölçüde azalmıştır. Tok`a (2014: 151) göre, bu uygulamalar ile AK Parti; yeni sağın temel anlayışı olan küçülerek güçlendirilen devleti gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Devlet ekonomik ve sosyal alanlardan çekilerek bu alanları özel kesime bırakmış, ekonomiye sert müdahale etmemiş, serbest piyasa mantığına dayalı neo-liberal bir ekonomik politika benimsemiş, uygulamalarla sermayeyi teşvik etmiş, bununla ise ekonomik verimlilik ve büyümeyi gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Türkiye`de 1980`lerden beri süregelen yeni sağ politikalar bir süre sonra o kadar keyfileşti ki, ülkede gelir dağılımı ciddi bir şekilde bozuldu. Zenginlerin gittikçe zenginleşmesine karşın, orta sınıf neredeyse fakirleşmeye doğru kaymaya başladı (Boratav, 2011: 93). Bu konu yeni iktidara gelmiş AK Parti hükümetini de rahatsız etmekteydi. Her ne kadar yeni sağcı çizgiyi benimsemiş olsa da, ülkede zengin-fakir uçurumunu kapatmaya yönelik bazı adımlar attı. Özbudun ve Hale`ye (2010: 188) göre, AK Parti, yeni sağ temelli ekonomik politika yürütürken, diğer taraftan da gelir dağılımındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak adına sosyal adaletçi yöntemleri de kullanmaya çalışmaktadır. Baltacı`ya (2004: 370) göre ise, AK Parti, yeni sağın benimsediği; gelir dağılımındaki eşitsizliğe müdahale ederek sosyal adaletçi uygulamalar yapılması serbest piyasa işleyişini bozar fikrine ters düşmektedir. Bu konuda AK Parti diğer yeni sağcı partilerden farklılaşmaktadır (Tok, 2014: 151). Temelinde yeni sağ serbest piyasa ekonomisi uygulamakta olan AK Parti`nin, gelir dağılımındaki eşitsizliğe müdahale etmesi, Tok`a (2014: 152) göre, sosyal adaletçi yanının olduğuna işaret etmekle beraber, refahı artırmayı başarması sayesinde de girdiği her seçimde halkın mutlak desteğini almasını bilmiştir.

Bir çok yeni sağcı görüşe göre, AK Parti yeni sağ anlayışına uygun olarak küresel ekonomik sistemle bütünleşen bir büyüme politikası izlerken, diğer yandan da işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliğe karşı sosyal adaletçi bir politika izlemiştir. Tok`a (2014: 152) göre bu AK Parti`yi yeni sağ çizgisinden ayıran nokta olmuştur.

4.2.3 Yeni Sağcı AK Parti`nin Çoğulcu Demokrasisi

Belki de AK Parti`nin yeni sağdan en çok ayrı olduğu kısım onun demokrasiye ve topluma olan bakışı olmuştur. Yeni sağ negatif bireysel özgürlüğü savunmaktadır. Bu fikre göre; bireyin hareket ve davranışlarına her hangi bir dış müdahale olmuyorsa birey özgür sayılır. “Yeni sağcılar, bireyin istediğini yapmaya muktedir olabilmesi

anlamında pozitif özgürlük fikrini ise reddederler” (Tok, 2014: 153). Erdoğan`a (2011: 56) göre, pozitif özgürlük anlayışının oluşması için devletin uygun koşulları yaratması gerekir. Zira bu devlete pozitif roller yüklemek demektir ki, bu da devlete ekonomik ve sosyal hayata müdahale imkanı tanır. Bu müdahale ise yeni sağın bireyci anlayışına terstir. Çünkü bireysel özgürlüğü yok edebilecek bir risk taşımaktadır. Bunu önlemenin yolu ise, yeni sağcılara göre, bireyin özgürlüklerine devletin müdahale edemeyeceği bir alan yaratmaktır ki, bu da ancak serbest piyasa ekonomisi ile mümkün kılınabilir (Tok, 2014: 153). Zira ekonomik olarak özgür olamayan birey, siyasal ve zihinsel olarak da özgür olamaz (Baltacı, 2004: 370). Böylelikle yeni sağın negatif özgürlük anlayışının merkezinde iktisadi özgürlük olmakla birlikte (Tok, 2014: 153), bireysel özgürlüğü güvence altına almak için devlet; kendi yükümlülüklerini serbest piyasaya bırakarak, kendi yasal düzenlemeleri ile mülkiyet hakkını teminat altına almak ve yapılan sözleşmelere uyulmasını sağlamak gibi yasal hakları çerçevesinde özgürlüğün korunmasına kendi yardımlarını gösterebilir (Baltacı, 2004: 369).

AK Parti yeni sağın hukukla sınırlandırılmış küçük devlet ve teşebbüs özgürlüğü, iktisadi özgürlük gibi kavramlarının önemine vurgu yaparak, dini, dili ve ırkı ne olursa olsun hiç bir ayırım yapmadan tüm insanların doğuştan sahip olduğu insan haklarının tanınması gerektiğine inanır (Akdoğan, 2003: 116). Aslında bu anlayış sadece bireyin değil, bireyin bulunduğu toplumun da devletin müdahaleci tavrından korunması gerektiğini savunur. Bu korumanın da yine devletin hukukun sınırları içine çekilerek mümkün kılınacağı kanaatindedir (Akdoğan, 2003: 11).

Devletin toplumla ilişkilerinde demokratikleşmeye, devletten bağımsız bir sivil toplumun varlığına büyük önem veren AK Parti, toplumdaki farklılıkları ve çeşitlikleri hayatın doğal kanunu olarak görmekte, bu zenginliğin siyasal alanda da yer alması ve temsil edilmesini savunmaktadır (Tok, 2014: 154). Bunun sağlanmasının koşulu ise çoğulcu ve katılımcı bir demokrasi anlayışının hayata geçirilmesi olmaktadır. Toplumdaki farklı inançlara ve kesimlere bağlı kişilerin siyasete katılması ile çoğulcu bir demokrasinin yaratacağı tolerans ve hoşgörü ortamında siyasetin farklılıkların uzlaşma alanına çevrileceğini savunmaktadır (Akdoğan, 2003: 10). AK Parti demokrasiyi siyasal sistemin meşruiyetinin kaynağı görmüş, yukarıdan devlet aşağıdan toplum tarafından yapılacak dayatmaları önleyecek, gücün tekelleşmesine engel olup, halkla paylaşmayı sağlama aracı olarak

görmüş; farklılıkları toplumun zenginliği saymış ve bunu siyasal hayata renk katacak bir sistem olarak benimsemiştir (Tok, 2014: 155).

Yukarıda da ifade ettiğimizden anlaşılacağı üzere; AK Parti'nin katılımcı demokrasi ile ilgili tutumu ve görüşlerinde yeni sağdan ciddi bir kayma yaşanmıştır. Yeni sağcı düşünürler siyasi katılım alanının daraltılması, böylece siyasal sistemin toplumdan giderek ayrılması gerektiğini savunmatadırlar (Baltacı, 2004: 369). Yeni Sağ ile ilgili bölümde de anlattığımız üzere, yeni sağcı kesimin üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de devletin ekonomik, sosyal ve siyasal alandaki politikalarının denetiminin halkın elinden çıkarılması ve uzmanların sorumluluğuna bırakılması gerekliliğidir. AK Parti bu alanlarda alınan kararların uzmanların kontrolüne bırakılmasını kabul etmekle birlikte, halkın siyasete katılım alanının daraltılmasını kabul etmemekte, aksine siyasi katılımın derinleştirilmesini savunmaktadır (Tok, 2014: 156). AK Parti'ye göre, demokrasi halkın iradesini ortaya koymakta en önemli yöntem olup, siyasal otoritenin meşruiyet kaynağını, halkın kendi iradesi ile seçtiği iktidara dayandırır. Buna en iyi örnek ise, hükümet 27 Nisan 2007 e-muhtırası nedeniyle askerle açık çatışmaya girmiş, aynı yılın Temmuz ayında yapılan genel seçimlerinde %46.7, yine aynı yılın Ekim ayında yapılan referendumda %68.95 oy alması sonucu askere karşı elini güçlendirmiş, askeri vesayete karşı halkın güvencesi altına girmiştir (Savaş, 2014: 215). Yukarıda gösterdiğimiz örnekle aslında AK Parti'nin katılımcı demokrasiyi niye desteklediğini görmüş oluyoruz. Tarihden ders çıkararak ileriye dönük bir politika yürütmüştür. Yeni sağcı görüş; halkın siyasal yönetime, yöneticilerin seçimine ve onların denetlenmesine katılım amaçlı bir özgürlüğü, genel özgürlüğün bir parçası olarak görmez (Baltacı, 2004: 370). AK Parti'nin demokratik siyaset konusunda anlayışı yeni sağ çizgisinden sapma olarak algılanabilirse de, aslında bu yeni sağdan sapmadan daha ziyade yeni sağ Türkiye'nin zorlu siyasi yapısına bir uyarılama, bir uygunlaştırılma girişimi olarak da görülebilir (Tok, 2014: 157). Kısaca konuyu özetlersek, AK Parti aslında 90'lardan beri yapılmaya çalışılan ama bir türlü uygulanamayan demokrasiyi, halkın talepleri doğrultusunda uygulamaya koymuş ve bu politikaları yeni dünya düzeninin talebi olan, küresel sermayeci, yani yeni sağ politikaları ile birlikte yürütmeye çalışmıştır.

4.3 AK Parti Döneminde Uygulanan Politikalar

Yeni sağ ideolojisini benimseyerek kendi politikalarında uygulamaya koyan AK Parti hükümeti, ekonomi politikaları üzerinden yeni sağı sürdürürken, bir taraftan da

eğitim, sağlık sektörlerinde ister yeni sağ olsun, isterse de refahı tabana yaymaya yönelik olsun bir çok reform yapmıştır. Lakin bütün politikalarında küresel sermayeye yer açmaya çalışmış, devletin üzerindeki yükü özel sektörün serbest mekanizmalarına bırakmaya da gayret göstermiştir. Kendinden önceki dönemde yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlık sonrası hükümeti devralan AK Parti, küresel ekonomiye dahil olmayı sürdürmüş, dış sermayenin dostu imajını kurmuş ve korumuş, aynı zaman da kendisinden önce dışlanmış kesimlerin koruyucusu rolünü oynamıştır (Yılmaz, 2014: 245). Türkiye`nin uzun süredir devam etmekte olan “Kürt sorunu”na yine yeni sağcı bir yaklaşımla, yani millet ayrımcılığı yapmadan yaklaşmıştır. AK Parti`nin iktidara geldiği 2002 seçimlerinden günümüzdeki olan politikalarını inceleyerek uygulanan politikaların yeni sağa ne kadar bağlı olduğunu, yani ideoloji ile uygulamalar arasındaki o ince çizgiyi görmek imkanımız olacaktır.

4.3.1 Türkiye`de Yeni Sağ Çizgisinde Ekonomik Yeniden Yapılanma: AK Parti`nin Ekonomi Politikaları

AK Parti`nin programında ekonomiye yönelik izlenecek politikalar şöyle anlatılmaktadır (akparti.org, Parti Programı, 3.1, 2015): “Partimizin ekonomik misyonu insanlarımızın refah ve mutluluğunun artırılmasıdır. Partimiz, ... bu potansiyelini harekete geçirmek için “Sürekli ve Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme Stratejisi” uygulayacaktır. Bu stratejinin uygulanmasıyla fakirlik ve işsizlik azalacak, gelir dağılımında adalet sağlanacaktır. Böylece ölkemiz, zamanla gelişmiş ölkeler düzeyine ulaşacak, vatandaşlarımızın yaşam kalitesi yükselecek ve uluslararası camiada saygınlığı artacaktır”. AK Parti kendi programında neo-liberal politikalara görece pek yer vermemiş, programını hazırlarken halkın itirazı olan konulara vurgu yaparak, adaletli gelir dağılımı, işsizlik gibi konulara değinmiştir. AK Parti hükümeti keyfi özelleştirmeler sonucu işsiz kalan kitleye umut olacağını beyan etmekteydi. 2001 Krizi ardından hükümete gelmesine rağmen AK Parti, bu dönemde kendi büyüme politikası olan “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nı uygulamaya koyarak, büyümeye dayalı bir ekonomik istikrar programı izledi (Yılmaz, 2014: 245). Aslında parti programında daha çok refah istikrarı gözetilse de, hükümet uygulamaya koyduğu politikaları ile küresel yapılarla uyum sağlarken, bir taraftan da ölkede içindeki grupları kendi tarafına çekerek onların da onayını almıştır ki, bu da sisteme dahil olmayan toplum unsurlarını neo-liberal akıl etrafından hareket etmeye yönlendirerek, onları da

sistemin içine dahil etmiş, sonuç olarak rızaya dayalı bir hegemonik güç etrafında uygulamalarını hayata geçirmiştir (Yılmaz, 2014: 245).

Parti Programında görünürde olan refah gözetici ekonomik görüş, programın devamına bakıldığında yerini neo-liberal unsurlara bırakmaktadır. Örneğin, devletin ilke olarak her türlü ekonomik yapının dışında tutularak, devlete ekonomide hukuk sınırları içinde düzenleyici ve denetleyici roller atfedildiği görülmektedir (Özdemir, 2013: 31). Parti programının ekonomi bölümünün alt kısımlarında ülke ekonomisinin gelişmesinde yabancı sermayenin gerekliliği ifade edilmiş, “AB, IMF ve diğer uluslararası kuruluşlarla olan ilişkilerimizin, ekonominin ihtiyaçları ve ulusal çıkarlarımız çerçevesinde sürdürülmesi” gerektiğine özel vurgu yapılmıştır. Partinin önündeki ekonomik hedeflerinin en önemlisi olarak, iktisadi teşebbüs özgürlüğünü gerçekleştirerek, bürokratinin önünü tıkadığı özel girişimin karşısındaki siyasi engelleri kaldırarak, dış ticaretin genişledilmesi ve ihracatın artırılmasını sağlamak amaçlı ciddi vergi reformları gerçekleştirmek gibi hedefler sıralanmıştır (AKP.org, P/p: 3.1). AK Parti Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinin iktisadi kalkınması için “Bölgesel dengesizlikleri azaltacak düzenlemeleri yapacak, tüm bölgelerimizin ekonomik potansiyelinin etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını temin edecektir” deniyordu (AKP.org, P/p: 3.1). AKP'nin ekonomi politikalarının daha iyi anlaşılabilmesi için bu politikaları özetle 3 kısımda inceleyeceğiz; 2002-2007/ 2007-2011/ ve 2011 sonrası.

4.3.1.1 2002-2007 Dönemi Ekonomi Politikaları

2002-2007 yılları arasını kapsayan dönem AKP'nin ekonomi uygulamalarında başarılarının doruğa ulaştığı bir dönem olmuş (Özdemir, 2013: 31), ekonomik istikrar tesis edilmiş, istikrarlı ekonomik büyüme sağlanmıştır (Yılmaz, 2014: 246). AK Parti'nin hükümete geldiği dönem Türkiye ekonomisi çökmüş, IMF'nin desteği ile ayakta durmak çabasında idi. AKP'nin iktidarı devraldığı 2002 yılının sonunda ülkede enflasyon oranı, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) hesaplamaları ile %29.7, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri IMF'nin verdiği 10 milyar dolar sayesinde 27.1 milyar dolara ulaşmış, altın ile birlikte toplam rezervleri ise 28.4 milyar dolara gelmiş, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 230 milyar dolar, kişi başına düşen GSYİH 3.492 dolar olarak belirlenmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere AK Parti hükümeti öncesi ekonomik tablo oldukça kötü görünümde idi (Beriş, 2011: 115-116).

Hükümeti devralan AK Parti'nin, iktidara geldiği dönemde, IMF destekli istikrar programları devam etmekteydi. AKP Hükümeti de mevcut programdan sapmayarak seçimlerden kısa bir süre sonra 2003'ün Ocak ayında kamuoyuna "Acil Eylem Planı" sunarak ekonomik hedeflerini beyan etti (Dikkaya ve Özyakışır, 2009: 164). Programda ihracatta, üretimde ve istihdamda artışın yaşanması, özelleştirme ve kamu yönetimi reformu gibi hedefler öngörülmüştü. Bu programın uygulanabilmesi için, yapılan yasal düzenlemelerle ekonomik istikrarın tesis edilmesine büyük katkıda bulunulmuştur (Özdemir, 2013: 32). Bu amaca uygun olarak Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü (TEKEL), enerji sektörü gibi alanların özelleştirilmesine hız verilmiş, bankacılık sektöründeki yaşanan sorunların ortadan kaldırılmasına ağırlık verilmiştir (Demircan ve Ener, 2009: 99). Bu bağlamda AK Parti yeni sağ çizgisini uygulamada ağırlık olarak ortaya koymuş, devletin ağır maliye yükünü hafifletme yoluna gitmiştir.

Hükümeti döneminde hız verilen özelleştirme faaliyetleri iktidarının ilk 5 yılında kendi semeresini vermiştir. Daha önce yapılan keyfi özelleştirmeler devletin yükünü azaltmak yerine ülkede büyük işsizliğe neden olmuş, bundan başka ucuza özelleştirilen kamu kurumlarından ciddi mali kazanç elde edilememiştir (Boratav, 2011: 172). 2002 Yılına kadar yapılan özelleştirme uygulamaları sonucu toplam kazanç 8 milyar dolarken, AKP iktidarının ilk 5 yılında, yani 2007 yılına kadar bu gelirin rakamı 21.3 milyar doları bulmuştur (AKP'nin Ekonomi Politikası, 2007: 2). AK Parti bankacılık sektöründeki düzenlemeler de kısa sürede etkisini göstermiş, kriz döneminin hemen ardından, yani 2004 yılından sonra finansal sektöre ve onun en büyük bölümünü teşkil eden bankacılık sektörüne yabancı sermaye akışı hızlanmıştır. Bankacılık sektörü 2001 yılında ülkenin finansal sisteminin %90'nını teşkil etmekteydi (Evcı, 2014: 289). Kamu bankalarına yönelik yeniden yapılandırılma girişimleri çerçevesinde, kamu bankalarının küçültülmesi ve özelleştirilmesi çalışmaları yapılmıştır (Özdemir, 2013: 32). Bankacılık sektöründe yapılan reformlar bununla sınırlı kalmamış, yabancı bankaların ve dış sermayenin Türk finans sektörüne - 19 Eylül 2005'te çıkarılan 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu ile 8 Mart 2006'da çıkarılan 5472 Sayılı Bankacılık Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la - girebilme fırsatı yaratılmıştır (Öztürk ve Özyakışır, 2009: 340). Evcı'ye (2014: 291) göre, 2001 yılı ile birlikte bankaların şubelerini kapatmaları sonucu büyük işsizlik yaşansa da, yapılan reformlar sonucu 2001'den sonra Türkiye'de banka sayısı azalmasına rağmen, şubelerin sayısı artmış, 2012 yılında 10.234 adet olarak tespit

edilmiş, bu şubelerde 186.098 personel çalışmaktaydı. Bankaların azalma nedeni ise yukarıda belirttiğimiz gibi, ekonomik gücü zayıf bankaların bir çoğunun birleştirilerek satılmasıdır. Bununla da AK Parti hükümetinin küçülmek yolunda attığı en büyük bir kaç adımdan biri olan bankacılık politikaları başarıyla hayata geçirilmiş, yeni sağın talepleri doğrultusunda serbest piyasa koşulu oluşturulmuştur. AK Parti bu politikalarını çıkarılan yasalarla da pekiştirmiştir.

Türkiye bu dönemde neo-liberal ekonomik yapılanmasını güçlendirmeyi hedeflerken, özellikle bu sayede 2008 krizine kadar ciddi bir büyüme yakalamış, krizin ardından düşen büyüme hızı 2010 yılından sonra yine sürekli büyüme sağlamıştır (Yılmaz, 2014: 249). Bu büyüme kendinden önceki dönemlere nazaran farklı özelliklere sahip olmuştur. Bunlardan ilki küresel finansal sisteme entegrasyonun artması, buna mükabil ülkedeki sıcak para stokunun yükselmesi, Türkiye tarafından verilen aşırı yüksek faizin sonucu olarak, spekülasyon dayalı yabancı fonları kendine çekmesinden dolayı gelir artışıdır. 2002 Yılına gelindiğinde 8.9 milyar dolar olarak belirlenen sıcak para stoku, 2003 yılında 15.9 milyar, 2004 yılında 30 milyar, 2005 yılında 58 milyar ve 2006 yılında ise 65.4 milyar dolara erişmiş olup, yoğun sıcak para girişinden dolayı TL değer kazanmış, buna karşın döviz ucuzlamıştır (Özdemir, 2013: 32). Yani yüksek faiz oranına dayalı kısa vadeli sermayeyi Türkiye'ye çekerken (Yılmaz, 2014: 249), bu dövizin artmasına ve döviz kurunun düşmesine yol açmış, netice olarak 2002 yılında 1.5 civarında seyreden doların kuru, 2004 yılına gelindiğinde 1.42 lirayken, 2005 yılında 1.34 liraya düşmüş, 2006'da ise 1.35 Yeni Türk Lirası (YTL) düzeyine inmiştir (AKP'nin Ekonomi Politikası, 2007: 1). Yeldan'a (2009: 133) göre, bu dönemin en ayırt edici özelliklerinden biri de işsizlik azaltmayan ve istihdam yaratmayan büyüme göstermesidir. Yani, ithalatın arttırılması ile tüketimin mal bolluğunun sağlanması yoluyla enflasyon ve fiyatların genel seviyesindeki düşüşler ile finansal piyasalar yoluyla yapılan tüketim sayesinde fayda elde etmek öncelik olmuş, böylece istihdam yaratmak ve işsizliği ortadan kaldırmak gibi ağır bir yükün altına girilmemiştir (Yılmaz, 2014: 249-250).

Türkiye, GSMH'sin de büyük artış göze çarpmaktadır. 2001 Krizi ile, 2002 yılına gelindiğinde % - 9.5 oranında ekonomide bir küçülme yaşanırken, AK Parti'nin hükümeti devralmasının ardından % 5.9 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Hükümetinin ikinci yılına girildiğinde AK Parti'nin ekonomik karnesi, 2004 yılında Türkiye ekonomisinin % 9.9'luk rekor düzeyinde büyümesiyle Cumhuriyet tarihinin

büyüme açısından en başarılı dönemini yaşamıştır. Daha sonraki dönemlerde büyüme süreci azalsa bile, devam etmiştir. Büyüme 2005 Yılında %7.6 oranında, 2006 yılında %6 oranında devam ederken, 2007`li yıllara gelindiğinde %4.5`e gerilemiştir. Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan sorunların da bunda etkili olduğu söylenebilir (Özsağır, 2011: 76-77).

80`li yılların ve 90`lı yılların ekonomik belası olarak görülen ve kronik hal alan enflasyon, AK Parti hükümeti döneminde dünya ekonomik sistemine entegrasyonun genişlemesi sayesinde genel seyre uygun olarak gerileme yaşamıştır. 90`ların fantastik rakamlarını gören enflasyon, bu dönem de % 10`lara inmiştir. Zira 2001 krizinde enflasyon % 68.5`e ulaşırken, AK Parti`nin görevi devraldığı 2002 yılının sonuna da Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) enflasyonu % 29.7`ye kadar düşürülmüş (Özdemir, 2013: 33), 2003 yılında % 18.4`e çekilmiştir. Uzun süre sonra % 9.4`lük oranla 2004 yılında enflasyon ilk defa tek haneli rakamları görmüştür. 2005 yılında %7.7 seviyesinde olan TÜFE enflasyonu, 2006 yılında %9.7`ye yükselse bile, 2007 yılında %8.4`e kadar gerileme yaşamıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 39). Sıkı para politikaları ve maliye politikaları enflasyonun bu şekilde düşmesine neden olmuş, bunun yanı sıra kamu açıklarının minimuma indirgenmesi, merkez bankası tarafından paranın yönetilmesi ve yukarıda da belirttiğimiz gibi ithalatın arttırılmasından doğan mal bolluğu enflasyonun düşmesine neden olan etkenlerdir. Yılmaz (2014: 253) AK Parti`nin bu politikalarını, Hibbs`in ifadeleri ile, şöyle açıklıyor; “tipik bir yeni sağ çizgili parti gibi davranarak, enflasyona yönelik bir öncelik tanırken, işsizliği ikinci plana atan bir ekonomik politika izlemiştir”. Yani aslında neo-liberal politikaların talepleri doğrultusunda enflasyonu düşük tutma yoluyla bir fayda politikası izlenmiş, bununla da geniş kesimlerin mal bolluğundan doğan bir ucuzlaşma ile ekonomik rahatlamasına çalışılmıştır. Netice olarak, AK Parti`nin 2002-2007 yılları arası iktidarı döneminde Türkiye ekonomisinde enflasyonun düşürülmesi, ekonomik büyümeye büyük katkı sağlamış, teşebbüs özgürlüğü konusunda ilerleme kaydedilmiş, bunun yanı sıra emek piyasaları dünyanın yeni ekonomik akımına uyumlaştırılma çabası içine girmiştir (Yılmaz, 2014: 254).

AK Parti döneminde faiz ödemelerinin GSYİH`ye oranında ciddi iyileşmeler yaşanmıştır. Faiz ödemeleri; “Hazine, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, döviz pozisyonu tutan bankalar ve yurtdışından kredi alan diğer kuruluşlara ait borçların faiz ödemelerini kapsar. Bütçede eksi kalemdir” (muhasebeturk, a.g.i.s., 2015). 2001 yılı göstergelerine göre % 23 olan oran 2006 yılına gelindiğinde %7.5`e kadar düşmüştür.

K. Çakman ve U. Çakmak`a (2007: 17) göre, söz konusu olan oran 1993-1997 yılları arasında ortalama %7.7 iken, gelinen sonuca baktığımızda kaydedilen bu gelişmenin hala yetersiz olduğu görülmektedir. Özdemir`e (2013: 33) göre ise oranların yüksek düzeyde devam etmesinde ortalama vadesi 1.5 yılın altında kalan borç stokunun etkisi büyük olmuştur. AK Parti döneminde ülkenin brüt dış borç stoku artış göstermiştir. 2004 Yılında toplam borç stoku 161 milyar doları gösterirken, 2005 yılında 169.9 milyar dolar, 2006 yılında 207.7 milyar dolar, 2007`de ise 249.5 milyar dolara yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2009: 96).

AK Parti Hükümeti 2005 yılına kadar enflasyonu düşürmeye yönelik ekonomik programını aksatmadan sürdürmüş, bunun sonucu olarak enflasyon oranlarındaki olumlu gelişmelerin etkisiyle de para reformu yapabilmıştır. Bu reform sonucu Türk Lirası`ndan 6 sıfır atılmış ve 2005`in Ocak ayından itibaren Yeni Türk Lirası (YTL) dönemi başlamıştır. Reform ile birlikte piyasa da Türk parasına olan güven artmış, ekonomide az da olsa dolarizasyon olgusu kırılmalar yaşamıştır (Özdemir, 2013: 34). Hükümetin, 2006 yılının başlarında harcamalarda ciddi sapmalara yol açan, özellikle Doğrudan Gelir Desteği, Yeşil Kart, Şartlı Nakit Transferi gibi destek amaçlı girişimlerinin denetimsiz ve amacına uygun olmayan alanlarda kullanılması, Hükümetin oy arttırma çabası olarak yorumlanmış ve ağır eleştirilere maruz kalmasına neden olmuştur (Dikkaya ve Özyakışır, 2009: 165). Hükümete geldiği günden beri uygulamada yeni sağ çizgisini her defasında ortaya koyan AK Parti, sonraki dönemde yürüttüğü bu politika ile halkın beklentilerini karşılamayı amaçlamış, lakin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden dolayı yaşanan gelişmeler sonucu alınan erken seçim kararı ile yaptığı bu girişim son bulmuştur (Özdemir, 2013: 34).

4.3.1.2 2007-2011 Dönemi Ekonomi Politikaları

2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra, AKP iktidarını bekleyen iki büyük sıkıntı vardı. Bunlardan birincisi Partiye karşı 2008 yılında açılan kapatma davası olmuştur. Nitekim, bu dava sonucu Parti kapatılamasa bile, Partiye sağlanan Hazine gelirinin ½`nin kesilmesiyle sona ermiştir (Sevinç, 2008: 251). İkincisi ise, ABD`de başlayan ve daha sonra küresel ekonomik kriz haline gelen 2008 ekonomik krizidir. 2008 krizinin ana nedeni, Amerika`da ipotekli konut kredilerinin (Mortgage) Eylül ayına gelindiğinde borçlu kişilerce geri ödenememesinden doğan finansal krizdir. Bu kriz kısa sürede bütün dünyaya kendi etkisini hissettirmiştir. Böylece AK Parti`nin iktidara geldiği ilk yıllardan itibaren üst üste büyüyen ülke ekonomisi, 2008

yılıının son aylarına girdiğinde küçülerek - % 1.1'lik büyüme oranıyla yılı tamamlamıştır (Özsağır, 2011: 104). Eylül 2008'den önce, yabancı sermayenin yüksek faiz oranlarından yararlanmak amacıyla yatırımlarını yönlendirdiği ülkelerden biri Türkiye olmuş, bu ise ülkeye yoğun döviz girişine neden olmuştur. Yoğun döviz girişi TL'nin aşırı değerlenmesine neden olmuş, bu da ithal mallara olan talebi artırmış, sonuç olarak ihracatın düşüşüne sebebiyet vermiştir. İthalat ve ihracatta yaşanan dengesizlik yüzünden, ülkenin cari açığı artarken, ödemeler bilançosundaki sorunlar ise devam etmiştir (Demircan ve Ener, 2009: 105). Yaşanan kriz Türkiye ekonomisi üzerinde kendi etkilerini göstermiş, bu etkiler 2009 yılında yoğun olarak hissedilmeye başlanmıştır (Özdemir, 2013: 34).

Hükümet 2009 yılı Mart ayından itibaren krize karşı gerekli adımları atmaya başlamıştır. Atılan bir dizi adımlar şunlardan ibaret olmuştur: Merkez Bankası, piyasadaki döviz ve TL likiditesini artırmak amacıyla girişimlerde bulunmuş, bankaların kar dağıtımına sınırlamalar getirilerek bankacılık sektörünün özkaynak yapısını daha da güçlendirmek amaçlanmış ve bankaların kar dağıtabilmesi yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)'nun onayına bağlanmıştır. Yerli girişimcilerin hisse senedi kazançlarına uygulanan %10'luk stopaj ortadan kaldırılmış, kablolu, kablosuz ve mobil internet servis sağlayıcılarından alınan Özel İletişim Vergisi (ÖİV) düşürülerek %15'ten %5'e çekilmiştir. İşverenlere yardım ve teşvik amaçlı yaşlılık, malullük ve ölüm sigortaları gibi primlerinden, işverene ait 5 puanlık kısmına isabet eden tutarının Hazine'den karşılanması kararlaştırılmıştır (Özdemir, 2013: 35). Ayrıca krize yönelik açıklanan istihdam paketine göre, 2010 yılı Temmuz ayına kadar işe alınacak tüm kadın ve 18-29 yaş arasındaki erkek fertler için ödenen sigorta primleri masraflarının, İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanması kararlaştırılmıştır. İşverenler asgari ücret üzerinden hesaplanan sigorta priminin, yapılan teşvik sistemi ile ona ait hissesinin birinci yılda % 100'ünü, ikinci yılda % 80'ini, üçüncü yılda % 60'ını, dördüncü yılda % 40'ını ve beşinci yılda ise % 20'sini ödemeyecek ve bu masraflar işverenin adına İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanacaktır (Takvim, 25 Mayıs 2010).

Alınan önlemlere rağmen 2009 yılında Türkiye ekonomisi - % 4.7 oranında küçülme yaşamıştır. Aynı yıl enflasyon %6.5 olarak kayda geçmiş, 2008 yılında 132 milyar dolara yükselen ihracat, kriz sonrası %12.2 düzeyinde gerileme yaşayarak, 102.1 milyar dolara inmiştir. Kriz sebebiyle 2009 yılında işsizlik oranında da bir artış yaşanmış ve işsizlik %14'e çıkmıştır (Özdemir, 2013: 33). Kriz dolayısıyla brüt dış

borç stoku 2008 yılının son çeyreğine kadar 280.4 milyar dolar iken, 2009 yılında 268.8 milyar dolara düşmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 58-96). Lakin 2010 yılına gelindiğinde ekonominin seyri tekrar normale dönmeye başlamıştır. Şöyleki 2010 yılında GSMH'de % 9'a kadar bir büyüme yaşanmış, 2009 yılında % 14'e yükselen işsizlik oranı, % 11.9'a düşmüştür. 2009 yılında % 6.5 olarak kayda geçen enflasyon, 2010 yılında % 6.4'e inmiştir. 2010 yılında brüt dış stokunda yine azalma kaydedilmiş ve 267.3 milyar dolara düşmüştür (Kalkınma Bakanlığı, 2012: 9-96).

4.3.1.3 2011 Sonrası Dönemin Ekonomi Politikaları

12 Haziran 2011 tarihinde genel seçimler yapılmış ve yine AK Parti'nin mutlak iktidarı ile sona ermiştir. Seçimden sonra 61. Hükümet kurulmuş ve ekonomi alanında yeni gelişmeler kaydedilmiştir. 2008 krizi bu yıllarda da Avrupa ve Amerika ekonomilerinde kendini göstermeye devam etmesine rağmen, Türkiye ekonomik açıdan istikrarlı bir yıl geçirmiştir. 2011 yılında GSMH'de % 8.5'lik bir büyüme kaydedilmiştir. Kaydedilen büyüme oranına göre, Türkiye Çin'den sonra dünyanın 2. en hızlı büyüyen ekonomisi olmuştur (Özdemir, 2013: 36). Bu dönem de AK Parti uygulamalarında belli bir kayma göze çarpmış, işsizlik gibi sorunların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Gerek devletin teşvik amaçlı yaptığı uygulamalardan sonra yerli sermayenin canlanması, gerekse yabancı sermaye akımının sayesinde işsizlik oranı %9.8'e düşmüştür. İşsizlik sorununun ortadan kalkması aslında bir nevi krizin zayıflamasına büyük yardım edebilirdi. Bu dönemde AK Parti'nin en büyük destekçisi Anadolu'da yükselişe geçen yeni yerel sermayenin ihracata yönelmesi ve bu sermayenin işsizliğin azalmasına katkısı olmuştur. Bu adımlar sayesinde Türkiye küresel ekonomi sistemi ile yeni bağlar kurarken, bir yandan da yeni iş olanakları yaratmaktaydı (Yılmaz, 2014: 246). Lakin bu iyi gelişmelere rağmen enflasyon da artış yaşanmış ve %10.5'e çıkmıştır. 2011 yılında 28 yılın en iyi bütçe rakamları kayda alınmış, yılın ilk 11 ayında 439 milyon TL bütçe fazlası gerçekleşmiştir. Krizin ardından Cumhuriyet tarihinin yine en iyi ihracat rakamlarına ulaşılmış, ihracat sayesinde bütçeye 134 milyar dolar para kazandırılmıştır. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı da %56'ya düşmüştür (2011'de Ekonomide Yaşananlar, 2011; Kalkınma Bakanlığı, 2012: 9-39; Türkiye İstatistik Kurumu, 2012b; TÜİK, 2012c; Türkiye Dünyanın En Hızlı İkincisi, 2012).

2012 yılına gelindiğinde, yıl boyunca ekonomide yumuşak iniş gerçekleşmiş, işsizlikte düşme eğilimi durmuş ve büyümenin düşmesine rağmen önceki yılda

istihdamda meydana gelen yüksek artış sebebiyle işsizlik ortalama % 9.2 seviyesinde yatay bir seyir izlemiştir. 2013 yılı ilk üç çeyreğinde 2012 yılı ile kıyaslandığında daha yüksek bir büyüme sağlanmış, lakin işsizlik oranları 2012 yılı son çeyreğinden itibaren yükselmiş ve 2013 yılı ikinci çeyreğinde işsizlikte yavaş olsa bile, giderek kendini gösteren bir artış eğilimi ortaya çıkmıştır. Kriz sonrası Avrupa da talep oluşmaması üzerine Türkiye, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde kendine yeni pazar açmaya yönelmiştir. Kriz öncesi AB ülkeleri ile ihracat oranı % 56 iken, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile bu oran % 18 olmuştur. Küresel kriz sonrası bu oranlarda ciddi değişimler yaşanmış, 2012-2013 yıllarında bu oran AB ülkeleri ile % 39'a gerilerken, buna karşın Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile % 34'e kadar yükselmiştir. İhracatta öne çıkan en ilginç eğilim ise, 2012 yılının ikinci yarısında ara malları ihracı artış hızı düşmüş, yatırım malları artış hızı aksi yönde artmıştır. İthalatta ise krizin ardından ekonominin toparlanması ile birlikte yeniden canlanma kaydedilirken, 2013 yılının ilk yarısından itibaren ithalatın artışının tüketim ve ara malların alt kaleminden geldiği gözlemlenmektedir (Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği, 2014: 18-22).

Kısaca özetlersek AK Parti döneminde, özelleştirme konusunda yeni sağ kavramına bağlı olarak, özelleştirmelere ağırlık verildiği, özel sektöre ciddi teşviklerin yapıldığı, ekonomik altyapının temin edildiği, hatta Özal döneminde bile istenen seviyede yapılamayan, özel sektörün önündeki siyasi ve bürokratik engellerin kaldırıldığı görülmektedir. 1985-2002 yılları arasında yapılan özelleştirmelere bakıldığında toplam değeri 8 milyar dolar olan özelleştirmelerin, AK Parti döneminde 2003-2010 seneleri arasında 33 milyar doları geçtiği görülmektedir. 2001 Krizi ardından hükümete gelen AKP Hükümeti'nin ilk dönemdeki ekonomik girişimlerinin parlak olduğunu söyleyebiliriz. Enflasyon tek hanelere çekilebilmiş, GSMH'de % 4.9'luk bir artış kaydedilmiş, yapılan düzenlemeler ve çıkarılan kanunlarla yabancı sermayenin ülkeye girişi kolaylaştırılmıştır (Özdemir, 2013: 37). 2002 Yılında 36 milyar dolar olan ihracat, 2008 yılına gelindiğinde 132 milyar doları geçmiştir ki, bu da ülkeye yabancı sermayenin yaptığı yatırımların arttığını, yerel sermayenin de bu rekabete dayanıklı hale getirilmesi sayesinde ihracatın canlandırıldığını göstermektedir. Ancak işsizlik konusunda, yine yeni sağcı bir tavır sergilenmiş, enflasyonu düşük tutmakla, fiyat istikrarına odaklı bir istihdam politikası izlenmiş, bu yüzden de işsizlik oranlarında kayda değer bir ilerleyiş olmamıştır. Hükümetinin ikinci döneminde AK Parti'ye açılan kapatma davası ve küresel ekonomik kriz

yüzünden Türkiye ekonomisi de gerileme yaşamış ve ekonomik göstergeler geriye gitmiştir. Nitekim, 2008-2009 ekonomi alanında sıkıntılı yıllar olmuş, bu ise halkın refahının düşmesine neden olmuştur. 2010 yılının ilk çeyreğinden itibaren ekonomide yeniden canlanma yaşanmıştır. Özdemir'e (2013: 37) göre, 2010 yılından sonra Türkiye ekonomisi yeniden istikrara kavuşmuştur. Lakin yukarıda da çeşitli kaynaklardan elde ettiğimiz verilere bakıldığında bu istikrarın aslında sadece kriz dönemine nazaran bir istikrar olduğunu görmekteyiz. Zira Türkiye'nin dış borcunda sürekli bir artış yaşanmış, 2002-2004 yılında 170 milyar dolar olan brüt dış borcu, 2011 yılında 309 milyar dolara, 2013 yılında ise 580 milyar dolara kadar yükselmiştir ki, ihracatta da düşüş kaydedilmiş, ithalatın artması sonucu ithalat-ihracat dengesi bozulmuştur. Bu verilere dayanarak, krizden hemen sonra düzelen ekonominin inişli çıkışlı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, 2001 krizi sonrası çökmüş bir ekonomi AK Parti iktidarı ile birlikte büyüme kaydetmiş, 13 senelik bir istikrar sergilemiştir. Bununla da AK Parti'nin Programında yer verdiği ekonomi anlayışına büyük ölçüde sadık kaldığı görülmektedir. Parti Programında yer verilen işsizlik ve istihdam gibi vaatler tam yerine getirilmese bile, uygulamada yeni sağcı bir tavır takınarak, ülkeyi yabancı sermayeye dayalı bir ekonomi ile yerel sermayenin rekabet meydanına bırakmış, serbest piyasa kavramının uygulanmasına özen göstermiştir.

4.3.2 AK Parti İktidarı Döneminde Türkiye`de İç Politikalar

Önceki dönemlerde ekonomik alandaki başarısızlıklar 2000'li yıllarda iç politikaları ciddi şekilde etkilemiştir. AK Parti iktidara geldiği dönemde sadece ekonomiyi iyileştirmek zorunda kalmamış, iç politikalarda da yeniden yapılanmaya ihtiyaç duymuştur. Bölgelerde yerel yönetimlerin zayıflığı, hantal çalışan bürokrasi gibi sorunların çözüme kavuşturulmasını amaç edinmiştir. Ancak ekonomi politikalarında olduğu gibi iç politikalarda da yeni sağ çizgisini korumaya azami dikkat göstermiş, yeni sağın talepleri doğrultusunda uygulamalar yapmıştır. Bazen yeni sağdan sapmalar olsa da genellikle yeni sağ çizgisi izlenmiştir. İç konjektürden dolayı bu dönemde Güneydoğu Anadolu bölgesinde ve orada yaşanan PKK terörü ile mücadelede atılan adımları ele alınacak, AK Parti'nin yerel yönetimler olgusu üzerine tartışmalar yapılacaktır. Nitekim, aslında yeni sağın taleplerinin başında gelen küçülen devlet kavramı sadece ekonominin serbest piyasaya bırakılmasını değil, bunun yanı sıra bölgesel özerk ekonomilerin kurulmasını da öngörmektedir. AK Parti'nin bu dönem uygulamalarda en çok yeni sağcı tavır takındığı sosyal politikalar

açısından da, yaptığı işlerin mahiyetini açıklamakla beraber, bu politikaların uygulanmasının nedenleri de ortaya konacaktır.

4.3.2.1 Kamu Yönetiminde Yerellik İlkesi ve AK Parti

1990 sonrasında değişen dünya da yeni sağ kavramında kamu yönetimi alanında kendini şekillendirmiş, devletin kamu alanında rolü üzerine yürütülen tartışma sadece devletin haklarının sınırlandırılması, yani devletin ekonomiden çekilmesi üzerine yapılmamış, bunun yanı sıra devletin kurumsal yapısı da önem kazanmıştır (Küp, 2012: 71). Devletin yerel alanlardaki kurumlara tesir etme gücünden de feragat etmesi beklenmektedir. Yani, kendi otoritesine bağlı olmayan bir yerel idareye geçmesi istenmekteydi.

Yerinden yönetim kavramı Fransa`da idari hukuku öğretisinden ortaya çıkmıştır. Topluma hizmet sunmakla mükellef devletin, bu konudaki yerel hizmetleri genel idare eliyle değil, merkezi yönetim hiyerarşisinin içinde olmayan, nispi bir özerkliği olan tüzel kişiler eliyle yürütülmesi anlayışına dayanır (arem.gov.tr). Keleş`e (2009: 21) göre, yerel yerinden yönetim kamu biliminde desentralizasyon, yani adem-i merkeziyetçi kavramının karşılığıdır.

Türk kamu yönetiminin özelliklerine baktığımızda, bu özelliklerden en başta gelen merkeziyetçiliktir ki, Eryılmaz`a (2012: 131) göre, merkeziyetçilik, Tanzimat hareketinden bu tarafa, Türk kamu yönetiminin en önemli özelliği olmuştur. Bu merkeziyetçilik her alanda olduğu gibi, yerel yönetim alanında da kendini en berberin şekilde göstermiştir. Özel`e (2014: 351) göre, bu özelliklere “işleyiş” ve “yönetime katılım” açısından bakarsak, bu konuda sıkıntıların olduğunu söyleyebiliriz. “İşleyiş” açısından baktığımızda Türk kamu yönetiminin yukarıda da belirttiğimiz gibi, ciddi bir merkeziyetçi sistemi vardır ki, bu da yerinden yönetimler üzerinde ağır bir idari kontrol olmasına neden olmaktadır. “Yönetime katılım” açısından sorunların ne olduğuna baktığımızda, yöneten ile yönetilen arasında ciddi bir iletişim bozukluğu, bir kopukluk görülmektedir. Merkezde oturanların toplumu yönetilen bir kitle gibi görmesi ve hizmetten yararlananlar olarak bakması bu kopukluğun en büyük nedenidir. Nitekim, modern toplumlarda demokrasinin talebi olarak görülen halkın yönetime katılması ve kendi katkısını sağlaması anlayışı, ne yazık ki Türkiye`de, sadece seçimlere katılmak yoluyla devletin yönetimine katılma olarak algılanmaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde artık kamu yönetimi ve onun bölgelerdeki yerel yönetiminin yeniden yapılandırılması fikirleri ve girişimleri ciddi bir eleştiri ile karşı karşıya kalmıştır (Özel, 2014: 366). Türkiye`de de yerelleşmeye geçişe olan eleştiriler şu noktalarda toplanabilir. Birincisi, Türkiyede kamuya yönelik reformlar “dış etkenler”in isteği doğrultusunda ortaya çıkmış ve bu değişimler küresel ve yeni dünya düzenine teslimiyet açısından değerlendirilmektedir. İkincisi ise, yapılan bu reform ile Türkiye`nin devlet gücünün küçültülerek zayıflatılmasının hedeflendiği, bununla da Türkiye`nin parçalanmasına hizmet edildiği iddia edilmektedir (Özel, 2014: 367). Lakin, yine Özel`e (2014: 367) göre, bu reformların iç dinamikler açısından zorunlu olmasına, gelişen dünyada yurttaşların beklentilerinin karşılanmasında yetersiz kalınması sebep olmuştur. Yani iddia edildiği gibi dış güçlerin baskısı ile bir bölünme sözkonusu değildir. Konuya iç dinamikler bağlamında bakıldığında, aslında burada belirleyici olanın on yıllardır dile getirilen kamuda hantallık olduğunu göreceğiz. Burada Özel`in demek istediği, abartılan dış dinamikler bağlayıcı kabul edilmemeli, yerel yönetim reformu demokrasiye giden yolda atılan önemli bir adım olarak görülmeli ve topluma ucuz ve sağlıklı hizmet anlayışına dayandırılmalıdır.

2000'li yılların şu ana kadar tek hükümet partisi olan AK Parti sonrası, Türkiye devlet yapısında merkeziyetçilikten kaymalar görülmekte, bu kaymalarla devletin masraflarının azaltılması, devletin işlevlerine halkın katılımının sağlanması gibi temel saikleri öne çekilmektedir. Ancak bu noktada devletin merkezi yönetimini bölgelere vermekle devletin yükünü hafifleterek yeni sağın talepleri doğrultusunda hareket edilmiş olsa bile, yerel halkın yönetime katılımını sağlamakla yeni sağcıların işin profesyonellere bırakılması lazım olduğu fikri çığnemektedir. Nitekim, yeni sağcı anlayışa göre, kamu örgütleri yeni sağ politikaları benimsemiş kişilerden seçilmeli ki, bu kişiler müdahalesiz devlet kavramına yatkın kişiler olmalı ve dar bir uzmanlar kadrosuyla desteklenmelidir. Burada da görüldüğü gibi, devletin üzerine düşeni bu işin uzmanları yapmalıdır düşüncesi, AK Parti`nin katılımcılık haktır politik felsefesi ile örtüşmemekte ve bu konuda yeni sağdan ayrılmaktadır.

AK Parti`nin Parti Programında yer alan Kamu Yönetimine ilişkin fikirler şöyle açıklanmıştır:

Anayasa ve yasalarla belirlenen, iktidarı kamu yararına kullanma hak ve yetkisine sahip en üst siyasal örgütlenme şekli, kamu yönetimidir. Çağdaş kamu yönetimi bu hak ve yetkileri kullanırken insana ve topluma hizmeti en öncelikli amaç olarak kabul etmek zorundadır. Demokratik devlet

yönetiminin sosyal adaleti ve gelişmeyi gözeterek nitelikli hizmet üretmesi, dinamik bir devlet yapısının oluşturulması, kamu yönetiminin kendini sürekli geliştirebilme yeteneğine kavuşturulması temel hedeflerimiz arasındadır. Partimiz, kamu yönetimi anlayışını, demokratikleşme, yerelleşme ve sivilleşme eksenine oturtmayı hedeflemektedir” (akp.org, p/p: 4.1).

Parti Programından da görüldüğü üzere Kamu yönetimini iktidarın en önemli örgütlenme şekli olarak gören AK Parti, bu yönetimi halkla paylaşmayı hedeflemiştir. Bu bağlamda AK Parti'nin çoğulcu demokrasi yanı yeni sağcı yanından daha ağır basmıştır.

AK Parti'nin Kamu yönetimi anlayışında merkezi yönetim anlayışına ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmektedir:

Merkezi yönetimin işlem ve eylemlerinde verimlilik, açıklık ve etkinlik ilkelerini dikkate alması harcamalarında tutumlu, çevreye saygılı bir anlayışa kavuşması için gerekli tüm düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Ülkemizde merkezi idarenin üstlenmiş olduğu birçok hizmet alanı, mahallindeki kamu kurum ve kuruluşları ile yerel yönetimlere ve mümkün olanlar da özel sektöre devredilecektir. Devletin asli fonksiyonlarını yürütmekle sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının yönetimleri ise hızlı ve verimli çalışan bir yapıya kavuşturulacaktır (akp.org, p/p: 4.2).

Parti Programında da görüldüğü gibi AK Parti, merkezi yönetimin idari yetkisi paylaşımını yaparak, kamu kurum ve kuruluşlarındaki bürokratik engellerin, hantallığın önüne geçmeyi düşünmekle beraber, hizmet kalitesinin yükseltilmesini öngörmektedir.

Parti Programında bir sonraki bölüme baktığımızda da AK Parti'nin kamu yönetimi olgusunun merkezinde yerel yönetimlerin durduğunu görmekteyiz. Parti programında, “Çağımız bir yönüyle küreselleşme çağı, diğer yönüyle yerelleşme ve yerel yönetimlerin devlet sistemleri içindeki ağırlıklarının arttığı bir çağdır” – diyerek, yerel yönetim olgusuna vurgu yapılmaktadır (akp.org, p/p: 4.1). Yukarıda yerinden yerel yönetim olgusunda yaşanan sorunlardan kısaca bahsettikten sonra, AK Parti döneminde bu konu üzerinde hangi değişimlerin yaşandığına kısaca bakacağız.

Hükümete geldiğinde AK Parti'nin sloganının “Yeni bir Türkiye” olduğu görülmektedir. “Yeni bir Türkiye” denildiğinde hangi amaçların hedeflendiği, neyin planlandığı konusunda akıllarda oluşan sorulara Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı tarafından yayımlanana “Sessiz Devrim” kitabında Başbakan Erdoğan'ın yazdığı “önsöz”de şöyle cevaplar bulunuyor; “Bütün bu köklü reformlar, sivilleşme

ve demokratikleşme hamleleri neticesinde çok daha güçlü, çok daha zengin, çok daha mamur, çok daha demokratik, çok daha özgür bir Türkiye'yi inşa ettik” (Sessiz Devrim, 2013: 11). Yani Türkiye'nin bölgesel bir güç haline gelmesi ve dünyada çok daha itibarlı bir konuma yükselebilmesi açısından reformların yapılması ve sürdürülmesi mutlak görülmekteydi.

Yerel yönetimler alanında yapılan değişiklikler, “Kamu yönetim reformu” nun bir parçası olarak ele alınmalı ve yapılan düzenlemeler ve girişimler bu bağlamda gözden geçirilmelidir (Özel, 2014: 360). Söz konusu olan “Sessiz Devrim” kitabının önsözünde Başbakan Erdoğan, kamu yönetimi reformunu yorumlayıcı bir biçimde, devletin insan için varıldığını, kendi toplumuna hizmet etmekte yükümlü olduğunu, toplumu öteleştiren, kendini vatandaşından koruyan bir devletin, millete hizmet edemeyeceğini, onların haklarını savunamayacağını ve ülkeyi büyütüp refahı sağlayamayacağını söyleyerek, devleti şöyle tanımlamıştır; “Devlet, kendini halkının karşısında konumlandıran bir varlık değil, halkıyla varolmak zorunda olan, halkına hizmetle mükellef olan bir yapıdır” (Sessiz Devrim, 2013: 9).

Kamu hizmetlerinin sunumunun, katı merkezîyetçi bir durumda olması, belediye ve il özel idarelerinin görev alanında olan konulara ilişkin karar verme sürecinin merkezin elinde bulundurulmasına ve bu hizmetlerin merkezi hükümet tarafından yerine getirilmesine neden olmaktadır. Bu ise hızlı ve kaliteli hizmete sorun teşkil ediyordu. Bu gibi sorunları göz önünde tutan AK Parti hükümeti için köklü bir yerel yönetim reformu zorunlu olmaktadır (Özel, 2014: 361). Belirtilen bu hususlar doğrultusunda planlananlar “Sessiz Devrim” (2013: 149) kitabında şöyle açıklanmaktaydı: “yerel demokrasinin güçlendirilmesi, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımının yeniden yapılması, yerel yönetimlerin idari ve mali açıdan özerk olarak yeniden tanımlanması ve yerel hizmetlerin vatandaşın en yakın yerde sunulması (hizmette yerellik ilkesi)”.

“Yeni ve Çağdaş Bir Yerel Yönetimler Mevzuatı” başlığı ile AK Parti hükümeti, aşağıda gösterilen yeni kanunlarla iktidarı döneminde gerçekleştirilmiş olan reformları kısaca anlatmaya çalışmıştır

- **“5393 sayılı Belediye Kanunu:** Belediye yönetimleri “hizmette yerellik” ilkesi doğrultusunda hizmet sunacak şekilde idari ve mali özerkliğe kavuşturularak, merkezin gücü sınırları dışına çıkarılmış ve bu bağlamda belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları yeniden tanımlanmıştır. Ayrıca belediye meclisinin kararları üzerindeki vesayet yetkisi sınırlı hale getirilmiş, belediye sınırları içindeki mahalli ve

müşterek nitelikteki tüm ihtiyaçlar belediyelerin görevi olarak yeniden düzenlenmiş, belediye hizmetlerinin sunumunda katılımcılığın sağlanması amacıyla “Kent Konseyleri” hukuki statüye kavuşturulmuş, belediyelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar ile ortak hizmet projeleri uygulamalarına ve sözleşmeli personel çalıştırmalarına imkan tanınmıştır” (Sessiz Devrim, 2013: 151).

5393 sayılı Belediye Kanununda belirtilen bu hususların sadece il ve ilçe belediyeleri için değil, aynı zamanda Büyükşehir Belediyeleri için de geçerli olduğunu belirtmek gerekir (Özel, 2014: 362).

- **“5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu:** Kanun ile, İl Özel İdarelerinin görev, yetki ve sorumlulukları, teşkilat yapıları ve organları yeniden tanımlanmış ve İl Özel İdareleri “hizmette yerellik” ilkesi çerçevesinde hizmet sunacak şekilde idari ve mali özerkliğe kavuşturulmuştur. İl Genel Meclisi, İl Özel İdaresinin karar organı olarak düzenlenmiş; il genel meclisi başkanının meclis üyeleri arasından seçilmesi hükme bağlanmış; il genel meclisi kararları üzerindeki vesayet yetkisi sınırlandırılmış, il özel idaresi teşkilatı genel sekreterlik olarak yeniden düzenlenmiş; belediye sınırları dışındaki kırsal altyapıya ilişkin görevlerinin yanında ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar ve eğitime ilişkin mahalli müşterek nitelikteki pek çok görevin il özel idarelerince yerine getirilmesi öngörülmüştür. Bu görevlerin yerine getirilmesi için de il özel idarelerinde sözleşmeli personel istihdamına imkân tanınmıştır. Böylece hizmetlerin vatandaşa en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması ilkesi benimsenmiş, getirilen hükümlerle İl Özel İdarelerinde daha demokratik ve vatandaş odaklı bir anlayışın hakim olması amaçlanmıştır” (Sessiz Devrim, 2013: 151-152).
- **“5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu:** Kanun ile, mahalli idareler tarafından bazı yerel hizmetlerin ortaklaşa yerine getirilmesi için daha önceden oluşturulan Mahalli İdare Birlikleri ilk defa yasal statüye kavuşturulmuş ve yeni kurulacak mahalli idare birliklerinin hukuki statüleri, kuruluş yapıları, organları, görev, yetki ve sorumlulukları hükme bağlanmıştır. Köylere Hizmet Götürme Birlikleri de hukuki ve yasal statüye kavuşturularak temel amacı kırsal alanda yaşayan vatandaşların başta içme suyu ve ulaşım olmak üzere temel altyapı hizmetlerine erişimini sağlamak olan KÖYDES projelerinin uygulanması için kurumsal altyapı hazırlanmıştır. Böylece mahalli idareler arasındaki işbirliğinin artırılması, ortak hizmet sunmalarının kolaylaştırılması, ortak yerel hizmetlerin daha verimli, etkili ve kaliteli bir şekilde sunulması amaçlanmıştır” (Sessiz Devrim, 2013: 152).
- **“İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun:** Bu kanunla hem merkezi bütçeden yerel yönetimlere aktarılan toplam kaynak artırılmış, hem de bu kaynağın yerel yönetimlere dağıtım sistemi değiştirilmiştir. 2002 yılında 4,7 milyar TL olan kaynak aktarımı, bu değişik-

lik sayesinde 2012 yılında 27 milyar 713 milyon TL'ye ulaşmıştır" (Sessiz Devrim, 2013: 153).

Yapılan bu düzenlemeler ile, Türk kamu yönetiminde geleneksel olan merkeze bağlı yerel yönetimler eğilimi, şekil değiştirerek çağdaş yapılardaki gibi oldu. Yerel yönetimler kendi mali özerkliklerine kavuşarak, önceden olduğu gibi merkezin taşra birimleri görüntülü modelden, merkezle-yerel yönetim arasında bir ortaklık modeline doğru bir değişim geçirdi. Bu düzenlemeler ile Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı'na (New Public Management) geçilerek, Maastricht Antlaşmasına ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın önemli kısmı olan subsidiarite ilkesine uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, merkez ile yerel yönetimlerin birbirinin alternatifi olmadığı, birbirini tamamladığı, yerel yönetimlerin kendi karar alma yetkisi olan birer idare olduğu kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra bu düzenlemelerde Kent Konseyi uygulamaları ile halkın yönetime katılımı sağlanmaya çalışılmıştır (Özel, 2014: 364-365).

Devletin yerel yönetimlere bu hakları tanınması ile yöneten - yönetilen arasında olan kopukluğu ortadan kaldırmak, devlet ile toplumu yakınlaştırmak planlanmıştır ki, 2000'li yıllarda girilen bu süreç olumlu karşılanmalıdır. Özel'e (2014: 369) göre, yapılan bu çalışmaların yeterli olup olmaması ise doğal olarak, toplumun istekleri doğrultusunda belli olacaktır. 2000'li yılların girişimci davranışları, güç paylaşımı ile devletin güçlendirilmesi, vergilerden gelen gelirlerin artması, halkın daha iyi hizmet alabilmesi açısından yeni sağ görüşün talepleri arasında olan hizmette yerellik ve yeni kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde şekillenmiştir. Yeni sağ devletin ekonomiden çekilerek ekonominin serbestleştirmesini, sosyal fonksiyonlarından arındırılmasını, hukukla sınırlandırılmış klasik devlet fonksiyonlarını yerine getirirken de hizmette kaliteyi sağlamak, devleti hantallaştırmaktan kurtarmak, etkinlik ve verimliliği arttırmak için kamu yönetiminin özel sektör tarzı yapılandırılmasını kendisine hedef olarak belirlemiştir (Küp, 2012: 59). Aslında devletin güvenliği açısından yerel yönetim politikaları tam yerinde bir adım olurdu. Çünkü, halkın tanıdığı kişilerle uzlaşma olasılığı hem yüksektir; hem de katılım isteğinin artmasına büyük fayda sağlar. Türkiye'nin en büyük güvenlik sorunu olarak görülen Kürt sorununun da en büyük nedenlerinden biri merkeziyetçi bir yapıya sahip olmasında da aranabilir.

Kamu politikalarının en önemli kısımlarından biri de güvenlik politikalarıdır. Bu konu Türkiye için hassas bir noktada durmaktadır. İktidara gelen partilerin karşılaştığı en büyük sorunlardan sayılmakta olan güvenlik politikaları, Türkiye'nin

jeopolitik konumu itibari ile daha çok önem arz eder. AK Parti hükümetinin güvenlik konusundaki düşüncelerine parti programında yer verilmektedir. Programda güvenliğin, devletin vazgeçilmez işlevi, dış ve iç güvenlik donanımlarının dışa bağımlılığının en aza indirgenmesi devletin milli çıkarlarının bir gereği olarak görülmektedir. Türkiye'nin uzun vade de güvenliğinin sağlanmasının ülkenin ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmekten geçtiğini savunmaktadır (akp.org, p/p: 4.5).

4.3.2.2 AK Parti'nin Güvenlik Politikaları

İktidara geldiği günden itibaren güvenlik konularını sıkı denetimde tutmaya çalışan AK Parti'nin, bu konuda attığı ilk adımlar şunlar olmuştur; olağanüstü hal uygulamasına (OHAL) son verilmiş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni ve özel yetkili mahkemeleri kaldırmıştır. Türkiye'nin kanayan yarası olan teröre son vermek amacıyla, toplumun barış ve beraberliğini korumak için "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi"ni başlatmışlardır. Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurularak terörle mücadele konusunda politika ve strateji geliştirmek üzere yetkilendirmişlerdir. Vatandaşlık Kanunu değiştirilmiştir. Belirtilen hususlara kısaca değinelim.

Olağanüstü yönetim; devletin, hukuk düzenine esasen olağan kuralları ile üstesinden gelmesine imkan bulunmayan olağanüstü bir tehdit veya tehlike karşısında başvurduğu yollardır. 1982 Anayasası, "olağanüstü hal" ve "sıkıyönetim" olmak üzere iki tür olağanüstü yönetim usulü öngörmüştür. Olağanüstü hal yönetimi geçici olmakla beraber, insanların hak ve hürriyetlerini kısmen veya tamamen kısıtlamaya imkan veren bir düzenlemedir. Türkiye'de olağanüstü hal uygulaması, PKK terör örgütü nedeniyle ülkenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki bazı illerde 1987'den itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 19 Temmuz 1987 tarihinde geçici olarak uygulanmaya başlatılan bu prosedür, üst üste 46 kez uzatılmış ve 2002 yılına kadar aralıksız olarak devam ettirilmiştir. Olağanüstü hal döneminde, idarenin sahip olduğu güçlü yetkiler ve askere verilen özel yetkiler yüzünden o dönem olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde ciddi insan hakları ihlalleri yaşanmış, hapisanelerde insanlara işkenceler edilmiştir. Kısaca bu durum AK Parti hükümeti tarafından demokrasinin önünde duran en büyük engel olarak nitelendirilmekteydi (Sessiz Devrim, 2013: 45). AK Parti'nin, iktidarının 12. gününde demokratikleşme adına attığı ilk büyük adım, olağanüstü hal uygulamasına, 30 Kasım 2002 tarihinde yeni bir uzatma kararı alınmamak suretiyle son vermek olmuştur. Aslında kararın alınmasının hem

demokrasi açısından, hem insan hakları açısından ve bireye devletin her hangi bir kısıtlama getirmesini kabul etmeyen yeni sağ görüşü açısından çok büyük önemi vardır. Burada atılan adım bireyin hak ve özgürlüklerini tanımak adına büyük iş olarak görülebilir.

1973 yılında devletin güvenliği ele alınarak DGM'ler kurulmuş, lakin bu mahkemeler ciddi eleştirilere neden olmuştur. Bu mahkemenin yargılama usulündeki farklılıklar ve hakimlerden birinin askeri mahkeme hakimi olması, kararları alırken fazla güvenlikçi tavır sergilemesi söz konusu eleştirileri neredeyse haklı çıkarmaktaydı. DGM'lerin varlığı; AİHM tarafından bu mahkemelerin insan haklarının ihlaline yol açtığı ve insanların adil yargılama hakkını çiğnediği gerekçesiyle Türkiye'nin sorumlu tutulmasına neden olmuştur. AK Parti hükümeti döneminde, 2004 yılında DGM'ler kaldırılmış, yerine özel yetkili ağır ceza mahkemeler getirilmiştir. Devlete karşı işlenen suçlara bakmakla yükümlü olan özel yetkili mahkemeler 2012 yılında, 6352 sayılı Kanun ile kabul edilmiş üçüncü yargı paketinde yapılan değişiklikle birlikte kaldırılmıştır (Sessiz Devrim, 2013: 46). Bu adımların atılması ile Türk yargı sisteminde şeffaflaşma amaçlanmış, insanların adil yargılanma hakkı tanınarak demokrasi yolunda yeni bir adım atılmıştır.

OHAL'in iptal edilmesi, yargıda demokratikleşmeye doğru adımların atılması ile Türkiye'de 2002 yılında başlayan demokratikleşme ve normalleşme sürecinin devamı olarak "Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi" (MBKP) ile birlikte bireyin temel hak ve özgürlüklerinin standardını yükselterek demokratikleşmeyi genişletmek suretiyle her türlü bireysel fikrin ve siyasal görüşün sakin bir şekilde ifade edilebildiği, sorunlarla ilgili çözüm önerilerinin karşılıklı hoşgörü içinde tartışılabildiği, çoğulcu ve özgürlükçü bir ortamı sağlamak amaçlanmıştır. MBKP ile AK Parti, sorunların rahatça tartışılabileceğini ve iktidarının ilk defa böylesine yoğun bir çözüm iradesi ve arayışı sergilemesi ile, aynı zamanda bir tür "sosyal restorasyon" işlevi görmüştür (Sessiz Devrim, 2013: 48). Bunun yanı sıra AK Parti hükümeti kendisinden önceki hükümetlerden farklı olarak, PKK sorununu aşabilmek adına 2012 yılında ülkede yaşanan terörün ve onun beslendiği, dayandığı felseyeyi öğrenmek için Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı'nı kurarak terörle mücadeleyi bilimsel yöne çekmeyi planlamıştır. Sessiz Devrim (2013: 48) kitabında bu kurumun kurulma amacını şöyle açıklıyor; "bu kurum ile birlikte güvenlik paradigmasındaki değişime paralel olarak; sorunu yalnızca güvenlik tedbirleriyle özdeşleştirmeyip, terörle mücadeleyi çok boyutlu bir çerçevede toplumsal, psikolojik ve hukuksal boyutlarıyla ele alacak,

sosyal bilimlerin verileriyle hareket edecek ve uluslararası deneyimlerden faydalanacak yeni bir yaklaşım benimsenmiştir”. Bu kurumun kurulmasının da, MBK projesinin de tek amacı ülkede var olan köklü bir sorunu, yani Kürt sorununu çözmektir.

Kürt sorunu Türkiye`nin çok eski zamanlara uzanan bir sorunu olmuş ve bu sorun 1985`den bu tarafa kanlı eylemlere dönüşmeye başlamıştır. AK Parti hükümetinin Kürt sorununa yaklaşımını Yayman`ın (2011: 374) tespitini esas alarak şöyle sıralayabiliriz:

- AK Parti ile başlayan yeni siyasal dönem, Kürt sorununda da yeni bir dönemin başladığını ortaya koymuştur. Özellikle 2007 seçimleri sonrasında başlayan “Demokratik Açılım” süreci Kürt sorununda tarihi bir dönem olmuştur.
- AK Parti, sorunun çözümünü “demokrasinin derinleştirilmesi, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi ve kültürel hakların tanınması” olarak, birbiriyle bağlantılı üç başlık altında dile getirmektedir. Bunların hiçbirinin yekdiğerini öncellemediğini ve eşzamanlı olarak dile getirilmesi gerektiğini, sorunun salt bir asayiş ve güvenlik sorunu veya salt bir güvenlik sorunu olarak tarif edilemeyeceğini düşünmektedir.
- AK Parti, Kürt sorununa yaklaşımında üç kırmızı çizgisinin olduğunu belirtirken bunları “etnik milliyetçilik”, “bölgesel milliyetçilik” ve “dinsel milliyetçilik” olarak tarif etmiştir. Özellikle Başbakan Erdoğan`ın 2005 Diyarbakır konuşmasının Kürt sorununda tarihi bir dönemece karşılık geldiğinin altını çizmek gerekmektedir.
- Bu çerçevede, AK Parti, Kürt meselesinin çözümü için daha önce farklı çalışmalarda dile getirilen “OHAL`in kaldırılması, Kürtçe TV yayınının serbest bırakılması, Kürtçe isimler üzerindeki yasakların kaldırılması, yerleşim birimlerinin isimlerinin iade edilmesi” gibi uygulamaları hayata geçirmiştir.
- AK Parti, Kürt sorununa parti programında yer veren ilk sağ partidir. Parti programında terörle mücadelenin devam etmesi gerektiği belirtilmiş; ancak şiddeti normalleştiren tüm sosyal ve siyasi sorunların demokratik bir zeminde çözülmesi gerektiğinin altı çizilmiştir .

Kürt sorununa yaklaşımda AK Parti iktidarı gerektiği kadar tarafsız ve adil davranmaya çalışmış, bölgenin kalkınabilmesi için ciddi yatırım imkanları sağlamıştır. Bunun yanı sıra bölgede askeri gücü azaltarak askeri yetkileri kısıtlamış ve bununla da ülkenin her bölgesinden olan bireyin temel hak ve özgürlüklerine

saygısını ifade etmiştir. AK Parti'nin kamu politikalarını değerlendirdiğimizde, yeni sağ görüşün temel taleplerinin burada ciddi uygulamaya konulduğunun şahidi olacağız. İster yerelleşme konusunda, ister bölgelerde birey yönlü politika izlemesi açısından bakıldığında AK Partinin bu taleplerin büyük çoğunluğunu yerine getirdiğini görmekteyiz.

4.3.2.3 Sosyal Politikalar Açısından Uygulamalarda Yeni Sağ

Türkiye tarihine bakıldığında AK Parti'ye verilen destek eşine az rastlanan bir destek idi. 2002 yılının Kasım ayında yapılan seçimlerde % 34,4 oy ile tek başına iktidara gelen AK Parti, 22 Temmuz 2007 seçimlerine gelindiğinde hükümette olmasına rağmen oylarını artırmak bir yana, Türkiye siyasal tarihinde istisnai bir sonuçla % 46,6 gibi yüksek bir oy oranıyla iktidarını korudu. 29 Mart 2009 yerel seçimlerinde oy oranında bir düşme yaşanmasına karşın yine % 38,4 gibi oldukça yüksek bir oy elde etti. Çelik'e (2010: 64) göre, "AKP'nin 2009 yerel seçimlerde elde ettiği yüksek oy oranı ve oyların coğrafi dağılımı bir kez daha gösterdi ki, ülkemizde ücretliler ve yoksullar türdeş bir siyasal tutuma sahip olmasalar da büyük bir bölümü sağ ve muhafazakar partilere oy vermektedir". AK Parti'nin işçilerden, ücretlilerden ve ülkenin ciddi yoksulluk içinde yaşayan kesimlerinden önemli bir destek aldığını söyleyebiliriz. Serbest piyasacı, piyasa dostu bir parti programına sahip olan bir siyasal akımın yoksullardan ve ücretlilerden aldığı bu destek ilk bakışta şaşırtıcı gözükmektedir (Çelik, 2010: 64). Bunu bir çok siyaset bilimci klasik sosyal politikalardan kopuş yaşayan AK Parti'nin, uyguladığı muhafazakar-sosyal politikalarının sağladığı imkanlar olarak görmektedir.

Aslında sosyal politikalar konusunda AK Parti ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Sosyal politikalarında yeni sağcı tavır sergilemesi, sosyal yardım politikalarını insani yardımlara bağlaması, dernekler ve vakıflar aracılığı ile yapılması bu eleştirileri artırmıştır. Sosyal yardım yapan derneklere vergi indirimi yada vergi muafiyeti sağlanması bu vakıf ve derneklerin kendilerini büyütmesine katkı sağlamıştır (Önür, 2009: 359). Bu büyümeye Somali, Endonezya, Filistin Burma gibi bazı ülkelere yapılan uluslararası kampanya yardımlarında da gözlemlendiği üzere, yardımlaşma etkinliğinin sınırları aşmaya doğru gelişimi, küresel boyutta işlev görebilecek bir sosyal sermaye birikimine ulaştığını göstermektedir (Koçal, 2014: 51).

Bu yaklaşımdan yola çıkarak Koçal (2014: 52) diyor ki, cemaat ve vakıfların yükselişe geçmesi ile AK Parti'nin oy oranındaki artış arasında bir paralellik kendini

hemen göstermektedir. Milli görüşden kalan yardımlaşma geleneğinin büyük yardımlaşma ağına dönüşmesi ve gerektiğinde sosyal yardım şeklinde kullanılması yoksul kesimin maddi ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, varlıklı kesimin de dinsel ve duygusal tatmin olması, dolaylı veya direkt olarak oylara kendi etkisini göstermektedir. Bu ise AK Parti`ye yönlendirilen “sadaka dağıtmakla, oy alıyor” gibi suçlamaları haklı çıkarmaktadır.

Toplu işçi haklarını görmezden gelmesi, AK Parti`nin sosyal politikayı bir kamusal yükümlülük halinde görmemesine, bu konuda izlenen yol da, daha uzun sürecek sosyal politikalar geliştirmek yerine, buna karşılık belediyeler ve diğer kamu kuruluşları dahil, vakıf, cemaat ve dernekler eliyle yoksullara erzak, yiyecek, giyecek, kömür vb. dağıtımını yaparak (Ataay ve Kalfa, 2009: 324-25), ülkenin yoksul tabakasının ekonomik durumunu “ferahlatacak” yeni yan mekanizmaları devreye sokmak ihtiyacı duymasına neden olmuştur (Çelik, 2010: 69). Zaten, Parti Programında (akp.org, p/p: 5.1) da bu konuya şöyle değinmektedir: “Bu bağlamda yoksullar, bakıma muhtaç yaşlılar, çocuklar ve işsizler için özel programlar oluşturulacak, zor durumdaki vatandaşlara, terkedilmiş ve kimsesiz oldukları duygusu yaşatılmayacaktır”. Bu ise özel programlar denildiğinde, uygulamada sosyal devletin yerini hayırseverlik yaklaşımı almakta, lakin bu yaklaşım düzensiz ve önemli bir bölümü ise kayıt dışı ve parti istekleri doğrultusunda yönlendirilmektedir. Burdan yola çıkarak diyebiliriz ki, AK Parti`nin sosyal politikalara yaklaşımı yurttaş ile iktidar arasında bir hak-yükümlülük ilişkisine değil, satıcı-müşteri ilişkisine dayanmakta, yurttaşın verilen yardım ve desteğin karşılığında oy vermesi beklenmektedir (Çelik, 2010: 69).

Aslında burada ince bir konuya dokunmak gerekir. Çoğunlukla yeni sağ ideolojisine bağlı olan AK Parti iktidarında; bireyselliğe ve yardımlaşmaya da çokça vurgu yaparak neo-liberal politikaları bir bir hayata geçirmiş, bu vurgunun altında ise yaygınlaşmakta olan “sosyal yardımın devlet işi olmadığı” görüşü ile sosyal politika yükümlülüklerinin, devletin “sırtından” alınarak hayırsever insanların eline bırakılması çabası vardır ki (Turan, 2013: 55), yurttaş ile müşteri ilişkisine girmesi ve hizmet hakkı yerine müşteri memnuniyeti mantığı ile hareket etmesi tamamen yeni sağ görüşün taleplerine uyduğunu ve uyguladığını göstermektedir. Şöyleki, Coates`in (1989: 113) sermaye-işçi sınıfı arasındaki ilişkiler, sermayenin lehine olarak düzenlenmelidir - fikri, bu bağlamda da ilişkilendirilebilir. Yani yeni sağ görüşe göre, devletle yurttaş arasındaki ilişki devletin fazla kaynak sarf etmemesi üzerine

kurulmalıdır. Çünkü, sosyal politikalar devletin en çok kaynak harcadığı yerdir. Bu kaynak israfının önünü sadece sosyal yardımlaşma ile kesilebileceğini düşünen AK Parti, yeni sağın “sosyal politikaları sınırlandırılmış devlet” mantığı ile hareket etmekteydi.

4.3.2.3.1 Sağlık Politikaları

Sosyal politikaların en önemlisi sağlık politikalarıdır. AK Parti döneminde, Türkiye’de kronikleşen sağlık alanındaki sorunlara çok ciddi düzenlemeler yapılmıştır. 2001 krizi ardından iyileşmeye başlayan ekonomik göstergelere paralel olarak, satın almada artım ile daha iyi sağlık kuruluşlarının yaygınlaştırılması ve sağlık hizmetlerinin toplumun daha geniş kesimine ulaştırılması için çalışmalar yapılmıştır. Avrupa Birliği standartlarına uyumla ilgili sağlık hizmetinde kalitenin artırılması sağlık harcamalarının da artmasına neden olmuştur. 2003 yılında uygulanmaya başlayan Sağlıkta Dönüşüm Programı ile birlikte sağlık sistemi bir reform sürecine girmiş, bu alanda da yeni sağın taleplerine uygun olarak, hastanelere idari ve mali bir özerklik sağlamak hedeflenmiş ve özellikle özel sektörün sağlık alanında yatırım yapması için teşviklere gidilmiştir (T.C Sağlık Bakanlığı, 2008). Sessiz Devrim (2013: 126) kitabında sağlıkla ilgili yapılan reformlardan şöyle bahsetmektedir:

Sağlıkta gelişmiş devletlerin uyguladıkları ve dünya nüfusunun %18’ini kapsayan “genel sağlık sigortası sistemi”ne geçilmiştir. Genel sağlık sigortası gelir testi işlemleri sonrası kişi başına hane geliri brüt asgari ücretin 1/3’ü altında olan 9 milyonu aşkın vatandaşımızın primi devlet tarafından ödenmiştir. Bu alanda pek çok devletin önünde yer alan bir oranla, vatandaşların yüzde 98’i genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır. Yine dünyada hiçbir ülkede örneği bulunmayan bir şekilde, 18 yaşının altındaki herkese ebeveyninin sigortalı olup olmadığına bakılmaksızın, ücretsiz sağlık hizmeti verilmeye başlanmıştır. Ayrıca yoksul kesimlerin sağlık hakları, sigortalılarla aynı seviyeye yükseltilmiştir (Sessiz Devrim, 2013: 126).

Yine sağlık sektöründe iyileştirmeler yapmak ve halkın daha iyi bir sağlık hizmeti alabilmesi adına ilk defa Aile Hekimliği uygulaması başlatılmış ve sağlık personeli eksikliğinin giderilmesi için kalkınmada öncelikli bölgeler seçilmiştir . Türkiye’de sağlık hizmetleri ağırlıklı olarak devlet hazinesinden karşılanmış, bu nedenle 2002 yılından bu yana kamu sağlık harcamalarının bütçe içindeki payı artmıştır (Karagöl, 2013: 64). “2002-2012 arasındaki süreçte 611’i hastane, 1523’ü

birinci kademe sağlık kurumu olmak üzere toplamda 2134 yeni sağlık tesisi inşa edilmiştir. 2002 yılında, Türkiye’de, Sağlık Bakanlığı’nda 256.000 sağlık personeli bulunurken, 2012’de bu sayı yaklaşık iki kat artarak 507.000’e çıkmıştır” (Sessiz Devrim, 2013: 124). Lakin, yine de özelleştirmelerle ve özel sağlık kurumlarının yaratılması için teşvikler yapmıştır. Şöyleki, 2002 yılında 271 özel hastaneye sahip olan Türkiye’de, 2012 yılı sonuna geldiğinde özel hastanelerin sayısı 541’e yükselmiştir (Sessiz Devrim, 2013: 125). Sağlık politikalarında özel hastanelere ve eczane gibi sağlık kuruluşlarına önem vermesine rağmen, SSK`lıların ve BAĞKUR`lıların istedikleri eczanelerden ilaçlarını sigortalarını kullanarak büyük indirimle veya parasız almalarına olanak sağlanmıştır (Sessiz Devrim, 2013: 124). Buradan da görüldüğü gibi sağlık sektöründe AK Parti hükümeti ciddi bir yeni sağıcı tavır takınmayarak, kamu harcamalarında sağlığa yüklü miktarda para ayırmıştır.

4.3.2.3.2 Eğitim Politikaları

Eğitim Politikaları sosyal politikalar arasında insanların ve hükümetlerin en önem verdiği alandır. Bu alanda ciddi sorunlar yaşıyan Türkiye, iktidara gelen her partiden eğitimin düzenlenmesini beklemektedir. AK Parti hükümeti`nin eğitim alanındaki görüşleri şöyledir; “Türkiye eğitim alanında ciddi bir karmaşıya yaşamaktadır. Eğitim kalitesi, olması gerekenin çok altındadır. Eğitimde fırsat eşitliği her geçen gün yok olmaktadır. Eğitim sistemi ideolojik kavgaların arenası haline getirilmiştir. Eğitim, araştırma ve istihdam planları olmaksızın yapılmaktadır. Yüksek öğretim kurumları dahil, eğitim-öğretim kurumlarımızın çoğu gerçekçi bir anlayıştan uzak, diplomalı işsizler yetiştirmektedir” (akp.org, p/p: 5.2). Burdan da görüldüğü gibi AK Parti iktidarı eğitimle ilgili ciddi adımlar atılacağını vaad etse de, Okçabol`a (2001: 78) göre, eğitimin en büyük sorunu yönetim sorunudur. Okçabol, eğitim politikalarında büyük çoğunluğu teşkil eden yöneticilerin, birer öğretim ve eğitimci gibi davranmadığını, bireyin ve toplumun demokratik kültürel gelişiminin eğitimden geçtiğini anlamadığını, eğitim politikasında demokrasinin önemini dert etmediklerini, aksine politikaları belirlerken temel derdin imam hatip öğrencilerinin önünün açılması ve yeni sağın talebi olan özelleştirmenin devam ettirilmesi olduğunu belirtmektedir. AK Parti döneminde, eğitim alanında en önemli yeniliklerden biri, hiç şüphesiz 2012 yılındaki mevzuat düzenlemesiyle yapılmıştır. 12 yıllık eğitimi, 4+4+4 yasası olarak da bilinen ve 30 Mart 2012 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen kanun ile, 28 Şubat sürecinin talebi olan 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin yeri, 12 yıllık zorunlu

kademeli eğitim ile değiştirilmiş ve bu 12 yıllık eğitim süresi üç kademeye bölünmüştür. Kademeli 12 yıllık zorunlu eğitim sistemi, milli eğitimde alanında en büyük sorunlardan biri olan vatandaşlar arasındaki eşit eğitim olanakları sağlanması açısından çok önemli bir adım olmuştur. Böylelikle, 28 Şubat süreci ile ortaya çıkan, eğitimdeki tek boyutluluk büyük ölçüde aşılmıştır (Sessiz Devrim, 2013: 109-110). Lakin, AK Parti'nin eğitim politikaları her zaman eleştirilerin odağında olmuştur. Şöyleki, Gül'e (2008: 187) göre, AK Parti'nin son dönem eğitim politikaları ile, özelleştirmeler sonucu olarak eğitim, ticarileştirilerek serbest piyasaya devredilmekte, diğer yandan ise cemaatlere terk edilerek Türk eğitim yapısını laik, demokratik bir sosyal devletin ilkelerinden uzaklaştırmaktadır.

AK Parti'nin eğitim politikalarını incelediğimizde ciddi sorunların olduğunu görmekteyiz. Şöyleki, AK Parti hükümeti 6, 7, ve 8. Sınıflar için Seviye Belirleme Sınavları getirerek öğrencilerin sınav yükünün artmasına sebep oldu. Bunun yanı sıra AK Partinin en çok eleştirilen politikalarından biri de İmam Hatip Lisesi mezunlarına özel bir uygulama getirerek onların rahatlamaları için, bu liselerin mezunlarına meslek liselerinde özel bir kategori açarak, üniversitelerde kendi alanları dışında eğitim alabilmelerine olanak sağlamasıdır (Gül, 2008: 188). AK Parti'nin yeni sağ görüşünü en çok eğitim politikalarında uyguladığının şahidi olmaktayız. Eleştirilerin de odağı olması bu nedendedir. Mesela, yukarıda belirttiğimiz üzere okullarda seviye sınavları çocukların kendine güvensizliğine neden olmakta, bu da çocukların dersanelere yada özel hocalara gitmelerine sebebiyet vermektedir. Bu ise düşük gelirli ailelerin çocuklarını okutamaması demektir. Özel ve pahalı olan dersanelere mali imkanı iyi olan insanların gitmesi, eğitimde eşitsizliği ortadan kaldırmayı programında ilan eden AK Parti'nin, kendisinin eşitsizliğe neden olması bu tepkileri haklı çıkarmaktadır. Eğitim alanında atamalar yaparken kayırmacılık yapılması, eğitimden olmayan kişilerin atanması; eğitim kalitesinin düşmesi ile sonuçlanmaktadır.

Sosyal devletin bilinen en iyi özelliklerinden biri, eğitim alamayan yoksul öğrencilerin eğitim hakkından yararlanmasını sağlamak için devletçe parasız eğitimin, ülkenin en ücra köşelerine ve en yoksul kesimlerine kadar ulaştırmak olmuşsa da, AK Parti'nde uyguladığı yeni sağ anlayışı ile bu mantık değişmiş, bunun yerine faizli kredi ile burs verilerek özel okullara yönlendirilmesine çalışılmıştır (Gül, 2008: 189).

AK Parti iktidarı döneminde iyi gelişmelerden sayılan, 41'i devlet, 9'u da vakıf olmak üzere toplamda 50 üniversitenin kurulması için olanak sağlanması (Sessiz

Devrim, 2013: 111), Gül'e (2008: 189) göre, eğitimin gelişmesi ve yüksek öğrenime erişimin artırılması açısından önemli olmuşsa bile, açılan bu üniversitelerde laboratuvar, derslik ve ödenek sıkıntıları yaşanması, kaliteli eğitimi şüphe altına almakta, sonuç olarak tabela üniversite görünümü yaratmaktadır. Bunca üniversite açılmasına rağmen AK Parti iktidarı döneminde öğrencilerin yurt sorunları artmış, lakin buna karşın devletçe yurt yapımı durma noktasına gelmiştir. Bu durumu ortadan kaldırma yolunu ise AK Parti, yine yeni sağ görüşünde bulmuş, özel yurtların açılması için ciddi olanaklar sağlamış, özellikle bazı cemaatlerin ülkenin her ilinde dersane ve yurt işletmeciliği yapabilmeleri için daha iyi fırsatlar yaratılmıştır (Gül, 2008: 189).

Lakin bu gibi eksikliklere rağmen demokrasi yolunda ciddi bir adım atılmıştır. Anayasal hak olan "din ve vicdan özgürlüğü"nü kısıtlayan, üniversitelerde "başörtüsü yasağı" kaldırılmış, kılık-kıyafet serbestliği sağlanmıştır (Sessiz Devrim, 2013: 113). Aslında burada da yeni sağın bireyin temel hak ve hukuklarının devletçe sağlanması görüşü kendini göstermektedir. Bireyin giyimine karışmak gibi yasaklar, yeni sağın "bireye müdahale kabul edilmezdir" (negatif özgürlük anlamında) ilkesine çok ters düşmektedir. Bu konuda yapılan laiklik ilkesinin çiğnenmesi eleştirileri abartılı olmakla birlikte, yapılan uygulama bireye ve bireyi oluşturan topluma yobaz bir geleneğin hakim olmasına neden olabileceği endişeleri yaratabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde AK Parti iktidarının, bu yasayı değiştirmek girişimi hem yeni sağ açısından, hem demokrasi açısından, hem de birey özgürlüğü açısından olumlu görünmektedir.

AK Parti'nin eğitim alanındaki hedefleri arasında eğitimde kaliteyi ve fırsat eşitliğini sağlamak ve artırmak, mesleki eğitim alanındaki sorunları çözme gibi önemli konular yer alsa da, uygulamada belki de en çok yeni sağ görüşün belirgin olduğu alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Özel sermaye, özelleştirme, yeni sağ derken Türk eğitimi git gide dersanelere ve cemaatlere mahkûm edilmekte (Gül, 2008: 191). Bu ise devletin okullarda verdiği eğitimin kalitesini düşürmekte, yoksul kesimin okumasına engel olmakta ve toplumda eşitsizlik yaratmakta.

4.3.3. AK Parti Döneminde Dış Politika

AK Parti'nin dış politika anlayışı yeni sağ görüşü yansıtsa bile, kendinden önceki yeni sağın Türkiye'de kurucusu olan Özal döneminden biraz farklılıklar sergilemektedir. Özal döneminde, Türk dış politikasında ekonomik konular etkin olmuş, başka bir deyişle, Özal iktidarı dış politikaya çoğunlukla ekonomi

penceresinden bakmıştır. Uluslararası çıkarlara sadece ekonomik yönden bakılması, kamoyunda ve siyaset çevrelerinde hayal kırıklığı yaratmıştır. AK Parti iktidara geldikten sonra ise, ülke dış politikasının Özal dönemine kıyasla, daha iyi planlanmış olduğu görülmektedir. Dış politikada sadece liberalizmin ekonomik yönünden gidilmemiş, pragmatizm, muhafazakarlık ve süreklilik gibi kavramlar ile AK Parti iktidarı, kendi dış politikasının temel özelliklerini belirlemiştir (Çınar, 2011: 12).

Çınar'a (2011: 12) göre, muhafazakar liberal bir parti olan AK Parti iktidarının dış politika'ya bu görüşünün yansması daha teorik olmuş, bir nevi liberal dinamiklerin uygulamada daha etkili olduğu görülen Özal dönemindeki gibi, liberal dinamikler bu dönemde de etkinliğini devam ettirmiştir. Önce Abdullah Gül ardından ise Ahmet Davutoğlu gibi iki akademik kökenli kişinin Dış İşleri Bakanlığı görevini yapması, Türk dış politikalarında çok boyutluluk ve pragmatist yaklaşımın güçlenmesinde etkili olmuştur. 2003 Yılında olan 2. Körfez Savaşı sırasında Türkiye'nin ABD baskısı ile müdahale için çıkarmak istediği tezkere, TBMM'den geçmemiş ve bu tezkereye hayır diyenler içinde AK Parti milletvekilleri de olmuştur. Bu ise dönemin dış politikalarında birinci Körfez Savaşına katılmak isteyen Özal'dan farklı olarak bölgesel konumunu korumaya yönelik atılmış pragmatist bir adımdır. Çınar (2011: 12) ise "bu bağlamda, Abdullah Gül ve Ahmet Davutoğlu aktif dış politikaları, Turgut Özal'ın 20 yıl önce atmış olduğu tohumlar olarak görülebilir"-diyerek AK Parti'nin dış politikalarını Özal geleneğinin devamı olarak görür. Charles Rouley'de (2004: 7-11) AK Parti'nin liberal ve muhafazakar bir parti olarak devam edebilmesi için, kısaca şu ilkeler doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini savunmaktaydı:

- Hukukun güçlendirilmesi
- Mülkiyet hakkının korunması
- İç muhalefete karşı hukuku korumak
- Para arzının kontrolünü sağlamak
- Bütçe dengesi
- Serbest piyasa ekonomisi.

Bu ilkelere baktığımızda, AK Parti'nin liberal görüşünün yanında muhafazakar görüşünün de ağır bastığını görmekteyiz. Lakin konuya bu ilkeler üzerinden bakarsak, AK Parti'nin dış politikalarında muhafazakar tarafının daha ağır bastığını görebiliriz. Nitekim, AK Parti'nin politikalarında ilkeler devletin çıkarlarını oluşturmaktadır.

Lakin faydacı liberal görüşü göre ise ilkeler sadece devlete fayda sağladığı sürece vardır (İnat ve Duran, 2006: 22).

AK Parti'nin dış politikalarda tutucu ve yapıcı olduğunu, muhafazakar görüşünün ağır bastığını, uygulamalarda ve söylemlerde görebiliriz. AK Parti'nin Parti Programında (akp.org, p/p: 6), Türk Dış Politikasını kurarken tarihe dayalı tecrübenin ve coğrafi konumunun küresel çıkarlardan üstün tutulacağı dolaylı yolla ifade edilmektedir. Ahmet Davutoğlu kendisinin “Strateji Derinlik” (2007: 45-57) kitabında, Türkiye coğrafi açıdan Ortadoğu'da yerleşmesine rağmen bölge ülkeleri ile bağlarını iyi kuramamış, tarihten gelen bölgesel güç imajını yeniden yaratmaktansa küresel güç merkezlerinin Ortadoğu'daki gücü olmuş ve bu gücü vurgulamaya özen göstermiştir – diyerek eleştirilerde bulunmuştur. Hatta bu eleştiriler de bile, tarihten gelen bölgesel bir güç vurgusu yapılarak muhafazakar görüşünü ortaya koymuştur.

Çınar (2011: 13) AK Parti'nin dış politikalarını bu çıkarsamalarla çizmiştir:

- Orta Doğu'da İslam kimliği üzerinden hareket etmek
- Orta Asya'da Türk kimliğinden hareket etmek
- Avrupa ile güvenlik çizgisinden hareket etmek.

Bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere, AK Parti iktidarı sadece belli bir kimliğe takılıp kalmak yerine pragmatist bir yaklaşım sergileyerek, daha çok Türkiye'nin etkin olacağı kimliği bölgeye göre değiştirmekle birçok boyutluluk öne çıkarmaktadır (Çınar, 2011: 14). Bu çok boyutluluk, dış politikayı yürüten devlet ve kurumlara dinamik hareket edebilme olanağı sağlamaktadır. İktidara yeni geldiğinde patlak veren Irak krizinde Türkiye'nin küresel dayatma karşısında askerini Irak topraklarına göndermemesini iktidarın ülke içinde büyük desteğe sahip olmasına bağlayabiliriz. Bu ise gelecekte Türkiye – Irak arasında yeni boyuta geçen bir dostluğun başlangıcı demektir. Nitekim, Kafkaslarda ve Orta Asya'da Türk kimliği ile hareket eden AK Parti hükümeti bu ülkelerle yeni ilişkiler kurmuş, hatta uzun yıllar boyunca bölgede arasında soğuk savaş rüzgarları esen Rusya ile ilişkilerin yoluna girmesini başarmıştır. Buda uzun yıllardır Türk dış politikasında temel belirleyici olan ekonomik bir esneklik oluşması için yeni bir fırsat olmuştur. Ortadoğuda Arap ülkeleri ile İslami bağını kabartarak bu ülkelerle ekonomik alanda ilişkileri yükseltme çabaları göstermektedir. Bu bağlamda, AK Parti'nin ilk yıllarında Özal döneminde olduğu gibi dış politikasını belirleyen temel unsurun ekonomi olduğu gözlemlenmektedir. 2001 Krizinin ardından, krizden kurtulma çabaları neo – liberal

faktörlerin, dış politikaya ekonominin temel belirleyici bir faktör gibi kendi rengini vermesine neden olmuştur (Çınar, 2011: 14). İnat ve Duran`a (2006: 38) göre, 2000`li yılların başındaki dış politikada ekonomik faktörlerin üç boyutu görülmektedir: 1) IMF`nin ekonomiye getirmiş olduğu sınırlılıklar, 2) Özelleştirme çerçevesinde getirilen yabancı sermaye ve ticaret vurgusu, 3) Ekonomik Krizden çıkma çabası. Saydığımız bu üç unsur, AK Parti iktidarının dış politika`da daha esnek davranamamasına neden olmuştur. Üstte de belirttiğimiz gibi, daha sonraki dış politikalarda tarihi ve etnik kimlikleri kullanarak, ekonomik özgürlüğü sağlamak temel amaç olmuş, bu ise daha sonra esnek ve dinamik bir dış politika izlenmesine olanak vermiştir.

AK Parti iktidarının ilk döneminde AB`ye adaylık büyük önem arz etmekte ve bu hususda ciddi adımlar atılmaktaydı. AB`ye üyelik statüsünün alınmasından sonra müzakereler 2 Ekim 2005 tarihinden itibaren başlamış oldu ve bu gelişme sonucunda Türk dış politikasının merkezi Washington`dan, Brüksel`e yer değiştirmiştir (İnat ve Duran, 2006: 49). Özellikle bu gelişmeler bağlamında AK Parti muhalefetin desteğini kazanmıştır. Akademisyenler ve muhalif insanlar bu adımı ekonomik gelişim ve demokrasi adına büyük çalışma olarak nitelendirmişlerdir. Özal dış politikasından bu konuda bir kopukluk yaşadığını da söyleyebiliriz.

Özal döneminde Türkiye`nin Batı yönlü politikasının bölge ülkeleri için bir ötekileşme süreci olarak algılanmasına rağmen, 2000`li yıllarda bu fikirler değişmiş, Türkiye`nin AB`ye uyum sürecinde demokratik adımlar atması negatif olarak algılanmamıştır. Türkiye bu dönemde geri kalmış İslam devletlerine örnek olarak gösterilmekle beraber (Dağı, 2006: 174), Türkiye`nin Batıya Entegrasyon olma sürecinin bölge ülkeleri için bir istikrar kaynağı olduğu kabul edilmekteydi (Çınar, 2011: 16). Küreselleşmenin güçlendiği bu dönemde Ortadoğu ve Asya bölgelerinde Serbest piyasa ekonomisi hakim olmaya başlamış, bu ise AK Parti hükümetinin liberal değerli dış politikasını bölgeye yönelik politikalarında daha kolay yansıtması ile sonuçlanmıştır.

AK Parti iktidarı uygulamaları ve felsefesi ile genel olarak değerlendirildiğinde, yeni sağ çizgisini benimsemiş olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda AK Parti, serbest piyasa ekonomisi, sınırlı ama sorumlu devlet anlayışı gibi yeni sağın temel özelliklerini kendisinde barındırmış ve bunları uygulamıştır. Ekonomik uygulamalarında yeni sağ çizgisinin serbesiyetçi piyasa anlayışını açıkça gördüğümüz AK Parti`nin, sosyal politikalarında felsefesi ile bazen ters düştüğü ve sosyal refah

devleti anlayışına varabilecek bir tutum içerisinde olduğunu görmekteyiz. Demokrasi anlayışındaki tutumu ile yeni sağdan ayrıldığını, çoğulcu ve katılımcı toplum felsefesini uyguladığını belirtmekte fayda vardır. AK Parti iktidarını yeni sağ görüşünden en çok ayıran demokrasiye bakış açısı olmuştur. Diğer hallerde yeni sağın taleplerini çoğunlukla yerine getirmiş, üstte de belirttiğimiz gibi, eğitim politikalarında bazen abartıya da kaçmıştır. Eleştiriler yağmuruna tutulmasına rağmen, Türkiye`de halkın ciddi bölümünün desteğini kazanan AK Parti iktidarı, 2002 yılından 2015 yılına kadar tek parti iktidarını korumuş, bu süreçte 4`ü Genel seçim, 3`ü Yerel seçim, 1`i ara seçim ve 1`i Cumhurbaşkanlığı seçimi olmak üzere toplamda 9 seçim kazanarak kendi yerini korumuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yeni sağ görüşü ortaya atıldığında Dünya ciddi bir ekonomik kriz içinde bulunuyordu. Eski yöntem ekonomi politikaları artık kendi işlevselliğini kaybetmiş, çalışan ekonomilerin tıkanmasına, hatta bazı ülkelerde tamamen durmasına neden olmuştu. Keynesyen politikalar süresini doldurmuş, değişen yeni Dünya'ya ayak uyduramaz hale gelmişti. Bu dönemlerde ortaya çıkan yeni sağ görüş, Keynesyen politikaların terk edilerek yeni liberal bir sisteme geçilmesi gerektiğini vurguluyordu. Krizden çıkmanın tek yolu olarak görülen yeni sağ politikalar, önce İngiltere`de ardından ABD`de uygulanmaya başladı. Beklentileri karşılamayı başaran yeni sağ politikalar kısa sürede krizin vurduğu bütün ülkelerde uygulanmaya başladı. Yeni sağ görüş; bireye özgürlük tanınmasını, devletin ve toplumun bireye müdahale etmemesini savunuyordu. Bu bağlamda ele alındığında yeni sağ rasyonel bir bakış açısına sahip olmakla beraber, bireyci bir tavır takınarak toplum içinde farklılıklara odaklanmayı öngörüyordu. Yeni sağ görüşe göre, ekonomik özgürlüğü olan birey özgürdür. Kendi ayakları üzerinde durabilen birey kimsenin dayatmasını kabul etmez. Neo-liberal yanı ile serbest piyasa ekonomisini destekleyen yeni sağ, devletin üzerinde olan büyük kamu yükünü, hatta Türkiye gibi ülkelerde “devlet baba” gibi ağır bir sorumluluğu ortadan kaldırmayı planlamaktaydı. Serbest piyasa ekonomisi görüşü ile doğal yollarla ekonominin çalışmasını öngörürken, serbest işleyen pazarın karşılaştığı zorlukları kendi başına hal edebileceğini savunmaktaydı.

Türkiye yeni sağ ile erken tanışmış, 1980`lerden itibaren bu doğrultuda politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Batı`lı ülkelere farklı olarak, bir darbe ile uygulamaya konmuş, bu yönü ile farklılık göstermiştir. Aslında yeni sağın serbest ekonomik görüşü, bireycilikten yana olması Türkiye gibi farklı toplulukların yaşadığı bir ülke için en iyi alternatif olarak görülebilir. Ancak devletçi bir görüşe sahip Türk toplumu; yeni sağın bireycilik, serbest piyasa ve yerel yönetimde özerklik gibi görüşlerini kabul etmemekle beraber, bu görüşün Türkiye`yi bölmeye amaçlandığını iddia etmektedir. Nitekim, bu iddia için en büyük sebep olarak ise, yeni sağın yerellik ilkesini göstermektedirler. Yerel yönetimlerde bölgesel özerkliğin bile gerekirse kaçınılmaz olduğunu kabul eden yeni sağ görüş; bunu devletin yerellere hizmet götürmek için 4-5 kat fazla kaynak israf etmesi temelinde savunmaktadırlar. Eğer yerel yönetimler mali ve karar verme açısından özerk olabilirse, merkezin buraya

müdahale etmek gibi bir zorunluluğu kalmaz. Bu ise devletin bölgeye taşıdığı desteğin kendisinde kalması demektir.

1980'lerden itibaren Turgut Özal'ın liderliğinde ANAP tarafından uygulanmaya konan yeni sağ, kısa süre de Türkiye'nin sosyal refah devleti uygulamalarının neden olduğu krizi atlattığı için çözüm olmuştu. Özal'ın, bürokrasinin devletin işleyişini zayıflattığına olan inancı, Türkiye'de 80'ler döneminde bürokratik yapıya ciddi darbe vurdu. Artık Türkiye'nin yükselen yıldızı ülkenin çeşitli bölgelerinden çıkmış, farklı işlerle uğraşan iş adamları idi. Özal, piyasanın serbest işleyişini temin ettikten sonra, Türkiye kısa sürede üretimini artırdı. Dünya pazarlarında rekabet edebilmek için devlet her türlü yardımları yaptı. Artık Türkiye dünya'nın yükselen ekonomi gücü olmaya başlamıştı. Mevcut yapının değişmesi ülkenin gelişmesine, ekonominin büyümesine neden olmuştu. Ancak 1980'lerin son yıllarında ekonomide durgunluk gözlemlenmeye başladı. Yeni sağ ile üzerindeki yükten kurtulmaya çalışırken, Özal tarafından plansızca uygulanmaya başlanması, Türkiye'de ciddi ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Yapılan zamlar, enflasyon, dış borç miktarının artması, ithalat ve ihracat arasındaki dengesizlikler 1980'lerin son yıllarında yeniden bir ekonomik bunalıma doğru gidilmeye başladığını gösteriyordu.

1990'lı yıllara gelindiğinde dünya da dengeler değişmiş, Sovyetler Birliği çökmüş ve Soğuk Savaş bitmişti. Dünya yeni ekonomik ve siyasal yapılanmaya gitmeye başlamıştı. Bunun adı *Yeni Dünya Düzeni* idi. Yeni sağın temeline oturtulan YDD ile artık dünyanın haritası yeniden çizilmeye başlanmıştı. Genel olarak Türk toplumu bu düzeni kabul etmese de, kendi içinde de ciddi bölünmeler yaşamıştır. Artık Kürt sorunu şekil değiştirmiş, ekonomik sorun olmaktan çıkmış, etnik milliyetçilik meselesine dönüşmüştü. Önceleri sadece sınıfsal farklılıklara itiraz olarak ortaya çıkan PKK terörü, 1990'lı yıllarda etnik milliyetçilik temelli bir savaş haline gelmişti. Ekonomik sıkıntılar yanında PKK terörü ile mücadele için de neredeyse milyar dolarlar harcanmaya başlanmıştı. Bu olaylar olduğu sırada Türkiye'de ekonomi resmen durmuş, hatta gerileme yaşamıştı. 5 Nisan 1994 yılında yeni bir istikrar programı uygulanmaya başlanmış, ekonominin tıkanması ortadan kaldırılmıştı. 80'lerin sonunda ekonominin küçülmesine neden olan, Özal'lı ANAP'ın yeni sağ uygulamalarından vazgeçilmemiş, 5 Nisan Kararları ile daha da pekiştirilmiştir. Devlet her yolla üzerindeki ağır kamu yükünü atmaya çalışmıştır.

RefahYol Partisi'nin iktidara gelişi ile yeni sağ politikaların uygulanmasına ara verilmiş, sosyal refahçı bir uygulama yürütülmeye çalışılmıştır. Artık yeni sağ küresel bir düzenin parçası olduğu için, bu düzene karşı çıkan hiç kimseye neredeyse yaşam alanı verilmemiştir. Küresel düzene karşı çıkan Erbakan, Türkiye'nin bölgesel güç olması için İslam ülkeleri ile birlik ve beraberlik içinde olmasını savunuyordu. Ekonomik uygulamalarda yeni sağdan neredeyse tamamen uzaklaşmış olan Erbakan, D-8 politikası ile küresel güçlere rest çekmişti. Bu dönemde yapılan ciddi hatalar yüzünden zaten ordunun dikkatinde olan RefahYol Hükümeti'nin laiklik ilkesine karşı çıktığı gerekçesi ile tasfiye edilmesi öngörülmeye başladı. RefahYol'a dayatılan şartları kabul etmeyen Erbakan, hükümetten istifa etti. İktidardan gidişinin ardından kapatılan Refah Partisi ile yeni sağa karşı gelen tek iktidar da ortadan kaldırılmış oldu.

ANASOL-D ve ANASOL-M hükümetleri ile yeni sağ politikalar uygulanmaya devam edilse bile, uygulamalarda yapılan ciddi hatalar yüzünden Türkiye tarihinin en büyük ekonomik krizi ile karşılaştı. 1999-2001 yılları arasında devam eden ekonomik gerileme, 2001 yılında ciddi ekonomik krizin başlamasına neden oldu. Yine yeni sağ politikaların yanlış uygulanması yüzünden ülke ekonomisi neredeyse iflasın eşiğine geldi.

2002 Genel Seçimleri ile iktidara gelen AK Parti ile yeni sağ uygulamalar devam ettirilse bile, ekonomik programındaki planlama ve uygulamalarda "oldu bitti"ye getirilmemesi kısa sürede etkisini gösterdi. 2002-2008 yılları arası ciddi bir ekonomik büyüme gösteren Türkiye ekonomisi, yeni sağın uygulanmaya başladığı 80'li yıllardan bu tarafa hiç bu kadar başarılı olmamıştı. Yeni sağın bireyci görüşünü benimseyen AK Parti, kısa sürede terörle mücadele kapsamında yerel halkı kendi tarafına çekebilmek için ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde ciddi ekonomik kalkınma başlattı. Güneydoğu Anadolu bölgesinde ekonomik canlanma kaydedilmeye başlandı. AK Parti iktidarı ile yeni sağın yerel yönetimlerde serbestlik ilkesi uygulamada kendine yer edinmeye başladı. Belediyelere yerel yönetim alanında ekonomik bir serbestlik tanındı. Ekonomik alanda neo-liberal politikalar yürütülmesi önceki yıllarda olduğu gibi devam ettirildi. Eğitim ve Sağlık sektöründe yapılan yeni sağ uygulamalar ise AK Parti'nin en çok eleştirildiği uygulamalardır. Türk toplumunun bu alandaki hasasiyeti ise anlaşılırdır. Yeni sağın uygulanmaya başlanmasından bu yana süre gelen uzun dönemde insanlar arasında ekonomik alanda eşitsizlik artmış, zengin ve fakir olgusu, çok zengin ve çok fakir olarak şekil

değiştirmiştir. Bununla beraber yeni sağ uygulamalar ile okulların ve hastanelerin özelleştirilmesi veya özel sektörün genişletilmesi ekonomik açıdan ciddi sıkıntılar yaşayan kesimin bu politikaları eleştirmesine neden olmuştur. Zira bu uygulamalar ile fakir kesimin çocuklarını okutabilmesi neredeyse imkansız hale gelmekteydi.

Yukarıdaki yeni sağın Türkiye'deki serüvenine ilişkin sonuç niteliğindeki genel değerlendirmeye ilave olarak konuyu ilgili dönem hükümetlerinin yeni sağ çizgisine uygun olan ve olmayan uygulamaları açısından değerlendirmek de gerekir ki aşağıda bu yapılmaktadır.

Uygulanmaya başladığı 80'li yıllardan itibaren Türk yeni sağı kendine özgün bir hal almış yerel değerlerle sentezlenmeye çalışılmış, uygulamalarda ise dönem hükümetleri tarafından yeni sağdan sapmalar yaşanmıştır. 1970'li Yılların ekonomik krizine neden olan yeni sağ politikalar, 1980'li Yılların sonuna gelindiğinde krize neden olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990'lı Yılların krizler dönemi olarak geçmesi yeni sağ politikaların sorgulanmasına neden olmuşsa bile, uygulamalarda bu politikalar sürdürülmüştür. 1980'li Yılların hükümeti olarak 9 yıl boyunca Türkiye'yi yöneten ANAP'ın yeni sağa yaklaşımı 1989'lu yıllara kadar genel olarak bu doğrultuda olmuş, 1989 yılının ardından hem ekonomik hem sosyal alanda ciddi bir sapma yaşanmıştır. 1983-1989 Yılları arasında yeni sağın küçük ama otoriter devlet mantığı, serbest piyasa ekonomisi, bireyci politikalar, hukuk devleti gibi görüşler uygulamalarda kendini göstermiş, bireyci yönünden ve hukukcu devlet yönünden sapmalar yaşasa da, genel olarak yeni sağcı tutumunu korumuştur. Ancak 1989'lu yıllarda ANAP'ın uygulamalarında piyasaya müdahaleler ettiği, piyasayı kontrolü altında tutma çabaları olduğunu görmekteyiz. Kendisinin yeni sağcı parti programındaki ekonomik görüşünden dönerek piyasaya müdahaleci eğilim içine girmesi, sosyal alanda refahı artırıcı politikalar uygulamaya çalışması yeni sağın serbest piyasa ekonomisi görüşüne tamamen zıttı. Devletin bir çok alana müdahale etmeye başlaması aslında yeni sağın bireyci görüşünü de çığnemektedir. Nitekim, serbest piyasayı her türlü özgürlüğün teminatı olarak gören yeni sağ, devletin müdahalesi ile bireyin baskı altında kalabileceği endişesini taşımaktadır. Bu müdahale bireyin negatif anlamda özgürlüğünü savunan yeni sağın, ANAP'ta pozitif özgürlüğe kaydığı anlamına gelmekteydi.

ANAP tarafından piyasaya müdahale edilmesi kısa süre de yeni bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuş, 1991-1994 Yılları arası ekonomik sıkıntılar yaşanmaya

başlamıştır. Bu krizden çıkış yolu ise yine yeni sağda görülmüş, 5 Nisan 1994 yılında ekonominin istikrara kavuşturulması için “5 Nisan Kararları” kabul edilmiştir. Bura da en ilginç olan ise SHP gibi merkez solda konuşlanmış bir partinin bu programın içinde yer alması olmuştur. Nitekim, merkez sağda konuşlanmasına rağmen DYP`nin parti programında ve DYP-SHP Koalisyon protokolünde yeni sağ görüşüne neredeyse yer verilmemiştir. Hatta KİT gibi devlet kurumlarının özelleştirilmesini öngören yeni sağa rağmen, DYP – SHP Koalisyonu KİT`lerin özerkleştirilerek özel bir yapıya kavuşturulmasını ve ciddi özelleştirmeler yapılmadan sorunların çözülmesini amaçlamaktaydı. Yine ilginç olan ise uygulamalarına baktığımızda KİT`lere yönelik ciddi özelleştirme politikaları yürütüldüğünü görmekteyiz. 1991-1995 Yıllarını kapsayan DYP-SHP Koalisyonu döneminde uygulamalarda kendi felsefelerine uyulmadığı, küresel düzeyden uygulanan yeni sağ politikalara yer verildiği görülmektedir.

1996 Yılında iktidara gelen RefahYol Koalisyon hükümeti kendi parti program doğrultusunda hareket ederek yeni sağ politikaların uygulanmasını durdurmuş, parti programında belirtilen doğrultuda ekonomik politikalar uygulamışlardır. Bu dönemde yapılan özelleştirmeler her ne kadar yeni sağ görüşü yansıtırsa da (bu görüşe göre, özelleştirmelerin mantığı devletin kendi alanlarını serbest piyasaya bırakarak ekonomiden çekilmesi yöntemi), aslında RefahYol iktidarının özelleştirme politikaları, devletin piyasadan çekilmesini amaçlamıyor, bütçe açıklarını kapatmaya yönelik bir adım olarak karşımıza çıkıyor. Bu açıdan bakıldığında RefahYol iktidarının tamamen yeni sağdan uzaklaştığını görmekteyiz.

RefahYol Hükümetinin iktidardan gidişinin ardından iktidara ANASOL-D ve ANASOL-M Koalisyon hükümetleri gelmiş, yeniden yeni sağ politikalar uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde IMF ile kalkınma politikaları devreye sokularak ekonomiye istikrar getirilmesi planlanmış, bu kalkınma programları ile yeni sağ yeniden kendi hegemonisini kurmayı başarabilmişti. Ancak bu dönem hükümetlerinin politikalarına bakıldığında iktidarların devleti hukuk devleti prensibi ile hukuk sınırları içine çekmeye çaba sarfettiğini görmekle beraber, yeni sağın istekleri doğrultusunda hareket etmektedirler. ANASOL-D hükümetinin politikalarına bakıldığında hem ekonomik hem siyasal anlamda yeni sağın temel prensiplerini çiğnemenin uygulamalar yaptığını görmekteyiz. ANASOL-M hükümeti döneminde ise sosyal politikalar alanında yeni sağdan ciddi sapmalar olduğu, sosyal politikalar

üretim yoluna gidildiği görülmektedir. 2001 ekonomik krizine iktidarın bu politikalarının da etkisi olmuştur.

AK Parti hükümeti döneminde yeniden felsefi olarak yeni sağ temelli bir parti programı hazırlanmış, ANAP'ın ardından ikinci yeni sağ parti programına sahip bir parti olmuştur. Uygulamalar açısından bakıldığında AK Parti iktidarı döneminde genel hatlarıyla yeni sağ temelli bir politika izlenmiş, ancak bazen yeni sağdan sapmalarda yaşanmıştır. Özellikle 2010 yılından itibaren kendi söylemlerinde yeni sağ görüşten uzaklaştığı, bireye yönelik politikaların topluma yönelik olmaya başladığı, ekonomiye özellikle bankacılık sektörüne müdahaleler yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Yeni sağın hukukçu devlet mantığı ciddi şekilde bozulmaya başlamış, ANAP döneminde olduğu gibi otoriter-populist bir yöne kayma yaşanmıştır. Ancak kendisinden önceki partilere oranla yeni sağa en sadık politikaları yine AK Parti uygulamış, yerel yönetimlere özerklik devletin yerellerle güç bölgesi yapılması gibi görüşleri uygulamalarına yansıtmıştır. Yeni sağın belki de neo-muhafazakar görüşünün en çok ve belirgin olarak kendini gösterdiği parti, AK Parti olmuştur. Küçük, ancak otoriter devlet görüşünü savunan yeni muhafazakarlar, bunu devletin güçlenmesi ve masraflardan kurtulması için önemli görmekteydiler. Bu anlamda AK Parti uygulamalarda yeni sağcı tavır sergileyerek, devletin sorumluluklarını özel sektöre bıraktığını küçülme eğilimini seçtiğini ve neo-muhafazakar görüşü yansıtarak küçük ve otoriter bir yapıya dönüştüğünü görmekteyiz.

Genel olarak Türkiye`de yeni sağ politikalara baktığımızda başlangıçta uzun süre Türkiye ekonomisine verdiği faydalar kadar zararları da olmuş, toplumdaki gelir dağılımı bozulmuş, orta kesimin neredeyse ortadan kaybolmasına neden olmuştu. Yeni sağın serbest piyasa ekonomisi görüşü bir nevi hırçın bir rekabete dönüşmüş, güçlülerin daha güçlü olmasına olanak sağlamıştır. Ancak bu politikalar AK Parti dönemi ile birlikte yeni sağa daha uygun bir çizgide uygulanmaya başlanmış, Türk ekonomik hayatına uzun süreli istikrar gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2001) Avrupa Birliğine Tepkiler: Türkiye'nin Daha İyi Bir Alternatifi Var Mı?, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 (2), ss. 75-91.
- Ahmad, F. (2007), *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. (2. Baskı), (Çev. Sedat Cem K), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ahmad, F. (2007), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. (6. Baskı). (Çev. Yavuz Alogan), İstanbul: Kaynak Yayınları. (Eserin orijinali 1993'te yayımlandı).
- Akdağ, R. (2008). *Türkiye Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Temel Sağlık Hizmetleri 2002-2008*, Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakar Demokrasi*. Ankara: AK Parti Yayını
- Akdoğan, Y. (2004). *Ak Parti ve Muhafazakar Demokrasi*., İstanbul: Alfa Yayınları
- Akkır, R. (2006). *Türkiye'de Din ve Muhafazakarlık*., Yüksek Lisans Tezi, Adana Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi. Adana
- Aktan, C. C. (1994). *Gerçek Liberalizm Nedir?*, (1. Baskı), İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Aktan, C. C. (1996). Turgut Özal'ın Değişim Modeli ve Değişime Karşı Direnen Güçlerin Tahlili, Ankara: *Türkiye Günlüğü Dergisi*, (40), ss. 16-24.
- Aktan, C. C. (1999). Turgut Özal: Liberal Reformist Miydi?, Ankara: *Yeni Türkiye Dergisi*, Cilt 5, (25), ss. 459-462.
- Akyüz, Y. (2012). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000 - M.S 2012*. Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Arcayürek, C. (1999). *Demokrasi Dönemecinde Üç Adam*, (1. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ardınc, H. (2004). 1994 Ve 2001 Krizlerinin TCMB Bilançosunda Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi. *Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü*. Ankara.
- Armaoğlu, F. (2012), *20. Yüzyıl Siyasi tarihi 1914-1995*, İstanbul: Alkım yayınevi.
- Ataay, F. (2002). Türkiye'de Neo-liberalizm ve Parlamenter Siyasetin Krizi, Ankara: *Praksis Dergisi*, (5), ss. 199-215.
- Ataay, F. ve Kalfa, C. (2009). Neoliberalizmin Krizi ve AK Partinin'nin Yükselişi., Nergis Mütevellioğlu ve Sinan Sönmez (Ed.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye'de*

- Neoliberal Dönüşüm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. ss. 303-335.
- Ataman, M. (2003) *Özalist Dış Politika: Aktif ve Rasyonel Bir Anlayış*. İstanbul: *Bilgi Dergisi*, Cilt: 5(2), ss. 49-64.
- Aydın, M. (2002). Bir Muhafazakarlık Olarak Din ve İslam. Ankara: *Tezkire Dergisi*, (27-28), ss. 62-71.
- Bakirezer, G. ve Demirer, Y. (2009). Ak Parti'nin Sosyal Siyaseti, İlhan Uzgel ve Bülent Duru (Edi.), *AKP Kitabı-Bir Dönüşümün Bilançosu*, İstanbul: Phoenix Yayınevi, ss. 153-179.
- Baltacı, C. (2004). Yeni Sağ Üzerine Bir Eleştiri., *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9 (2). Ss. 359-373.
- Barlas, M. (1994). *Turgut Özal'ın Anıları*, İstanbul: Sabah Kitapları.
- Barlas, M. (2001). *Türkiye Üzerine Pazarlıklar*, (2. Baskı). İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Barry, N. (1989). *Yeni Sağ*, (çev. Dr. Cevdet Aykan), Ankara: Tisamat Yayınları.
- Baydur, M. (1999). Liberalizmin Serencamı ve Liberal Öğretinin Temel Unsurları., Ankara: *Yeni Türkiye Dergisi*, (25): ss. 56-64.
- Beriş, H. E. (2011), AK Parti 2007-2011 Seçim Beyannameleri: Süreklilik ve Değişim., Hamdi Turşucu ve Hamit Emrah Beriş (Der.), *AK Parti Siyaset Akademisi Lider Ülke Türkiye (10. Dönem) Ders Notları Elektronik Kitap*, Ankara: AK Parti AR-GE Başkanlığı Yayınları, ss. 109-141.
- Bila, F. (27 Şubat 1993). *İcranın paylaşılma fikri itirazlar doğurdu*. Milliyet, 8
- Bildirici, F. (2002). *Hanedanın son prensi/ Mesut Yılmaz ve ANAP'lı Yıllar*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Birand, M. Ali (02.10.1990). *Suudi Arabistan Petrol Verecek Mi?*. Milliyet, 11
- Boratav, K. (1991). *1980'li yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, K.(1993), *Türkiye İktisat Tarihi*, Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, K. (2004). Türkiye İktisat Tarihi: 1908-2002, **Ankara, İmge Kitapevi**.
- Boratav, K. (2011). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2009*. Ankara: İmge yayınevi.
- Bozkurt, Ö., Ergün, T. ve Sezen, S. (1998), *Kamu Yönetimi Sözlüğü*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Böligiray, N. (1992), *Özal Döneminde Bölücü Terör "Kürtçülük*, Ankara: Tekin Yayınları.

- Bölügiray, N. (1999). *28 şubat süreci: 1*. İstanbul: Tekin Yayınevi
- Brown, J. (2002). *Yönetişim ya da Neo-Liberalizmin Siyasi Düzeni* (çev. G. Tuvana) İstanbul: Birikim (158), ss. 36-43
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılamayan Demokrat Parti Mirası, Isparta *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), ss. 73-90.
- Cemal, H. (1989). *Özal Hikayesi*, (1. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Cevizoğlu, H. (2001). *28 Şubat Bir Hükümet Nasıl Devrildi*, Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Ceyhan, E. (2004). *Türk eğitim kronolojisi*. İstanbul: Ulusal Bellek Yayın
- Coates, D. (1989). *The Crisis of Labour*, Oxford: Phillip Allan.
- Çaha, Ö. (1996). Liberalizmin Temel İlkeleri , Ankara: *Yeni Türkiye Dergisi* (25), ss. 38-56.
- Çakman, K. ve Çakmak, U (2007). Türkiye Ekonomisinde Temel Makroekonomik Değişkenler Arasındaki Etkileşimler Üzerine Analitik Notlar., *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt: 63 (18), ss. 1-27.
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye`de Liberalizm: 1860-1990*, Ankara: İmge Kitabevi
- Çavdar, T. (1996). *Türkiye`nin Demokrasi Tarihi 1950 – 1995*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çavdar, T. (2000), *Türkiye`nin Demokrasi Tarihi 1950 - 1995*. (2.Baskı) Ankara: İmge Yayınevi.
- Çavuşoğlu, H. (2009). Merkez Sağda 27 Mayıs ve 12 Eylül Sonrası Partileşme, *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12, (22), ss. 165-178.
- Çekin, S. (2008), *Türkiye`de Yeni Sağ: Anavatan Partisi*, (Dönem Projesi, Ankara, TODAİE).
- Çelik, A. (Mart 2010). Muhafazakar Sosyal Politika Yönelimi: Hak Yerine Yardım-Yükümlülük Yerine Hayırseverlik, İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (42), ss. 63-81.
- Çelik, N. (2004). *28 Şubat ve irtica tehdidi*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Çınar Y. (2011). Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi. İstanbul: *Türk dünyası araştırmalar vakfı, Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 26, ss. 1-19.
- Çiçek, H. (1997). *İrticaya Karşı Genelkurmay Belgeleri*, İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Dağı, Z. (2006). Ortadoğu Perspektifinden Türkiye'nin Avrupa Entegrasyonu: Ötekileştirme Aşılıyor mu?, (Der) Zeynep Dağı, *Doğudan Batıya Dış Politika AK Partili Yıllar*, Ankara: Orion Yayınevi.
- Davudoğlu, A. (2007). *Stratejik Derinlik*, (21. Basım), İstanbul: Küre Yayınları.
- Demircan, E. ve Ener, M. (2009), *Değişim-İstikrar ve Bütçe Politikaları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Demir, O. (Ocak 2003). Türkiye Ekonomisi Sorunlar, Hatalar ve Krizler. *İktisat İşletme ve Finans Dergisi* (202), ss. 84-100.
- Demirel, S. (1992). *Başbakan Süleyman Demirelin Konuşmaları 20.11.1991-29.02.1992*. Ankara: Başbakanlık Yayın Merkezi.
- Demirel Kürtçe Eğitime Karşı* (14 Temmuz 1993). Cumhuriyet, 10
- Devlet Planlama Teşkilatı (1994). *Ekonomik Önlemler Uygulama Paketi*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı (1997). *Temel Ekonomik Göstergeler*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2002). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2001*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2009), Türkiye Ekonomisinde Radikal Dönüşüm: 1980-2007., Mehmet Dikkaya, Deniz Özyakışır, Adem Üzümcü (Der.), *Türkiye'nin Ekonomi Politikası 1923-2007*, Ankara: Orion Kitabevi. ss. 139-169.
- Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2013). Türkiye Ekonomisinde Radikal Dönüşüm: 1980-2002 Dönemi., Mehmet Dikkaya, Adem Üzümcü, Deniz Özyakışır (Editörler), *Osmanlıdan İkibinli Yıllara Türkiye'nin Ekonomi Tarihi, Tarihsel ve Sektörel Analiz*. Ankara: Savaş Yayınları. Ss. 183-215
- Doğan, Y. (1985). *Dar Sokakta Siyaset 1980 – 1983*, (4. Baskı), İstanbul: Tekin Kitabevi.
- Doğan, Z. (04 Mart 1993). *700 Milyarlık Erteleme*. Milliyet, 20
- Dönmez, R. Ö. (2000). *Türkiye 'de Sivil Toplum Tartışmaları*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacettepe Üniversitesi.
- Duman, Z. (2010), *Türkiye'de Liberal – Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal*, Ankara: Kadim Yayınevi.
- Efegil, E. (2002), *Körfez Krizi ve Türk Dış Politikası Karar Veme Modeli*. (2.Baskı), Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Ekiz, C. ve Somel, A. (2007), Türkiye’de Planlama ve Planlama Anlayışının Değişimi, *Mülkiye Dergisi*, Cilt: 31(256), ss. 97-136.
- Enflasyona KİT freni.* (5 Mart 1993). Cumhuriyet, 7
- Enflasyon oranları yükseliyor.* (05 Nisan 1994). Hürriyet, 7
- Engin, F. (2012, 18-19 Ekim), Bir Grev İncelemesi: 1990-1991 Zonguldak Grevi. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu IV Bildiriler, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü tarafından düzenlenmiştir*, (Yayınlanmıştır). ss. 195-204.
- Erdin, M. (2010). *Silahsız Kuvvetler Medya - Darbelerde Basının Ayak Sesler*. İstanbul: Destek Yayınevi.
- Erdoğan M. (1998). *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 1. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Erdoğan, M. (2001). *Türkiye 'de Anayasalar ve Siyaset*. Ankara : Liberte Yayınlan.
- Erdoğan, M. (2011). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Ergil, D. (1990), *Körfez bunalımı.*, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Ergüder, Ü. (1991). The Motherland Party: 1983 - 1989, (Der) **Political Parties, And Democracy in Turkey**, Metin Heper, Jacob Landau, (Edi), London: I.B. Tauris and Co. Ltd. Publishers. 152-167.
- Ersoy, U. (2002). **Türkiye Örneğinde Yeni Sağ: Anavatan Partisi Üzerine Bir İnceleme.**, Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ulusal Tez Merkezi, 113520.
- Eryılmaz, B. (2012). *Kamu Yönetimi*. (5. Baskı). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Evcı, S. (2014). Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Finansal Sistem., Nafız Tok, Mehmet Özel ve Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye'nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi, ss. 275-307.
- Eyüp, C. (27 Ağustos 2003). **AK Parti Neyi Muhafaza Ediyor?**. Zaman Gazetesi.
- Fedayi, C. (1999), Liberalizm ve Türkiyede Liberalizm, *Yeni Türkiye Dergisi* (25), ss. 462-473.
- Fırlı, E. Ruhi, (2001), Değişimci Özal ve Değişim Sürecindeki İslam, (Der.), İhsan Sezal ve İhsan Dağı (Ed.), **Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet**, İstanbul: Boyut Kitapları, ss. 211 - 218.
- Fincancıoğlu. Y. (2000). *Demirel, Demokrasinin duraklama yılları*. İstanbul: Büke Yayınları.

- Friedman, M. (2008), *Kapitalizm ve Özgürlük*, (Çev. Doğan Erberk ve Nilgün Himmetoğlu), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi. (Eserin orijinali 1988'de yayımlandı).
- Fukuyama, F. (2003). *Tarihin Sonu Mu?*. (5. Baskı) (Der.) Mustafa Aydın ve Ertan Özensel. (Çev. Kolektif). Ankara: Vadi Yayınları
- Gamble, A. (1988). *The Free Economy and the Strong State: The Politics of Thatcherism*, Londra: Macmillan.
- Gül, H. (2008). Türkiye nin Eğitim Sorunları, AKP nin Eğitime Bakışı ve Çözüm Önerileri. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, Cilt: 2 (3). Ss. 181-196.
- Gül, S. S. (2004). *Sosyal Devlet Bitti, Yasasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kısılcında Refah Devleti*. Ankara: Etik Yayınları.
- Güler, B. A. (2005). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi: Yapısal uyarılama politikaları 1980-1995*, (2. Baskı), Ankara: İmge kitabevi.
- Güler, E. Z. (2013). *Muhafazakarlık: Kadim Geleneğin Savunusundan Faydacılığa.*, Güler Örs (Der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla: Modern Siyasal İdeolojiler.*, (6. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 115-158.
- Güner, E. (2000), *Özal'lı Yıllarım*, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Gürbey, G. (2001), *Özal'ın Dış Politika Anlayışı*, (Der.), İhsan Sezal ve İhsan Dağı, (Ed.), **Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet, İstanbul**: Boyut Kitapları, ss. 285 - 306.
- Gök, F. (2004), *2000'li Yıllarda Türkiye Neo-liberalizmin Tahribatı*, (1. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları,
- Göksu, T. (2003). Göz Politikası., Turkut Göksu, Hasan Hüseyin Çevik, Abdülkadir Baharççek, Ali Şen (Edi), *1980-2003 Türkiyenin Dış Ekonomik Sosyal e İdari Politikaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gözen, R. (2000), *Amerika Kısılcında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Hayek, F. (1979). *Law, Legislation and Liberty*, (Vol. III), London : Routledge & Kegan Paul.
- Helvacioğlu, B. (2002). Neo-Liberal Siyasi Ahlak: Beterin Beteri Vardır, Ankara: *Birikim dergisi* (158), 44-48.
- Heper, M. (2011). Adalet ve Kalkınma Partisi, Muhafazakarlık ve Demokrasi., Metin Heper (Edi.), *Türkiyenin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından*, (1. Baskı), İstanbul: Doğan Kitap, ss. 406-425.

- Huntington, S. P. (2004). *Biz Kimiz? Amerikanın Ulusal Kimlik Arayışı*, (Çev. Aytül Özer), İstanbul: OSA Global Yayın Ajansı.
- Hükümet İMF ile masaya oturdu, (12 Eylül 1994) Hürriyet, 8.
- İnat, K. ve Duran, B. (2006). *AKP Dış Politikası: Teori Ve Uygulama*, (Der.) Zeynep Dağı, **Doğudan Batıya Dış Politika AK Partili Yıllar**, Ankara: Orion Yayınevi.
- İzmir Ticaret Odası, (1992 Aralık). **8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın İzmir Ticaret Odası'ndaki Konuşmaları**, İzmir: İzmir Ticaret Odası.
- Kafaoglu, A. B. (1994), *KİT Gerçeği ve Özelleştirme*, (1. Baskı), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Kahraman, H. B. (1995), *Sağ Türkiye ve Partileri*, Ankara: İmge Yayınevi.
- Kalkınma Bakanlığı. (2012), *Türkiye Ekonomisinde Haftalık Gelişmeler*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Karagöl, E. T. (2013). **Ak Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi**,(13. Baslı), Ankara: SETA Yayınları.
- Karluk, R. (2006) Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi ve Sonrası Yaşanan Krizlere Yönelik İstikrar Programları,. Halil Seyidoğlu ve Rıfat Yıldız (Ed.) *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri*.İstanbul: Arıkan Yayın, ss. 55-91.
- Kaya, A. (Mayıs 2013). *Mali Sürdürülebilirlik: Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No: 292.
- Kazan, Ş. (1998). *Refahiyol hükümeti nasıl kuruldu? Neler yaptı?*. Ankara. (Eski Adalet Bakanı Şevket Kazanın anıları, Boğaziçi Üniversitesi [JQ1809.A8 R445 1998](#)).
- Kazdağlı, Hasan, Ataman, M. (2001), *Özal ve İslam Dünyası: İnanç ve Pragmatizm*, (Der.), İhsan Sezal ve İhsan Dağı, (Ed.), **Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet**, , İstanbul: Boyut Kitapları, ss. 443 - 470.
- Kazgan, G. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): "Ekonomi Politik" Açısından Bir İrdeleme*. (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keleş, R. (2009). *Yerinden yönetim ve siyaset*. İstanbul: Cem yayınevi.
- Kepenek, Y. Ve Yentürk, N. (2000). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Remzi Kitabevi
- Kızıllan, N. (2006), *28 Şubat Hıyaneti ve Hainlerin Akbeti*, İstanbul: Utku Yayınları

- Kızıldaş, E. (2007). *Bir çeşit turnusol kâğıdı olarak 28 Şubat*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Kirişçi, K. and Winrow, G. (1997). *The Kurdish Question and Turkey: An Example of a Trans- State Ethnic Conflict*, London: Frank Cass.
- Kocabaş, S. (1998). *Refahiyol hükümeti sonunun perde arkası : Türkiye'nin sendromları, 1996-1997*. İstanbul: Vatan Yayınları
- Koçal, V. (2014). Türkiye`de Muhafazakar Dönüşümün Toplumsal Temelleri., Nafız Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye`nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi. ss. 19-129.
- Koçal, V. (2014). Bir Sosyal Politika Ve Siyasal Meşruiyet Aracı Olarak 'Hayirseverlik': Türkiye`de Sivil Yardım Organizasyonlarının Politik Ekonomisi Ve Siyasal İşlevi, *VI. Sosyal İnsan Hakları Ulusal Sempozyumu*, ss. 211-224.
- Köker, L. (1996), Anavatan Partisi., *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi-Yüzyıl Biterken*, C. 15, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köroğlu, A. (2011). *1990'li Yıllarda Türkiye'de Siyasal Liberalizm*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Köse, M. A. (2010). *Anavatan Partisinin Siyasal İdeolojisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Küp, D. (2012), *Yeni Sağ Politikalar Ekseninde Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Arayışları ve Bu Yeni Yapının beklentilere Cevap Verebilme Düzeyi.*, Yüksek Lisans Tezi, Karaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Mecliste "sivil" MGK*. (13 Temmuz 1993). Milliyet Gazetesi. 9.
- Mert, N. (1996). Sağ-Sol Siyaset Aynımı ve Yeni Muhafazakarlık., *Toplumbilim Dergisi* (7), ss. 55-63,
- Milli Güvenlik Kurulu, (1990), *02.08.1990 tarihli ve 660 sayılı kararı. Başbakanlık, Ayn Tarihi.*, Ankara: Başbakanlık Basın, Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.
- Muller, Z. J. (1996). *What is Conservative Social and Political Thought, Conservatism : An Anthology of Social and Opolitical Thoughts from David Hume to the Present*, New Jersey: Princeton University Press.
- Okçabol, R. (2001). *Eğitim Hakkı: Gerçekleşmeyen Bir İlke*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Opçin, T. (2004). *Şubat Uzar Bin Yıl Olur. 28 Şubat'a Karşı Psikolojik Harekat*. İstanbul: Selis Kitapları.
- Öcal, Ş. Murat. (1995). Teknoloji, Küreselleşme ve "Yeni" Durumlar, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt: 6 (18-19), ss. 101-117.
- Önür, H. T. (Ekim 2009). Türkiye'de Muhafazakâr Liberal Söylemin Yoksullukla Mücadele Açmazı: Ne Muhafazakâr, Ne Liberal, *Antalya Akdeniz Üniversitesi: Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Belediye – İş Sendikaları Yayımları, 352-361.
- Özal'ın N. Witchell'e verdiği mülakat (23 Ağustos 1990). Newspot (7 Şubat 1991).
- Özal, T. (1984): *Başbakan Turgut Özal'ın Konuşma, Mesaj, Beyanat ve Mülakatları – 13.12.1983 – 12.12.1984*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özal, T. (1988): *Başbakan Turgut Özal'ın Basın Mensuplarına Açıklama, Mülakat ve Konuşmaları 13.12.1987-12.12.1988*, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Özal. T. (1989): *Başbakan Turgut Özal'ın TBMM Grup – MKYK ve Siyasi Konuşmaları 13.12.1988-31.10.1989*, Ankara: Başbakanlık Basımevi
- Özal, T. (1992): Türkiye'nin Önünde Hacet Kapılar Açılmıştır, Ankara: *Türkiye Günlüğü Dergisi* (19). ss. 12-18
- Özatay, F. (2011), *Finansal Krizler ve Türkiye*, İstanbul: Doğan Kitap
- Özatay, F. and G. Sak (2002). Financial Liberalization in Turkey: Why Was the Impact on Growth Limited?, *Emerging Markets Finance and Trade*, 38 (5), ss. 6-22.
- Özbudun, E. (1991). The Post-1980 Legal Framework For Interest Group Associations, Strong State and Economic Interest Groups: The Post-1980 Turkish Experience, *New York: Walter de Gruyter*.
- Özbudun, E. (1993). *Türk Anayasa Hukuku*, (3. Basım) Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. ve Hale, W. (2010). *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AK Parti Olayı*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Özcan M. Kıvılcım ve Vuslat US. (2006). *Dolarizasyon sürecinde son gelişmeler: Türkiye Ekonomisi Örneği*. Ankara: TİSK Akademi. Cilt: 1(2). Ss. 98-115.
- Özdemir, H. (2013). Demokrat Parti (DP) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Ekonomik Politikaları Açısından Karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32 (1), ss. 11-51.
- Özel, M. (2014). Türkiye'de Yerinden Yönetim Sorunu ve Milenyum Sonrası Gelişmeler., Nafiz Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ*,

- Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye'nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi. ss. 347-371.
- Özgan, A. (2008). *28 Şubat Sürecinin Siyasal Açından Neden ve Sonuçları*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özipek, B. B. (2004). *Muhafazakarlık*, Liberte Yayınevi, Ankara.
- Özkazanç, A. (1996), Türkiye'de Yeni Sağ., *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi; Yüzyıl Biterken*. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt 15, ss.1218 – 1224.
- Özkazanç, A. (1997), *Refah Devletinden Yeni Sağa: Siyasi İktidar Tarzında Dönüşümler*, Mürekkep Dergisi (7), ss. 21 – 35.
- Özkazanç, A. (1998), *Türkiye'de Siyasi İktidar ve Meşrutiyet Sorunu: 1980'li Yıllarda Yeni Sağ*, Doktora Tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsağır, A. (2011), Dönüşen Türkiye'de Ekonomideki Dönüşüm Zamanları., Hamdi Turşucu ve Hamit Emrah Beriş (Der.), *AK Parti Siyaset Akademisi Lider Ülke Türkiye (10. Dönem) Ders Notları Elektronik Kitap*, Ankara: AK Parti AR-GE Başkanlığı Yayınları, ss. 71-108.
- Özturanlı, M. İskender (1999), *Türkiye'de Laikliğin Serüveni*, (2. Baskı), İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Öztürk, İ. (2007), Bir Ulusalcı Söylem Olarak 28 Şubat Süreci ve Sonuçları, (Der.) *28Şubat Post modern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi*, Birey Yayıncılık Genel Yayın Dizisi, İstanbul: Birey Yayıncılık, ss. 164–175.
- Öztürk, O. Metin, (2006). *Ordu ve Politika*, (2. Baskı). Ankara: Fark Yayınları
- Öztürk, S. ve Özyakışır, D. (2009), Türkiye'de Finansal Sistemin Yapısı ve Tarihsel Gelişimi: 1923-2007, Mehmet Dikkaya, Deniz Özyakışır, Adem Üzümcü (Der.), *Türkiye'nin Ekonomi Politikası 1923-2007*, Ankara: Orion Kitabevi, ss. 315-346.
- Rouley, C. K. (2004) Conservatism and Economics: A ,Sweet Turkish Delight, *Public Choice*, Vol. 119, (2), 7-11.
- Sağlık Bakanlığı, (Mart 1993). *Ulusal Sağlık Politikası*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- Sakallıoğlu, C. Ümit. (1996). 1983-1994: Siyasal parti topografyası, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi; Yüzyıl Biterken*, İletişim Yayıncılık, 1238-1252.

- Sander, O. (2008), *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarıbay, A. Y. (1997). *99 Soruda Siyasal Partiler*, Radikal Yayınları, s. 53.
- Savaş, B. (2014). "Yeni Türkiye" Politik Ekonomisi: Türkiye'nin AK Partili Yılları., Nafız Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye'nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi. ss. 189-227.
- Saybaşı, K. (1992). *İktisat, Siyaset Devlet ve Türkiye*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Saybaşı, K. (1995). *DYP- SHP Koalisyonunun Üç Yılı*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sevinç, M. (2008). Devletin Siyasi partilerle sınava: AK Parti'nin kapatılması davası., *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. Cilt: 63(2), ss. 251-262.
- Sönmez, A. (Nisan 2003). Türkiye Ekonomisinde İstikrar: Bugünü ve Yarını. Ankara: *İktisat İşletme ve Finans Dergisi*. Ss. 10-17.
- Gözen, R. (1998), Türkiye ve Körfez Savaşı: Krizin Ortasında Dış Politika., Faruk Sönmezoğlu (Der.), *Türk Dış Politikasının Analizi*. (2. Baskı), İstanbul: Der Yayınevi. ss. 271-307.
- Sönmez, M. (2003). *İşte Eseriniz: "100 Göstergede Kuruluştan Çöküşe Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Suğur, N. (1998), Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Değişmeler. (Der.) İhsan Günes (Edi.), Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, *Dünyanın ve Türkiye'nin Yakın Tarihi*, (1.Baskı), Eskişehir: A.Ö.F. Yayınları. Ss. 157-164.
- Şen, H ve Demirhan, E. (2003). *Para Kurulu Sistemi Türkiye için Bir Çözüm Olabilir mi?*, Ankara: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği TOBB Yayını,
- Şimşek, S. (2004), New Social Movements in Turkey Since 1980's, Ankara: *Turkish Studies*, Cilt:5 (2), 111-139.
- Tanör, B. (1986), *İki Anayasa: 1961-1982*, İstanbul: Beta Yayım.
- Tarihi Ortaklığa İmza*. (4 Mart 1996). Milliyet Gazetesi. s. 16
- Taşar, M. (2001), *Türkiye'nin Düşünce Gündemi*, Ankara: Adım Ajans.
- Taşkın, Y. (2007), *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına: Milliyetçi Muhafazakar Entelijansiya*, (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tatar, M. (2003). Sağlık Politikası., Turkut Göksu, Hasan Hüseyin Çevik, Abdülkadir Baharççek, Ali Şen (Editörler), *1980-2003 Türkiyenin Dış Ekonomik Sosyal ve İdari Politikaları*., Ankara: Siyasal Kitabevi. ss. 243-267

- T.C. Başbakanlığı (2013). *Sessiz Devrim: Türkiye'nin Demokratik değişim ve dönüşüm envanteri 2002-2012*, (2. Baskı), Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayını.
- Tok, N. (2014). Yeni Sağ, Türkiye ve Adalet ve Kalkınma Partisi., Nafiz Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye'nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi. ss.129-161.
- Tokatlı, O. (1999), **Kırmızı Plakalar, İstanbul:** Doğan Kitapçılık.
- Topal, A (2000), *The New Right, and Özalizm: A Comparative Perspective*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topal, A. (2002). *Küreselleşme Sürecindeki Türkiye'yi Anlamaya Yarayan Bir Anahtar: Yeni Sağ*, Ankara: Praksis (7), 63-84.
- Tuncer, A. (1987), *Turgut Özal. Modern Türkiye 'nin Mimarı*, İzmir: Doğruluk Matbaası.
- Turan, B. (2013). AK Parti ve Yoksul Yardımları: Sosyal Hizmet mi Rıza Üretim Aracı mı?, *Ankara Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3). Ss. 23-38.
- Turgut, H. (1986), *12 Eylül Partileri*, (2. Baskı), İstanbul: ABC Ajansı Yayınları.
- Tuşalp, E. (1993), *Plastik Papatya Kokusu*, (1. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tünay, Muharrem, (2002), Türkiye Yeni Sağının Hegemonya Girişimi, (Çev. Nazım Güveloğlu, ve Demet, Dinler), **Praksis**, Sayı: 5, 177 – 197, (Makalenin orjinal yayım tarihi: 1993).
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (2011), *İstatistik Göstergeler 1923-2010*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası. Yayın Numarası: 3890
- Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği. (Aralık 2013). *Türkiye Ekonomisi 2014. İstanbul: Ekonomik Araştırmalar Bölümü*, Yayın No: TÜSİAD-T/2013-12/548, 18-22.
- Ulagay, O. (1987), *Özal Döneminde Paramız Pul Olurken Kim Kazandı Kim Kaybetti*, (2. Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Ulagay, O. (1989), *Özal'ı Aşmak İçin*, (6. Baskı), İstanbul: Afa Yayınları
- Uluç V. (2014). Liberal - Muhafazakar Siyaset ve Turgut Özal'ın Siyasi Düşüncesi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 12, (Sayı: 23), 107-140.
- Uzgel, İ. (1991), *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, (1. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.

- Yayla, A. (1996), *Özal: Reformcu Lider.*, İlhan Sezal (Editör), *Devlet ve Siyaset Adamı Turgut Özal*, İstanbul: Çetin Ofset Matbası. ss. 140-152
- Yayla, A. (2001), *Liberal Siyaset Liberal İktisat Özal Çizgisi*, (Der.), İhsan Sezal ve İhsan Dağı (Edi.) *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet*, İstanbul: Boyut Kitapları, ss. 425 – 442.
- Yayla, A. (2005). *Özal Reformları ve Liberalizm.*, Tanıl Bora, Murat Belge (Editörler), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm Cilt 7*, (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 584-588.
- Yayman, H. (Şubat 2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye’nin Kürt Sorunu Hafızası*. (13. Baskı). Ankara: SETA Yayınları.
- Yazıcıoğlu, M. Sait, (2001), *Özal’ın İslam Anlayışı ve Dini Özgürlükler*, (Der.), İhsan Sezal ve İhsan Dağı, (Ed.), *Kim Bu Özal? Siyaset, İktisat, Zihniyet*, İstanbul: Boyut Kitapları, ss. 197 - 210.
- Yeldan, E. (2009); *Finans Çağında Eklemlenme Kalıpları: Neoliberal Küreselleşmenin Çevresel Bir Ekonomisi Olarak Türkiye Örneği.*, N.Mütevellioğlu, S. Sönmez, (Edi.), *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss. 129-159.
- Yıldız, Ö. (2008), *GAP İllerinde Sosyal ve Ekonomik Dönüşüm*, İzmir: *Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: 8 (1), ss. 287-300
- Yılmaz, M. (2007). *İlmli İslam ve Muhafazakar Demokrasi: AK Parti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yılmaz, R. (2014). *Teorinin Pratiğe Üstünlüğü: Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partili Yılları.*, Nafiz Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal (Edi.), *Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye: Türkiye’nin AK Partili Yılları*. Ankara: Orion Yayınevi, ss. 227-275.
- Yılmaz, Ş. (1999). *1923’ten Bu Yana Ekonomi Politikaları: Devletçilikten Devletin Tasfiyesine*, Ankara: *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt 23, (Sayı: 213), ss. 33-40
- Yılmaz, T. (2009). *Uluslararası Politikada Orta Doğu*. Ankara: Barış Platin Kitabevi.
- Zonguldak Grevi Konuşuyor* (29 Kasım 1990). Cumhuriyet, 14

İnternet Kaynakçası

- AK Parti'nin Ekonomi Politikası, (2007). Web: <http://www.akpgercegi.com/akpnin-ekonomi-politikasi/16.02.2012> adresinden 06 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti, 14 Ağustos 2001'de kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na resmen vererek kuruldu. (15 Mart 2008). Haberler.com, Web: <http://www.haberler.com/ak-parti-14-agustos-2001-de-kurulus-dilekcesini-haberi/> adresinden 06 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti. (2011), “Tüm İcraatlar”, Web: <http://www.akparti.org.tr/site/icraatlar/15.01.2012>. adresinden 06 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti'nin Ekonomi Politikası, (16.02.2012). Web: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi/> adresinden 06 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti Programı, (01.03.2012). Web: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi/>. Erişim: 03.07.2015 adresinden 06 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti (2013a). “Tüzü”, *Her Şey Türkiye İçin*. Ankara: AK Parti, 9-95. Web: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu> . adresinden 14 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti (2013b). *Kalkınma ve Demokratikleşme Programı” Her Şey Türkiye İçin*. Ankara: AK Parti Yayın, 625-678. Web: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-tuzugu>. adresinden 14 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- AK Parti, Wikipedi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Adalet_ve_Kalk%C4%B1nma_Partisi, adresinden 26 Haziran 2015`de alınmıştır.
- AK Parti (Parti Programı), Web: <http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum> adresinden 09 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- ANAP Parti Programı (6 Kasım 1983). *Önsöz*, <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html> , adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- ANAP Parti Programı*, m 2, (Mayıs 2010), <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html>, (01.05. 2010). adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.

- ANAP Parti Programı*, m 2, (2010) <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html>, adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- ANAP Parti Programı*, m. 9, (2010), <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html>, adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- ANAP Parti Programı*, m. 10, <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-1.html>, adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- ANAP Parti Programı*, m. 30, (2010), <http://www.belgenet.com/parti/program/anap-2.html>, adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- Altun, F. (Aralık 2005). *İslamcılığın Muhafazakar Demokrasiyle İmtihanı*. İstanbul: *Anlayış Dergisi*, Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=31&makaleid=4704> adresinden 16 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Aytulu, G. (29. 12. 2010), *1990`lar: Suikastlar, koalisyonlar ve pop furyası.*, Radikal (http://www.radikal.com.tr/turkiye/1990lar_suikastlar_koalisyonlar_ve_pop_furyasi1034494) adresinden 26 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- Cömert, Y. Z. (26 Ocak 2008). *Neydi o sürekli aydınlık için bir dakika karanlık?* Yeni Şafak <http://m.yenisafak.com/yazarlar/yusufziyacomert/neydi-o-surekli-aydinlik-icin-bir-dakika-karanlik-9051?mobil=true> adresinden 19 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Cengiz Anık Türkiye'nin cemaat tarihini anlattı.* (12 Şubat 2014). Internethaber, <http://www.internethaber.com/tayyip-erdogan-mutlaka-cumhurbaskani-olmali-641237h.htm> adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- DYP-SHP arasındaki Ortak Hükümet Protokolü ve Ekleri*, (22 Haziran 1993) Ankara: TBMM Yayınları. <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/KP50.htm> adresinden 29 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- Demokrasi yoksa ticaret de yok, (29 Haziran 1999). Milliyet. <http://www.milliyet.com.tr/1999/06/25/ekonomi/eko03.html> adresinden 15 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Eğilmez, M. (20.05.2007). *Merkez Sağ ve Merkez Sol*. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=221778> adresinden 17 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Ekodiolog.com. *Kamu İktisadi Teşebbüsleri: KİT Kavramı ve Kapsamı*. Web: http://www.ekodiolog.com/kamu_maliyesi/kamu_iktisadi_kuruluslari.html, 29 Mayıs, 2015`te alınmıştır.

- Ergin, S. (02.11.1997), *İrtica tehdidi, devletin en önemli belgesinde*. Hürriyet. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-271634> adresinden 21 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Faiz Ödemeleri nedir?, Web: <http://muhasebeturk.org/ecopedia/388-f/1590-faiz-odemeleri-nedir-ne-demek-anlami-tanimi.html>, adresinden 08 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Hazine (1999), *9 Aralık 1999 tarihli IMF Niyet Mektubu-Türkiye*, Ankara <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Temel+Politika+Metinleri/IMF+Niyet+Mektuplari> adrsinden 12 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- İşte Türkiye`nin Cemaat tarihi (2014). <Http://www.internethaber.com/iste-turkiyenin-cemaat-tarihi-mutlaka-okuyun-641237h.htm> adresinden 15 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Jmo.org.tr. *TMMOB`nin Görüş ve Önerileri: ANASOL-D Hükümeti Programının Eleştirisi*. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/8fbab00052197bc_ek.pdf?dergi=HABER%20B%DCLTEN%DD adresinden 06 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- Küçük, A. (31.01.2011), I. Körfez Savaşı (1991)., (<http://tuicakademi.org/index.php/konular/128-uncategorised/506-ikorfez-savasi1991>), adresinden 26 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.
- Kadın Eleman Alan Prim Ödemeyecek. (25 Mayıs 2010), Takvim, Web: http://www.takvim.com.tr/ekonomi/2010/05/25/kadin_eleman_alan_prim_odemeyecek. adresinden 29 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Özköylü, G. *Kasımpaşalı Tayyip, nasıl Tayyip Erdoğan oldu.*, Hürriyet, Web: <http://dosyalar.hurriyet.com.tr/tayyiperdogan/tayyip.asp> adresinden 15 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- RefahYol Parti Programı (1996). Ankara: tbmm.org <https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP54.htm> adresinden 2 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- TCMB (2002), Türkiye`de Kamu Borçları. www.tcmb.gov.tr adresinden 19 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2010), <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> adresinden 7 Mayıs 2015 tarihinde alınmıştır.

- Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu (Tarihçe), (29 Aralık 2008).
<http://www.yok.gov.tr/egitim/raporlar/mart99/bolum2.html>.
- Türkbank için Çakıcı'ya 40 milyon dolar, (08 Temmuz 2010). Takvim
http://www.takvim.com.tr/guncel/2010/07/08/turkbanki_almak_icin_cakiciya_40_milyon_dolar adresinden 09 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Törüner, Y. (07 Nisan 2014). *5 Nisan 1994 Kararları*. milliyet.com.tr.
<http://www.milliyet.com.tr/5-nisan-1994-kararlar/ekonomi/ydetay/1863180/default.htm> adresinden 11 Haziran 2015 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı (05 Mart 2012a), *Tüketici Fiyatları Endeksi Şubat/2012*. Web: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10764> adresinden 16 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı. (23 Mart 2012b), *Gayri Safi Yurtiçi Hasıla IV. Dönem: Ekim, Kasım-Aralık / 2011*, Web: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=10785> adresinden 9 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı. (2012c), *Yıllara Göre Ticarete İhracatın İthalatı Karşılama Oranı*, Web: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046 adresinden 16 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Türkiye Dünyanın En Hızlı İkincisi* (02 Nisan 2012), Haberler.com Web: <http://www.haberler.com/turkiye-dunyanin-en-hizli-ikincisi-3502957-haberi/>, adresinden 28 Haziran 2015`de alınmıştır.
- Turgut Özal'ın Görüşleri, <http://anap.org.tr/anap/genelbaskanlar/OZAL/yayin/ozalgorus.htm> adresinden 20 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- TBMM, 1982 Anayasası, 5. Madde. (tbmm.gov.tr). <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/anayasa.maddeler?p3=5> adresinden 26 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Taşar, M. (1994). *Anavatan Partisi'nin Kuruluşu*, http://www.mustafatasar.gen.tr/konusmalar/94-10-21_kurulus.htm, (04.05.2010). adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır.

- Taşar, M. (2000), *Milliyetçilik Muhafazakarlık Demokrasi*, http://www.mustafatasar.gen.tr /yayinlar/2000-03-27milli_muh.htm adresinden 12 Mayıs 2015`de alınmıştır
- Yüksek Seçim Kurulu. (03 Kasım 2002). 03 Kasım 2002 Genel Seçim Sonuçları. Web: www.ysk.gov.tr adresinden 16 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır.
- Yerinden Yönetim Yerel Yönetim. (I bölüm, 9-19), (arge.gov.tr). *Kentiçi Ulaşım ve Trafik Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Hizmetlerin Yerel Yönetimlere Devri*, Web:http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/Arastirma_raporlari/trafik/B1.pdf adresinden 26 Temmuz 2015`de alınmıştır.
- Yetkin, M. (26 Şubat 2007) *10. Yılında 28 Şubat*. Radikal. http://www.radikal.com.tr/politika/10_yilinda_28_subat_3-807165 adresinden 22 Temmuz 2015`de alınmıştır
- XV.Milli Eğitim şurası, (13-17 Mayıs 1996). http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sura/15_sura.pdf adresinden 23 Temmuz 2015`de alınmıştır.
50. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, [vikipedi.org](http://tr.wikipedia.org) adresinden 13 Haziran 2015`de alınmıştır.
53. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, [vikipedi.org](http://tr.wikipedia.org) adresinden 16 Haziran 2015`de alınmıştır.
55. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, [vikipedi.org](http://tr.wikipedia.org) adresinden 18 Haziran 2015`de alınmıştır.
56. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, [vikipedi.org](http://tr.wikipedia.org) adresinden 21 Haziran 2015`de alınmıştır.
57. Hükümet Krizler Hükümeti olarak tarihe geçti. (28 Mayıs 2002). Habervitrin. <http://www.habervitrini.com/gundem/57-hukumet-krizler-hukumeti-olarak-tarihe-gecti-30117/> adresinden 09 Haziran 2015`de alınmıştır.
- 1991 Genel Seçimleri https://tr.wikipedia.org/wiki/1991_T%C3%BCrkiye_genel_se%C3%A7imleri adresinden 19 Mayıs 2015`de alınmıştır.
- 2011`de Ekonomide Yaşananlar. (27 Aralık 2011), Web: <http://www.trthaber.com/haber/ekonomi/2011de-ekonomide-yasananlar21725.html/15.01.%202012> adresinden 29 Temmuz 2015 tarihinde alınmıştır. www.bumko.gov.tr adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

www.hazine.gov.tr adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

www.maliye.gov.tr adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

www.muhasibat.gov.tr adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

www.tuik.gov.tr adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

www.dpt.gov.tr/Kalkinma.portal adresi 21 Temmuz 2015`de kullanılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Ali ALLAHVERDİYEV
Doğum Yeri ve Tarihi : Nahçıvan, 1991
Medeni Hali : Bekar
İletişim Bilgileri : eli.allahverdiyev@gmail.com
0553-522-60-48 (GSM)

EĞİTİM

1997-2009 Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti, Nehrem köyü okulu
2009-2013 Bakü Devlet Üniversitesi İletişim Fakültesi
2013-2015 Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

Staj

YABANCI DİL

Fransızca TCF: B1

YAYINLARI

Makaleler

ÖZEL, M. ve ALLAHVERDİYEV, A. (2015), Azərbaycan Yerli İdarəetmə Sisteminin Konstitusiyonal Təməlləri Və Mövcud Sistemin İnkişaf Etdirilmə Şərtləri., Bakü: Humanitar Elmlərin Öyrənilməsinin Aktual Problemləri. ss. 333-343